

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL III.

(1881—1888)

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21, CALEA VICTORIEI, 21.

1899.

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

Stabilimentul grafic I. V. Socecă, București.

56680

TITU MAIORESCU

DISCURSURI PARLAMENTARE

CU

PRIVIRI ASUPRA DESVOLTARII POLITICE A ROMANIEI

SUB

DOMNIA LUI CAROL I.

VOLUMUL III.

(1881—1888)

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.

21, CALEA VICTORIEI, 21.

1899.

V.

SUB MINISTERUL BRATIANU

DE LA PROCLAMAREA REGATULUI PÂNĂ LA TRACTATUL DE LA LONDRA

14 MARTIE 1881—26 FEVRUARIE 1883

Cu recunoaşterea României independente şi proclamarea Regatului se încheie prima epocă a renaşterii noastre naţionale şi începe o Eră nouă a politicei externe şi interne.

Vechiul program al Divanurilor *ad-hoc* de la 1857 se vede realizat şi prin chiar aceasta încetează de a mai fi program, iar întărîta viaţă publică îşi caută o nouă formulare a politicei viitoare. Pe când în cele interne activitatea de pîn'acum nu putea tînde decît la aşezarea fundamentelor generale ale Statului monarchic-constituţional, de-acum înainte se impune organizarea administrativă şi reforma socială.

O schimbare incisivă se face şi în relaţiile in-

ternaționale. Formal dependentă până atunci de suzeranitatea Turciei și pusă sub un fel de ocrotire a Marilor Puteri, România este acum de sine stătătoare și, fiind lipsită de garantarea neutralității sale, trebuie să-și aleagă pe a sa răspundere linia de purtare în politica europeană, întrucât se atinge de Dunăre și de Marea Neagră, de Carpați și de Balcani, adică de interesele ei vitale.

Cea mai apropiată din aceste chestii orientale-europene, totdeauna grave pentru noi și acum îndoit de grave după deslipirea de Turcia, era chestia Dunării. Căci dacă, după tractatul de la Londra din 1871, Comisia Europeană a Dunării avea să fie reînviată în Aprilie 1883, prin tractatul de la Berlin această Comisie, la care ia acum parte și România, primise noua îndatorire de a elabora regulamentele de navigațiune *de la Porțile de fier până la Galați*. Încă de la 1879 și în chiar anul 1881 al proclamării Regatului aceste regulamente, care atingeau deopotrivă prestigiul suveranității noastre și înțelesul nostru material, preocupau statele reprezentate în Comisia de la Galați, și România trebuia să-și hotărească din vreme o atitudine a politicei sale externe, care, în mijlocul conflictului de interese

ale Marilor Puteri, să-i asigure sprijinul celor preponderante.

În linia dintâi sarcina unei asemenea hotărâri cădea asupra guvernului și a partidului său; dar nici opoziția nu se putea scuti de ea. Căci atitudinea de luat în politica externă era de o însemnătate așa de capitală pentru țară, încât toate partidele trebuiau să conlucreze la discutarea și fixarea ei.

Cât pentru partidul conservator, constituirea lui formală în București se făcuse pe la începutul anului 1880 prin înființarea unui Club, al cărui comitet, după statute, avea să fie și comitetul dirigent al partidului.

Prezidentul Clubului Bucureștean în anul 1880 era Manolache Kostaki Iepureanu. În această calitate el însoțește publicarea primelor statute cu un așa numit „program“ al partidului conservator, în care — ce e drept — recunoaște marea însemnătate și „răspundere“ a noiei situații, însă nu trece întru nimic peste obișnuitele generalități, cerând în locul „formelor seci și fraselor goale, fința adevărului“, „protejarea“ proprietății mici, „armonia“ între proprietari și muncitorii agricoli, „sfințenia obligațiunilor“, etc.; iar în privința relațiilor externe cere „o politică modestă și chiar

respectuoasă către toate Puterile, dar demnă și stăruitoare“..... „o politică onestă și consecventă, care să ne concilieze bună-voința și să inspire încrederea“ — fraze anodine, lipsite de or-ce precizie și pe care le puteau subscrie și membrii partidului opus. Ce deosebire între acest elaborat și programul național de la 1857! Și în ce șovăire și confuzie s'ar fi aflat direcția politică a țării de la 1857 până acum, dacă Divanurile *ad-hoc*, în locul celor 5 puncte precise, s'ar fi mulțumit cu fraze despre „sfințenia obligațiunilor“ și „ființa adevărului!“

Insistăm asupra insuficienței primului „program“ publicat de Manolache Kostaki în numele partidului conservator, fiind-că el caracterizează starea spiritelor conducătoare din generația veche (și Kostaki Iepureanu era de sigur unul din cei mai spirituali reprezentanți ai acestei generații) în momentul când România independentă reclama o nouă formulare lămurită pentru o nouă direcție politică.¹⁾

Dar Manolache Kostaki încetează din viață la

¹⁾ De altminteri, câtă vreme Manolache Kostaki a prezidat Clubul conservator, autorul acestei scrieri nu a luat parte la ședințele lui. Ușurința, cu care vechiul fruntaș eșise din ministerul Lascar Catargi pentru a trece în capul coaliției de la Mazar-Pașa și a reveni apoi în capul partidului conservator, nu-i părea admisibilă.

7 Septembrie 1880, și la 20 Decembrie acelaș an se alege d. Lascar Catargi prezident al Clubului. În această constituire mai normală comitetul dirigent al partidului conservator se compune la începutul anului 1881, pe lângă d. Catargi, din generalii Florescu și Manu, Al. Lahovari, T. G. Rosetti, Prințul Al. Stirbei, Menelas Germani, Gr. Triandafil, Gr. Păucescu, P. Teulescu și autorul acestei scrieri. Organul partidului este *Timpul*, sub redacția lui Mihail Eminescu. P. Mavrogeni stă la o parte, atât pe vremea prezidenței lui M. Kostaki, cât și mai târziu după admiterea în Club a generalului Tell (vezi vol. I, pag. 192 și 255). Între membrii comitetului nu figurează și nu voiau să figureze nici d. P. P. Carp, nici d. G. Gr. Cantacuzin.

În sinul acestui comitet trebuia acum să fie discutată atitudinea viitoare a partidului conservator, în deosebi în politica externă. Aici situația partidului cerea mai ales o clarificare. Căci un fost membru al său, care în grelele momente ale formării cabinetului Lascar Catargi de la Martie 1871 avusese un rol mai însemnat ca prezident al comitetului conservator din Iași, Beizadea Grigorie Sturdza, înființase un organ al său *Democrația națională*, își atrăsese dintre foștii miniștri ai cabinetului Catargi pe generalul Tell și

în iarna 1880—81 propaga idea unei gravități a României spre politica rusească.

Autorul scrierii de față, crezând tendența *Democrației naționale* periculoasă pentru țară, iar pe de altă parte convins de inconvenientul unei atitudini pasive (și experienta din anii 1875—76 cu nehotărîrea guvernului conservator în chestia răscumpărării căilor ferate și în privința crizei orientale era doveditoare), a publicat într'o revistă germană un articol, în care—presimțind formarea triplei alianțe—indica alipirea României de Puterile centrale ale Europei ca cea mai sigură politică în împrejurările date. Dacă și întrucât Rusia, prin silnica reluare a Basarabiei de la Români, la a căror ajutor făcuse totuș apel în ultimul război în contra Turciei, își manifesta tendența de cucerire panslavistă, României nu-i rămânea decât să-și caute sprijinul existenței sale naționale în sfera de acțiune a poliglotei Austrii, care tocmai la acea epocă formase cu Germania (în curînd și cu Italia) un puternic scut de apărare în contra veleităților de expansiune europeană a colosului de la Nord. — Articolul, apărut în *Deutsche Revue* de la 1 Ianuarie 1881, semnat de autor, scris pe a sa proprie răspundere, nu în numele partidului conservator, pe care nu-l consultase, dar arătând co-

munitatea de vederi cu unii membri conducători ai „junei drepte“ (la 1881 nu se întrebuița încă numele de „junimist“ în politică), a fost îndată tradus de Eminescu, reprodus în *Timpul* și, pentru polemică, și în *Românul*.

Românul, pe atunci încă organul guvernului liberal, în vre-o cinci articole de fond, apărute între 12 Ianuarie și 5 Fevruarie 1881, combate cu violență ideia politică expusă mai sus. Tre-cem cu vederea obișnuitele insinuări personale și ne mărginim a reproduce partea finală a ata-cului din ziarul lui C. A. Rosetti:

Sau Muscali sau Austro-Ungari, dar Ro-mâni niciodată!

Iacă conservatorii d'acum ca și conserva-torii trecuți: când cu fes, când cu ișlic, când cazaci, când usari; dar Români niciodată și cu nici-un preț!

Ei bine, onorați domni. Dacă n'aveți iu-bire pentru această țară, care v'a născut și v'a hrănit, dacă nu simțiți mândria de a fi Români și fericirea d'a face ca mama voas-tră să fie liberă și onorată, cum cel puțin n'aveți rușine de străinii la cari vă adresați cu asemenea propuneri?

Cum nu simțiți ce vor zice străinii vă-zând această țară împărțită în două partide și zicându-i:

Una, prin d. Senatore Grigorie M. Sturdza :

—Mergeți cu Slavii; trebuie să vă învărtiți în jurul slavismului sau să pieriți.

Cea-l-altă, prin bătrâna și juna dreaptă :

—Mergeți în sfera puterii Austro-Ungariei sau pieriți.

D'aceea vă plângem și cu iubire vă zicem :

Intrați în națiune și veți vedea înși-vă în curând că iubirea și puterea ei este atât de mare încât veți fi cu dânsa Români, fericiți și mândri, ear vecinii noștri *toți, fărăosebire*, vor iubi această națiune; căci se vor convinge că ea este un element de ordine, de progres și *fără ură nici chiar pentru cei cari mult rău i-au făcut*.

Nu uitați, și nici un Român să nu uite următorul mare adevăr scris, nu mai ținem minte de care om de Stat :

„O națiune ocupă în lume un loc material în raport cu mărirea ei morală.“

Firește mărirea morală a națiunii, iubirea de neam și mândria de a fi român! Dar tocmai aceste ne impuneau o hotărîre în privința politice externe, mai ales la 1881, când se agita din nou chestia Dunării, iar hotărîrea cerută de interesul României în acel moment era, după convingerea noastră, intrarea în sfera de acțiune a Puterilor centrale, precum cu 4 ani mai

înainte fusese intrarea în sfera de acțiune a Rusiei în contra Turciei.

Nu aceasta a fost însă părerea majorității comitetului conservator. În ședința de sâmbătă seara 24 Ianuarie 1881 generalul Florescu mai ales, dar și generalul Manu, Al. Lahovari și alții, fac autorului din *Deutsche Revue* imputări pentru articolul lui, care — după modul d-lor de a vedea — nu ar fi trebuit publicat de loc și în orice caz nu ar fi trebuit publicat fără autorizarea partidului.

Față cu această divergență, „junimiștii“ erau hotărâți să-și dea demisia din comitet, când chiar a doua zi, duminică, d. P. Carp convoacă la d. Triandafil acasă pe dd. T. Rosetti, Al. Lahovari, N. Gane, Gr. Păucescu și T. Maiorescu pentru a se pronunța asupra unei importante propuneri a Ministrului-Prezident. Ioan Brătianu propunea reconstituirea Cabinetului său cu participarea a trei conservatori, pentru ca într-o așa compunere să proceadă la proclamarea Regatului. După lungi discuții, mica adunare decide să se refere mai întâi la comitetul dirigent al partidului, și în asemenea împrejurări nu mai putea fi vorba de chestii personale.

Propunerea se debate în comitetul conservator la 27 Ianuarie și produce o impresie foarte

împărțită. Generalul Manu și Gr. Păucescu se pronunță în contra ei, Al. Lahovari stă pe gânduri, generalul Florescu o consideră ca lipsită de serioșitate și ca o simplă manoperă a lui Ioan Brătianu pentru a-și scăpa propria situație. În sfârșit se ia hotărîrea: „Propunerea d-lui Carp se poate pune în discuție, când se va adresa întregului partid conservator așa cum este reprezentat prin comitetul său”. — Hotărîrea, comunicată a doua zi d-lui Carp și prin acesta Ministrului-Prezident, este considerată de amîndoi ca un refus.

Totuș actul proiectat era de prea mare însemnătate pentru a nu autoriza mai multe încercări spre cea mai puternică realizare a lui. E de presupus, că îndeosebi Domnitorul dorea pentru proclamarea Regatului un minister format din reprezentanții tuturor partidelor constituționale. Peste o lună, la 26 Fevruarie 1881, Brătianu stăruie din nou pe lângă partidul conservator, tot prin intermedierea d-lui Carp. De astădată comitetul răspunde, că d. Lascar Catargi e gata să ceară o audiență, dacă Domnitorul va manifesta însuș dorința de a vorbi cu șeful partidului conservator. ¹⁾ La 3 Martie, d. Carp

¹⁾ Trebuie adăogat, pentru înțelegerea acestei condiții, că d. Lascar Catargi de aproape 5 ani de zile, de când cu darea în

comunică Principelui Carol deciziunea majorității comitetului, Principele însă răspunde evaziv, că va lua înțelegere cu Ministrul-Prezident.

Ast-fel s'a terminat încercarea lui Ioan Brătianu de a dobândi participarea la guvern a conservatorilor pentru proclamarea Regatului. După câte-va zile, la 1'4 Martie 1881, marele act se săvârșește de partidul liberal în împrejurările arătate la sfârșitul volumului precedent, și conservatorii nu pot decât să declare adeviziunea lor prin puținii reprezentanți ce-i au în parlament.

Autorul acestei scrieri și amicii săi junimiști, care încă de la discuția asupra articolului din *Deutsche Revue* se văzuseră în divergență de păreri cu conducătorii partidului conservator, se simțeau cu atât mai înstrăinați prin hotărîrea luată

judecată de la Iulie 1876, nu mai ceruse audiență și nu dase cu ochii de Principele Carol, pe când ceilalți foști miniștri acuzați, îndată după retragerea acuzării la sfârșitul lui Ianuarie 1878, se prezentaseră Domnitorului. D. Catargi a adresat numai Principelui Carol la 9 Fevruarie 1878 o scrisoare, în care îi aducea aminte de împiedecarea abdicării de la 11 Martie 1871, se declara nemulțumit cu simpla retragere a acuzării ministeriale din partea Camerei și cerea de la Domnitor trimiterea în judecată a Curții de casație—lucru imposibil, de oare-ce Domnitorul fusese de la început în contra acuzării și prin urmare nu i se putea cere să dea El însuși pe foștii miniștri conservatori în judecată.

în chestia proclamării Regatului. La un asemenea act se cuvenea cea mai manifestă participare a conservatorilor anume, și dacă însuși Ioan Brătianu se simțea obligat să le deschidă drumul pentru aceasta, era datoria lor să se folosească de ocazie și totdeodată să nu lase în țară impresia, că un act de o așa mare însemnătate pentru înălțarea monarhiei se putea efectua fără conlucrarea lor, prin singurul partid liberal.

Nu este de mirare, că, după o astfel de greșală a adversarilor, guvernul lui Brătianu să se fi întărit într'un mod extraordinar și să fi putut sta la cârma țării încă 7 ani, mai ales după inteligenta lui acomodare finală la politica triplei alianțe, despre care vom vorbi mai jos.

Deosebirile de vederi în sinul comitetului conservator de atunci produceau în căți-va din noi impresia unei lipse de orientare politică din partea vechilor conducători ai partidului, și îndeosebi pentru junimiștii de la Iași, care la 1871 intraseră în acțiune ca partizani ai guvernului conservator pentru a contribui, precum s'a arătat în volumul I al acestei scrieri, la realizarea cerințelor Divanului *ad-hoc*, se impunea acum, după îndeplinirea acelor cerințe, întrebarea noului program pentru viitor. Cine nu face politică

cu gândul la budgetul funcțiilor și la nepotism, nici nu-și poate închipui o activitate publică fără un asemenea ideal.

Dealtminteri simțimentul unei schimbări a-dinci în starea țării era așa de general, încât cuvântul de *Era nouă* se lățise pretutindeni. Caracteristic în această privință este articolul de fond al *Timpului* de la 21 Martie 1881, scris de autorul publicării de față în numele și după însărcinarea partidului conservator, din al cărui comitet dirigent făcea încă parte. Reproducem sfirșitul articolului conceput imediat după proclamarea Regatului:

Sintem convinși, că astăzi, când dd. Rosetti și Brătianu au propus coroana regală pentru Carol I de Hohenzollern, d-lor și adepții d-lor politici își vor aduce aminte cu recunoscință de fapta partidului conservator și în deosebi de ministerul Lascar Catargi de la 12 Martie 1871, care, în momentul când Principele Carol de Hohenzollern și Augusta Sa soție erau gata să părăsească tronul României, le-au garantat siguranța publică și mersul regulat al puterilor constituționale în România, i-au înduplecat se rămână în fruntea acestei țări, și numai astfel au dat putința d-lor Rosetti și Brătianu de a felicita la Martie 1881 de

Rege al României pe Principele de la Martie 1871.

Sintem convinși asemenea că atunci, când în șirul natural al schimbărilor constituționale se vor retrage de la guvern liberalii de astăzi și se vor afla în opoziție cu un guvern conservator, vor continua a fi și în aceasta fază a formelor constituționale supuși tot așa de credincioși ai Majestății Sale Regelui României.

În această convingere salutăm încă odată ziua de 14 Martie 1881 ca o zi fericită pentru Statul Român și sperăm, că precum ea este de cea mai mare însemnătate prin actul săvârșit, așa va fi bogată în roade și în învățăminte pentru toată dezvoltarea noastră politică în viitor.

O întrebare rămâne acum de deslegat: *care mai este deosebirea de principii între partidul numit liberal, astăzi la guvern, și partidul numit conservator, astăzi în opoziție?*

Dar pe când deslegarea acestei întrebări cu toată preciziunea unui program de idei practice și de acțiune conformă nu înainta în sinul partidului conservator, ast-fel cum era pe atunci organizat: în cercul mai restrâns al junimiștilor programul fusese de multe ori debătut, nu numai ca teorie, ci și cu privire la amănunțele aplicării. În aceste desbateri se deosebise mai ales d. P.

P. Carp prin cea mai larg cugetată și cea mai consecvent urmărită concretizare a ideilor de reformă necesară, și dacă până la 1881, pe temeiul vechiului program al Divanului *ad-hoc*, noi ne putuserăm supune șefilor partidului conservator în toată acțiunea politică, de acum înainte gruparea noastră începe de la sine să fie mai închiegată în jurul d-lui Carp, care nu mai departe decât la sfârșitul lui Martie 1881, cu prilejul discuției generale asupra bugetului pe 1881—82, își desvoltă o parte însemnată a vederilor asupra reorganizării politice și sociale, împărtășite și de noi. *Timpul* s'a grăbit să reproducă discursul d lui Carp în numărul de la 2 Aprilie 1881.

Era și lucrul cel mai fresc, ca bărbații politici, care în ultimii zece ani lucraseră împreună și împreună trecuseră prin atâtea greutăți, să se găsească și de acum înainte uniți în aceeași direcție, și din partea d lui Carp și a amicilor săi s'a pus toată stăruința, ca evoluțiunea spre formularea și realizarea nouelor cerințe ale Statului modern să se facă în sinul vechiului partid conservator, în a cărui organizare centrală, la cas de înțelegere, avea să intre și d. Carp. După închiderea sesiunii parlamentare și în decursul verei 1881 consfătuirile au fost între-

rupte; dar în toamna aceluiaș an s'a reluat firul discuțiilor, și în mai multe întruniri, ținute la autorul scrierii de față între dd. Carp, general Manu, Al. Lahovari, Teodor Rosetti, Prințul Al. Stirbei, Gr. Păucescu și Gr. Triandafil, s'a dezbătut programul conceput de d. Carp.

Cuprinsul acestui program este astăzi cunoscut din debaterile parlamentare, dar mai ales din publicarea lui în *Monitorul oficial* pe la 3 Septembrie 1888 sub guvernul junimist al d-lui Teodor Rosetti și din realizarea parțială în decursul anilor 1888 până la 1895, de care se va ocupa al patrulea volum al scrierii de față. Pentru moment este destul să spunem, că asupra punctelor principale se putuse stabili o înțelegere în acele întruniri prealabile, și după vederile unora din noi avea să înceapă de acum înainte și pe un asemenea temei o nouă alcătuire a partidelor politice în România independentă. Căci deosebirea de pân'acum între conservatori și liberali, care după proclamarea Regatului își pierduse în mare parte înțelesul și se continua mai mult ca un rezultat al obișnuinței și al unei nepotrivite imitări de formule străine, trebuia să dispară în forma ei cea veche și să fie înlocuită cu adoptarea sau combaterea unor idei fundamentale de reformă.

Față cu această necesitate a situației părea indicată și o schimbare a persoanelor conducătoare. Insuficiența așa numitului program conservator elaborat de Manolache Kostaki la 1880 dovedea, că fruntașii din generația de la 1857, care își încordaseră și poate își consumaseră puterile în lupta pentru constituirea Statului român până la realizarea independenței lui, întimpinau o prea mare greutate de a-și însuși nouele cerințe ale Statului constituit. Experiența făcută atât cu Ioan Brătianu în ultimii 5 ani ai guvernului său, cât și cu șefii opoziției unite Lascar Catargi — Dimitrie Brătianu — Gheorghe Vernescu în acelaș timp, cu generalul Florescu la 1891 și cu d. Dimitrie A. Sturdza de la 1895 încoace, nu militează în favoarea lor. Ce e drept, d. Lascar Catargi, pe lângă marea experiență în ale țării, ce o avea în comun cu Ioan Brătianu, și pe lângă neobosita stăruință, ce o are în comun cu d. Dimitrie A. Sturdza, are și buna însușire de a fi accesibil la ideile altora și de a fi lipsit de îndărătnicia autoritară, care împiedică adaptarea unui guvern la necesitățile situației. Și de altminteri demnitatea sa personală și autoritatea sa oare-cum istorică erau în deobște recunoscute.

Cu toate aceste, pentru a se inveda și mai

mult în ochii tuturilor; că acum începea în adevăr o *Eră nouă* în politica română, părea, cel puțin pentru moment, preferabilă și reprezentarea partidului conservator prin o persoană nouă, indiferent care ar fi fost acea persoană în limitele celor prezentabile din generația mai tînă, nefiind aici vorba decât de marcarea externă a profunde schimbări în situația partidelor din țară.

La cea dintâi atingere a acestui punct delicat din partea noastră, d. Lascar Catargi și-a dat cu cea mai aparentă bunăvoință demisia din prezența comitetului și s'a retras la Golășei spre a lăsa toată libertatea încercărilor pentru reconstituirea partidului. Generalul Florescu, vice-prezident, s'a retras asemenea din comitet, împreună cu casierul Teulescu; iar ceilalți membri, în ședința de Vineri 6 Noemvrie 1881, hotărăsc alegerea Prințului Alexandru Stirbei de prezident, asistat de un comitet, care să fie propus și recunoscut într'o adunare generală a clubului. Procesul-verbal al acestei ultime ședințe a vechiului comitet e semnat de dd. Alex. B. Stirbei, Al. Lahovari, T. G. Rosetti, Gr. G. Păucescu, Gr. Triandafil și T. Maiorescu. Nu a asistat la ședința generalul Manu, dar avea cunoștință de cele ce erau să se hotărească. Adunarea generală, convocată pe Duminecă 15 Noem-

vrie seara, se vede de astă-dată compusă, pe lângă persoanele cunoscute prin activitatea lor politică, de o sumă de alți membri obscuri, introduși pe temeiul unei mici cotizații statutare. Asistă și generalul Florescu, însoțit de generalul Tell, care părăsise acum pe Beizadea Grigorie Sturdza și intrase în clubul conservator. Noua hotărâre a comitetului, explicată și susținută de Al. Lahovari și de autorul acestei scrieri, este combătută mai ales de generalul Tell și de un domn Tacian. Majoritatea adunării respinge demisia d-lor Lascar Catargi și Florescu și hotărăște convocarea unei noue adunări pentru Dumineca viitoare, care să fie prezidată de d. L. Catargi și care să introducă și unele modificări în statute. Totdeodată generalul Tell, cu aprobarea generalului Florescu, indică adunării, în locul preocupărilor de program, apropierea de celelalte elemente ale opoziției, în prima linie de grupul d-lui G. Vernescu.

Noua adunare de la 22 Noembrie este în adevăr prezidată de d. Lascar Catargi, care își reia locul în fruntea partidului conservator împreună cu generalul Florescu și cu un comitet modificat, iar Grigorie G. Păucescu devine de la 1 Ianuarie 1882 redactorul *Timpului*. În curând partidul intră în înțelegere cu d. G. Vernescu;

cu acesta, cu fracționiștii moldoveni și cu Dimitrie Brătianu formează mai târziu marea coaliție numită opoziția-unită.

În decursul aceleiași luni d. Teodor Rosetti și autorul scrierii de față își dau demisia din clubul conservator; odată cu ei ies din partidul astfel organizat și toți junimiștii din Iași. Nu atât neizbutirea alegerii unui nou prezident, cât mai ales îndrumarea anunțată spre confuzia unei coaliții opoziționiste și convingerea dobândită cu acest prilej, că într'o asemenea stare a partidului nu se putea pregăti terenul pentru o adevărată politică constituțional-conservatoare, le-a impus junimiștilor datoria de a se retrage și de a forma o grupare deosebită, cu speranța, că într'un viitor mai îndepărtat se va ajunge la o mai bună înțelegere.

Firește că această disensiune în sinul unui partid nu se putea produce fără recriminări reciproce, și lupta politică în anii următori este între altele caracterizată prin deosebirea din ce în ce mai vizibilă între felul de opoziție al vechilor conservatori cu aliații lor de ocazie și felul de opoziție al junimiștilor conducători, în contra acțiunii și inacțiunii guvernului liberal.

Dealtminteri o disensiune se anunță și în sinul partidului liberal. Ioan Brătianu, precum

se desparte de fratele său, se va despărți în curând și de C. A. Rosetti; și dacă liberalii, după căderea lor de la guvern și după încetarea din viață a lui Rosetti și a fraților Brătienii, apar între anii 1888 și 1895 uniți în opoziție, revenirea lor la guvern sub d. Dimitrie A. Sturdza dă pe față o nouă desbinare.

Toate aceste sînt urmările neapărate ale modificatei situații politice a țării, simptomele conflictului necesar între Era nouă și rămășițele neadaptabile din vechime.

Este un semn bun pentru partidul conservator, că în mijlocul lui s'a manifestat conflictul mai întăi și cu mai multă claritate în idei.

Dar este timpul să revenim la acțiunea guvernului și la debaterile parlamentare după ziua de 14 Martie 1881, până când le-am expus în volumul precedent.

Dacă ne aducem aminte (vol. II, pag. 467), că ministerul de atunci avea pe Ioan Brătianu prezident și pe Vasilie Boerescu ministru de externe, pe când toți ceilalți miniștri erau oameni fără importanță (Teriachiu interne, etc.), vom înțelege, că accentul situației sta pe relațiile internaționale. În adevăr, chestia Dunării se agita între Puteri, și discuția asupra regulamentului de

navigație de la Porțile de fier până la Galați, pe care am atins-o la o pagină precedentă și o vom expune mai jos, începuse să ia proporții amenințătoare. În țară se vestește deodată (și *Democrația națională* a Beizadelei Grigorie Sturdza dă cel dintâi strigăt de alarmă), că pentru supravegherea poliției fluviale în apele noastre Austria cere, pe lângă Comisia Europeană de la Galați, înființarea unei alte comisii, în care ea — Austria —, de și nu este Stat riveran de la Porțile de fier în jos, să aibă prezidența și vot preponderant.

Pentru tractarea acestei chestii de cea mai mare însemnătate, și acum și pentru negoțierea diplomatică a recunoașterii noului Regat, partidul liberal se vede nevoit să menție la externe pe fostul ministru conservator.

Este straniu să vedem, că în ast-fel de împrejurări guvernul a procedat la proclamarea Regatului. Fără îndoială, înălțarea externă a țării era firească după îndeplinirea tratatului de la Berlin. Dar faptul că se întâmplă tocmai la 14 Martie 1881, în mijlocul greutăților cu chestia Dunării și după neisbutirea încercărilor lui Brătianu de a forma un minister cu partidul opus, nu rămâne mai puțin surprinzător.

Să fi crezut Brătianu, că prin sgomotul ser-

bărilor Regatului va face o diversiune la agita-
rea opiniei publice din țară în chestia Dunării?
Să fi voit Boerescu o mai ușoară dobândire a
récunoașterii Regatului definitiv drept compen-
sație la concesiile vremelnice în privința compu-
nerii acestei comisii de supraveghere?

Or-cum să fie, guvernul pare a fi mers prea
departe cu concesiile promise, de și nu formal
stipulate. Căci deodată, cu o lună înainte primei
serbări Regale de la 10 Mai, în absența Came-
rei, prin urmare fără nici-un incident parlamen-
tar, fără vre-o explicație în foile oficiale, mi-
nisterul demisionează, Ioan Brătianu se retrage
la Florica, fratele său Dimitrie se aduce în pripa
de la Constantinopol, și la 10 Aprilie 1881 se
formează următorul minister:

Dimitrie C. Brătianu, președinte și externe,
Eugenie Stătescu, interne,
General G. Slăniceanu, război,
M. Pherekyde, justiție,
Colonel N. Dabija, lucrări publice și ad-interim
finanțe,
V. Alexandrescu-Urechia, culte.

La 27 Aprilie redeschizându-se parlamentul
în sesiune prelungită, noul ministru-președinte îi

citește de îndată un fel de program, devenit celebru prin ingenuitatea sa. El începe cu cuvintele :

Sarcina, care mi-a dat-o M. S. Regele, am primit-o și a trebuit să-o primesc. Primind această sarcină, am luat deciziunea, colegii mei și eu, a ne pune toate silințele *spre a face binele*... Dar ca să facem aceasta, trebuie ca fie-care să fie la locul său: *hoțul în pușcărie*; acei, cari speculă binele public în interesul lor, în carantină; iar omul onest la lucru... *Chiar dacă aș admite, că n'avem oameni onești, îi vom face. Românul are facultatea de a se schimba cu o mare înlesnire, și în bine și în rău.*

Iar după ce a întrebuițat cuvintele semnificative :

Cred că ar fi o pierdere de timp ca de pe acum să ne cereți seamă de fapte, *pe care nu le-am săvârșit noi,*

declararea ministerială zice în privința Dunării :

Putem să vă incredințăm că din ziua intrării noastre în minister, ne-am ocupat și ne ocupăm să asigurăm, pe cât se va

putea, o soluțiune a acestei cestiuni, care să fie conformă cu tractatele și cu libertatea absolută a navigației pe acest fluviu...

De altminteri, atât în afară cât și în intru, vom căuta a fi pe cât se va putea mai concilianți, și a da vecinilor binevoitorul nostru concurs în tot ce n'ar atinge propriile noastre interese. Dar dacă cine-va s'ar încerca a întrebuița silnicia, a atinge un singur păr al României, oh, atunci puteți fi siguri, voiu apăra-o cu pasiune, *cu furia tigresei care își apără puii*, căci și eu, în curs de o jumătate secol, am purtat pe sinul meu, am încălzit cu a mea suflare pe mândra și draga noastră Românie.

Firește că un asemenea minister nu poate dura. Agitația cu chestia Dunării crește, *Indépendance Roumaine*, care se zicea pe atunci inspirată de legațiunea rusească, întreține alarma dată de *Democrația națională*, *Românul* se crede și el chemat să bată în struna patriotică, ședințele Camerei și Senatului de la 28 Aprilie, 22 și 26 Mai sunt pline de interpelări aprinse, și nu Dimitrie Brătianu este omul, care să stăpânească agitarea și să dea guvernului o direcție bine cumpănită în gravul conflict de interese. Cu fraze à la „tigresa cu puii” și „purtarea

dragei României pe sin“ nu se mai poate face politică în România independentă ¹⁾.

La 9 Iunie 1881, după de-abia 8 săptămâni, Dimitrie Brătianu este silit să demisioneze, Ioan Brătianu revine de la Florica, dovedit ca omul indispensabil al partidului liberal, și formează un minister cu aparențe de tărie, iar fratelui mai mare i se îmblânzește pentru moment cugetul prin alegerea sa la prezidența Camerei, care se și închide în 18 Iunie. La redeschiderea normală de la 15 Noemvrie 1881, în prima sesiune ordinară sub Regat, Dimitrie Brătianu este reales prezident, iar vice-prezidenți se aleg generalul Lecca, G. Chițu, P. Aurelian și N. Fleva (d. G. Mărzescu cade la balotaj).

Mesagiul de deschidere este contrasemnat de miniștrii de la 9 Iunie:

Ioan C. Brătianu, prezident, finanțe și ad-inte-
rim rășboi,
C. A. Rosetti, interne,

¹⁾ Câte-va luni mai târziu, ca prezident al Camerei, Dimitrie Brătianu, în audiența solemnă a deputaților, feliicită pe Rege cu perspectiva unei Românie de la Nistru până la Tisa și până dincolo de Balcani, în care începutul Regatului cerea să fie consolidat în ochii Europei prin cea mai prudentă atitudine. A trebuit o intervenție puternică pentru a-l face pe (dealtminteri respectabilul) bătrân să renunțe la plăcerea de a-și vedea discursul tipărit în *Monitorul oficial*.

E. Stătescu, externe,

M. Pherekyde, justiție (numit însă a doua zi ministru-plenipontențiar la Paris în locul lui N. Calimachi-Catargi, iar d. Stătescu luând ad-interim și justiția),

Colonel N. Dabija, agricultură, comerț și lucrări publice,

V. Alexandrescu-Urechia, culte.

Din nenorocire, ministerul de externe al d lui E. Stătescu, care se inaugurase prin violenta *destituire*, publicată în *Monitor*, a reprezentantului nostru de la Paris N. Calimachi-Catargi pentru atitudinea sa prea kogălniceniștă în chestia Dunării ¹⁾, introduce această chestie în Meșagiu prin următorul alineat de o nervositate neobișnuită în asemenea acte:

Ingrijirile ce a deșteptat în țară chestiunea libertății Dunării, sunt legitime. Necesitatea de a atrage cât mai mult în porturile noastre, în sus ca și în jos de Galați, vasele de comerț străine și pavilioanele de orice naționalitate, este cu atât mai viu simțită, cu cât comerțul nostru întimpină adesea, la exportul pe fruntariile de uscat, felurite piedici, și cu cât, de la un timp în-

¹⁾ Vezi mai jos, discursul 56.

coa, *sub cuvânt de epizootie*, el este chiar amenințat de a-și vedea închise cu desăvârșire acele frontarii în ce privește exportul de vite mari.

Atacul ce se aduce ast-fel prin actul solemn al Mesagiului în contra Austro-Ungariei, în deosebi în contra administrației maghiare (care de altminteri aplica în adevăr rău convenția comercială de la 1876), este și mai accentuat în textul frances, care se distribue miniștrilor străini la deschiderea Parlamentului. Aici vorbele „sub cuvânt de epizootie“ sunt traduse prin *sous prétexte d'épizootie*.

Guvernul austriac întrerupe îndată (21 Noembrie 1881) relațiile diplomatice cu România, și d. Eugenie Stătescu se vede silit să facă scuze, în urma cărora relațiile se restabilesc la 16 Decembrie ¹⁾.

Se înțelege de la sine, că prin asemenea incidente tratativele în chestia Dunării nu sunt înlesnite, și zilele d-lui Stătescu ca ministru de externe sunt numărate.

¹⁾ Acesta este al doilea și cel mai ușor caz, în care un guvern liberal al țării noastre se pune în poziție de a face scuze Austriei. Cel dintâi este menționat în vol. I, pag. 19. Al treilea exemplu, și cel mai grav, ni-l va da d. Dimitrie A. Sturdza odată cu ajungerea sa în capul guvernului la Octombrie 1895.

În comisia de răspuns la Mesagiul Tronului Camera alege de astă-dată (19 Noembrie 1881) și doi membri din opoziție, pe d. G. Vernescu și pe autorul scrierii de față. De oare-ce chestia pendentă a Dumării fusese introdusă în chiar Mesagiul Regal, cei doi membri ai minorității, pentru a putea da un răspuns în numele opoziției, cer în prima ședință a delegaților pentru Adresă comunicarea, fie și confidențială, a actelor diplomatice relative. Guvernul însă refuză, și atunci amândoi membrii se retrag din comisie.

Când la 3 Decembrie 1881 proiectul de Adresă al majorității, redactat de d. Emil Costinescu, vine în desbaterea publică a Camerei, alineatele privitoare la Dunare formează obiectul celor mai vii discuții. În deosebi dd. G. Vernescu și N. Ionescu atacă chestia cu obișnuita violență, întemeindu-se mai ales pe articolele din *Românul* și pe o broșură a destituitului N. Calimachi-Catargi cu revelarea câtor-va acte diplomatice; d. P. Carp intervine în mod foarte moderat, însă efectul întregii debateri este o nefolositoare înăsprire a situației. Fazele ulterioare ale chestiei Dumării și rezultatul ei final le vom resuma în paginile de mai jos.

Mai înainte trebuie să menționăm, că jumimiiștii din Cameră (P. Carp, I. Negruzzi, N. Gane

și T. Maiorescu), de oare-ce în chiar zilele din urmă se manifestase disensiunea în sinul partidului conservator, se cred datori pentru clarificarea luptelor politice să propue cu prilejul acestor discuții asupra Adresei un contra-proiect al lor, citit de d. Carp în ședința Camerei de la 3 Decemvrie 1881 și comentat de autorul scrierii de față în aceeaș ședință (vezi discursul 55). Or-cât de dominată ar fi fost situația momentană a parlamentului prin chestia Dunării, preocuparea permanentă a reorganizării țării înăuntru nu putea lipsi de la ordinea zilei, și ast-fel contra-proiectul expune în câte-va trăsături precise programul său de acțiune pentru noua Eră a Statului nostru. Acest program fusese destul de explicat și debătut în întrunirile prealabile cu unii din conservatorii rămași în organizarea partidului, pentru a fi acum semnat în Cameră și de d. Gr. Triandafil, ce e drept nu și de Al. Lahovari. Contra-proiectul cu programul este reprodus în volumul de față, la nota de introducere a discursului 55.

În ce privește chestia Dunării, ea continuă să pricinuiască guvernului I. Brătianu mari greutăți. Cea mai urgentă trebuință era deocamdată aflarea unui bărbat politic capabil de a reprezenta țara la Viena în asemenea împrejurări. Partidul li-

beral, cu tot numărul cel mare al aderenților sei, se arăta într'o stare foarte precară. Oamenii lor publici, în general de o cultură îndoiasă, sunt exclusiv formați la școlile franceze din vremea lui Napoleon al III-lea. De cultura, de istoria, de viața politică a Austriei și a Germaniei au rămas cu desăvârșire străini. O excepție fac numai dd. Dimitrie A. Sturdza și Mihail Kogălniceanu; d. Studrza se și numește la 1 August 1882 ministru de externe în locul d-lui Stătescu, dar Kogălniceanu luase anume în chestia Dunării cea mai pronunțată atitudine de adversar; cele două broșuri ale sale din 1882 sunt deadreptul un act de acuzare în contra miniștrilor Brătianu—Boerescu. Iar prin articolele din *Românul*, prin Mesagiul de la 15 Noemvrie 1881 și prin discutarea în Cameră situația se agravase mult.

Pe de altă parte chestia Dunării era de o importanță prea generală pentru a fi o simplă chestie de partid. Din contră aici, ca în multe dificultăți internaționale, deosebiriile partidelor trebuiau să dispară, și numai așa se putea conduce politica spre cea mai bună garantare a intereselor țării.

Precum Ioan Brătianu se adresase pentru proclamarea Regatului la concursul activ al con-

servatorilor, dar fără succes, se adresează acum la d. P. Carp pentru ocuparea legațiunii de la Viena. După desbaterea și fixarea unei atitudini conforme cu vederile sale în politica externă, d. Carp, în înțelegere cu amicii sei junimiști, primește propunerea și pe la începutul lui Noemvrie sosește la locul, unde este acreditat.

Mergerea d-lui Carp la Viena a fost criticată de cei mai mulți membri ai opoziției, după vechiul obicei al luptelor de partid. Noi credem însă și ne-am explicat în ședința Camerei de la 12 Noemvrie 1882 (vezi discursul 58), că d. Carp a fost pe deplin corect în această acțiune a sa și tot așa de corectă a fost primirea lui P. Mavrogheni pentru legațiunea din Constantinopol și a d-lui N. Krezzulescu pentru cea din Petersburg.

În deosebi activitatea d-lui Carp la Viena în așa grele împrejurări a adus țării cel mai mare serviciu și constituie un titlu de onoare în viața politică a acestui om de Stat. Mai târziu, când se vor afla amănuntele, o vor recunoaște toate partidele. Chiar astăzi, după starea normală, în care de fapt se află poliția și supravegherea fluvială de la Porțile de Fier până la Galați, se poate întrevădea, prin ce inteligentă diversiune a trebuit să fie scăpată chestia Dunării din starea

amenințătoare, în care se găsea la 1882 și la începutul anului 1883.

Dar să rezumăm acum, pentru înțelegerea situației, fazele din urmă ale mult discutatei și puțin cunoscutei chestii Danubiane.

Tractatul de la Berlin din 1 (13) Iulie 1878 prescrie :

„*Art. 53.* Comisia Europeană a Dunării, în sinul căreia va fi reprezentată România, e menținută în funcțiile sale și le va exercita de-acum înainte până la Galați într'o completă independență de autoritatea teritorială.

„*Art. 54.* Cu un an înaintea expirării termenului asignat pentru durata Comisiei Europene (până la 12 (24) Aprilie 1883, după tractatul de la Londra din 1871), Puterile se vor pune de acord asupra prelungerii funcționării sale sau asupra modificărilor ce ar crede de trebuință să le introducă.

„*Art. 55.* Reglementele de navigație, de polție fluvială și de supraveghere de la Porțile de Fier până la Galați se vor elabora de Comisia Europeană, asistată de delegații Statelor riverane, și se vor pune în armonie cu cele ce au fost sau vor mai fi edictate pentru parcursul în jos de Galați.“

Pe temeiul articolului 55, Comisia Europeană

de la Galați, întrunindu-se în Decembrie 1879, însărcinează un comitet cu elaborarea ante-proiectului acestor regulamente ca bază a discuțiilor. Se face în adevăr un ante-proiect, însă în Iunie 1880 Comisia îl respinge și hotărăște să elaboreze ea însăși un regulament cu asistența reprezentanților Statelor riverane, adică a Serbiei și Bulgariei, care de altminteri nu fac parte din Comisia Europeană. Chestia cea grea era supravegherea aplicării în apele și pe țărmurile Dunării de la Porțile de Fier până la Galați, care sunt sub suveranitatea României și a Serbiei și sub semi-suveranitatea Bulgariei.

România propune întâi — și idea era cea mai firească și cea mai legitimă — ca pentru acea supraveghere să fie instituită o comisie compusă din delegați ai României, Serbiei și Bulgariei. Austria însă, de și neriverană, cere să facă și ea parte din Comisia de supraveghere, să aibă chiar prezidența permanentă și vot preponderant. Rusia din contră voește să excludă cu desăvârșire brațul Chiliei de sub autoritatea a chiar Comisiei Europene de la Galați — consecvență naturală a suveranității sale pe acel braț. Pe de altă parte se agită ideea unei întinderi a funcționării Comisiei Europene până la Brăila.

În deosebi pretenția Austriei era o gravă atin-

gere a suveranității României, o umilire a noului Regat. Dacă în urma tractatelor de la Paris și de la Berlin am putut primi competența unei Comisii Europene asupra Dunării de la Galați până la Marea Neagră, unde erau lucrări tehnice costisitoare de executat și de menținut, cel puțin ne-am supus autorității celor 7 Mari Puteri împreună. Dar preponderanța exclusivă a Austro-Ungariei în apele Dunării noastre de la Porțile de Fier până la Galați nu o puteam primi fără a recunoaște punerea noastră sub un fel de tutelă a marelui Puteri vecine.

În această privință, după șovăirea ministerului de externe din timpul lui B. Boerescu ¹⁾, rezistența guvernului român nu se mai desminte, și d. Carp la Viena în multe discuții, totdeauna anevoioase, uneori iritante, îi dă cea mai energică expresie.

Cu toate aceste Austria mersese prea departe, se angajase și prin declarații înaintea Delegațiilor sale, pentru a mai da înapoi, și celelalte Mari Puteri nu o părăsesc. Din desbaterile Comisiei Europene de la Galați, terminate la 2 Iunie

¹⁾ Broșura lui M. Kogălniceanu, *Chestiunea Dunării*, partea II, afirmă categoric (pag. 53), că ministerul din Viena primise scrisori antografe de la B. Boerescu, prin care se accepta Comisia mixtă dorită de Austria.

1882, iese un *Règlement de navigation, de police fluviale et de surveillance, applicable à la partie du Danube située entre les Portes de Fer et Galatz*, cu peste o sută de articole, împărțite în 3 titluri, din care cel din urmă se ocupă de *Exécution et surveillance*. Aici delegatul român propune ca text al hotărâtorului articol 97; *L'exécution du présent Règlement est placée sous la surveillance d'une autorité fluviale, dite Commission de surveillance, dans laquelle la Commission Européenne du Danube sera représentée par deux délégués et les États riverains, à savoir la Bulgarie, la Roumanie et la Serbie, chacun par un délégué.*

Însă propunerea României cade. Majoritatea primește următoarea formulare concepută de delegatul francez Barrère: *L'exécution du présent Règlement est placée sous l'autorité d'une Commission, dite Commission mixte, dans laquelle l'Autriche-Hongrie, la Bulgarie, la Roumanie et la Serbie seront chacune représentées par un délégué. La présidence de cette Commission appartiendra au délégué d'Autriche-Hongrie. Un membre de la Commission Européenne du Danube, délégué pour une période de 6 mois, par ordre alphabétique des Puissances, prendra part aux travaux de la Commission mixte.*

Ast-fel se infățișează Regulamentul înaintea reprezentanților celor 7 Puteri, întruniți la Londra în anul următor, și este primit, cu neînsemnate modificări, prin art. VII al Tractatului de la Londra din 10 Martie st. n. 1883.¹⁾ Totdeodată, după ce s'a scos brațul rusesc al Chi-

¹⁾ România nu a fost invitată la conferență cu vot deliberativ deși, în urma tractatului de la Berlin, ea face parte ca Putere suverană din Comisia Europeană de la Galați. Interesante sunt în această privință explicările Lordului Granville în nota circulară de la 2 (14) Martie 1883, prin care dă seamă de lucrările conferinței de la Loudra (vezi *Staatsarchiv, herausgegeben von Dr. Hans Delbrück*, vol. 41, pag. 365): „Guvernul Majestății Sale ar fi admis cu plăcere un reprezentant al României pe acelaș picior cu reprezentanții celorlalte Puteri, rămând bine înțeles că admiterea ar fi fost acordată numai în vederea marilor interese ce le avea România în obiectul supus dezbaterilor, și fără ca prin aceasta să se creeze un precedent pentru consultarea guvernului Român în chestii de interes European general, în care el nu ar avea interese materiale. S'a ridicat însă obiecția, că oare-cum conferența este o continuare a articolelor 54 și 55 din tractatul de la Berlin și că în asemenea împrejurări caracterul European al întrunirii trebuie menținut. Aceste argumente se aplică în mod egal și Serbiei. Prin urmare majoritatea Plenipotențiarilor se declară în favoarea admiterii reprezentanților României și Serbiei numai cu vot consultativ, pe când în privința reprezentantului Bulgariei se propune, că observările sale să fie exprimate în propriile lor cuvinte prin ambasadorul turcesc. Așa și decide Conferența.“

„Guvernul sîrbesc a acceptat această situație făcută reprezentantului său; însă guvernul român și cel bulgar au protestat. Refuzând să ia parte la Conferență cu vot numai consultativ, ei au adăogat declararea, că nu se vor considera obligați prin nici-o deciziune luată fără participarea lor.“

liei de sub autoritatea Comisiei Europene de la Galați, tratatul dispune la art. I: *La juridiction de la Commission Européenne du Danube est étendue de Galatz à Braila*; iar la art. II: *Les pouvoirs de la Commission Européenne sont prolongés pour une période de 21 ans à partir du 24 Avril 1883. A l'expiration de cette période, les pouvoirs de la dite Commission seront renouvelés par tacite reconduction de 3 en 3 ans, sauf le cas où l'une des Hautes Parties contractantes notifierait, un an avant l'expiration de l'une de ces périodes triennales, l'intention de proposer des modifications.*

Prin urmare „chestia Dunării era pierdută“ pentru noi, cum o prezisese broșura lui Kogălniceanu din 1882 și cum o credeau cei mai mulți din țară în primul moment?

De loc! Pe când Serbia declară adeziunea sa la tratatul de la Londra, România nu-și slăbește rezistența, cu toată șovăirea intermitentă a d-lui Dimitrie A. Sturdza. Ministrul nostru în Anglia, Ion Ghica, timid ca totdeauna, se vede în definitiv obligat prin ordine repetate ale guvernului din București să remită Conferenței din Londra un protest cu declararea, că România nu se va recunoaște legată prin deciziuni luate fără participarea ei. — Și Marile Puteri? Când vine

vorba despre mijloacele de a *impune* regulamentul, ambasadorul Germaniei, contele Münster, declară, că nu este admisibilă nici-o măsură de coercițiune, și nici una nu e prevăzută în tratat. Cu această lipsă, faimosul regulament devine literă moartă. De 15 ani, de când este prescris în teorie, el nu s'a aplicat în practică și nu se poate aplica, poliția și supravegherea fluvială o are tot România în apele sale de la Porțile de Fier în jos, autoritatea Comisiei Europene s'a îndepărtat de la Chilia, și din tot tratatul de la Londra nu a rămas decât art. II. cu prelungirea funcționării ei până la 12 (24) Aprilie 1904.

Cum se explică aceasta? — Pe când d. Carp în 1882 la Viena continua discuțiile cu ministrul de externe contele Kalnoki asupra regulamentului Danubian, el atingea alături, dar în mod constant, o materie mai generală și înainta încetul cu încetul spre o mai bună înțelegere în privința rolului României în orientul Europei. Aceleași convorbiri le avea și cu ambasadorul Germaniei, Prințul Reuss. Importanța dobândită de noul Regat trebuia relevată împreună cu momentele, în care o comunitate de interese în politica orientală îl puteau apropia de Austria și de Germania. Necesitatea acestei atitudini în relațiile noastre internaționale, pe

care *Românul* o combătea încă la începutul anului 1881, o admisesese acum și Ioan Brătianu. Resultatul este apropierea României de vederile Triplei-Alianțe, formate tot pe atunci și declarate în Parlamentul italian (27 Fevruarie 1883), iar un semn al acestei apropieri este întrevederea lui Ioan Brătianu cu Principile Bismarck la Gastein în 26 August 1883. Decizive trebuie să fi fost explicările ce le-a avut Regele nostru cu Impărații Germaniei și Austriei în călătoria sa la Berlin și la Viena (4—16 August 1883) pentru botezul fiului al doilea al actualului Impărat german.

Față cu modificarea situației în politica generală, Austro-Ungaria renunță la pretențiile sale în chestia specială a Dunării (15 Septemvrie 1883), și ast-fel regulamentul de supraveghere din Tractatul de la Londra dispăre.

VI.

REVIZUIREA CONSTITUȚIEI

ȘI CĂDEREA MINISTERULUI BRĂTIANU

DE LA 1883 PÂNĂ LA 23 MARTIE 1888

Rezumarea situației internaționale până la 1883 ne-a făcut să anticipăm asupra mișcării politice interne, pe care trebuie să o reluăm acum de la primăvara anului 1882.

Sesiunea parlamentară se încheie la 31 Mai. În decursul ei, după aprinsele debateri ale Adresei și câte-va interpelări în chestia Dunării, nu se mai lucrează mult. Se votează repede bugetul pe 1882—83, tot așa togmelile agricole și pripita regulare a proprietății în Dobrogea; în colo aproape nimic. Din proiectele anunțate în Mesagiu pentru dreptul comunelor rurale de a vinde băuturile spirtoase „în profitul școalelor și al bisericii“, pentru modificarea legislațiunii asupra tutelelor, pentru îmbunătățirea codului de

procedură, pentru dockuri și întreprinse, etc., unele nici nu se supun parlamentului.

Complicările cu regulamentul de navigație pe Dunăre ocupă toată luarea aminte a ministrului de externe și poate a ministrului-prezident. Dar ceilalți miniștri?

De pe acum se simte, și din an în an devine mai vădită, insuficiența partidului liberal pentru or-ce lucrare legislativă, necum pentru conceperea și înfăptuirea unui program de idei corespunzătoare Erei nouă. Cu toată solemna relevare a acestei Ere din partea guvernului, nu se face nimic în sensul ei, și multe din proiectele menționate prin Mesagii nu sunt nici măcar elaborate. Importanța constituțională a Mesagiului pentru organizarea lucrărilor legislative din fie-care sesiune parlamentară se pierde cu desăvârșire, Mesagiul sub guvernul liberal devine în mare parte un simplu exercițiu de stil. Ioan Brătianu își schimbă mereu miniștrii după micile agitări personale înăuntrul partidului, fără nici o privire la competența de resort.

Se înțelege, că față de asemenea colegi Brătianu devine în curînd singurul ministru. El și numai el administrează toate resorturile (afară de al școalelor, unde d. Dimitrie A. Sturdza, părăsind externele, e ministru de la 2 Februarie

1885—1 Martie 1888); în fiecare minister își are câte un funcționar de încredere, de regulă pe director; miniștrii titulari cu responsabilitatea lor înaintea Parlamentului sunt numai niște figuranți *pro forma*, „umbrele“ prezidentului de consiliu, cum au fost calificați în Cameră (discursul 73) ¹⁾. Incepe epoca așa numitului „viziriat“, caracterizată între altele și prin înstrăinarea de C. A. Rosetti.

Deocamdată însă C. A. Rosetti mai poate da ultima dovadă a vechiei sale influențe în partid: lui i se datorește agitarea ce se naște acum pentru revizuirea Constituțiunii, mai ales a colegiilor electorale — agitare, de care este deodată cuprins partidul și căreia guvernul îi cedează cu atât mai ușor, cu cât în lipsa altor concepțiuni de legiferare practică se pot întinde mai mult nebulozitățile „principiilor generale de reformă liberală“.

Când se redeschide Parlamentul la 17 Octombrie 1882 pentru a patra și cea din urmă sesiune, Mesagiul este foarte sobru în privința lu-

¹⁾ Memorabil a rămas exemplul cu drumul de fier Piatra—Bacău. Ministrul lucrărilor publice, Colonelul Dabija, îl voia în formă de cale largă, cum era și rețeaua principală. Dar Brătianu pune pe deputații din majoritate să-l voteze cu calea îngustă, pentru care d. Carada pregătise materialul. Cu mare cheltuială a trebuit mai târziu să fie prefăcut în cale largă.

crărilor legislative, el constată numai importanța răscumpărare definitivă a căilor ferate Strousberg; iar răspunsul Camerei este o simplă parafrază de curtenie, pe care de astă dată o poate vota și autorul scrierii de față, ales în comisia de Adresă ca membru al opoziției. Sfirșitul legislaturii de 4 ani și perspectiva indicării prealabile a articolelor de revizuit din Constituțiune explică, dacă nu justifică, această sobrietate. De altminteri nimeni din Cameră nu votează în contra Adresei, dar se abțin 15 deputați, printre cari și Dimitrie Brătianu. Președinte al Camerei se alesese generalul Lecca.

În 22 Decembrie 1882 se face prima lectură a propunerii de revizuire relativă la 25 de articole din vechea Constituțiune. La a doua lectură, în ședința Camerei din 16 Ianuarie 1883, autorul scrierii de față expune argumentele de împotrivire în contra or-cărei revizuiți (vezi discursul 59). Dar la a treia lectură Camera și Senatul votează cu mare majoritate revizuirea în princip, și terminându-și ast-fel legislatura la 5 Martie, alegerile cele nouă se fac la sfirșitul lui Aprilie, iar Parlamentul revizionist este convocat pe ziua de 10 Mai 1883.

În acest timp conducătorii vechiului partid conservator apucă din ce în ce mai mult o direcție

incompatibilă cu vederile junimiste. În perspectiva alegerilor, ei formează cu grupul Vernescu, dar și cu M. Kogălniceanu, G. Mărzescu, N. Blarerberg, cu fracționiștii Gheorghiu, Tacu, Misail, etc., așa numitele „Comitete-Unite ale opozițiunii din București și Iași“, și sub acest titlu publică la 1 Februarie 1883 un manifest în momentul când se răspândește știrea despre dispozițiile defavorabile ale conferenței de la Londra în chestia Dunării. Manifestul este un rechizitoriu în contra politicii externe și interne a guvernului și culminează în declararea naivă, că opoziția coalizată este „gata a lua răspunderea situației“.

Însă numai foarte puțini dintre cei coalizați isbutesc în alegeri, de abia vre-o 12, printre cari dd. Lascăr Catargi, M. Kogălniceanu, generalul Tell, A. Lahovari, G. Vernescu și N. Blarerberg. Calculul cu amintirea succesului opoziției din anul 1879, când era vorba de revizuirea articolului 7, și cu agitarea chestiei Dunării, pe cari anume le relevă manifestul, se arată greșit. Articolul 7 privea chestia Evreilor, care în adevăr putea deștepta o mișcare generală în țară. Dar acum, nici amănuntele regulamentului Danubian, nici articolele speciale propuse pentru revizuire nu erau destul de pricepute în obștia alegătorilor pentru a produce o mișcare popu-

lară și a da izbindă coaliției. Iar printre cei ce erau în stare să priceapă chestia Dunării, vor fi fost mulți, care în reprezentarea Țării la Constantinopol, la Londra și la Viena prin P. Mavrogeni, Ion Ghica și P. Carp vedeau mai multă garanție pentru o inteligentă susținere a intereselor Statului, decât în schimbarea acestei reprezentări prin venirea la guvern a opoziției coalizate. Aici numai M. Kogălniceanu putea să atragă privirile, dar violența broșurelor sale din anul precedent întuneca perspectiva vre-unui succes diplomatic. Frazele și rezoluțiunile platonice din Parlament ne-ar fi folosit tot așa de puțin în chestia Dunării pe lângă conferența de la Londra, pre cât ne-au folosit în chestia Basarabiei pe lângă congresul de la Berlin.

Va să zică primirea legațiunilor din partea d-lor Carp și Mavrogeni a contribuit la întărirea guvernului liberal din acest moment? Se poate, și dacă acest rezultat, după vederile exclusive ale interesului de partid, părea condamnabil în ochii conservatorilor, el era inevitabil din ziua în care s'au lăsat să fie conduși spre confuzia opoziției coalizate, care nu putea da un guvern în stare de a rezolvi greaoa chestie internațională.

Infrângerea opoziției coalizate în alegerile re-

vizioniste produce, după un vechiu și rău precedent, hotărîrea partizanilor aleși de a demisiona din Parlament și a transporta lupta politică în publicul din afară.

Dintre junimiști se aleg numai patru, între cari și autorul acestei scrieri. De și într'un apel către alegătorii colegiului I din Vaslui, publicat la 16 Aprilie 1883, așa dar înainte de alegere, se declară adversar al revizuirii și și rezervă deplină libertate față de guvern, administrația nu-l combate și atât conservatorii cât și liberalii îi dau voturile. Era și greu guvernului să combată pe toți junimiștii în momentul, în care d. Carp îl reprezenta la Viena.

Această indirectă susținere din partea guvernului liberal a pus pe junimiști pentru cât-va timp într'o situație defavorabilă față de opinia publică. Cu atât mai tare se manifestă nemulțumirea partidului conservator încontra lor, și pe când *Timpul* de la 2 Iunie 1883, în limbajul, la care se coborise pe atunci, întrebunțează cuvântul de „prostituțiune“, Alexandru Lahovari aruncă junimiștilor vorba de „opoziție miluită“, o expresie pe cât de literaricește fericită, pe atât de politicește neintemeiată. Căci întimplătoarea apropiere sau depărtare de vederile momentane a le altor partide nu putea și nu tre-

buia să schimbe întru nimic atitudinea junimiștilor provenită din urmărirea propriei lor convingeri politice.

Însă crescândul conflict între vechii amici, care deabia după 10 ani va începe să se aplaneze, dovedește odată mai mult, cu câtă anevoință se face în evoluția vieții publice tranziția salutară de la o fază la alta.

Camerele revizioniste își încep dar activitatea la 10 Mai 1883 fără opoziția coalizată, care după 3 zile demisionează, iar la 27 Ianuarie 1884 se retrage și Dimitrie Brătianu. După desbaterea Adresei, la care autorul scrierei de față ia parte în ședința Camerei de la 27 Mai 1883 și critică din punct de vedere conservator demisia opoziției (vezi discursul 61), se alege în Senat și în Cameră delegații însărcinați cu noua formulare a celor 25 de articole supuse revizuirii. O asemenea lucrare nu se putea face fără discuții îndelungate. Pentru fie-care articol trebuia redactat între delegații Camerei și ai Senatului un text comun, care să aibă și aprobarea Coroanei, conform prescrierii exprese a art. 129 din Constituțiune. Astfel lucrarea prealabilă ține aproape un an, și proiectul efectiv nu ajunge în dezbateră publică a parlamentului decât la

sfirșitul lui Martie 1884. Până atunci, ca și în timpul votării, Camerele revizioniste îndeplinesc lucrările Camerelor ordinare, discută și votează bugetul, etc.

Dintre articolele supuse revizuirii, 13 priveau principiile legii electorale, celelalte 12 se refereau la noul titlu de Regat al României cu încorporarea Dobrogei, la libertatea presei, la introducerea unei comisii legislative permanente, la desființarea gardei naționale. Dacă modificarea unora din aceste articole a putut fi primită fără multă discuție, principiile legii electorale și întinderea și mai mare a libertății presei au dat loc la o desbinare pronunțată în sinul majorității liberale. Când a fost vorba de a ieși din frazele abstracte și de a concretiza ideile în textul articolelor, ciocnirea a trebuit să se întâmple și a devenit pentru câte-va momente așa de violentă, încât la 26 Martie 1884 ministerul și-a dat demisia și nu a retras-o decât după un anume vot de încredere al majorității, cu oare care concesiuni făcute Rosettiștilor în privința presei.

Cea mai mare greutate o pricinuia compunerea colegiilor electorale. Asupra sporirii numărului senatorilor și deputaților (de la 70 și 148 la 120 și 183) toți liberalii erau — din nefericire — de acord; asemenea — și asemenea din ne-

fericire — asupra desființării vechiului colegiu I, care se arătase mai puțin dependent de guvern. Dar de aici încolo încetează armonia: guvernul vrea 3 colegii în locul celor 4 de mai înainte, alți liberali (E. Stătescu) se gândesc la 2, C. A. Rosetti cere unul singur, d. P. Grădișteanu vorbește de reprezentarea proporțională și a minorităților. În jurul ideii unui singur colegiu se grupează vr'o 35 de deputați, printre cari apare pentru prima oară d. G. Panu ¹⁾. Dar în fine majoritatea obligată de două treimi votează, cu oare care violențare a regulamentului, cele 3 colegiuri așa cum sunt astăzi în Constituțiune, și de reprezentarea minorităților nu se face pomenială.

La chestia presei insistența Rosettiștilor are mai mult efect. Într'un proces privat de calomnie, ce-l intentase creditul rural în contra zia-

¹⁾ La începutul carierei sale politice om de încredere al partidului liberal ca prim-procuror la tribunalul din Iași, având să redacteze de pe la sfârșitul lui Noembrie 1880 (când V. Conta era ministru de Culte) un ziar guvernamental, numit apoi în Iunie 1881 șef de cabinet al ministrului de interne C. A. Rosetti, iar în Dec. 1881 avocat al epitropiei Sf. Spiridon în locul d-lui T. Mândru, care trece prefect la Botoșani, d. Gheorghe Panu este la 1883 ales deputat revizionist și se arată în Cameră aderent al lui C. A. Rosetti. În curând se va izola de vechile partide și va încheia noul grup al „radicalilor“, cu care însă va trece la 1897 în clubul conservator.

rului *Indépendance Roumaine* înaintea tribunalelor ordinare, nu pentru represiunea penală, care neapărat ar fi fost de competența juraților, ci numai pentru despăgubiri civile, Curtea de casație făcuse tocmai din motivul competenței o divergență prin paritate de voturi. În această controversă pendentă, care, dacă se hotărea în sensul competenței tribunalelor ordinare, ar fi pus oare-care frâu calomniilor private și ar fi contribuit poate la ridicarea prestigiului presei, Rosettiștii se folosesc de ocazie pentru a cere din contră modificarea dispoziției constituționale în sensul că și despăgubirile civile să fie date în exclusivă competență a juraților. Ministerul se împotrivesc la început; Ioan Brătianu, cu experiența a 7 ani de guvern, începuse a deveni foarte conservator, d. Dimitrie A. Sturdza nu fusese nici odată liberal, raportorul delegaților din Cameră, d. Stolojian, formulase articolele 24 și 105 din Constituțiune destul de restrictiv și le comentase și mai restrictiv. Dar în fața iritării Rosettiștilor guvernul și majoritatea cedează, raportul d-lui Stolojian rămâne desmințit (vezi discursul 64), art. 105 se votează după dorința lui C. A. Rosetti, se admite însă ca un fel de compromis adaosul la art. 24: „(De-
„lictele de presă se judecă de juriu) afară de

„acele, cari s'ar comite în contra persoanei Regelui și a familiei Regale sau contra Suveranilor statelor străine. Aceste delictse se vor judeca de tribunalele ordinare după dreptul comun“, adaos poate folositor în privința Suveranilor străini, pentru a evita conflicte diplomatice, dar foarte contestabil în privința Suveranului Țării ¹⁾.

În sfârșit Camera și Senatul, în ședințele de la 1 și 7 Iunie, termină votarea celor 25 de articole revizuite, care se promulgă la 8 Iunie 1884.

Asupra diferitelor curente în atmosfera parlamentară din timpul desbaterilor revizioniste dau oare care lămurire discursurile 59 — 65 publicate în volumul de față. Mai mult nici nu este ne-

¹⁾ Căci ce vrea să zică o asemenea excepție? Onoarea este mai garantată înaintea tribunalelor ordinare de cât înaintea juraților, de aceea calomniile în contra Regelui le dăm în judecata tribunalelor, iar calomniile în contra celorlalți cetățeni le lăsăm în prada incertitudinii juraților? Curioasă dispoziție. Pe temeiul ei d. G. Panu, devenit adversar al guvernului Brătianu, a fost condamnat în lipsă de Tribunalul și de Curtea de Apel din București (15 Aprilie și 15 Mai 1887) la 2 ani închisoare și 5000 lei amendă pentru insultarea Regelui prin ziarul *Lupta*, dar s'a sustras de la pedeapsă prin mergerea în străinătate, până când a fost ales deputat în Ianuarie 1888 și, întorcându-se în țară, după un scurt arest s'a văzut grațiat la 27 Februarie 1888. Exemplul nu vorbește în favoarea imunității din art. 24 al Constituției.

voie să insistăm. Toată revizuirea a fost o zadarnică frământare de un an și jumătate. Sporirea numărului deputaților și senatorilor (cu nou introdusă diurnă a acestor din urmă) a îngreuiat fără nici o necesitate lucrările Corpurilor legiuitoare, iar calitatea discuțiilor parlamentare a scăzut în proporție firească cu creșterea cantității mandatarilor; decapitarea vechiului colegiu I a făcut alegerile și mai dependente de influența guvernului; licența presei în trivialitatea calomniilor private s'a văzut și mai încurajată; idee cu comisia legislativă s'a arătat în împrejurările date lipsită de valoare practică; numai desființarea gardei naționale a rămas ca merit negativ. Dacă s'ar fi introdus măcar în Constituție inamovibilitatea magistraturei pe toate treptele ei și, într'o altă ordine de idei, o compunere mai cuminte a Regenței pentru cazul minorității succesorului la Tron! Dar cu magistratura guvernul s'ar fi desbinat și mai mult de C. A. Rosetti, care cerea un fel de electivitate politică, și la marele neajuns al articolelor 88 și 89 cu Regența nici nu avusese prilej să se gândească. Ele rămân o datorie a viitorului.

Ăst-fel revizuirea de la 1884 nu poate fi judecată de cât ca opera cea mai stearpă a partidului liberal.

Cu adoptarea modificărilor constituționale Camerele revizioniste își terminaseră misiunea. Înainte însă de a le dizolva, guvernul le mai dă în ultimele zile o sarcină de îndeplinit: votarea domeniului Coroanei, propusă în ședința Camerei de la 4 Iunie 1884 sub forma inițiativei parlamentare (generalul Lecca, N. Gane, trecut acum în partidul liberal, A. Vizanti, C. F. Robescu, etc.). Vorba despre domeniul Coroanei se lățește cu câteva zile mai înainte. Firește că vechii conservatori, în coaliția lor cu atâtea elemente nepotrivite, îl atacă de îndată prin presă, și cu toții se pun să exploateze în contra ministerului Brătianu această coardă de o falsă popularitate. Dar ceea ce este mai semnificativ: în prețioa propunerii își dau și Rosettiștii P. Grădișteanu, Take Gianni, V. A. Urechia, Gr. Serurie, etc., demisia din Cameră, iar C. A. Rosetti și-o renoește irevocabil. A doua zi demisionează și d. Nae Pop, fiindcă nu este lăsat să vorbească de „îngrijirile Craiovenilor“ asupra proiectatului domeniu înainte de a se fi citit chiar propunerea. Camera respinge demisia lui C. A. Rosetti, nici nu votează pe a d-lui Pop, dar primește pe a Rosettiștilor, și ast-fel ruptura în partidul liberal e desăvârșită. Cu separarea de *Românul* se înființează *Voința Națională* ca organ

al guvernului și partidului „național-liberal“ (primul număr la 10 Iulie 1884).

După ce, în ședința de la 4 Iunie, d. Vizanti cetește motivarea acelei inițiative în favoarea Coroanei, Camera — în contra obiecțiunilor d-lui Nicolae Ionescu — decide trecerea de urgență în secțiuni, unde propunerea se primește, se aleg îndată delegații, și chiar a doua zi vine proiectul de lege în dezbaterea publică. Raportor e d. Nicu Gane. DD. P. Cernătescu și N. Ionescu combat proiectul ca fiind anti-constituțional, autorul scrierii de față îl susține, precum și trebuia să-l susție din punct de vedere conservator (vezi discursurile 66 și 67), iar Camera îl votează cu 77 voturi contra a 16 și 4 abțineri.

La 8 Iunie se încheie și la 23 Septembrie se disolvă parlamentul revizionist. Primele alegeri după noua lege electorală se fac la începutul lui Noembrie 1884.

Momentul era hotărîtor pentru partidul liberal de la guvern, rămas sub exclusivă conducere a lui Ioan Brătianu. Instrăinat de vechi fruntași liberali ca C. A. Rosetti, Dimitrie Brătianu, Mihail Kogălniceanu și de aderenții lor destul de numeroși, pe de altă parte avînd în față opoziția condusă de dd. Lascar Catargi și Gheorghe Vernescu spre abținere pe temeiul declarații

formale, afișate la 20 Iunie 1884 și pe strade, că ei consideră Constituțiunea revizuită și dotațiunea Coroanei „ca o violare a pactului fundamental și iau *angajamentul* de a lucra pentru a reintra în legalitate“, partidul guvernamental trebuia să producă în nouele alegeri cu 3 colegiuri cel puțin aparența, că reprezentarea parlamentară a Țării a devenit mai adevărată, mai independentă și mai inteligentă, și să se gândească totdeauna la împlinirea golului lăsat prin retragerea atâtor foști partizani. Era chestie de existență pentru partid.

Din atmosfera acestei îngrijări se nasc acum două curențe, care vor să ajungă la acelaș rezultat al întăririi guvernului: pe de o parte atragerea în sânul „colectivității“¹⁾ a unor elemente tinere din cele mai capabile, care până atunci nu intraseră în cariera parlamentară, pe de alta o reformare a partidului prin unirea cu un grup de oameni politici, care, de și puțini la număr, aveau însemnătatea de a fi contribuit

¹⁾ D. Stătescu caracterizase cu numele de „colectivitate“ pe aderenții lui Ioan Brătianu, care — în urma desbinării — nu mai puteau monopoliza expresia de partid național-liberal. Cu această poreclă, ca și cu „sub cuvint de epizootie“ din Mesagiul de la 15 Noemvrie 1881 și cu fraza „opozitiia a pierdut dreptul la protecția legilor“, d. Eugenie Stătescu a îmbogățit dicționarul politic al României contemporane.

la schimbarea direcției guvernului în politica externă. Acest grup erau junimiștii sub conducerea d-lui P. Carp.

În privința dintelui, mai ales după indemnul d-lui Campineanu și sub auspiciile d-lui Stătescu sunt aduși pentru prima oară în Cameră dd. Take Ionescu, C. C. Arion, Al. Djuvara și (ceva mai târziu) C. Dissescu; în privința a doua Ioan Brătianu, cu deosebita stăruință a d-lui Dimitrie A. Sturdza, propune d-lui P. Carp, și alături de d-sa d-lor Teodor Rosetti și T. Maiorescu, intrarea în minister. La 14 Iunie 1884 des de dimineață, într'o odaie a otelului Broft, unde trăsese d. Carp chemat din străinătate, se încinge între Ioan Brătianu, d. Carp și autorul scrierii de față o lungă desbatere. Ministrul-prezident o începe prin declararea, că partidul său nu [mai poate rămânea în starea în care se află, arată motivele desbinării de C. A. Rosetti și propune reconstituirea guvernului cu junimiștii. Noi răspundem, că în princip, după proclamarea Regatului prin liberali și față de necesitatea preschimbării vechilor partide, nu vedem o greutate absolută în conlucrarea cu un partid liberal reformat, dar că prima condiție este adoptarea și punerea în lucrare a programului de reorganizare internă, indicat de noi în contra-adresă de la 3 Decem-

vrie 1881. — Brătianu primește. — Domnul Carp adaogă îndată a doua condiție, cea mai urgentă în împrejurările de atunci: reforma Băncii Naționale pe temeiul etalonului de aur, pentru stîrpirea agiului, care amenința finanțele statului. — Brătianu răspunde, că aici trebuie să se consulte cu amicii săi. — Mai cerem însfîrșit încetarea „satrapilor“ din districte (vezi discursul 70) și, odată cu intrarea d-lui Teodor Rosetti în minister, dacă ar primi, o prealabilă înțelegere și asupra numirii celorlalți colegi, iar când Brătianu ne vorbește de Radu Mihai (pe atunci nu mai prefect al poliției), noi îl declarăm inacceptabil. — Brătianu, de altminteri în tot decursul debaterilor de cea mai simpatică înfățișare, se arată foarte mirat: prea fusese deprins cu omnipotența în partidul său. — La sfîrșitul convorbirii autorul scrierii de față îi exprimă impresia, că încercarea d-sale nu va izbuti. (Vezi discursul 77).

Și în adevăr după câte-va alte întruniri între dd. Brătianu, Sturdza, Carp și Rosetti, tratările sunt și rămân întrerupte. Brătianu declară, că nu poate primi atâtea condiții a le junimiștilor, iar junimiștii răspund, că fără aceste condiții nu poate fi vorba de o înțelegere cu partidul liberal.

Din nouele alegeri de la Noemvrie 1884 ies deputați junimiști P. Carp, care după îndeplinirea scopului misiunii sale de la Viena se întorsese definitiv în țară, V. Pogor, Iacob Negruzzi, D. A. Laurian (redactorul *României libere* declarate de la 16 Ianuarie 1885 organ junimist), I. M. Melik, I. Ianov, Teodor Nica, B. Bossy și autorul acestei scrieri, iar senatori dd. Dimitrie G. Rosetti, Leon Negruzzi și I. Diamandi. Dintre alți deputați aleși pentru prima oară se alipesc de junimiști dd. Al. Marghiloman și Toma Cămărășescu.

Se hotărăște și Mihail Kogălniceanu să-și pue candidatura la colegiul I din Brăila și este ales. Pe când toți ceilalți membri ai opoziției coalizate (numite după contropirea cu grupul Dimitrie Brătianu din Noemvrie 1885 „opoziția-unită“) persistă în declararea de abținere, Kogălniceanu recunoaște greșala acestei tactice și intră în Cameră ca adversar al lui Ioan Brătianu și al celor ce s'au apropiat de el. Pe tinerii liberali, introduși de dd. Câmpineanu și Stătescu, când îi vede defilând la discuția Adresei întru lauda lui Brătianu, îi compară cu Irozii din Vicleim; pe junimiști îi atacă pentru susținerea guvernamentală a alegerii lor și le declară poziția echivocă. Discursul 68 de mai jos răspunde

la acest atac, și discuțiile și voturile parlamentare dovedesc din prima zi, cu câtă independență junimiștii înțelegeau să-și menție atitudinea lor de opozanți, cunoscută de mai nainte. Anume asupra *agiului* noul deputat junimist, d. Teodor Nica, pe temeiul ideilor d-lui P. Carp și a convorbirilor cu d. T. Rosetti, publică la 1886 importantul său studiu cu acelaș titlu, și aici condamnă fundarea Băncii Naționale pe stokul de argint, care tocmai fusese o cauză principală a ruperii tratărilor cu Brătianu.

În afară de aceste lămuriri ale atitudinilor politice, activitatea parlamentară în toată legislatura următoare de 4 ani lăncezește cu desăvârșire. În loc ca partidul liberal de la guvern, redus acum după deslipirea atâtor foști aderenți și după neizbutita încercare cu junimiștii la singurele sale elemente, să solicite în ele cea mai intensivă încordare la muncă și să găsească priceperea și energia cerute pentru opera de legislație organică, toate promisiunile de reforme de prin Mesagii rămân neimplinite. Proiecte peste proiecte, anteproiecte și propuneri se discută în diferite comisii prealabile, *ut aliquid fieri videatur*, d. Dimitrie A. Sturdza pune vr'o 3 ani de-a-rindul o stăruință grozavă în pregătirea reformei învățămîntului public — toate rămân zădărnice și nu trec peste

stadiul preliminar. Se promulgă numai la 12 Aprilie 1887, sub ministerul de justiție al d-lui E. Stătescu, un Cod de comerț tradus din italienește după tipicul fabricii de legi din vremea Statutului lui Cuza-Vodă. Despre o adevărată și largă improprietărire a țeranilor prin vinderea de loturi mici din domeniile Statului, pentru care domenii se crease la 30 Martie 1883 un minister deosebit cu I. Câmpineanu ca prim titular, despre vre-o reformă decentralizătoare a legilor comunale și județene, despre inamovibilitatea magistraturei... nimic! Nici măcar simpla îngrijire de a da tinerele capacități introduse în partid prilejul la o activitate mai conformă cu legitima lor ambiție nu se vede în guvern, și după cât-va timp dd. Take Ionescu, C. C. Arion și Al. Djuvara se deslipesc și ei de majoritate și trec în opoziție.

În golul lăsat prin o așa de nepilduită inacțiune legislativă se întinde și mai mult exploatarea situațiilor publice în folosul privat al celor ce susțin guvernul. Cât de departe trebuie să fi mers lucrurile se poate înțelege din faptul, că însuș Ioan Brătianu printr'o izbucnire ireversibilă de sinceritate exclamă încă la 25 Martie 1884 în plină ședință a Camerei: „Cu toate neorinduelile ce s'au făcut — asasinate, procese

scandaloase — am tăcut și am luat răspunderea“¹⁾).

Cum se poate explica îngăduirea unei asemenea situații din partea lui Brătianu? — Nu e vorbă, delicată în materie de bani nu a fost democrația nici-odată, și milionul „pentru încurajarea virtuților civice“, alături de certe recompense „reversibile“, sunt curioase simptome de slăbire a respectului pentru decența publică.

Dar în definitiv Brătianu era om cinstit, și acum se afla în joc întreaga situație politică a liberalilor, la a căror întărire lucrase toată viața. Să fi fost el încă de pe la 1884 atins de începuturile boalei, care nu mult după căderea lui de la guvern i-a curmat zilele? (În convorbirea de la 14 Iunie 1884, relatată mai sus, autorul acestei scrieri observase cu surprindere la Brătianu un fel de absențe intermitente, eclipsuri de câte-va secunde a le atenției). Să fi fost el așa de sceptic în privința partizanilor săi, pe care nu-i prea cruțase nici în convorbirea de la 14 Iunie, încât să prefere inacțiunea lor legislativă unei acțiuni, în valoarea căreia nu avea încredere?

Dacă este să judecăm numai politicește, ne pare, că evidenta lăncezire parlamentară prove-

¹⁾ Așa sunt reproduse, cu oare-care atenuare, cuvintele ministrului-prezident în *Monitorul oficial*.

nea din convingerea, ce o dobîndise Brătianu în urma întrevederii cu Bismarck la Gastein, că un nou război era iminent, de astă-dată în contra Rusiei, — război pe care Brătianu îl prevedea din toamnă în toamnă pentru primăvara următoare. Regele, mai exact aprețiator al politicei internaționale, va fi căutat să combată prevederea lui Brătianu. Tocmai încheerea triplei alianțe cu alipirea României era un mijloc puternic pentru garantarea păcii. Brătianu însă persista în părerea sa, și atunci se explică intru câtva, cum de i se depărtase gândul de la reformele interne. (Vezi și pag. 17 de mai sus).

Dealtminteri, în legătură cu noua politică externă, i se impun multe alte preocupări. Unirea revoluționară a Rumeliei cu Bulgaria (6 Sept. 1885), războiul între Sârbia și Bulgaria (2—16 Noemvrie 1885), terminat prin pacea de la București din 19 Fevruarie 1886, înstrăinarea Bulgariei de Rusia, detronarea Principelui Alexandru Battenberg la 9 August 1886, agitările ministrului Rusiei din București, Hitrovo, în urma cărora mulți agenți ai poliției rusești, ascunși sub înfățișarea de iconari, jugănari, etc., trec în Bulgaria și caută să se incuibeze și în România; atentatul, ajutat de ei, în contra prefectului Mantov din Rusciuc (19 Martie 1887); intenția

regeŃei Stambulov-Karavelov-Mutkurov de a ajunge la unirea personală a Bulgariei cu România sub Regele Carol¹⁾; urcarea Principelui Ferdinand de Coburg pe tronul Bulgariei (25 Iunie 1887) și ațîțările rusești în contra lui: toate aceste evenimente reclamă cea mai încordată atenție a guvernului român.

Or-care ar fi fost cauzele atitudinii lui Brătianu, stagnarea Corpurilor Legiuitoare și întinderea corupției administrative sporesc nemulțumirile în țară; opoziția din Cameră crește, și tonul mai agresiv al discursurilor de la sfîrșitul volumului de față oglindește agravarea situației. Opoziția-unită primește prin Dimitrie Brătianu nota amară a unei dușmăanii de familie, și de pe la Mai 1886 convoacă în orașele din provincie întruniri publice, care au un răsunset din ce în ce mai puternic. Toate incidentele sunt exploatate pentru excitarea spiritelor; după sen-

¹⁾ Vezi și vol. II, pag. 116. Dar de astădată Rusia pare a fi amenințat cu ruperea relațiilor diplomatice în asemenea cas, cel puțin dacă se poate pune temei pe actele publicate de Iacobsohn. Vezi *Geheime Documente der russischen Orient-Politik, nachdem in Sofia erschienenen russischen Original herausgegeben von R. Leonow* (Lipsca, editor Arwed Strauch) și în deosebi la pag. 150—155 adresa confidențială a lui Hitrovo de la 20 Mai 1887 și telegrama cifrată a ministrului de externe din Petersburg de la 10 Iunie 1887.

zația produsă în Septemvrie 1885 prin expulzarea cător-va Români Transilvăneni¹⁾ (expulsare cerută de d. Dimitrie A. Sturdza și pe atunci cu atât mai surprinzătoare, cu cât tot d-sa indemnase și sprijinea pe d. Ioan Slavici la redactarea *Tribunei* din Sibiu începută la 15 Aprilie 1884), vine convenția consulară cu Germania, încheiată la 22 Mai 1886, care stârnește atâta rezistență în opinia publică, încât guvernul e nevoit să o retragă din Cameră (Iunie 1886) — prima atingere gravă a autorității sale înafară și înăuntru. Acum și d. Fleva, totdeauna pornit spre agitare, își dă demisia de la Primărie (5 Iunie 1886) și trece la adversari, iar tinerii deputați liberali încep a ataca guvernul cu vioiciune, mai ales d. Alexandru Djuvara pe d. Eugenie Stătescu.

Ioan Brătianu, dominat de simțimintul omnipotenței sale, se arată tot mai rar în Cameră; la atacurile opoziției or nu răspunde de loc, or răspunde cu violență: pe d. Fleva îl numește „butoi fără fund“, lui Kogălniceanu îi zice că-i dă „tot ce-i cere“. Inchis în micul cerc al unei camarile de familiari, el se ocupă de toate amănuntele administrației și devine cu atât mai inacce-

¹⁾ Ciurcu tatăl și fiul, Ocășanu, Secășanu.

sibil la observările puținilor membri independenți din partid, cu cât toți ceilalți l-au deprins la cea mai oarbă supunere. Semnalul îl dase de mult d. Dimitrie A. Sturdza prin cuvintele rostite de pe banca ministerială: „Or de câte ori d. Brătianu mă va chema pe această bancă, voi veni, și de îndată ce-mi va zice: e bine să lucrezi aiurea și să vie altul în locul d-tale, totdeauna voi face așa“. (Ședința Camerei de la 11 Noembrie 1882).

Pe lângă aceste, pentru nefericirea partidului liberal, C. A. Rosetti moare la 8. Aprilie 1885, iar câți-va membri mai marcați se văd siliți să se retragă din luptă, Gheorghe Chițu e atins de o boală incurabilă, peste puțin Ioan Câmpineanu are aceeaș soartă; mai târziu starea sănătății condamnă și pe d. Eugenie Stătescu la rezervă.

Viața constituțională este ca și paralizată. Brătianu își face și își desface ministrii de la Florica fără nici o explicare parlamentară; după admiterea în Cabinet a lui Radu Mihai (2 Februarie 1885), căruia la 1887 îi încredințează chiar ministerul de interne, are nefasta inspirație de a numi pe generalul Alexandru Angherlescu ministru de război (21 Februarie 1886. — Vezi și vol. II, pag. 99).

În proporția, în care se întind manifestările

de nemulțumire, crește și violența încercărilor de reprimare din partea celor de la guvern. După un nou atentat în contra ministrului preșident, la 4 Septembrie 1886, în care din norocire arma lui Stoica Alexandrescu nu atinge decât placa bandajului d-lui C. F. Robescu, procurorii printr'o instrucție absurdă caută să implice între culpabili împreună cu d. Oroveanu și pe Dimitrie Brătianu. Iar a doua zi, sub pretextul că sunt „cetățenii indignați“, o ceată de bătăuși, organizați de Primărie, năvălesc asupra câtor-va redacții de la ziarele opoziționiste din Capitală (vezi discursul 76) ¹⁾.

Faptul, că sub un regim „liberal“ s'a putut comite o asemenea agresiune în contra presei după îndemnul unei administrații publice, este poate indiciul cel mai clar al decadenței partidului din acest timp. Dacă trăia C. A. Rosetti, cu toată înstrăinarea sa de guvern, vandalismul de la 5 Septembrie nu se întâmpla.

Dar violența naște contra-violență. Sângeroase încăerări pe stradă se produc la alegerile comunale din Botoșani (1 Noembrie 1886), ele se repetă (5 Mai 1887) la Galați, apoi la Buzău, la

¹⁾ Atacul s'a făcut cu îngăduirea poliției, dar pare a fi fost plănuț de Ioan Cămpineanu, pe așunci primar. Prefectul poliției, d. D. Moruzi, erea prea cuminte pîntru așa ceva.

Turnu-Severin, la Rîmnicu-Valcei. Ministrul de externe d. M. Pherekyde provoacă la duel pe d. N. Fleva și-l rănește (14 Ianuarie 1887). La intrarea solemnă a Regelui în Iași pentru sfințirea Bisericei Mitropolitane (22 Aprilie 1887) alte scene de bătăi și răniri între agenții poliției și cei puși de opoziție ca să fluere (dă. Costea P. Balș, G. M. Șendrea, C. Penescu, etc.). Sosirea la Iași este precedată de un afiș al Comitetului opoziției-unite locale, îndemnând pe cetățeni să nu întâmpine pe Rege, care ar fi numai Regele unei „coterii politice“. Printre cei semnați pe afiș (Alexandru C. Mavrocordat, Iancu Corjescu, Scarlat Pastia, Alecu Balș, Alex. D. Holban, Pannaite Balș cu fii, Nicu Ceur Aslan, etc.) se află și profesorii universitari Gheorghe Mărzescu și Miltiade Tzony. Pentru acest fapt ministrul Cultelor, d. Dimitrie A. Sturdza, îi da în judecata universității din București și cere destituirea lor, însă juriul universitar (compus din doctorii Kalinderu, Măldărescu, Suțu și din dd. Cernătescu și Crăciunescu) își declină competența de a judeca acest delict politic (13 Iunie 1887). În lista apărătorilor figurează dd. N. Ionescu, G. Vernescu, N. Fleva, Alexandru Lahovari, G. Pallade, iar când acuzații ies din edificiul universității cu acel verdict favorabil lor, sunt duși

în triumf la clubul „Unirea“, unde dd. N. Fleva, Alexandru Lahovari și G. Pallade țin discursuri pentru lauda lor și „însuflețirea“ studenților adunați acolo.

Era cu neputință ca parlamentul să nu se resimtă de această strămutare a luptei politice pe terenul manifestărilor de stradă. Rare ori se mai aude o discuție convenabilă; pe când între deputații guvernamentali d. Dimancea de la Pittești câștigă ascendent și ajunge chiar la Viceprezidența Camerei (precum la 1898 va ajunge d. Iepurescu de la Giurgiu), între deputații din opoziție se semnalează d. Pallade de la Bărlad prin neînfrinarea limbajului său, de a cărui exuberanță majoritatea nu poate scăpa decât părăsind sala de ședințe, iar alți tineri liberali, ca d. Caton Lecca de la Bacău, introduc obiceiul de a întrerupe pe ministrul-prezident prin izbirea băncilor cu capacele de pe saltare. La prima ivire a acestei necuviințe, Ioan Brătianu tresare într'un gest de desgust — o neuitată scenă de tragică ironie în mult frământata noastră viață parlamentară.

Nu mai e acum vorba de meritele lui Brătianu din trecut; cele mai învierșunate atacuri le primește de la foștii săi partizani. Domnii Gheorghe Marzescu și Mildiade Tzony își înti-

tulează broșura despre procesul dumnealor „Regimul corupțiunii și al teroarei sau Guvernul domnului I. C. Brătianu“ (Iași, tipografia națională, 1888), și „sinistrul bătrân“ este calificarea obișnuită a încărunțitului bărbat de stat. Nu se mai ține seamă de stăruința sa pentru întinderea căilor ferate, a scoalei de poduri și șosele și a institutelor de credit, nici de importanta lucrare a fortificațiilor, începută pe teren la 10 Septembrie 1884 (încălcând căreia, prin o nouă greșală, se declară opoziția-coalizată): se accentuează numai părțile rele a le administrației sale, viziriatul, satrapiile, creșterea agiului, corupțiunea.

Și Ioan Brătianu tot nu vrea să înțeleagă, că venise momentul retragerii, venise de mult. Uitând marele adevăr zis de Bismarck la Versailles în fața delegaților francezi: *la patrie veut être servie et non pas dominée*, el persistă cu or ce preț la guvern, și mulți din partizani sunt convinși, că Brătianu e ministru pe viață.

Rezultatul persistenței este o agravare caracteristică în lupta dintre guvern și opoziția-unită: atacurile își urcă ținta și, trecând peste capetele miniștrilor, se îndreptează spre capul Statului. Incidentele menționate cu sosirea Regelui la Iași și cu procesul d-lor Mărzescu și Tzony sunt

o dovadă. Mai înainte încă se aratase un simptom de degenerare al mișcării constituționale. Intre tinerii conservatori, cari urmau pe d. Lascăr Catargi, începuse de pe la 1885 să se distingă d. Nicu Filipescu prin cea mai vie activitate. D-sa fundase ziarul *Epoca*, în jurul căruia știuse să grupeze mulți alți tineri inteligenți. La un banquet pentru aniversara fundării ziarului, d. Ressu de la Galați, localizând fraza lui Gambetta *se soumettre ou se démettre*, vorbește de Rege cu cuvintele „să se plece sau să plece.” (23 Noemvrie 1886) și este felicitat în cercul *Epocii* de atunci.

Pe acest povirniș alunecă acum mișcarea politică din ce în ce mai mult.

La 15 Noemvrie 1887, în momentul în care Regele cetește în cameră mesagiul pentru deschiderea ultimei sesiuni a legislaturii de patru ani, opoziția-unită distribue pe stradă un manifest către cetățeni, un fel de contra-mesagiu, care se termină ast-fel:

Țara pare asvirlită în grozava alternativă de a alege între Despotism și Revoluțiune.

Dar nu.

Un factor important există încă în sistemul nostru constituțional, Regele are dreptul și datoria de a veghia la libera expres-

siune a voinței alegătorilor, la exercițiul franc și sincer al acestui drept de Suveranitate națională.

El este în drept și dator să înlătore de la prezidarea alegerilor un guvern prevaricator, sugrumător al tuturor libertăților, falsificator al tuturor principiilor, injositor și pervers, care nu se menține de cât prin corupțiunea ridicată în sistem și prin cinismul forței brutale.

El știe, trebuie să știe, că alegerile sub acest guvern nu pot fi de cât o parodie nerușinată, sau o dramă sângeroasă.

Suveranul, căruia Țara i-a incredințat destinele sale, știe, trebuie să știe, că dacă nu-i va cruța această dureroasă încercare, Poporul Român, bland și lung îndurător, va arunca în fine răspunderea, nu asupra acelor ce înconjoară Coroana, ci asupra Aceluia ce o poartă!

Subscris este manifestul de „capii opozițiunii-unite“ Dimitrie Brătianu, Lascar Catargi, G. Vernescu și de „Delegațiunea Comitetului executiv al opozițiunii“ General Florescu, N. Fleva, Alexandru Lahovari, Constantin Boerescu, Petre Grădișteanu, G. Pallade.

În aceeaș seară se adună la d. Take Ionescu, în strada Știrbei-Vodă, deputații opozanți de toate nuanțele, dd. N. Fleva, C. C. Arion, Al.

Djuvara, Caton Lecca, etc. și junimiștii P. Carp, Al. Marghiloman, Laurian, Nica, Stroici și Maioreșcu. Se fac încercări pentru atragerea junimiștilor în opoziția-unită, precum se mai făcuseră la începutul anului de Alexandru Lahovari și de alții cu succesul de a fi readus atunci sub conducerea d-lui Lascar Catargi pe dd. Pogor, Leon și Iacob Negruzzi, Dimitrie G. Rosetti și I. Diamandi. Domnul Carp însă declară, că nu numai nu va intra în opoziția-unită, ci din contră, după manifestul ei de astăzi, refuză or ce împreună-lucrare cu deputații din Cameră, care aprobă un asemenea pamflet. La declararea d-lui Carp se asociază și ceilalți junimiști prezenți. Față însă cu părăsirea din partea atâtor amici de la Iași, d. Carp nu se mai poate considera ca șef de grup și, cu sinceritatea sa obișnuită, o și declară peste două zile în ședința publică a Camerei, în care — pe acest motiv — demisionează din comisia Adresei. Cu atât mai neclintiți rămân în jurul d-lui Carp ceilalți deputați junimiști (afară de d. Alexandru Marghiloman, care mai târziu subscrie apelul din seara de 14 Martie 1888, despre care vom vorbi mai jos). Tocmai supra-excitarea spiritelor trebuia să învedereze în curînd necesitatea unor oameni cumpătați,

care păstrau respectul ordinii constituționale și nu o compromiteau prin agitări de pe stradă.

Situația guvernului devine intolerabilă. În zadar Ioan Brătianu disolvă Camera la 19 Decembrie 1887, în zadar alegerile de la 23—25 Ianuarie 1888 îi dau cea mai mare majoritate. Cu slăbiciunea colegiilor electorale din Țara noastră, majoritățile guvernamentale nu însemnează nimic în momentele de criză; din contră ele ațită și mai mult opinia publică prin contrastul între aparență și realitate.

Intrunirile opoziției-unite din București sunt regulat urmate de manifestări provocatoare. Pe de altă parte corupția partidului guvernamental îi sapă existența; strigătul de onestitate resonă pretutindeni. Un caz concret se prezintă în administrația ministerului de război: se constată abuzuri cu furniturile armatei. Însă deabia stăruința a vr'o 14 ofițeri (căpitanul Dimancea, colonelul Serghie Voinescu, etc.) silește pe Brătianu să dea în judecată pe generalul și pe colonelul Maican-Dumitrescu (2 Februarie 1888). Instrucția dovedește și complicitatea generalului Alexandru Angheliescu. Pe acesta, ca fost ministru de război, îl trimite Senatul (23 Februarie și 16 Martie) înaintea Curții de ca-

sație. Toți trei sunt în definitiv condamnați la închisoare.

Acum însfirșit Ioan Brătianu începe să simtă, că nu mai poate merge înainte, și vrea se cedeze guvernul. În sara de 21 Fevr. 1888 Beizadea Dimitrie Ghica convoacă la d. P. Carp pe d. Teodor Rosetti și pe autorul scrierii de față și le propune formarea unui minister cu ei, cu d. Menelas Germani, cu Prințul Alexandru Stirbei, împreună cu dd. Sturdza și Pherekyde, luați din Cabinetul Brătianu; o asemenea combinare ar avea, după încredințarea lui Brătianu, sprijinul Camerei. Domnul Carp insistă în prima linie asupra imediatei reformări a Băncii Naționale pentru a scăpa finanțele de agiul exorbitant. După două zile combinația cade; Brătianu declară, că reforma Băncii ar fi respinsă de majoritatea sa. Beizadea Mitică mai încercară o altă compunere ministerială cu Protopopescu-Pake, profesorul Al. Șendrea, etc., dar tocmai pe când noii candidați așteptau la Eforia Spitalelor ora fixată pentru a depune jurământul înaintea Regelui, combinația se zădărnicește din cauza refuzului d-lui Germani de a participa.

Mișcarea publică este întreruptă prin călătoria Regelui (1—13 Martie 1888), care se duce la Berlin pentru înmormântarea Impăratului Wilhelm.

În ziua plecării, 1 Martie, Brătianu e nevoit să-și schimbe câți-va miniștri, și în locul d-lor Eugenie Stătescu, Radu Mihai și Vasile Gheorghian se numesc *in extremis* dd. Constantin Nacu la interne, Take Gianni la justiție și Nicu Gane la domenii. Se vede, că Ioan Brătianu și d. Dimitrie A. Sturdza tot nu-și dau pe deplin seamă de inevitabila necesitate a retragerii, un simplu răspuns de politeță al Principelui Bismarck la o telegramă a ministrului-prezident Brătianu este cu nehibzuintă, interpretat ca o încurajare la guvern.

Dar în chiar ziua întoarcerii Regelui în țară, Duminecă 13 Martie 1888, se ține o nouă întrunire zgomotoasă a opoziției-unite la „Orfeu“.

A doua zi, Luni, aniversara proclamării Regatului, manifestările continuă. De astă dată soldații ocupă sala „Orfeu“. Publicul gonit pătrunde cu grămada de prin dosul stradei Academiei în curtea Palatului, strigând „jos Brătianu“. În înghesuiala produsă prin șarjele jandarmilor călări sub comanda d-lui Fănuță, se sloboade un pistol, mulțimea năvălește spre scara palatului, geamul de la ușa intrării se sparge, se întâmplă multe răniri. Printr'o nenorocită co-incidentă, pentru aceeaș seară e pregătit în sala teatrului național un banchet dat lui Ioan Brătianu de comercianții

capitalei. Invitații la sinistrul ospăț se strecoară prin cordonul militar, care încunjură toată piața. În acelaș timp opoziția-unită răspândește în public un apel „către Cetățenii Capitalei“ :

Guvernul a provocat astăzi măcel. Aniversara proclamării Regatului Român a fost pătată de sânge!

Pe când poporul era măcelărit pe ulițe, în sala Teatrului, la adăpostul unui cordon de baionete, îmbuibații regimului, beți de sânge și de trufe, serbătoreau gloria șefului lor.

Cetățeni!

Sângele fraților voștri n'a curs în zadar.

Curaj înainte, pentru lege și pentru Țară!

Apelul poartă vr'o 50 de semnături din opoziția-unită, pe lângă cele știute a le capilor și comitetului executiv, cu dd. N. Fleva, P. Grădișteanu, G. Pallade etc., și pe acele a le d-lor N. Blaremburg, Prințul Alexandru Știrbei, Take Ionescu, Al. Djuvara, Nicu Filipescu, Ioan Lahovari, Caton Lecca, Gheorghe Panu, a le d-lor Mărzescu și Tzony, Ressu și Robescu, a le d-lor Iacob Negruzzi, Leon Negruzzi și Alexandru Marghiloman.

Lipsește semnătura d-lui Menelas Germani,

care demisionase din comitetul și clubul conservator.

În dimineața zilei următoare, Marți 15 Martie, se văd pe ulițe mici placarde, încadrate în negru, cu inscripția redactată de d. Fleva :

In semn de doliu
 pentru
Sângele nevinovat vărsat eri de guvern
 Deputații opozițiunii
 vor merge azi în corpore, pe jos cu capetele
 descoperite, de la clubul „Unirea“ de pe Bulevard
 la Cameră.

Pe la amiazi, procesiunea anunțată începe a se mișca încet. Puțin numeroasă până în strada Carol, ea crește de la podul Dimboviței încolo și ajunge în grămadă compactă la bolta de sub turnul Mitropoliei. Aici se vede oprită de sergenți și vânători cu un procuror înaintea lor. Numai deputații sunt lăsați să pătrundă. Se produce o mare învălmășală. O companie de vânători înaintează din cealaltă parte a Mitropoliei și ocupă curtea dealungul intrărilor Camerei. În momentul, în care d. N. Fleva urcă treptele dinaintea uși rezervate deputaților, se aud de-

tunături de pușcă și de revolver. Alături de d-sa, un ușier al Camerei, lovit de glonțul unui soldat, cade mort; peste sângele lui, improșcat în tindă, trebuie să treacă deputații, care mai sosesc. În fața cadavrului d. Carp apostrofează pe ministrul Sturdza cu o violență, care pentru mult timp le-a întrerupt relațiile personale. În chiar sala ședințelor o scenă ne mai pomenită: printre deputații emoționați la culme, sub strigățele de spaimă ale damelor de la tribună, înaintează deodată procurorii și judecătorii de instrucție, și încep să caute după arme în buzunarele mandatarilor națiunii bănuși de opoziție. Președintele Camerei, generalul Lecca, precum chiasmase armata în curtea Mitropoliei, îngăduise și profanarea Adunării./Deputații Fleva și Filipescu se văd arestați sub pretext de flagrant delict și conduși în temnița de la Văcărești. Era vorba să se arunce asupra lor vina omorului.

Analele parlamentare a le altor țări de o sută de ani încoace cuprind și ele multe scene de violență, dar e violența de fapt a deputaților între ei sau a forței militare în contra lor. Însă ca sub aparența Legalității judecătorești să pătrundă magistrații în Adunarea legiuitoare pentru a începe încontra deputaților cu grămada o in-

strucție penală: acest spectacol a fost rezervat României sub un regim liberal.

La începutul ministerului Brătianu în 1876, deputații delegați ai comitetului de acuzare, prin o procedare jacobină, violează dreptul magistraților; la sfârșitul ministerului Brătianu în 1888 magistrații dependenți de ministerul justiției, prin o procedare reacționară, violează dreptul deputaților.

Ce mai rămânea după un asemenea extrem?

Consiliile de miniștri nu se mai țin decât sub paza soldaților postați în dosul edificiului din strada Academiei.—La 20 Martie izbucnește în satele din jurul Capitalei și revolta țăranilor.— În prezioa izbucnirii Ioan Brătianu demisionează.

Se mai pierde 48 de ore cu o nouă încercare a Prințului Dimitrie Ghica, dar Marți în 22 Martie 1888, la 5 ore după amiazi, ministerul junimist cu prezidentul Teodor Rosetti la interne și d. P. Carp la externe depune jurământul în mâinile Regelui.

Formalitățile pentru liberarea deputaților arestați erau făcute în aceeași zi, și pe la 6 ore seara, sub o ploaie torențială cu fulgere și grindină, mii de oameni însoțesc pe d. Nicolae Fleva în triumf prin ulițele Capitalei. Noul ministru de interne se duce la Ioan Brătianu, în casa

din strada Colței, pentru a lua la față locului măsurile de ocrotire încontra unei posibile agresiuni.

Ast-fel se sfirșește regimul de 12 ani al lui Ioan Brătianu. Ieșit din agitările coaliției de la Mazar-Pașa, adus la guvern prin insuficiența ministerului conservator din anii 1875—76, el ajunge la culmea puterii prin proclamarea Regatului după un rășboi glorios, se slăbește în revizuirea Constituției și cade, cu ocazia turburărilor opoziției-unite, din cauza propriilor sale greșeli în ultimii ani.

DISCURSURI PARLAMENTARE 1881—1888

54.

Asupra tezaurului de la Petroasa.

(Sedința Camerei de la 2 Decembrie 1881).

Ministerul din acel timp.

I. C. Brătianu, prezident și război.

C. A. Rosetti, interne.

E. Stătescu, externe și *ad-interim* justiție.

G. Chițu, finanțe.

Colonel Dabija, lucrări publice.

V. A. Urechia, culte.

În prezioa începerii furtunoaselor debateri ale Camerei asupra răspunsului la Mesajul Tronului pentru deschiderea sesiunii legislative 1881—1882, în cari debateri chestia Dunării și contra-proiectul adresei „junimiștilor“ au fost obiectele principale, mi-

nistrul cultelor, d. V. A. Urechia, aduce în discuție o cerere de credit pentru imprimarea stampelor alăturate publicării lui Alexandru Odobescu asupra tezaurului de la Petroasa.

D-lor deputați, în capul ministerului instrucțiunii publice, când s'a început această lucrare, era cel ce vă vorbește acum. D-v. ați avut ocazie să vă ocupați în această Cameră de repararea bisericii catedrale de la Curtea de Argeș. În legătură cu acest fel de lucrări începute tot atunci, trebuia să se facă ceva și pentru un alt monument prețios, pe care-l avem în muzeul nostru, așa numitul tezaur de la Petroasa.

Știți cu toții, că acest tezaur a atras de mult atenția deosebită a lumii învățate, ca o împreunare de obiecte de cea mai mare valoare, în parte chiar unice în felul lor. De exemplu probele de ceea ce se numește *orphèvrerie cloisonnée*, cum sunt conținute în așa zisa *cloșcă* a acestui tezaur, sunt de o extremă raritate în Europa pentru acel timp. Înaintea găsirii tezaurului nostru era mai ales coroana și mânerul spadei lui Carol-cel-Mare, care erau mai cunoscute ca lucrute în așa mod; însă aceste obiecte erau de la sfârșitul secolului al 8-lea sau de la începutul secolului al 9-lea; pe când tezaurul

nostru de la Petroasa cuprinde obiecte din secolul al 4-lea sau al 5-lea. Căci, d-ilor, ceea ce mai dă tezaurului de la Petroasa o deosebită valoare și permite a-i fixa până la un punct oare-care și epoca, este pe lângă brățara cu o inscripțiune în rune, mai ales cupa cu cele mai interesante, dacă nu cele mai frumoase figuri pe ea, în mijloc o figură cu animale culcate în jurul ei, poate Freya, împrejur un lanț de alte figuri. Aceste figuri după lucrarea în aur se arată a fi făcute de artizani bizantini și dovedesc arta grecească în decadentă; iar după cuprins par a reprezenta tipuri din mitologia nordică. Mai ales figura repetată a unui om cu o pasere lângă cap, pare a reprezenta pe Odin, căruia vulturul îi era simbol de atot-știință.

Aceasta ne face să presupunem că tezaurul nostru a fost îngropat pe malurile Buzăului în timpul Vizigoților sau mai înainte a Ostrogoților, adică în timpul în care regii Ostrogoți sau Vizigoți puneau să facă din minele de aur ce găseau aci, și opere de artă cu ajutorul meseriașilor aduși din Bizanț.

Iată câte-va cauze, pentru care tezaurul de la Petroasa a atras, abstracție făcând de valoarea lui materială ca aur, luarea aminte a Europei, care a avut prilejul să-l vadă și la expoziția de la

Paris și la cea din Viena, și apoi să cetească unele cărți străine ce vorbesc despre el.

S'a întâmplat ast-fel, ca toată străinătatea care se ocupă de asemenea lucrări, să se intereseze de el, și ca în mai multe cărți să fie menționat și în parte reprodus prin desemnuri. Inșă notițele și desemnurile străine nu sunt totdeauna exacte, și apoi nu ni se cuvenea nouă, ca numai străinii să vorbească lumii despre ceea ce se află în muzeul nostru din București.

Această nepăsare a noastră nu se putea continua, și dacă era un ministru de instrucțiune, care avea în bugetul său un paragraf pentru publicațiuni și descoperiri arheologice, era de datoria celui ministru să se ocupe mai ales de acest tezaur, care constituie o descoperire arheologică de rangul întâi. Atunci, d-lor, eu am trebuit să mă întreb, care este în țară la noi bărbatul cel mai competent, cel mai recunoscut ca să-mi dea luminile sale în această materie. Cred că sunteți alături cu mine, când vă spun, că acel bărbat, la care m'am adresat, este d. Alexandru Odobescu.

D. Odobescu a scris o monografie în limba română asupra acestui tezaur și a tradus-o în parte și în limba franceză. M'am adresat apoi, după sfatul d-sale, la un xilograf recunoscut, la

d. Brendamour din Düsseldorf, care a făcut o reproducere a tezaurului fără colori, în simple clișeuri tipografice, și librăria Socec a și pus în lucrare o edițiune de tipar în negru. Dar dacă această reproducere era poate suficientă pentru noi, care putem numai să citim ceva despre aceste obiecte și dacă voim să le vedem, nu avem decât să mergem aici în București la Muzeu, era insuficientă lucrarea pentru străinătate și pentru artă în genere. Și atunci, asemenea după propunerea făcută de d. Odobescu, m'am adresat la acela, care este cunoscut în lumea întreagă ca un bun editor al publicațiilor de asemenea natură, m'am adresat la casa Morel din Paris, celebră prin publicarea colecțiunii Basilevski și a multor altora. D. Odobescu s'a pus în înțelegere cu casa Morel, și acea casă s'a declarat gata, cu preț moderat, să facă publicațiunea în forma ce v'o arată d. ministru al cultelor.

Acum rămâne chestia finanțiară de explicat. În budgetul ministerului cultelor și instrucțiunii publice era prevăzută în fie-care an o sumă oarecare pentru publicațiuni archeologice; în anul 1875 erau prevăzuți, dacă mi-aduc bine aminte, vre-o 8,000 fr., iar în anul 1876 erau vre-o 15,000 și era vorba ca să se achite casa

Morel la anul 1876, când ar fi sosit primele chromolitografii terminate de ea, căci la 1875 a fost numai o preschimbare de corespondență; la 1876 însă, când era dar prevăzută în budget această sumă, ministerul conservator a căzut, și tot ce se proiectase în acel înțeles nu s'a putut realiza, fiind-că paragraful s'a suprimat în budget și au venit împrejurări, care nu permiteau Camerei și guvernului să se gândească la publicațiuni arheologice; avea să se gândească la lucruri de o altă importanță, superioară, era timpul războiului. Astăzi, când începem o eră mai liniștită, eu nu pot decât să felicit pe d. ministru că a revenit la această chestie, și fiind-că d. Odobescu este la Paris, lucrul s'a putut aplană mai lesne, și cred că este în interesul nostru al tuturilor, este un interes național, ca în mijlocul atâtor altor ocupațiuni să ne ocupăm și de știință și artă în limitele putincioase și să acordăm acest credit pentru a vedea cu o zi mai înainte tezaurul de la Petroasa pus la dispoziția tuturilor iubitorilor de artă, într'un mod cuviincios. (Aplause).

55.

Asupra adresei. Contra-proiectul cu programul junimiștilor.

(Ședința Camerei de la 3 Decembrie 1881)

Introducerea istorică a acestui volum, la pag. 29 și 30, arată cele două preocupări a le cercurilor politice în momentul când se debate în Cameră adresa la Tron pentru sesiunea 1881—1882: pe de o parte chestia Dunării, pe de altă ieșirea junimiștilor din clubul conservator. În legătură cu disensiunea conservatoare stă contra-proiectul de Adresă, cetit de d. Carp în ședința Camerei de la 3 Decembrie 1881 și comentat în aceeaș ședință de autorul scrierii de față prin discursul ce urmează.

Contra-proiectul minorității.

„*Maiestate,*

Acunarea deputatilor, care in unanimitatea ei la 14 Martie al acestui an V'a aclamat impreună cu Senatul de Rege al României, se simte fericită a începe prima sesiune ordinară în noul Regat prin aducerea omagiilor sale catre Maiestatea Voastră.

După ce, printr'un rășboi glorios, ați condus națiunea la recunoașterea independenței și ați statornicit relațiunile Regatului cu marele Puteri ale Europei, acum când împrejurările din afară Vă fac să sperați o epocă de liniște și de pace, Maiestatea Voastră, în înalta și neobosita Sa îngrijire pentru Statul Român, vine a ne vorbi despre trebuințele noastre înăuntru, despre silințele ce urmează să faceți cu toții spre a așeza țara desăvârșit în condițiunile unui Stat liber, prosper și respectat.

O Eră nouă începe dar de astăzi înainte pentru noi.

Or-cari ar fi fost deosebiriile de partid din trecut, înțelesul activității noastre politice în viitor nu poate fi cautat decât în principiile practice pentru opera de organizare a Statului și societății înăuntru.

Maiestate,

Punctul de plecare al acestei opere este Constituțiunea noastră. Eșită la 1866 dintr'un compromis al tuturilor partidelor, ea a

putut străbate, cu singura modificare a art. 7, și discuțiunile interne și timpul războiului și aplicarea tractatului de la Berlin. Nimeni nu mai pune la îndoială democratizarea societății, adică depărtarea privilegiilor de clasă și egalitatea tuturilor înaintea legii, și noi trebuie să ne întemeiem asemenea pe acea respectare a muncii productive, care este formulată în Constituțiune prin deosebirea colegiilor electorale după deosebirea censului.

Intrebuintând mai bine forțele, cari în momentul de față s'ar consuma în zadar în lupte constituționale, voim să le concentrăm mai ales la îmbunătățirea unei temeinice organizări sociale pentru asigurarea proprietății și a muncii oneste în principalele ei manifestări, ivite până acum în țara noastră.

În această ordine de idei, guvernul Majestății Voastre anunță Camerei proiecte de legi pentru tocmelile agricole și pentru dreptul vinzării băuturilor spirtoase în comunele rurale în profitul școalelor și al bisericii, precum și modificarea câtor-va articole din legile comunale și județene. O parte din aceste legi se și află în cercetarea secțiunilor Camerei. Noi le vom studia cu acea deplină sollicitudine, pe care o reclamă obiectul lor de o importanță incizivă. Modificarea legii tocmelilor agricole va fi salutară, fiind

seamă de deosebitele relații dintre proprietari și locuitori după deosebitele părți ale țării și după deosebitul lor mod de a face agricultură. Asemenea regularea dreptului vinzării băuturilor spirtoase în comunele rurale, cu ocrotirea putincioasă a intereselor, va face în fine din buna întreținere a bisericei și a școalelor sătești o realitate, procurând comunelor mijloacele materiale pentru aceasta.

Spre a îndrepta însă cu succes activitatea primarilor și consiliilor comunale rurale spre această bună întreținere a bisericilor și a școalelor precum și a drumurilor, comuna rurală pe cât se poate trebuie să fie ferită de agitățile politice și să inceteze a fi cea din urmă treaptă a administrației centrale, dând o parte din celelalte atribuțiuni ale sale de astăzi în sarcina cantonului ca celui dintâi organ al administrației generale.

Și modificarea legii consiliilor județene, anunțată de guvern, credem că va trebui să se facă în spiritul decentralizării administrative, așa precum o cere însăși Constituțiunea.

Legea rurală de la 1864 prevede un minimum de pământ pentru deosebitele categorii de săteni și introduce principiul de inalienabilitate pe timp de 30 ani, cu o modificare a dreptului de moștenire în favoarea comunei. În consecința acestor principii, consfințite de art. 20 și 133 din Constituțiune, credem

că o dispozițiune legislativă, coprinzând libertatea de a testa, trebuie să garanteze proprietatea imobiliară a țeranului în contra parcelării excesive.

În organismul nostru social s'a produs o știrbire, care trebuie reparată fără întârziere: meseriașul român a dispărut în multe locuri și este pe cale de a dispărea în mai toate. Înlocuirea lui prin meseriași străini ar însemna scăderea vitalității poporului românesc. Fără a nesocoti principiul modern al libertății muncii, este totuș de neapărată trebuință a proteja meseriașii prin constituirea lor în corporațiuni, cu scop de a desvolta ajutorul reciproc și de a întreține școlile de meserii.

Față cu aceste cerințe ale politicii interne, personalul administrativ al guvernului trebuie să aibă o mai bună înțelegere a greii sale misiuni. O lege de admisibilitate în funcțiunile administrative trebuie să răspundă acestei cerințe, puind condițiunile trebuincioase pentru intrarea în serviciu, dar garantând în acelaș timp pe funcționari, în marginele putincioase, în contra fluctuațiunilor politicii zilei.

Ca a treia putere constituțională alătura de puterea executivă și de cea legislativă, magistratura cere a fi întemeiată pe baza mai solide. O lege de admisibilitate trebuie să prevadă condițiile pentru aceasta și o

lege de înaintare să le întărească, puiind magistratura mai ales la adăpost de înfruirea politică. Iar pentru a păstra întreagă acea înaltă neatârnată și acea liniștită câmpnire a dreptății, care se cer neapărat de la un judecător, magistratura pe toate treptele ei trebuie să devie inamovibilă cu depărtarea or-cărei forme de electivitate.

În corespondență cu aceste trebuințe ale vieții publice, felurite în formele lor, dar întemeiate pe o concepțiune unitară a organismului Statului, câtă să fie reformată și legea învățămîntului public. Intocmirea și administrarea școalelor din sat trebuie să meargă paralel cu reforma mai sus atinsă a legii comunale, și o sporire a școalelor normale pentru pregătirea învățătorilor rurali trebuie să dea comunei personalul învățător în cantitatea și calitatea cerută. În școala secundară este să se înfrângă curentul funcționarismului bugetar și să se introducă în largă măsură o direcție spre școalele reale și de meserii, păstrând însă liceele cu învățămîntul clasic ca adevărata temelie a studiilor mai înalte. Universitățile trebuie să ajungă în stare a corespunde atât cerinței științelor în genere, cât și cerinței legilor de admisibilitate în funcțiunile administrative și judecătorești.

Aceste sunt reformele de căpetenie ce

le credem astăzi indicate prin situația din năuntru a Statului Român.

Maiestatea Voastră este cu drept cuvânt încredințată că, or-când se va atinge de onoarea și de drepturile noastre naționale, nu va fi în toată țara decât un cuget, care va ține deștepte toate mințile și va afla gata toate devotamentele.

Asemenea însă Maiestatea Voastră poate fi încredințată, că și la marea lucrare a organizării noastre interne, care este propria misiune a generațiunii de astăzi, va găsi acelaș devotament în țara întreagă.

Să trăiți Maiestatea Voastră!

Să trăiască Maiestatea Sa Regină!

Să trăiască Dinastia Regală!"

Semnați : *P. Carp, T. Maiorescu, G. Triandafil, N. Gane, C. Bobeica, I. Negruzzi, C. Papadopol-Calimach.*

D-lor deputați, atât d Vernescu, care a vorbit în contra proiectului de adresă al majorității, cât și d. Maniu, care a vorbit pentru acest proiect, au vorbit dintr'un singur punct de vedere: din punctul de vedere al chestiei Dunări.

Dacă m'am înscris ca să vorbesc în contra proiectului majorității, nu este pentru această chestie, ci—afară de singura propoziție de acolo, care aprobă fără rezervă actele guvernului, aprobare pe care nu o puteți cere de la noi—afară

de această propoziție de aprobarea actelor, noi de altminteri ne am putea uni cu declarațiile de patriotism făcute de majoritatea comisiunii.

Căci, d-lor deputați, de ce este vorba? Avem înaintea noastră o formă de tractat, ca să o decidem, un proiect de lege, pe care să-l votăm, o soluțiune, la care să ne legăm? Este numai o adresă la Tron.

Punctul nostru de vedere este aci acesta: am văzut că guvernul Maiestății Sale, prin o formă, ce o credem neobișnuită, dar pentru a cărei adoptare de sigur guvernul are motivul său puternic, a pus într'un Mesagiu Regal o chestie și detaiuri asupra unei chestii internaționale pendentă. Față cu această procedare neobișnuită, noi am întrebat întâi pe guvern, dacă cerând de la noi o soluțiune oare-care, este și dispus să ne comunice actele diplomatice. A răspuns că nu ni le comunică, fiind chestia pendentă. Chestia fiind dar pendentă, am întrebat în al doilea rând pe guvern, dacă ne poate spune, de ce a pus-o atunci în mesagiu? Nu ni s'a răspuns nici aici; s'a răspuns: nu vă putem da aceasta explicare.

Va să zică, înaintea țării și cel puțin înaintea noastră, a unei părți din opoziție, chestia stă așa: guvernul și-a luat meritul și și-a luat și răspun-

derea de a trata o chestie internațională pe deplin în modul cum a tratat-o prin Mesagiul. Noi nu cunoaștem actele și motivele; fiind însă siguri că sunt motive puternice pentru aceasta, zicem : Dacă nu cunoaștem actele și motivele, nu putem ști, până unde să aprobăm o soluție. Dar dacă guvernul Majestății Sale face apel la patriotismul nostru, dacă zice că „de câte ori va fi vorba de onoarea și drepturile noastre naționale, aci ca și pe Tron și în țară, nu va fi decât un cuget gata pentru tot devotamentul,“ atunci noi răspundem : Ați avut dreptate să faceți apel la patriotismul nostru, dacă este cas de a face apel; și dacă este acest cas, atunci puteți fi siguri de întregul nostru devotament, de această unitate, care trebuie să fie în toate chestiile naționale. Cu alte cuvinte noi nu credem, că chestiile internaționale pot să fie arme de opoziție; nu vrem să punem opoziția pe acest tărîm. În fața străinătății avem un guvern național, și de câte ori va fi vorba de onoarea și de drepturile naționale, trebuie să se știe, că acest guvern va avea toată națiunea îndărătul său.

Voiți însă, d-lor, după direcția ce au luat debaterile de la început, voiți să știți mai multe detalii acum cu ocazia adresei la mesagiul Tro-

nului, voiți să știți părerea noastră individuală: unul sau altul dintre noi, care este înscris, d. Lahovari, de exemplu, sau d. Carp, poate că vor avea ocazia de a vă vorbi în deosebi în chestia Dunării.

Pentru mine, dacă am luat cuvântul ca să vorbesc în contra proiectului majorității, am fost îndemnat de alte motive, motive de ordine cu totul internă pentru Statul nostru.

Căci, d-lor deputați, vă întreb: Mesagiul Tronului coprinde el numai chestia Dunării? Se mărginește el în această formă neobișnuită de a trata chestii internaționale? Aci este tot înțelesul lui?

În Mesagiul Tronului, mai solemn de cât altădată, mai puternic în această privință de cât or-când, ni se zice:

„Plăcerea ce simt de a mă afla în mijlocul „d-voastre, este cu atât mai mare, cu cât este „vorba acum despre silințele ce urmează să „facem cu toții, spre a ne așeza *desăvirșit* în condițiunile unui Stat liber, prosper și respectat, „și această sufletească mulțumire o simt și mai „deplin astăzi; căci pentru prima oară deschid „sesiunea ordinară a Corpurilor legiuitoare a „Regatului Român“.

Și la această primă notă, care declară deschisă

prima sesiune a Regatului Român, spre sfârșitul Mesagiului se adaugă :

„Intins și roditor este câmpul activității d-voastră legislative, în actuala sesiune. După ce ați încheiat bolta edificiului nostru politic, o sarcină nouă și nu mai puțin laborioasă începe de acum pentru d-voastră: aceea de a consolida marea operă la care a lucrat un lung șir de generațiuni, spre a fonda Statul Român“.

Vă să zică Mesagiul vă pune înaintea unei a doua probleme, chestiile interne, vă zice: s'a încheiat bolta edificiului nostru politic, acum este momentul — căci avem speranță de pace în Europa, — acum este momentul să luați d-v. sarcina nu mai puțin grea a consolidării Statului înăuntru.

D-lor deputați, mă întreb: aceste cuvinte solemne trebuie să rămăe fără răspuns? Vom zice noi, că această țară, care de atâția ani de zile prin nesfârșite complicațiuni internaționale n'a avut timp liniștit ca să se ocupe o dată și de organizarea sa internă cu temei, să nu aibă nici o dată acest timp, să nu fie nici o dată venit momentul, în care să zicem: ne gândim la viața internă a poporului nostru? Când guvernul Maiestății Sale face pe Maiestatea Sa să ne zică: este un timp de pace

și, după ce s'a edificat bolta edificiului politic în afară, clădiți înăuntru, nimeni din noi să nu răspundă la acest apel? De câte ori se aduce un Mesagiū, de câte ori se face un răspuns, eu unul am obiceiul de a citi ce s'a făcut înainte cu aceiaș ocazie, nu în tot timpul, dar într'o epocă dată, cel puțin de la 1876 încoace, de când este acest guvern pe banca ministerială. Ei bine, am văzut la 1876 că se promiteau reforme, cari nu s'au putut face; la 1877 se promiteau altele, cari nu s'au putut începe din cauza războiului; la 1878 altele, cari nu s'au putut ține din cauza aplicării tratatului de la Berlin; la 1879 se zicea anume: acum a venit Era de lucru, dar nu s'a lucrat, căci a venit chestia Strousberg; la 1880 iarăș nu s'a putut lucra, căci era de regulat chestia Dinastiei și Regatul. Astăzi în fine, d-lor, avem Regatul. Regele însuș ne zice: a venit momentul organizării înăuntru; și noi să zicem numai: chestia Dunării?...

G. Vernescu. Cer cuvântul!

T. Maiorescu. Nu cred că este de demnitatea noastră de a ne lăsa să fim în opera de organizare mărginiți numai la ceea ce una sau alta din Puterile străine bine-voește a ne lăsa ca timp liber de ocupare; cred din contra, că atunci, când ni se afirmă chiar de la Tron, că

este pace și liniște și că suntem chemați a ne ocupa de organizarea înăuntru, suntem datori a răspunde la acest apel; suntem datori a arăta și noi, fie-care după slabele sale mijloace, ce credem în această privință.

Din acest punct de vedere, d-lor, mă întreb: ce face Mesagiul, și ce răspunde proiectul majorității? Proiectul majorității ia act despre acest moment solemn și-și arată mândria de a aduce omagii acum în prima sesiune ordinară a Regatului.

„Și astăzi, — continuă proiectul majorității — „când isbînda deplină a răsplătit lucrarea stărui-toare, în care s’au întrunit toate puterile vii „ale țării, națiunea se află mai bine pregătită „și îndemnată a păși cu încredere înainte, la „lucrările de organizare, de dezvoltare și de întărire înăuntru.“

Maiestatea Sa arată câte-va reforme, proiectul majorității D-v., după ce a vorbit de chestia Dunării, când trece la acest apel tot așa de solemn, tot așa de important pentru reorganizarea internă, zice:

„Noul nostru Regat, ajutat de lucrarea spornică „a unei epoci de liniște și de activitate pacinică, „ar putea să îndeplinească repede îmbunătățirile

„ce se mai cer, pentru dezvoltarea sa economică și pentru întărirea sa politică.“

La un apel solemn și afirmativ, majoritatea d-v. răspunde dubitativ, condițional, optativ: „am putea, dar. . .“ dar ce? Dar nu vrem? Nu! Atunci ce? Nu putem? Dar de ce nu putem? Atîrnă de la alții, ca să ne organizăm înăuntru? Nu; dar atunci ce? Permiteți-mi a spune, că aci îmi pare un neajuns al proiectului majorității, o adevărată lipsă de idei.

Căci veți vedea îndată, în ce mod neîndestulător se vorbește de toate chestiile interne.

„Puterea noastră armată va primi și de aci înainte stăruitoarele îngrijiri ale reprezentățiunii naționale.“

Declararea obișnuită fără altă precizie. Dar atunci când Mesagiul vorbește de instrucțiune, proiectul majorității răspunde:

„De când, sub conducerea Maiestăței Tale, armata noastră a devenit înăuntru cel mai puternic organ al instrucțiunii și educațiunii naționale.“

Și în Mesagiu și în proiectul majorității vedem aceeași idee reproducă.

Această e oare idea fundamentală a reformei învățămîntului public?

Eu am admirat abnegațiunea ministrului cul-

telor și instrucțiunii publice. Dacă, după nu știu câte proiecte, 16, 17 sau 18, dacă după atâtea proiecte publicate în *Monitor*, și publicate pentru ca țara întreagă să vină cu luminile sale să ajute această operă însemnată, ne alegem mai ales cu aceasta: că armata e cel mai puternic mijloc de instrucțiune (aplaude, risete), atunci mulțumesc pentru cele-lalte idei și încă odată: admir pe d. ministru al cultelor și instrucțiunii publice în abnegațiunea, cu care și-a pus proiectele și școalele la umbra cazarmelor (aplaude, risete).

Dar să lăsăm la o parte această idee de instrucțiune, căci guvernul vă vorbește și de alte legi, acelea în adevăr de cea mai hotărîtoare importanță, și unele se și studiază în secțiuni. Știți cu toții, d-lor, că aci, fără spirit de partid, ne-am ocupat de ele cu atâta interes încât eu nu-mi aduc aminte să fi văzut vre-o dată o activitate așa de laborioasă în așa de puține zile.

Era proiectul care vorbea de tocmelele agricole, care vorbea de îmbunătățirile școlii și bisericii în comunele rurale prin regularea vinzării băuturilor spirtoase, amîndouă de o mare importanță.

La aceste atinse în Mesagiu, proiectul majorității răspunde:

„Numeroase proiecte de lege înfățișate sau

anunțate de guvernul Maiestății Tale, pentru îmbunătățirile și îndeplinirile de adus în deosebitele ramuri ale organizării Statului, vor fi cercetate cu băgare de seamă de Adunarea legiuitoare.

„Ea va fi fericită de a constata, că aceeaș îngrijire se dă în urmă și aplicării legilor, căci de la punerea lor în lucrare atîrnă ca scopul, pentru care au fost făcute; să fie ajuns și ca greșelile lor chiar să nu imputîneze efectele ce ele sunt menite a produce.“

Adică ce? Cum e aceasta? Proiectele ca proiectele—aplicarea este lucrul important? Aceasta o zicem noi în contra guvernului d-voastră; dar ca să o ziceți d-voastră în contra propriului d-voastră guvern, nu înțeleg.

P. Buescu. Cer cuvîntul (ilaritate).

T. Maiorescu. Or răspunsul este pentru a atinge toate chestiile din Mesagiu, or este lipsit de asemenea tendențe și este numai un răspuns englezesc cum se zice; dar atunci, adică într'un răspuns englezesc de simplă curtenie, accentuându-se o chestie internațională prea tare și lăsându-se la o parte chestiile interne, se face un contrast neexplicabil și imprudent.

Apoi, d-lor, englezesc să nu să fie răspunsul așa cum s'a făcut în proiect, voiți d-voastră

să ziceți, că încă n'a sosit momentul reorganizării interne, fiind-că accentuați mai ales aplicarea legilor?

Să examinăm puțin această frază devenită populară, că adică nu ne trebuesc reforme, ci numai observarea legilor.

Legea de astă-zi a tocmelelor agricole poate ea să rămăe așa? Este cine-va care vrea să o mai păstreze? Nu. Iată dar o formă necesară, și nu poate fi aici numai vorba de observarea legii vechi. Dar școalele și biserica din comunele rurale pot să rămână în starea în care se află? Această stare mulțumesce ea pre vre unul, unul singur din d-voastră?

Cred, că nu mulțumesce pe nimeni. Când vine dar guvernul, or-cine ar fi, și propune un mijloc de a îmbunătăți această stare, trebuie să-l combateti sau să-l primiți. Dar nu se poate îngropa o asemenea chestie cu fraza generală. „Ne vom ocupa de toate proiectele, dar mai bine observarea legilor.“

Faceți d-voastră așa dacă credeți; o opoziție conștiincioasă nu poate face așa.

Iată, d-lor, din care punct de vedere noi nu ne-am putut uni cu proiectul majorității, care înlătură toate chestiile pentru chestia Dunării.

Dacă este vorba de reorganizare internă, apoi

și ideile guvernului din Mesagiu nu cred că sunt îndestulătoare. Să vă citez un singur exemplu. Și actualul ministru de interne a făcut probă de o mare abnegațiune în Mesagiu, ca și colegul d-sale de la culte. S'a aruncat în țară chestia electivității magistraturei, nu de noi se înțelege, ci de unul din cei mai autorizați, dacă nu de cel mai autorizat membru al partidului numit liberal, de însuși actualul ministru de interne; s'a ocupat de această chestie o comisie ad-hoc a d-voastră atâtea amar de zile, s'a consultat toate curțile de apel, curtea de casațiune, corpurile de avocați, s'au făcut broșuri și raporturi, au venit toate părerile, și în Mesagiul consiliului de miniștri, rostit de Maiestatea Sa Regele, nici un cuvânt despre această fundamentală întrebare! Se zice că ne vom ocupa și de chestia justiției, pentru ca să se îndrepteze procentele, ca să se reguleze tutelele și asistența judiciară. Atâta e toată idea d-v. de reformă a justiției? Dar chestia cea mare, aceea care fusese pusă înainte, cum rămâne? A fost numai o agitare sterilă aruncată în public?

Față cu aceste șovăiri pe de o parte, față cu provocarea solemnă a Mesagiului pe de alta, eu cred, că momentul de a indica drumul unei adevărate organizări interne este venit, și dacă

imi dați voce, dacă-mi acordați indulgența de a mă asculta câte-va momente, eu din partea mea vă promit că ceea-ce va fi să zic, pentru ca să înțelegem împreună, dacă se poate, acest moment, va fi zis fără nici un spirit de partid.

D-lor deputați, pentru ce la începutul fie-cărei sesiuni se dă un Mesagiu cu un fel de programă de lucrări? Pentru ce această formă constituțională a programelor perpetue? Programele s'au cam discreditat la noi și s'au discreditat fiind că altele erau vorbele și altele erau faptele. Din parte-mi am încercat de multe ori să relev înaintea d-v. această neconformitate între vorbe și fapte. Cu toate acestea tot-deauna se revine la un fel de programe și nimeni nu părăsește această formă a activității politice. Pentru ce? Dacă toate programele cele mici, cele anuale din trecutul nostru politic n'au fost până acum luate în serios și dacă ar fi nedrept de a imputa prea tare, de și trebuie să imputăm întru cât-va, nepăzirea lor înăuntru, cauza este că țara întreagă de aproape un quart de secol a avut o altă mare programă de îndeplinit: programa divanurilor ad-hoc de la 1857.

Pe când mișcarea de la 1848 a fost o impulsie patriotică mai mult instinctivă decât o afirmare precisă de idei, mișcarea națională de la 1857

a fost o impulsune patriotică cu un program foarte preciz, o știți cu toții: era vorba întâi de a se dobîndi autonomia țării cu garantarea neutralității, al doilea de a se dobîndi unirea; al treilea a se dobîndi un Principe străin ereditar dintr'o familie suverană a Europei și în fine era vorba să dobîndim sistemul constituțional. Aceste patru idei fundamentale s'au împlinit, de și fără neutralitate, și la aceasta au lucrat toți bărbații noștri politici din vremea aceea până acum. Am obținut întâi în fapt unirea, a fost apoi consacrată în drept; am obținut pe urmă, și acesta este singurul lucru care scuză faptul de la Fevruarie 1866, am obținut Principele străin, cu o Dinastie din casele suverane din Europa. Am obținut forma constituțională în 1866, lucrata de noi, nu impusă nouă de străini, cum era convențiunea de mai nainte, pe care cu drept cuvînt a răsturnat-o lovitura de Stat de la 1864; am obținut în fine independența și am obținut-o cum se cuvine unui popor, care ajunsese acolo unde am ajuns noi, am obținut-o cu arma în mână.

Toate partidele au lucrat, fie-care după putința sa, la realizarea acestui mare program; toate se pot mândri de rezultat; puteți să fiți fericiți mai cu seamă d-v. că v'au ajutat împrejurările,

ca cea mai g'orioasă îndeplinire a acestui program să se facă sub d-v., cu conducerea d-voastră.

D-lor, aceasta dar s'a făcut, și de și erau mari divergențe de opiniuni înăuntru, toate însă pare că erau subordonate acestei mari programe de la 1857, și or cât d. e. credeam noi pe unii din d-v. aplecați spre măsuri revoluționare, și or cât credeai d-voastră pe unii din noi aplecați spre măsuri reacționare, din zioa aceea, în care venerabilul actual ministru de interne ca președinte al Camerei ne-a spus nouă și a spus țării: încoronându-se de Rege principele Carol, s'a încoronat propria mea viață (ilaritate), din acea zi s'a recunoscut de toți valoarea programei de la 1857.

Eu declar pentru mine, că n'am înțeles bine mai nainte pe actualul d. ministru de interne (ilaritate), și dacă ținta activității d-sale era numai ca să ajungă la monarhia dinastică și la regat în această țară, atunci or ce ar fi părut d-sa mai nainte, noi am luat cu mulțumire act de această declarație și de acest fapt solemn de la 14 Martie anul curent.

Așa dar, d-lor, programul cel mare, cel național de la 1857, în decursul acestui cuart de secol este realizat; aceste cinci lustre de viață omenească, ilustrate cu atâtea fapte, atâtea lupte,

atâtea jertfe ale bărbaților noștri publici, ne-au condus la îndeplinirea dorințelor naționale de la 1857. Și acum se naște întrebarea cea mare: fiind că d-v, cari, după afirmarea mesagiului, ați încheiat bolta edificiului nostru politic, vă găsiți în acest moment a fi în majoritate și la guvern, cum înțelegeți misiunea mai departe ce o indicați generațiunii, care vă înconjoară? programa reorganizării interne?

D-lor, în lupta aceasta de 24 de ani s'au consumat multe puteri, și cu drept cuvânt, căci fără jertfă nu se culege nici o roadă. Pretutindeni în viața poporului nostru vedem urmele acestei lupte încordate pentru a ajunge unde am ajuns. Am fost toți absorbiți de acea lupta pentru existența națională și internațională a statului nostru, încât am lăsat îndărătul nostru cele mai regretabile goluri în organismul poporului și aceste goluri vă dovedesc tocmai mărimea sacrificiilor ce a trebuit să aducă țara, ca să dobîndim ceea ce am dobîndit. Și astăzi când am ajuns la o culme, se cuvine să privim mai întâi la acela, care neștiind încă bine el însuș ce am făcut, are cu atât mai mare drept la sollicitudinea noastră ca să i-o spunem și să o simțăm și el, la țeranul român (aplause). Tot ce am făcut mai nainte, era fără îndoială făcut

prin inteligența română; când a fost a se pune însă ultima piatră pe câmpul de resboi, acolo am chemat și pe țăranul român și ne-am împreunat cu toții pe câmpul de la Plevna (aplause). E momentul, ca această împreunare să se continue pe câmpul pacinicei organizări.

Dați-mi voe a o repeta: momentul este solemn. A venit timpul să începem viața noastră dinăuntru și să o începem de la temelie, de la prima îngrijire serioasă după legea rurală de la 1864, de la soarta țăranului. Ne-a zis Mesagiul Regal: tocmelile agricole trebuiesc reformate, căci în starea de astăzi a ajuns relațiunea între țăranul locuitor și proprietar în așa stare încât nu mai poate continua forma legală de până acum. Să ne ocupăm de această materie în prima linie. — A venit Mesagiul Regal și ne zice: astăzi trebuie în fine ca din biserică și din școală să facem o realitate și să nu ne mulțumim cu nenorocita frază din proiectul majorității: „O primă datorie de legiuitor este de a da instrucțiunii publice însemnătatea ce i se cuvine“.

Dară, d-lor deputați, să-mi fie iertat a zice că din acest punct de vedere apelul solemn ce însuș guvernul ni-l face prin gura Măiestății Sale spre reformele interne, este cu totul neîndestulător, este lipsit de unitate de vederi și

nici nu atinge unele din chestiile vitale. Ceea ce trebuie neapărat să avem în vedere, când ne ocupăm de țeran, este mai întâi pământul țeranului, căci printr'o parcelare excesivă de teren putem ajunge la un proletariat țărănesc, și aceasta cu atât mai mult cu cât am deschis prin buna reformă a art. 7 puțința străinilor naturalizați de a veni în această roditoare și bine cuventată țară să cumpere pământ, și ast-fel trebuie astăzi mai mult de cât or-când se știm a garanta pământul țeranului (aplause).

Dară d-lor, aci se închee activitatea? Dacă este vorba de o edificare în năuntru, trebuie să se prevadă neapărat un alt element care merită întreagă dv. sollicitudine: meseriașul român. - Mesagiul Tronului ne vorbește de un lucru, de care avem să ne ocupăm: de crearea unui minister de agricultură, comerț, industrie și domenii. Vrea să zică așa de importantă pare acum materia, încât un minister deosebit să fie creat, iar ministerul de lucrări publice presupun ca să fie rezervat pentru drumurile de fier mai ales.

Apoi, d-lor, este un lucru știut, pot zice o banalitate: înainte de a se putea întemeia o industrie în evoluțiunea naturală a unui Stat, care de la agricultură voește ca să se înalțe mai sus, trebuie să înflorească meseriile, și dacă nu vom

avea aicea în țară meseriași români înconjurați și întăriți, de geaba ne mai gândim la industrie și mai creem minister de industrie cu un nou șir de funcționari.

În fine am avut onoare a vă arăta, într-o concepțiune mai unitară, adică în contra-proiectul de adresă, și celelalte elemente esențiale fără de care nu poate fi vorba de o reorganizare înăuntru în mod serios. Mă mărginesc a mai releva din aceste un singur punct. O chestie, care nu mai suferă întârziere, este chestia magistraturii. Este evident, că în momentul în care Majestatea Sa ne spune că acum este timpul de reforme interne, se impune ca una din cele din tăi reforma magistraturii. Magistratura, cum stă astăzi în lege, este în or-ce caz pieziș pusă. Curtea de casație inamovibilă, curțile și tribunalele la discreția ministrului. Starea aceasta de lucruri este o anomalie intolerabilă. Noi credem, că inamovibilitatea trebuie propusă pretutindenea ca singura compatibilă cu monarhia constituțională. D-v. sau unii din d-v. pot crede alt fel; dar chestia în or-ce caz trebuie să fie rezolvită.

D-lor, terminând vă rog să credeți, că în materii de asemenea natură este foarte greu de a afirma ceva în mod apodictic; și din parte-mi aș vedea ca o lipsă de modestie, când ar zice-

cine-va: eu sunt sigur fără discuție, că aceasta este singura cale, care va duce spre bine în reformele dinăuntru. Dar ceea ce pot afirma fără îndoială, este că a venit momentul ca să pășim pe acest tărîm. Or care ar fi fost în trecut deosebirea de partid, de acum înainte deosebirea de partid trebuie să primească o altă formă. A început a se astupa abisul ce mai înainte separa țara în două tabere. Prin încoronarea de Rege a Principelui Carol I, la Martie 1881, veți fi recunoscut și D-v. că bine au lucrat conservatorii Lascar Cărgari, Florescu și Mavrogheni, când, la Martie 1871 prin stăruitoarea lor acțiune, au făcut cu putință continuarea Domniei acestui Principe. În fața războiului care a venit în 1877, veți fi recunoscut asemenea, că acuzarea ministerială din 1876 era mai bine să nu se facă.

După ce ne am întîlnit cu toții în acest an la proclamarea Regatului, cred că de acum înainte putem începe pe o altă linie de demarcațiune discuțiile noastre de partid și că suntem datori fie-care din noi de a nu ne mai grupa în jurul persoanelor, de a nu ne mulțumi cu instincte vagi de opoziție, de a nu mai zice: voesc să te duci tu, ca să viu eu; ci de a ne spune unii altora și de a spune țerei: iată ce credem, iată ce vom face în reforme

practice; cine voiește tot așa, va fi cu noi, cine nu, nu va fi; dar în or-ce cas va fi știut de toți, pentru ce și în ce înțeles este activitatea noastră politică.

Din aceste puncte de vedere nu putem vota proiectul majorității, care este neîndestulător pentru a accentua momentul actual, și de aceea ne am crezut datori să prezentăm contra-proiectul, care vi s'a cetit (aplause).

Divulgarea actelor diplomatice. Cazul Calimachi-Catargi.

(Ședința Camerei de la 11 Decembrie 1881).

Ministrul-plenipotențiar al Țării la Paris, N. Calimachi-Catargi, fusese destituit de Ministrul de Externe, d. E. Stătescu, și după destituire publicase o broșură cu revelarea unor acte diplomatice în chestia Dunării (vezi mai sus, pag. 27 și 29¹).

În ședința Camerei de la 11 Decembrie 1881, d. N. Fleva dezvoltă o interpelare asupra acestui incident și se ocupă de măsurile penale în contra unor asemenea delictе politice. Aici intervine și următorul discurs:

¹) Aceeaș neobișnuită violență, adică destituirea unui agent diplomatic al Țării și publicarea destituirii prin *Monitorul oficial* să mai comisesse, tot de un guvern liberal, la 1867 în contra d-lui I. Bălăceanu, Decretul destituirii sale din Agenția diplomatică de la Paris, contrasemnat de ministrul de externe St. Goleșcu, e publicat în Monitorul de la 20 Mai 1867.

D-lor deputați, d. Ministru de externe, răspunzând la interpelarea d lui Fleva a zis, că publicațiunea făcută de d. Calimachi-Catargi, care este un act foarte blamabil, reprob, justifică *ex post* măsura ce o luase d-sa, d. ministru, mai nainte.

Dacă înțeleg bine, d. ministru a zis, că publicarea făcută de d. Calimachi-Catargi justifică publicarea destituirii d-sale prin *Monitor*.

O voce. Nu-l justifică; l-a destituit pentru că era nedemn de acel post.

Titu Maiorescu. Justifică purtarea d-sale.

D-lor deputați, pusă discuția pe acest tărîm, cred că mai merită câte-va cuvinte. Zicându-le însă, trebuie să vă spui de mai nainte, că această chestie, ca și toate chestiile, cari pot să fie puse într'o legătură imediată și naturală cu relațiile internaționale, nu poate și nu trebuie să fie în nici un cas o armă de partid. În această privire aprob cu desăvîrșire ceea ce a zis d. Fleva.

Pentru a face mai clară ideea, pe care voi să o exprim, îmi închipuesc că nu este la putere guvernul actual, cu care de altminteri ne aflăm în opoziție, și nu este d. Calimachi-Catargi în joc, ci că ar fi un guvern al partidului nostru pe banca ministerială, și ceea ce s'a întâmplat, s'a întâmplat altuia. Așa privită chestia, să examinăm puțin ceea ce s'a petrecut. Și putem face

acest examen aici, fiind-că actele petrecute sunt de domeniul public.

Am citit în *Monitorul oficial* un raport al d-lui ministru de externe către M. S. Regele, prin care se cere revocarea ministrului nostru de la Paris, a d-lui Calimachi-Catargi.

În acest raport, care e dat publicității în mód oficial și despre care sunt în drept a vorbi, se arătau o sumă de detaiuri, care până la un punct oare-care păreau intime ale d-lui ministru de externe față cu agentul său.

Ni se vorbea de numirea unui secretar al legațiunii de la Paris, de dificultățile ce titularul legațiunii, d. Calimachi-Catargi, le-a ridicat în contra acestei numiri, de concediurile și absențele d-lui Calimachi-Catargi, și în fine de o ultimă depeșă deschisă, care se menționează în *Monitor*, dar a căreia coprire nu o vedem publicată.

Aceste atitudini diferite ale d-lui Calimachi-Catargi, zice d. ministru de externe, au motivat cererea d-sale de revocare.

D-lor, când a numit d. ministru de externe un secretar la agenția de la Paris, d-sa a numit negreșit, pe cine a crezut d-sa de cuviință.

Era oare d. ministru în dreptul său? Era fără îndoială în dreptul său de a o face.

Dacă onor. d-lui Calimachi-Catargi nu-i convenea această numire, era în dreptul d-sale de a se retrage, de a se demite? Negreșit că era în dreptul său, și nimeni nu putea să zică nici un cuvânt pentru aceasta. D-sa nu a vroit s'o facă, a persistat și pare a fi excitat și prin aceasta o nemulțumire a d-lui ministru de externe.

A doua întrebare: d. ministru de externe nu era oare în dreptul său de a-l revoca? Fără nici o îndoială, d. ministru de externe actual, și or și care altul ar fi fost, era în dreptul său netăgăduit s'o facă aceasta, fiind-că un ministru este responsabil după Constituțiune de toată administrațiunea sa și prin urmare, fiind responsabil, este și în drept de a revoca pe or-ce funcționar dependent de resortul său, se înțelege totdeauna, dacă acea revocațiune este sancționată de Maiestatea Sa Regele.

A treia întrebare: d. ministru de externe era în dreptul său de a publica decretul relativ la acea revocare și de a publica în acelaș timp și motivele lui? Fără nici o îndoială, era în dreptul său formal de a o face. În general toate decretule se publică prin *Monitor*, și în cele mai multe casuri se publică și raporturile, care motivează decretule.

Despre dreptul formal al d-lui ministru de externe de a face aceste nu incupe îndoială.

D-lor, să-mi permiteți însă a zice, că din parte-mi cred că ar fi—nu o nelegalitate, dar un us deplorabil, când în relațiunile internaționale, și de asemenea relațiuni se țin niște acte relative la un ministru, care reprezintă țara în străinătate, când, zic, în aceste relațiuni s'ar perpetua un asemenea obicei. Și fiind-că vorbind de această chestie, m'am pus în punctul de vedere că ar fi un amic din partidul nostru pe băncile ministeriale și acel agent ar fi alt cine-va indiferent, din acest punct de vedere zic: rău, după convingerea mea, foarte rău face un ministru, din or-ce partid ar fi, care în asemenea împrejurări dă publicității asemenea rapoarte.

Vedeți, d-lor, sunt prea multe inconveniente. Cel dintâi inconvenient, și aceasta se resfrânge asupra noastră a tuturilor, asupra țării întregi, și într'o minimă parte și asupra noastră a opozițiunii, inconvenientul este, că am avut țara reprezentată atâta timp, oare-cum încarnată în reprezentarea ei atâta timp prin o persoană, în contra căreia guvernul crede mai pe urmă necesar de a publica prin *Monitor* un decret de destituire, și mai ales când, între alte motive, se vorbește în decret de o depeșă, fără să se arate coprinsul ei, așa în cât e deschisă ușa la fel de fel de supozițiuni, cari sunt de sigur ne-

meritate și cari înconjură faptul de o atmosferă cu totul străină de natura lucrului. Adăogați la aceasta, că măsura unei asemenea destituiri e așa de neobișnuită, încât prea mulți oameni și la noi și în străinătate sunt purtați a crede, că poate sunt alte motive alăturate de acelea, cari sunt publicate prin *Monitor*, ceea ce și mai mult agravează chestia pentru amîndouă părțile.

În al treilea rînd adaog, d-lor, o altă considerațiune. Noi suntem Regat nou, și poate nu era momentul bine ales ca să debutăm, în relațiunile noastre de abia stabilite, cu miniștrii noștri de abia recunoscuți ca miniștri ai unui Stat independent, prin măsura de publicare prin *Monitor* a unui decret, care nu este lipsit de oare-care nervositate. Dar, în fine, legalitatea era pentru d. ministru de externe; însă un element rămîne din aceasta, dacă 'mi ertați expresiunea psihologică: un fel de iritațiune legitimă pentru d. Calimachi-Catargi. Dacă este un lucru foarte greu pentru țară, este un lucru grozav pentru persoana, pe care o atinge, de a se vedea, în pozițiunea și în considerațiunea pe care o avea în străinătate tocmai ca reprezentant al țării, isbit printr'un decret de destituire ce i-l dă ministrul îndărătul său, din propria sa țară.

Ei bine, iertați-mă a zice, că dacă din actele

anterioare ale d-lui Catargi nu rezultă nimic alta de natură a justifica revocarea și publicarea raportului, de și recunosc că aceasta rămâne în competența ministrului de externe, după aprobarea Maiestății Sale, apoi atunci acțiunile ulterioare ale d-sale nu pot justifica pe d. ministru pentru publicarea destituirii anterioare, și nu sunt nici o explicație a acțiunii d-sale.

Văzând această publicare a revocării, d. Catargi a făcut cealaltă publicare, cu totul gravă, pe care o știți.

Îmi vine foarte greu, d-lor, față cu un fost reprezentant al nostru în străinătate, care era cunoscut pentru măsura sa, pentru demnitatea sa și care a adus servicii reale țării, îmi vine foarte greu, abstracțiune făcând de relațiile personale ce aș putea avea cu d-sa, de a zice ceea ce trebuie să zic, dar trebuie să o zic: cred că publicarea d-sale din toate punctele de vedere este un act rău și că nu se poate în nici un mod justifica pe deplin (aplaude). Aci sunt alături cu d. ministru de externe și cu d. Fleva și cred că cu simțimentul tuturilor din Cameră. Recunosc asemenea, că este bine să se ia măsuri ca un asemenea lucru să nu se mai repete de acum înainte, și o recunosc, d-lor, și pentru alt motiv, care nu știu dacă a fost destul de bine

indicat, îmi pare că a fost numai atins în trecut de d. Fleva. Precum este foarte de regretat, ca noul nostru stat în relațiunile sale internaționale să debuteze cu asemenea publicări prin *Monitor*, așa este și mai de regretat încă a continua debutarea prin asemenea publicări de broșuri. Era deja un mic inconvenient, că mai venise și chestia ceai-laltă cu retragerea unui executur, de și era Statul român în deplin drept de a o face; dar în fine, toate aceste aveau inconvenientul de a arăta noul nostru Stat inaugurând relațiunile sale când cu destituirea unui agent și publicarea destituirii prin *Monitor*, când cu celălalt incident, când cu publicarea broșurei. În această situațiune ar trebui să ne dăm toate silințele ca să redobîndim. . . , dar poate că este, atunci ca să *confirmăm* deplina încredere ce trebuie să aibă statele celelalte în relațiile lor cu noi. Trebuie să se știe, că asemenea fapte nu se riscă de a se mai comite și în viitor.

În acest ordin de idei cred și eu, că este bine ca să existe un articol precis în codul penal, care garantează statul nostru și statele străine în contra unor asemenea accidente și dă guvernului un mijloc energic la mână ca să le împedice. Este important ca acest lucru să fie câștigat, și cred și eu, că d. ministru de externe și de justiție

ar face bine, dacă ne ar aduce un asemenea proiect de lege. Este recunoscut de toți, că aici nu va fi o armă de partid, din con tră se vor folosi toți, pentru relațiunile lor cu străinătatea.

Dar d-lor, atât cred că este destul și nimic mai mult. Ceea ce face moțiunea d-lui Dimancea peste aceasta, îmi pare că iese din competența Camerei. Înțeleg să numească o Cameră anchete, să facă propuneri de legi, să facă cercetări contra funcționarilor administrativi în ființă; dar să vie o Cameră și să-și arate reprobarea sa, în contra cui? în contra unui particular, aceasta nu înțeleg. D. Catargiu ar fi în drept să zică: îmi faceți prea multă onoare.

Gr. Eliad. Contra faptului.

T. Maiorescu. Contra faptului unui particular?

G. Eliade. Pentru pozițiunea care a ocupat.

T. Maiorescu. Pentru pozițiunea din trecut?

Aceasta nu se poate face.

Eu cred că membri aceia dintre d-v., cari se ocupă de materii de legi și de competență politică, vor recunoaște toți, că nu este bine a se lua asemenea măsuri față de un particular.

Voiți însă ca printr'această propunere să fie indemnăt ministrul de externe să facă un pas mai mult decât pasul foarte just al d-sale, ce l-a anunțat la sfîrșit, adecă un proiect de lege

care să hotărască pentru viitor cazul neprevăzut în legea de astăzi? Voiți adevărat să-l indemnăți să se hotărască și pentru darea în judecată a d-lui Calimachi-Catargi, atunci sunt și mai mult în contra propunerii d-lui Dimancea și cred, că nu e bine să o votăm.

D-lor, este timpul venit ca să dispară, dacă se poate, acest incident. Să luăm din el folosul general de a face o lege pentru viitor; dar a mai continua cu incidentul din trecut, cred că nu va fi de nici un folos. Inchipuiți-vă, că s'ar da d. Calimachi-Catargi, d. e. după art. 70 din codul penal, în judecata Curții cu jurați; chestia ar rămânea controversată. Inșă dacă-l condamnă curtea, se ajunge scopul d-v. Dar dacă-l achită? Ce ar însemna atunci acele debateri violente urmate înaintea juraților, ce ar însemna atunci verdictul de achitare? Voiți d-v. să lăsați ca tribunalele sau jurații să se pronunțe în asemenea materie, în oare-care grad internațională, mai înainte de a se fi făcut lege specială? Eu cred că nu e bine. Prin urmare, cu cât va dispărea dintre noi mai curînd acest incident, cu atât va fi mai bine, și de oare ce cu toții ne-am unit ca să reprobăm faptele cum s'au urmat, cred că aceasta este de ajuns și nu rămîne decît să se propue o lege specială.

Contra sancționării unei legi prin telegramă

(Ședința Camerei de la 10 Noemvrie 1882).

Ministerul din acel timp:

- I. C. Brătianu*, președinte și război.
- G. Chițu*, interne.
- D. A. Sturdza*, externe.
- E. Stătescu*, justiție.
- P. S. Aurelian*, culte.
- G. Lecca*, finanțe.
- Col. Dabija*, lucrări publice.

Legea comunală de la 1 Aprilie 1864 fusese modificată sub ministerul d-lui Lascar Catargi prin legea de la 9 Aprilie 1874. De și partidul liberal promisese de mult să schimbe această operă conservatoare, nu lucrase nimic serios pentru îndeplinirea promisiunii (vezi vol. II, pag. 137 și urm.) și la 6 Noemvrie 1882 trebuiau să se facă ale-

gerile comunale. În pripă Senatul se ocupă de legea de la 1864, repusă în vigoare prin un proiect votat de Cameră, însă în şedinţa de la 1 Noemvrie 1882 introduce câte-va amendamente aşa încât proiectul revine din nou în Cameră la 2 Noemvrie, şi este adoptat deabia în ziua de Joi 4 Noemvrie pe la 3¹/₂ ore p. m. Alegerile comunale erau fixate pentru Sămbătă 6 Noemvrie; dacă era să li se aplice noua modificare liberală, aceasta trebuia promulgată cel mai târziu Vineri 5 Noemvrie. Regele era la Sinaia. Atunci Joi după ora 3¹/₂ p. m. i se cere sancţiunea prin telegraf; în aceeaş Joi, pe la 6 ore seara, soseşte la minister o telegramă a adjutan-tului de serviciu din Sinaia, prin care se zice, că Regele a sancţionat, şi seara pe la 10¹/₂ ore vine cu trenul aprobarea autografă a Regelui, pūsă pe telegrama ministerială (nu pe documentul cu textul legii). Aceste curioase amănunte le explică ministrul de interne G. Chiţu în şedinţa Camerei de la 10 Noemvrie, răspunzând unei critice făcute în ziarul *Binele public*. În contra explica-rii ministeriale se îndreptează cuvintele următoare :

D-lor deputaţi, nu mă preocupă întru nimic amănuntele, pe cari ni le dă d. ministru de interne. Ceea ce trebuie să ne procupe e forma, sub care d sa vine în Cameră cu această ocazie.

Fiind-că ved că nu s'a găsit nici un parlamentar mai vechiu decât mine, vă cer voie, fiind indiferentă persoana care relevă, de a o releva eu.

Cred că este un precedent nepomenit ca un ministru să ia un articol de jurnal și să spue că el exprimă cutare părere, iar noi să începem o conversațiune ca să vedem, dacă părerea acelui articol din jurnal este împărtășită de vreun deputat din Cameră. Dacă crede că este destul de importantă chestia, atunci deputatul care împărtășeste părerea, va găsi totdeauna forma interpelării ca să o releve; și dacă guvernul crede, că chestia este așa de grea, fie zis în treacăt, are mijlocul, care-l privește, de a ruga pe un deputat amic să interpeleze, și atunci ministrul răspunde în mod deschis, pe calea parlamentară. Dar ca să vie un ministru să ne citească o părere din un jurnal, care părere ne a fost încă susținută în Cameră, și să ceară a se face aci contra-critica acelei critice din jurnal, aceasta este până acum ceva nepomenit, și cu toții trebuie să sperăm, că nu se va reproduce a doua oară.

Cu toate acestea cred că ar fi de dorit din partea tuturilor, ca sancționări de legi prin telegrame să nu se mai facă. Nu există sancționare

corectă printr'o telegramă, căci Maiestatea Sa Regele trebuie să cunoască textul legii, pe care o sancționează, și în notițele citite de d. ministru de interne nu ni se spune, că s'a și comunicat Maiestății Sale, pe lângă cererea iscăliturii, și textul legii. Apoi chiar de se va fi comunicat telegrafic textul legii, rămâne totuș să se controleze mai întâi dacă telegramele au ajuns exact, fiind-că textele de legi trebuiesc puse autentic, cuvânt cu cuvânt, înaintea ochilor Maiestății Sale; și a cere numai o sancționare prin telegrame fără aceasta autentificare a textului legii, acesta este un al doilea precedent, mai grav decât conversațiunea în privința unui jurnal, și nu va fi bine să se perpetueze.

58.

**La adresă. Puncte de unire între partide.
Lipsă de program în partidul liberal.**

(Sedința Camerei de la 12 Noembrie 1882).

D-lor deputați, poate aveți și d-voastră simțimintul, pe care îl am eu, că după aproape trei zile de discuțiuni foarte animate asupra unui proiect de adresă foarte inofensiv, este timpul să revenim la chestie.

D-lor, de astă dată proiectul de răspuns la adresa Tronului, după cum ați văzut din darea de seamă cu care îl însoțește d. raportor, este aprobat și de un membru al opozițiunii. Un membru, fără a vorbi în numele opozițiunii întregi, dar pentru sine, ca membru ales de d-voastră în această comisie, a aprobat proiectul de răspuns, el, membrul, fiind și înțelegând să fie în opozițiune.

Asupra acestui punct s'a ivit o divergență de păreri și s'a zis, că proiectul de răspuns la adresa Tronului este și trebuie să fie opera majorității și că nu poate să ia parte la o asemenea lucrare minoritatea. D-lor, în privința aceasta pot să fie și alte păreri, și eu, de exemplu, cred că nu este constituțional corect a susține aceasta.

Fără îndoială, și-mi pare că d. Kogălniceanu, în remarcabilul d-sale discurs de alaltăieri, a dat în această privire un alt înțeles raportului d-lui Costinescu, decât îl avea în mod firesc, fără îndoială, zic, nu se poate pune ca lucru de princip, că nici odată cu ocazia răspunsului la adresa Tronului minoritatea, dacă crede că e momentul oportun, nu poate să facă opoziție, să-și arate adică vederile ei sub formă de contra-adresă. Acest drept nu se poate tăgădui minorității și nu cred că a fost în intențiunea majorității actualei comisiuni de a-l tăgădui. Dar dacă este adevărat, că minoritatea poate să facă un contraproiect de răspuns la adresă Tronului, tot așa este de corect și adevărat, că poate să fie și momente, în cari opoziția să nu creadă necesar aceasta și în care, dacă proiectul ce-l prezintă majoritatea ca răspuns la adresa Tronului, nu este, cum a spus-o d. Costinescu, un program politic de partid, ci un simplu omagiu

la adresa Tronului, și minoritatea și majoritatea să-l poată vota. Precum dar este adevărat cel dintâi punct de vedere, așa este adevărat și celălalt, și toată chestia este numai dacă momentul pare oportun minorității ca să facă un contra-proiect, și al doilea dacă în proiectul majorității găsește ceva care ar împedica-o de a-l vota.

Am ascultat, d-lor, discuția urmată în aceste două zile, și nici în vorbele d-lui Kogălniceanu, nici în acele ale d-lui Ionescu și nici în acele ale d-lui Lahovari, cu singura excepție a celor zise asupra creditului agricol, n'am văzut ceva care s'ar raporta la însuș răspunsul așa cum este făcut și care ar autoriza pe cine-va de a-l combate, sau de a nu lua parte în însăș comisia pentru dezbaterăa lui.

D-lor deputați, chestia, de și în aparență numai formală, are, ca toate lucrurile de formă din viața mai înaltă constituțională, și o mare însemnătate în fond, și însemnătatea cred că este aceasta:

Este de interesul vieții noastre parlamentare, ca într'o Cameră să întindem sau să restringem punctele de conflict cu majoritatea și cu guvernul ei? Este de interesul nostru, al țării, ca să accentuăm punctele de întâlnire, cari trebuie să

existe între toate partidele, sau este de interesul țării, ca să arătăm mai mult desbinările dintre partide? Dacă cu ocazia dezbaterii răspunsului la adresa Tronului vine o majoritate și face ea însăși, în mod conciliant, un răspuns nepolitic, un răspuns curat de omagiu către Tron, și dacă minoritatea nu găsește momentul oportun de a face un contra-proiect, atunci, vă rog, după care teorie constituțională să nu voteze acest răspuns minoritatea sau să nu ia parte la discuția acelei adrese în comisie? Apoi avem precedente aici: în anul trecut se aleseseră doi membri din opoziție, d. Vernescu și cu mine, ca să facem parte din comisia de răspuns la adresa Tronului; am refuzat noi, din princip, de a lua parte? Din contră, ne-am dus, am lucrat în această comisie, am stat la constituirea ei, și numai atunci, când ni s'a refuzat comunicarea de acte diplomatice, într'o chestie care prima pe toate celelalte și care, dacă am fi adoptat-o și noi cei din minoritate, ar fi angajat țara întreagă într'o direcție internațională periculoasă, numai atunci am fost puși în neputință de a judeca, până unde putem merge pe această cale, și numai atunci ne-am retras, motivând retragerea prin această împrejurare gravă. Dar când nu am motive excepționale de a mă retrage, cum mă pot

retrage eu conservator monarhic dintr'o comisie, care vine astăzi și aduce pur și simplu, fără coloare politică, omagii la Tron?

D-lor, asemenea deosebire de partid nu o înțeleg și nu cred că este bună. Căci reviu la întrebarea: trebuie să accentuăm desbinarea dintre partide? Eu cred mai mult, că pecăt este un început bun de a se face în împrejurări normale, fără coloare politică, fără deosebire de partide, adresa la Tron, pe atât va continua acest bun început, și în compunerea biuroului fie-cării Camere va trebui prevăzută din princip minoritatea. Fără îndoială, prezidentul Camerei va fi al majorității, dar între cei 4 vice-prezidenți unul sau doi vor trebui din princip să fie ai minorității, fiind-că nepărtinirea în debaterile Camerei, reprezentarea acestei Camere ca expresie a țării constituționale întregi, nu ar trebui să fie operă de partid, ci a țării întregi, așa cum este și reprezentată. S'a vorbit atâta de teorii constituționale eri și astăzi, s'au citat atâția autori, și d. ministru de interne ne-a complectat cu atâta zel citările din Bluntschli, toți au atins chestiile constituționale așa de pe larg încât mă cred și eu autorizat a mă întreba înaintea d-voastră sub un punct de vedere mai general: ce este în esența sa acest constituționalism, care este, era

să zic suferința, dar permiteți-mi să zic mai bine simptomul caracteristic al statelor continentale în secolul al 19-lea? Noi am împrumutat constituționalismul de la Englitera și l am introdus la noi, dar ca la toate mecanismele aceste străine, întrebarea practică este: cum se adaptează la viața reală a poporului român? Apoi mecanismul este știut, esența este jocul între partide, cel puțin între două, așa încât să fie când una, mai înaintată, mai vie, când alta mai moderată, la guvern, și pe temeiul acesta d. ministru de interne, zicea: guvernul constituțional al unui partid se bazează în administrația sa pe aderenții săi din partid, își caută agenții săi de încredere, de principii, căci altmintrelea ar fi anarhie. Sistemul constituțional cere ca să fie când un partid cu toți aderenții săi, prin libertatea alegerilor, la putere, când celălalt partid, cu toți aderenții săi prin aceeași voință liber exprimată a țării, la putere.

Vag așa exprimat lucrul este în aparență foarte ușor; dar ia să vedem ce înseamnă „a veni la putere“ și până unde merge această „putere“, până unde este iertată desbinarea de partide într'o țară așa încât să se facă joc de alternare când într'un guvern, când în celălalt de la „putere“?

La noi când se schimbă miniștrii, se schimbă majoritatea Camerei și a Senatului, se schimbă prefectii, se schimbă și sub-prefecții, se mai schimbă chiar și primarii, se schimbă și majoritatea consiliilor comunale, se schimbă și majoritatea consiliilor județene, se schimbă casierii și toți funcționarii administrativi, ba une-ori se fac unele schimbări în magistratură; căci până când, din nenorocire, magistratura va fi amovibilă, ea va atârna de la ministrul justiției, care și numai după tactul său personal urmează să aprecieze, până unde va voi să serve și magistrații în interesul partidului său întâmplător.

Pe de altă parte însă, d-lor, se aud în țara aceasta plângându-se mulți oameni cu minte, că nu avem destui aspiranți competenți și onești, cari să poată ocupa fie-care post administrativ, și că multe se cer în această țară, tânăra încă în viața publică și nu pe deplin pregătită, pentru ca să meargă bine, se cer atâtea miniștri competenți, se cer atâtea deputați și senatori integri și cu cunoștință de cauză; se cer atâtea prefecti onești cu cunoștințe administrative, se cer atâtea magistrați, atâtea sub-prefecți, atâtea primari, atâtea membri ai consiliilor județene și comunale, și fiind-că ne-am lărgit în timpul din urmă cercul activității publice, se mai cer și atâtea

membrii în institutele financiare și tehnice, și mai presus de aceștia se mai cer și atâția miniștrii reprezentanți în străinătate, încât mi-e teamă, că dacă ne-am pune cu toții împreună, fără nici un spirit de partid, totuș ar fi greu să ne găsim în numărul suficient pentru ca să completăm cadrele neapărate ale mecanismului vieții noastre publice (aplaude).

Dar încă dacă noi, cari cu toții împreună nu suntem de ajuns pentru a administra bine țara, vom mai veni cu teoria alternării partidelor în sistemul constituțional dându-i acest înțeles, că să cerem un șir de oameni, cari se completeze întreaga rețea de administrație dintr-un partid, și apoi un alt șir de oameni, cari se completeze rețeaua întreaga a administrației dintr-un alt partid. Oare acesta să fi fost gândul d-lui ministru de interne, când ne zicea, că trebuie să aibă funcționarii săi fie-care regim, căci altminterea este anarhie? Nu cred. Și trebuie dar foarte exact interpretat, până unde merge alternarea sau desbinarea de partide într'un Stat constituțional? Aceasta, cum vedeți, stă în legătură și cu desbaterea noastră de față. Întrebarea mai generală este dar: dacă desbinarea de partide există în sistemul constituțional, unde începe și unde sfirșește? Merge și la adresa

Tronului? Trebuie să fie la biurou? Este în toate debaterile fără nici o excepție? Se întinde mai departe în țara întreagă, și până unde?

Ași vrea să-mi spue un teoretic constituțional, dacă a auzit vre-o dată în Anglittera, că desbinarea de partide să meargă așa de departe, precum se obicinuește să meargă la noi? Dar s'ar fi prăpădit de mult Anglittera ca și Polonia, dacă sfâșierea de partide ar fi mers până la cea din urmă treaptă a administrației acelei țări (aplause). Pentru ce stă așa bine Anglittera cu toată lupta ei de partide? Fiind-că acolo sfera de luptă de partide nu se întinde așa de departe în toate ramificările vieții publice, precum din eroare se crede și se practică la noi; stă bine, fiind-că sfera ei de lupte politice este foarte restrinsă, și numai în această restrângere poate să existe o alternare de guverne.

Toți oamenii cu minte spun (și o puteți constata chiar din indiferența crescândă a țării pentru luptele noastre de partid), toți oamenii cu minte spun, că nu trebuie să punem nici o dată interesele de partid mai presus de ale țării. Cu alte cuvinte, sunt lucruri în viața publică a unui popor, unde nu este vorba de partid, ci de interesul general al tuturilor fără deosebire, și întrebarea practică pentru noi este acum, mai

ales de când cu proclamarea regatului, adică de când ne aflăm toți puși sub acelaș scut al Constituțiunii monarchice, întrebarea practică este : cari sunt acele puncte de contact, în privința cărora de la început trebuie să zicem : aici nu are a face desbinarea de partide, ci are a face numai interesul lucrului în sine?

D-lor, tot zicem : țara, țara! Abstracția aceasta „țara“ în realitate este compusă în cea mai mare parte din țărani, din așa numiții oameni de rând, din mulțime. Ce are a face mulțimea cu discuțiile noastre publice? Cea mai mare parte din ei, din nenorocire, nici nu știu încă să citească și să scrie. Vă puteți închipui, dacă toată vorbirea noastră cea lungă de aci îi atinge pe ei până acolo! Vorbele noastre de aci îi ating numai întru atâta, întru cât le ating relațiile lor cu administrația inferioară a Statului, care aceasta poate fi influențată prin vorbele noastre, îi atinge rare ori ministrul și prefectul, îi atinge însă perceptorul, îi atinge învățătorul, îi atinge preotul, îi atinge adese-ori executorul, îi atinge recrutorul, mai rare ori — să sperăm — îi atinge judecătorul de ocol, și mai rar încă tribunalul.

Aceștia din urmă : stringătorul de impozite, învățătorul, primarul din sat, cel mult sub-prefectul,

aci este punctul de contact al săteanului cu ceea ce numim noi Statul în administrația sa.

Aci dar se cere ca să fie oameni onești, integri, inteligenți, dacă e vorba de îmbunătățirea stării țeranului. Aci trebuie cu toții să punem toate încordările noastre, ca să aducem o stare de mai mare probitate în administrația de jos a Statului (aplause).

Simțiți îndată aci importanța practică a întrebării, dacă trebuie întinsă deosebirea partidelor până acolo, încât să punem și în acele posturi, cele mai de jos, dar cele mai importante pentru popor, numai oameni de partid, cu risicul de a nu fi oameni de treabă?

Cine ar răspunde la această întrebare în mod afirmativ, ar comite o erezie constituțională, dacă vorbim de sisteme europene, și nu de republica americană.

Cred dar, că merită să examinăm acum împreună și mai cu deamănuntul, unde este și unde nu este chestie de desbinare de partide în viața Statului, în Cameră, în administrație în genere.

Incep prin a zice, în legătură cu desbaterea noastră de față, că nu e chestie de partid pentru acei care primesc Constituțiunea monarhică, nu e chestie de partid în omagiile aduse Tronului prin o adresă a Camerei.

Al doilea, nu e chestie de partid și nu trebuie să fiă *justiția* în țară. Acest adevăr s'a simțit până la oare-care punct de mai toți miniștrii de justiție din or-ce partid, și trebuie să recunoaștem, că de și magistratura în cea mai mare parte a ei atiră în numirea și schimbarea ei de la bunul plac al ministrului, totuși cei mai mulți miniștri s'au sfiit să exercite puterea lor discreționară în sensul prea exclusiv al intereselor de partid, din contră trebuie să recunoaștem pentru onoarea țării, că este destul de general simțimintul cel adevărat, că magistratura, care în cazuri de conflict al intereselor hotărăște despre onoarea, libertatea și averea cetățenilor, este o activitate publică în folosul țării întregi ca unitate și în afară de or-ce desbinare a partidelor. De aceea ar fi o adevărată calamitate în țara noastră, când s'ar introduce electivitatea politică a magistraturei și s'ar arunca ast-fel în vârtejul sfășierilor de partid o instituție, care până acum prin bunul simț al țării a fost din ce în ce mai depărtată de la această luptă nesănătoasă. Mie unuia mi-a părut foarte rău, o mărturisesc, când s'a făcut, cu privilegiul coaliției de la Mazar-Pașa, chestie politică și dintr'o parte a magistraturei. Mi-a părut rău de demisionarea *en masse* a magistraților

din capitală sub ministerul Lahovari. Dar în fine, simplu numai a demisiona e dreptul fiecărui. Dar mi-a părut mairău de banchetul politic dat în onoarea acestor tineri magistrați demisionați, banchet, la care au asistat și unii bărbați de Stat, de la a căror maturitate se putea aștepta o mai dreaptă înțelegere a intereselor generale în Stat.

Dar ceea-ce mi-a cauzat cea mai mare părere de rău, a fost înaintarea peste curând a acelor tineri în ierarhia magistraturei pentru chiar faptul demisionării lor, îndată ce s'a schimbat guvernul.

Nu trebuie d-nii mei, să se bage politica aci. Magistratul trebuie scutit, ferit, ocrotit de luptele noastre, de sfâșierile partidelor : pentru-că el este în Stat acela, care dă cetățeanului în deobște siguranță în contra or-cărei împilări, și a împilării partidelor, el este unul din organele cari alcătuiesc unitatea Statului în mijlocul îndoirii partidelor.

Urmând mai departe cu enumerarea sferelor de activitate publică, cari trebuiesc depărtate din sfâșierea partidelor. constat că între aceste s'a admis școala, mai constat că s'a admis totdeauna și armata. Acolo cel puțin, unde suntem chemați a muri cu toții împreună, s'a admis de la început, că e o singură țară pentru care murim, și nu două partide desbinate.

Dar e destul atât? Toți bărbații cu înțelegerea

trebuințelor reale ale Statului român vor recunoaște, împreună cu mine, că nu este destul atât.

Ceea-ce ar trebui să se mai facă, e aceasta: și primarul și consiliile comunale și județene trebuiesc scoase din politică. Administrația locală a orașelor și a satelor, administrarea intereselor locale ale districtului trebuie să o lăsăm tuturilor celor capabili din localitate, fiind-că e a tuturilor și nu a unei divergințe de opinii după divergența de partid.

Dar să ne apropiem acum de sferele mai înalte ale Statului și să examinăm întrebarea și în privința noii noastre instituții a miniștrilor plenipotențieri și rezidenți pe la curțile străine.

O idee, care cred că trebuie să fie primită de toți, e că mai ales reprezentanții țării în străinătate nu sunt și nu trebuie să fie ai unui partid, ci sunt ai țării întregi. Putem noi oare să transmitem în străinătate sfașierile noastre din năuntru și să fim reprezentați față cu străinii, cari adese-ori sunt și dușmanii noștri, slăbiți în autoritatea noastră relativă prin jumătățirea intereselor de partid? De sigur nu! Aceasta ar fi o periculoasă erezie constituțională.

De aceea și vedeți, că nici o-dată nu i-a trecut prin cap unui guvern englez, dacă s'a schimbat în culoarea politică, dacă a venit d. e. după Beaconsfield antagonistul său Gladstone, ca să-și

recheme pe agenții diplomatici numai pentru-că sunt numiți de un guvern de altă culoare politică.

Iertați-mă, d-lor, dacă vă vorbesc cu o deosebită stăruință de această chestiune.

Nu știu cum, dar mi-a părut că începutul de toamnă al legislaturii noastre din urmă este plin de un fel de atmosferă îngreuiată, de false insinuări și prepusuri, întemeiate pe o foarte greșită înțelegere a constituționalismului.

Mă cred dar dator a pune întrebarea franc și lămurit: este cineva de părere, că ar fi în interesul or cărui stat constituțional și în deosebi în interesul micului nostru stat, care are trebuință de conlucrarea tuturilor bărbaților săi, ca reprezentarea țării în străinătate să fie chestie de partid? . . .

Dacă nu îmi face nimeni onoare de a mă întrerupe prin o afirmare, dacă nimeni nu susține că e chestie de partid, apoi corolarul este: prin urmare, or-ce primire a funcțiunii de ministru reprezentant în străinătate întru nimic, dar *absolut întru nimic* nu se poate interpreta ca o trecere dintr'un partid în altul, ca schimbare de idei, ca o pată ce se aruncă asupra caracterului politic al cui-va (aplaude).

S'a dus d. Krezzulescu la Petersburg, d. Mavrogheni la Constantinopol, d. Carp la Viena;

însă d. Carp rămâne absolut corect cu toate ideile sale, fără nici o schimbare în ceea ce privește politica internă; d. Mavrogheni absolut corect cu ideile sale, fără nici o schimbare în politica internă; și foarte bine a făcut guvernul, dacă a crezut că sunt acești bărbați capabili de a ocupa acele locuri în străinătate, foarte bine a făcut că i-a ales fără privire de partid, și rău ar sta or-cărui bărbat politic cu minte de a face presupuneri și interpretări rău voitoare din aceasta.

D-lor, vă rog iertați-mă, dacă fac aici o parenteză personală. De și chestiile personale nu au nici o valoare în discuțiile politice, dar sunt dator a face această paranteză, pentru că nu aș voi să se slăbească argumentarea mea prin prepusul, prin insinuarea că ar fi un gând personal, care mă face să susțiu cu toată convingerea această teorie.

Am citit și eu prin ziarele de ieri și de astăzi, cum ne citea mai deunăzi și d. ministrul de interne din *Binele public*, am și auzit prin Cameră, că ar fi vorba să pun în practică eu însu-mi această teorie, să fiu adică trimes la nu știu care post în nu știu care țară străină. Dați-mi voie a desminți aceste știri.

Nu a fost nici o vorbă despre aceasta; imă

permit a adăoga: nici nu poate să fie vorbă pentru persoana mea. Până când nu va fi schimbată opinia publică în această privire, vreau să am dreptul neatins de or-ce fel de bănueli personale, dreptul de a susține cu toată tăria un princip de stat, fără a cărui păzire în această sferă, ca și în celelalte menționate mai sus, ducem țara la peire cu administrarea noastră constituțională.

În această convingere a mea eu aș crede că trebuie cu timpul să mergem și mai departe în întinderea sferei, din care desbinarea partidelor să dispară.

Ce bine ar fi d. e. să coprimem în această sferă a pacinicei ei administrării și prefecturile; ce bine ar fi ca prefectii să nu mai ia parte la luptele electorale (aplaude), ci să se ocupe numai de buna gospodărie a districtului lor fără prea multă privire la partid! Ce bine ar fi, când am vedea o dată câte-va guverne urmându-se unele după altele din diferite partide, și lăsând totuș vr'o 10—15 ani pe aceiași prefecti neschimbați, numai dacă sunt oameni onești și capabili. Aceasta ar fi reforma cea adevărată în administrația țării.

Și, d-lor, cam așa se face în Englitera. Englezii, în luptele lor de partide, nu ating,

pentru a zice așa, pâinea de toate zilele a locuitorilor de sate și orașe, și de aceea Englezii pot merge înainte cu alternarea la putere a partidelor lor. Până la un punct oare-care ei sunt și pot fi indiferenți la aceste certe de partid, fiind-că ele nu taie în adâncul administrării intereselor locale și nu ating imediat și direct partea esențială a vieții pacinicilor locuitori. Acolo locuitorul nu se uită ca să vadă cine este mare, cine este cu influență în sat, în oraș sau în district, ca să se ia după dânsul dacă vrea să aibă viață liniștită, să scape de șicane, să poată avea dreptate în contestații, să nu fie asuprit la impozite, să nu fie, tocmai când are treabă, luat pe nedrept la garda națională (ilari-tate), și o sută de alte asemenea.

Așa dar să știm cu toții și să formăm opinia publică în acest înțeles: este un princip pentru buna stare a administrării statului constituțional, că sfera luptelor de partid nu trebuie întinsă peste oare-cari limite foarte strimte, de cari voi vorbi îndată, mai ales pentru Statul român în starea lui de astăzi trebuie esențial mărginită.

Pâna când nu vom pune în practică acest princip, nu poate fi vorba de îmbunătățirea administrației noastre.

Oameni onești și capabili nu avem destui,

mai ales pentru acel mare număr de funcționari, cari sunt în atingere cu zilnica viață a poporului de rând. Dar și din acei puțini câți îi avem condamnăm o jumătate să aștepte în neactivitate până când va cădea de la putere cealaltă jumătate, care se întimplă să fie cu protectorii săi la guvern. În această stare, guvernul central se vede silit a umple golurile cu or-ce soi de indivizi, numai să fie aderenți al partidului său, și cu acest metod nefericit aruncăm administrația din ce în ce mai mult pe povârnișul, pe *panta* corupțiunii. Aici dar 'este cel dintâi punct, unde oamenii de stat cu minte trebuie să-și concentreze puterile fără deosebire de partid, pentru a schimba reaoa deprindere de până acum, așa de contrarie adevăratelor interese ale Statului nostru, chiar constituțional fiind.

Trec acum, d-lor, la cealaltă parte a acestei argumentări și mă întreb: unde este sfera cea restrînsă, unde lupta de partide este esențială în sistemul constituțional, este condiția lui de viață pentru a produce lumina ce rezultă din ciocnirea ideilor și a produce rezultanta intereselor publice contrare?

Această sferă este banca ministerială și deosebirea majorității și minorității în Cameră și Senat, ca și în cǒlegiile lor electorale, asupra

chiar ideilor puse înainte de guvern ca proiecte de legi sau ca practică administrativă. Aici în adevăr luptă, aici idei divergente, aici principii de partid clar formulate.

Aici nu ne e permisă duplicitate de principii în una și aceeași persoană, precum nu este permisă nici ascunderea sau ignorarea ideilor, după care este în intenția fie-cărui ministru de a-și dirige resortul său și fie-cărui deputat de a-l susține sau a-l combate.

Grupările de partid ce se formează aici, nu se pot întemeia pe numele persoanelor, ci pe autoritatea principiilor și a aptitudinii în aplicarea lor, și or-ce trecere dintr'un partid în altul trebuie clar motivată înaintea țării ca o necesitate de principiu în interesul general, sub pedeapsă de a fi taxată de felonie.

Nu de geaba, d-lor, trebuie să stăruim în asemenea accentuare a ideilor.

D. Kogălniceanu, cu autoritatea ce o are prin însemnatul său trecut ca bărbat de stat în țara aceasta, ne-a repetat alaltăeri programa bătrânilor de 1857. În adevăr, am trăit cu această programă până la 1880—1881 și d-voastră ați încoronat-o prin proclamarea Regatului și a Dinastiei. Dar de acum înainte, care este formula de idei, ce ni se impune nouă celor ce venim,

după d-voastră? Și întrebarea este cu atât mai grea, cu cât din bătrânii ante-luptători de la 1857, pentru nenorocirea noastră, încep a se duce unul câte unul, așa încât astăzi se poate număra acei ce au mai rămas și a căror titlu de onoare este de a fi condus țara aceasta unde se află acum. Au mai rămas Brătienii, Rosetti, Kogălniceanu, au mai rămas din membrii comitetului unionist de la Iași Lascar Catargi și Mavrogheni.

M. Kogălniceanu. Numai Mavrogheni a fost.

T. Maiorescu. A mai rămas prințul Dimitrie Ghica, care în divanul ad-hoc din Valahia a răspuns comisarilor străini: organizarea politică internațională o putem primi de la voi, dar nici un amestec în administrația internă a țării! A mai rămas din bărbații acelei epoci unul, care dacă nu a avut multă activitate politică, dar a făcut pentru deșteptarea simțului național între noi tot atât cât or și ce altă activitate politică, a rămas acela, al cărui grai fermecător a știut să dea limbei române forma de intrare în inimile celor ce până atunci se încântau numai cu literaturile străine, a rămas Vasile Alexandri (aplause).

M. Kogălniceanu. A fost în comitetul central al unirii.

T. Maiorescu. Să mă ierte d. Kogălniceanu, dacă văzând că gloria politică este împărțită între mai mulți, am voit să rezerv pentru gloria noastră literară un loc deosebit (aplause).

Aceștia au mai rămas din acea epocă, ceilalți nu mai sunt între noi, dar și pentru ei și pentru noi se pune întrebarea capitală: care este suma de idei, care este în situația de astăzi chemată să ocupe locul lăsat prin îndeplinirea programei de la 1857?

Scuzați-mă, d-lor, dacă vă tot vorbesc de idei.

Este un lucru curios ideile acestea, teoriile acestea, cum să le numiți, taxați-le chiar de teorii vizionare, dacă vă place. Fără îndoială, teoria fără practică, fără puterea de a se pune în lucrare, idea fără realizare este foarte slabă, foarte puțin atrăgătoare, foarte puțin căutată. Dar să ne ferească Dumnezeu să credem, că este cu totul de prisos și că putem să ducem țara numai cu practica dintr'o zi într'alta, cu mici combinări ale momentului, schimbându-ne în or-ce moment părerile după voia întâmplării. Aceasta ar însemna decadența nivelului general al vieții noastre publice, scăpătarea într'o stare de slăbire a inteligențelor și lățirea fără margini a corupțiunii în tot mecanismul Statului. Căci unde lipsește idea, care înalță pe om,

vine în loc interesul meschin, care-l degradează. și atunci punem viața noastră publică în pericolul de a ajunge la cel mai mare rău ce i se poate întâmpla: la specularea formelor politice pentru exploatarea intereselor private.

Mi-e teamă că deja astăzi în această scurtă stare de tranziție, se văd unele simptome premergătoare ale scăderii nivelului nostru intelectual.

Ca simptom într'o simplă stare de tranziție, o asemenea scădere poate să fie lucru firesc și transitoriu și el. Dar nu trebuie mai puțin revelat pentru a nu se lăși cum-va mai departe.

Scuzați-mă dacă, în calitatea mea de membru al opoziției, nu văd poate destul de clar, dar îmi pare că și nivelul discuțiilor noastre parlamentare în această Cameră a cam scăzut. Judecați d-voastră înși-vă.

Eu găsesc foarte caracteristică și foarte de revelat o vorbire a unor membri din majoritate.

D-lor, nu știu, este vre-un leader al majorității acesteia?

Voci. Este, este.

T. Maiorescu. Ce fericit aș fi când l-aș afla!

N. Ionescu. În parlament este președintele consiliului.

T. Maiorescu. Miniștrii guvernează; Camera

este aici pentru control și trebuie să aibă un reprezentat mai autorizat al majorității întru aceasta. În lipsă de un leader, nu pot face alta decât să mă știu de cei cari vorbesc mai des și ale căror cuvinte sunt mai cu seamă acoperite de aplausele majorității și să-mi zic, că aceștia reprezintă, după toată probabilitatea, ideile majorității. Așa aud adese-ori vorbind pe d. Dimancea, pe d. Boldur Lătescu și mai este unul, care vorbește des în timpul din urmă, n'am onoarea a-l cunoaște mai de aproape, este d. Iepurescu. Când mă uit apoi în *Monitorul oficial* și văd că cuvântările d-lor {sunt acoperite de aplausele majorității, atunci zic, că acești d-ni exprimă un sentiment al majorității Camerei.

Ast-fel, d-lor, mai deună-zi d. Dimancea, adresându-se opoziției, minorității — sub aplausele ce le văd însemnate aci în *Monitor* cu cuvintele: *mare ilaritate și aplause*—, ne-a zis nouă următoarele cuvinte. . .

N. Dimancea. Luați răspunderea pentru ceea ce a vorbit oratorul care m'a precedat?

T. Maiorescu. Eu sunt recunoscător pentru toate întreruperile. Am atât de mult de purtat, în sfiala mea, cu răspunderea pentru propriile mele cuvinte, încât nu mă mai pot încărca și cu răspunderea pentru cuvintele altora (aplause).

Iată cum se rostește d. Dimancea după *Monitorul* din 4 Noemvrie, adresându-se la opoziție:

„Pe urmele noastre ați venit și prin luptele „noastre v'am tîrit după noi până ați ajuns unde „sunteți, ca să aveți astă-zi libertatea tribunei „completă, libertatea presei absolută, pentru a „ne înjuria în tot chipul, uitând că sunteți datori „să țineți un langagiu mai dulce, și căutând a „vă vîrsa tot veninul ce aveți pentru parapo- „niseala că nu sunteți toți chivernisiți.“

Nu mă îndoesc, că ați auzi cu plăcere încă odată toate cuvintele d-lui Dimancea; însă, pentru scurtimea timpului, voi mai extrage numai pe cele din urmă: (ilaritate)

„De aceea vă rugăm să încetați de a vă mai „îmbrăca, cum zice fabulistul, în pelea de leu, „pentru că or cât veți întinde pelea leului, ea „tot nu vă va acoperi de ajuns, și lumea vă va „vedea cine sunteți (mare ilaritate, aplause).“

D-lor, eă mărturisesc că în această mare ilaritate a *Monitorului* am izbucnit și eu, când am citit acest sfîrșit în *Monitor* (ilaritate). Nu e așa, d-le Dimancea, d-voastră și cu mine, amîndoi iubitori de studiile clasice, ne-am adus cu plăcere aminte de fericitele timpuri antice, unde în scrierile autorilor, de exemplu în ale

vechiului fabulist Esop, animalele jucau un rol însemnat (aplause, mare ilaritate). Așa dar eu nu m'am mirat, când ne-ați vorbit despre leul din fabulă.

O voce. D. Dimancea a vorbit și de măgar.

T. Maiorescu. Mai multe animale sunt puse cu diferite roluri în desbaterile parlamentare, ca și în fabulistul Esop și în modernul nostru Donici. Este leul, este și un alt animal mar pacinic, permiteți-mi a-l îmbrăca într'o haină neologistă și a-l numi asin, și d. ministru de interne ne-a vorbit astăzi chiar și de un canar, tot la adresa unui membru al opoziției. Acest animal nu exista în vremile antice, fiindcă insulele Canarice nu erau cunoscute pe atunci; dar după asinul întrebuintat din antichitate, poate să vie și canarul mai modern (ilaritate).

D. ministru de interne. Este mai subțire.

T. Maiorescu. O mică observare însă, d-lor: în aceste studii clasice, dacă se vor auzi mai departe în țară, este de temut că lumea, îndrăsnesc a zice *toată* lumea, când va vedea că numiți *asini* pe Ionescu, pe Kogălniceanu, pe Lahovari, are să se întrebe: cine sunt leii din compararea d-voastre? Nu cum-va d-nii Lățescu, Dimancea și Epurescu? (mare ilaritate). Dar atunci mi-e teamă, că toată lumea la noi în

țară o să zică: mai bine asin cu Ionescu, cu Kogălniceanu, cu Lahovari, decât leu cu Lățescu, cu Dimancea și cu Epurescu (ilaritate).

Și trecând la celălalt pasagiu al d-voastră, dacă pentru „chiverniseală“ este lupta, dacă vre-unul din noi, din opoziție, vrem să ajungem la guvern numai fiindcă vrem să ajungem la „chiverniseală“, nu cum-va cei ajunși deja acolo sunt *chivernisiți*? . . .

Vedeți ce însemnează, când 3 fragmente de lideri nu fac un singur leader întreg? Vedeți ce însemnează a întrebuița arme cu două tăișuri? Și e lucru curios: în asemenea arme tăișul al doilea, care se întoarce, arde mai tare de cât celălalt; aspiranții la chiverniseală în opoziție presupun ajunși la chiverniseală în majoritate!

Nu, d-lor, să nu mergem pe acest tărâm, să nu vorbim de chiverniseli; nici să ne închipuim că ar fi și chiverniseli extra-oficiale, chiverniseală a oamenilor influenți de prin județe, chiverniseală cum s'ar zice, nu cu toptanu, ci ca la negustorași din mic în mic, câte ceva de la fie-care judecătoraș, de la fie-care primăraș, de la fie-care sub-prefectoraș. . . Să lăsăm aceste, căci în adevăr nu se potrivesc. Ar fi copilăresc a crede, de exemplu, pentru d. Stătescu sau pentru d. Chițu

sau pentru or care dupe banca ministerială, că funcționează după cuvântul d-lui Dimancea pentru „chiverniseală.“ Este evident, că dacă este vorba de interes personal, apoi ministerul este un sacrificiu pentru d. Stătescu, pentru d. Chițu și pentru alții, și credeți d-voastră, că dacă d. Ionescu ar ajunge la guvern, ar fi pentru chiverniseală? sau d. Lahovari ar avea nevoie de chiverniseală? or d. Carp, trimis acum ca ministru la Viena, s'a dus pentru chiverniseală?

Dar iată ce însemnează, când în loc de idei într'un partid se pun numai interesele înainte; iată ce însemnează, dacă în loc de a ne mai întreba din când în când, unde ne aflăm cu ideile, nu vorbim decât de marele progres financiar și nu vedem de cât îmbogățiri prin jocuri de bursă.

Și aici, d-lor, permiteți-mi a vă spune, că o parte a criticilor făcute de d. Lahovari și de d. Ionescu mi s'au părut foarte întemeiate și rămase fără răspuns.

Recunosc că asupra finanțelor d-voastre, după răspunsul d-lui Costinescu, chestia stă nehotărâtă; și recunosc, după părerea mea personală, că opoziția nu face bine de atacă numai așa, în or și ce mod, tocmai din cauza cuțitului cu două tăișuri. Când ataci, atacă bine, or las-o la o parte (aplause).

Dar, cum ziceam, a rămas o parte a imputărilor aduse guvernului de astăzi, care nu s'a slăbit prin răspunsurile date.

Partea, care nu s'a explicat bine în răspunsul guvernului, sunt schimbările ministeriale cele dese, și aici, d-lor, sunt pe tărâmul politic de luptă a partidelor, după chiar teoria de restrângere a acestei lupte.

Eu îndrăsnesc a crede, poate că alții mai experimentați decât mine vor zice alt-fel, atunci îi voi asculta, dar până atunci îndrăsnesc a crede, că este o cerință neapărată a vieții politice, ca or-ce schimbare pe acele bănci să se arate clar și lămurit pentru ce s'a făcut, chiar înăuntrul partidului fiind, nu numai când se face din alt partid.

D-lor, explicările ce s'au încercat nu erau suficiente. Nu mai vorbesc de reumatismul d-lui ministru de interne, aceasta era o glumă. Dar cred asemenea, că și explicările date de raportorul majorității, d. Costinescu, sunt neîntemeiate. D-sa zicea: în partidul nostru sunt oameni, cari au ajuns prin munca lor, și nu-și pot jertfi prea mult timp la interesele Statului, și de aceea se schimbă unul după altul în minister.

Dar bine, d-lor, ceea ce au cei 7 miniștri de făcut, este tocmai opera întreagă de organizare

a diferitelor lor servicii administrative, și dacă până acum, în multele schimbări prin care am trecut, poate nu se cerea o mai puternică organizație a Statului, dacă în timpul de resbel și până la proclamarea regalității ar fi fost nedrept a se cere mai multă lucrare de organizare, aș vroi să știu, de doi ani încoace, sub ce cuvânt nu s'a făcut nimic în unele resorturi? Guvernul era dator să pue înaintea opiniei publice, sau în discuțiile aderenților săi, suma de idei precize, detaliate pe cari voia să le realizeze fie-care în ramul său de administrație. Ei bine, d-lor, să fie toate acestea mărginite în chestia finanțiară? De sigur nu, nici nu cred că o ziceți aceasta. Sunteți șapte acolo, nu numai unul pentru finanțe. Ce? în partea cea dintâi, care ne atinge poate mai mult în administrația practică, în relațiile contențioase ale cetățeanului, nu găsiți nimic de făcut? Jurisprudența practică nu este o-dată de revăzut din fundament? Acel nefericit cod care s'a introdus, s'a tradus de-a gata din Franța fără a se adapta trebuințelor reale, locale ale țeranului nostru, n'are el trebuință de a fi revăzut? Acea procedură pestriță care am luat'o parte din Geneva, parte din Belgia, parte nu mai știu de unde, n'ar trebui să fie și ea remaniată? Nu mai ating chestia

învățămîntului public, poate voi avea ocazie la bugetul ministerului instrucției publice să vă arăt, cum prin umflarea bugetului fără sistem, așa numai pe întimplate, ați ajuns la un rezultat care vă va pune în uimire din punct de vedere democratic.

Dar în general, organizarea și administrarea țării cum se face de d-voastră? Voiți să înceapă un ministru o reformă în 4 luni și apoi să se schimbe și să vie altul, care să înceapă altă reformă și să o lase iaraș neisprăvită după alte 4 luni? Sau voiți să nu mai începeți nici o lucrare în așa scurt timp și să rămăe toate în amortire? Chestie de încredere, ne spune d. ministru de externe. Ar fi ușor pentru d-sa astfel. Dar aceasta e foarte natural și onorabil pentru d-sa numai ca om privat, ca amic personal și privat al domnului Ion Brătianu, aci poate să aibă câtă încredere vrea, și aceasta îl poate onora și pe d-sa și pe d. Brătianu. Dar aceasta nu poate să o spue ca ministru al țării. Nu sunteți pe acea bancă numai pentru încrederea personală a d-lui prim-ministru, sunteți pe acea bancă cu obligațiunea de a arata țării ideile, pentru cari ați intrat și pentru cari ați eșit. Aceasta e de chiar esența constituțională. Și dacă nu o spuneți, ci vă acoperiți numai cu încrederea d-lui

Brătianu, atunci este numai a d-voastră vina, dacă se aude în țară cuvântul de dictatură. Apoi, d-lor, tocmai în dictatori au avut încredere oamenii. Ce ? nu cum-va dictatorii erau oameni de nimic? Erau oameni de mare încredere, de prea mare încredere a unora, tocmai prin aceasta au ajuns a fi dictatori.

Eu nu acuz aci pe d. prim-ministru, căci nu este vina d-sale. D-sa trebuie să se bucure, dacă se găsesc colegi cu așa adâncă încredere în d-sa. Dar noi aci și afară de noi țara trebuie să știe foarte lămurit, pentru ce intrați și eșiți ca miniștri, și cine nu ne spune această, lipsește de la regula constituțională și dă prepus de dictatură, de și eu personal nu o cred.

Dar mi-e teamă, d-lor, că unii din d-voastră nu spun ideile pentru care intră și ies, din simpla cauză că nu au ce să spue, fiind-că nu au timpul și nu-și dau osteneala de a concepe și de a conduce o idee de organizare în toate amănuntele ei.

De aceea d. Rosetti a întrebuițat în contra d-voastre cuvântul *ergofobie*, frica de muncă, sfiala de a munci, de a trage la plugul țării, de a îmbrăzda adânc, de a arăta care este gândul, nu gândul de jurnale și de fraze fugitive cari să se aplaude în Cameră, ci gândul profund care

trebuie să fie studiat așa încât să știți și d-voastră ce voiți și noi ce încredere să vă dăm.

D-lor, dacă am terminat cu această relevare a muncii întru realizarea de idei, am făcut-o în relație cu cele zise de d. ministru de interne și de d. Kogălniceanu, care ne aminteau rolul țării noastre în Orient, poziția în care se află România, recunoscută acum de toți și în parte admirată, cum ziceau d-rii miniștrii de interne și de externe, pentru libertățile ei și pentru finanțele ei. Vorbeați de rolul acestei țări ca purtătoare de cultură în Orient. Purtătoare de cultură da. Dar cum se face această cultură? Unde este lucrarea de cultură încordată pe toate terenurile vieții naționale și unde este inteligența deșteptare, sprijinire și înaintare a unei asemenea lucrări de cea mai mare însemnătate din partea guvernului?

Unde este acel studiu văzut, acea cooperățiune în munca ideală pentru a înălța drapelul țării acolo unde trebuie să fie, dacă este să rămăe o purtătoare de cultură în Orient? Am văzut multe preocupări de interese materiale, importante și acele fără îndoială, dar duse așa de departe și de exclusiv, încât lumea din afară când se gindește la importanța administrației d-voastre de astăzi, nu vede de cât finanțe,

speculare cu acții, jocuri de bursă și grabnică imbogățire a unor din cei rămași afară din guvern!

Apoi cu jocul de bursă avem să întemeiem noi cultura în Orient?

Or cât de importante sunt interesele materiale ale unei țări, și nimeni nu le poate tăgădui imensa lor importanță, totuși întrebarea, de care nu poate scăpa partidul liberal, este aceasta: care este stindardul de cultură intelectuală ce îl implăntați înaintea tinerimii, care se uită la d-voastre cu dorul de a vă urma? Trebuie să vă spui că eu nu l-am văzut până azi. Și din partea mea aș dori ca, sfârșind noi, precum vom sfârși în legislatura aceasta, cel puțin în legislatura viitoare să se găsească din partea guvernului liberal, dacă este și popular, formula ideilor viitorului, pentru ca să aibă cu ce să se hrănească viața publică a poporului nostru și mai ales să se deștepte în tinerețe acea aspirare la ideal, fără de care nu se poate conduce nici o dată soarta unei țări la înălțimea ce i se cuvine (aplause).

59.

**Contra propunerii de revizuire a
Constituțiunii.**

(Ședința Camerei de la 16 Ianuarie 1883).

Introducerea istorică la acest volum caută să explice, cum partidul liberal sub ministerul I. Brătianu, în loc să înceapă Era nouă cu vré o formă sau reformă de organizare temeinică, o începe cu sterila revizuire constituțională. În sesiunea legislativă din iarna 1882-1883 se fac cele trei lecturi, prescrișe de Constituție ca o condiție prealabilă pentru convocarea Adunărilor revizioniste. La a doua lectură, în ședința camerei de la 16 Ianuarie 1883, autorul scrierii de față ține următorul discurs, care rezumă argumentele principale în contra proiectatei revizuirii.

D-lor, sper că în starea, în care au ajuns debaterile noastre asupra revizuirii sau nerevizuirii

Constituțiunii, voi avea aprobarea d-voastră, dacă mă voi mărgini la o scurtă și, pe cât voi putea, clară expunere a motivelor, a argumentelor cari, după convingerea mea, sunt hotărîtoare în contra acestei revizuii. Voi lăsa dar la o parte toate chestiile de alături: priviri retrospective, comparații istorice sau comparații cu țări îndepărtate, d. e. cu Egiptul și alte asemenea țări interesante, recriminări de partide, și cu atât mai mult chestii personale, de și a fost amestecată în discuțiune și persoana mea, în deosebi mi s'a făcut nemeritata onoare de a mi se cita numele cu ocazia articolului relativ la delictele de presă. Nu voi releva însă nici aceasta în cazul de față. Și onor. deputat, care mi-a citat numele, d. Giani, ca și mine, facem parte ca avocați din procesul încă pendent, la care d-sa a făcut aluzie, și eu cred nepotrivit a se aduce aci în discuție o afacere, în care deputatul e și avocat, până ce afacerea este încă pendentă înaintea justiției.

Va să zică, toate aceste chestii de alături să le lăsăm la o parte: de argumente să ne fie vorba.

Argumentele aduse până acum mi-au părut a fi acestea: Fundamentul Constituționalismului este o extragere, o reprezentațiune a țării prin

deputați și senatori, așa ca întruniți în Adunări spre a legifera și spre a controla pe guvern să fie independenți și adevărată expresie a țării. Pentru această extragere se face operația electorală. Când însă în decursul unui timp mai îndelungat, de exemplu în cazul nostru în 17 ani, s'a văzut, și asupra acestui punct toți au fost uniți, și revizioniști și nerevizioniști, că reprezentațiunea țerei se schimbă de regulă după schimbarea guvernului, așa în cât nu este o reprezentațiune de control al guvernului, cât este mai mult o reprezentațiune guvernamentală însăși, atunci sistemul constituțional trebuie să fie într'o parte a lui, în esența lui, viciat și trebuie căutat un remediu la acest rău.

Remediul nu se găsește, zic cei mai mulți, decât într'o reformă a legii electorale, și dacă nu mă înșel, formula a fost dată de d. Rosetti, d-sa cel puțin, cu mai multă autoritate decât alții, a spus țării, ca rădăcina răului este în legea electorală, și atunci ați venit d-voastră și ați cerut reforma legii electorale și, pentru aceasta, reforma Constituțiunii. Fără îndoială, cu aceeaș ocazie trebuia să arătați în mod vag, fie printr'un fel de convențiune, fie prin alte declarații și discursuri, în șirul căror idei vă închipuiți că

are să se facă acea reformă de viitoarele Corpuri legiuitoare. Arătați răul, propuneți o îndreptare și justificați până la un punct acea îndreptare.

În contra acestei mișcări revizioniste a argumentat întâi într'un mod foarte valabil, din care însă, vă mărturisesc, nu ved că rezultă nerevizuirea ca o consecință deplin convingătoare, d. Lahovari, de sigur unul din cei mai eminenți parlamentari, pe cari îi are țara aceasta și a cărui autoritate, poate suntem toți de această părere, a crescut în decursul desbaterilor întregi legislaturi a acestei Camere prin neobosita d-sale activitate și prin talentul și curagiul neclintit, cu care și-a îndeplinit totdeauna mandatul de deputat. D. Lahovari, în remarcabilul d-sale discurs de alaltă-eri, cu atât mai remarcabil, cu cât era și mai moderat, ne zicea: în adevăr Camerele până acum toate erau guvernamentale, d-voastră ca să stîrpiți acest rău, voiți să dați o mai mare întindere corpului electoral și faceți colegiile mai numeroase și printr'acest număr augmentat al alegătorilor voiți să dați o mai mare independență alesului față cu guvernul, însă (și aci cred că nu fusese bine înțeles de d. Fleva) pentru ca remediul ce îl propuneți, sporirea numărului alegătorilor, să fie un remediu, ar trebui ca experiența trecutului să ne fi dovedit, că, de și

în genere toate rezultatele electorale au fost prea depedente de guvern, totuș în parte colegiile care erau și relativ mai numeroase, erau și relativ mai puțin guvernamentale decât celelalte. Aici însă d. Lahovari, printr'o bine-venită relevare statistică, v'a arătat, că, de și toate colegiile au fost slabe ca opoziție și încă s'au slăbit din an în an, totuș rezultate constituțional mai bune au dat acele colegii, unde numărul era mai restrins, cel puțin colegiile întâi, și din contră rezultatele cele mai rele în privința rului guvernamentalismului le-au dat colegiile mai numeroase. Va să zică, o reformă, în a căreia esență stă numai sporirea numărului alegătorilor, după experiența trecutului, nu este un leac pentru independența viitoarelor Camere.

La acest argument foarte valabil, mi-a părut că d. Fleva nu a răspuns.

N. Fleva. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Eu găsesc argumentul d-lui Lahovari foarte valabil în contra modului de revizuire, de care vorbiți d-voastră, dar care va fi de competența Camerei viitoare; trebuie să mărturisesc însă, că nu îl găsesc tot așa de valabil în contra însăși ideii de revizuire în princip, și numai aceasta este de competența Camerei prezente. Dacă, constatând o dată rui cum l-a

constatat ă-sa, aş avea convingerea ce o aveţi d-voastră, că prin legea electorală se poate remedia la acest rău, atunci, împărtăşind precum împărtăşesc idea d-lui Lahovari, că un colegiu electoral mai restrîns tot dă la noi de o cam dată mai multă garanţie de independenţă guvernamentală de cât un colegiu foarte numeros, aş fi dea dreptul revizionist; aş vota pentru revizuirea Constituţiei în princip şi ar rămănea ca, la noile Camere de revizuire, eu sau altul care ar fi ales cu aceeaş convingere, să căutăm a remedia la răul constatat printr'o restrîngere a numărului votanţilor din diferitele colegii, adică printr'o sporire a censului.

Însă, d-lor, argumentele, pentru care cred că toată incercarea de a face o revizuire a Constituţiunii e zadarnică şi e greşită — iertaţi-mi expresia tare şi clară cum o întrebuiţez —, sunt de altă natură şi se pot reduce la următoarele două:

Antai, experienţa de 17 ani, de care vorbiţi d-voastră, nu probează nimic; fiind-că Constituţia de la 1866 nu a fost încă experimentată în părţile ei esenţiale.

D-lor, toţi suntem de părere, că o Constituţie aşează fundamentele dreptului public într'un Stat. Nu numai mecanismul de extragere al deputa-

șilor și senatorilor va fi coprins în Constituție. Ba sunt multe Constituții, cari nici nu pun legea electorală ca parte integrantă a lor; și eu unul cred, ca și d. Codrescu, că bine fac, dacă nu o pun. Esența Constituțiunii este de a așeza fundamentele de drepturi cetățenești generale și de a indica principiile de organizare fundamentală a Statului, întru cât sunt generale pentru respectarea și garantarea acestor drepturi a le cetățeanului, adică a libertății.

Dar d-voastre în desbaterile de față cum luați Constituția de la 1866? Pare că ar fi esențială numai arătarea principiilor electorale! De ce, când vorbiți de experiența de 17 ani, nu vă puneți întrebarea: dar acele măsuri mult mai esențiale, pe cari le-a prevăzut Constituția de la 1866 și cu a căror conlucrare și aplicare numai se poate înțelege opera de la 1866, acele măsuri au fost ele oare puse în lucrare până acum, pentru a se vedea rezultatul lor și apoi să judecați, ce efect a avut legea electorală împreună cu întreaga Constituție de la 1866?

Dacă acest argument este numai un argument dialectic, sau este din contra un argument foarte valabil, în contra însuș principiului revizuirii propuse, aceasta o veți judeca d-voastră îndată, dacă vă voi reaminti acele principii puse înain-

te în Constituție, unde Constituția cerea aplicarea lor și cari, în restimp de 17 ani, nu au fost măcar atinse în practică, necum să fie puse în lucrare.

D-lor, în art. 23, și încep cu acest articol numai fiind-că urmez în relevarea principiilor înscrise în Constituția noastră chiar șirul articolelor, așa cum se află înscris, în art. 23 al acelei Constituții de la 1866 se zice așa: „Învățământul este liber; se vor înființa treptat școli primare în toate comunele României; învățătura primară va fi obligătoare pentru toți tinerii Români.“

La 1866 aveam aproximativ 4,000 de comune rurale în România și numai 2,000 de școli comunale. Aceasta însemnează, că jumătatea țării era lipsită de puțința — dacă vorbim de săteni — de a învăța măcar să citească și să scrie; aceasta însemnează — dacă, instigați printr'o întrebare a d-lui Lahovari, examinăm un detai statistic — că ignoranța luată în expresia ei cea mai elementară, adică ignoranța de a citi și scrie, era la noi așa de mare încât încă la 1875, la recrutația de la 1875, între tinerii cari se aduc la armată și cari sunt floarea tinerimii țărănești, numai 6 procent știau să citească și să scrie, și 94 procent a tinerimii țărănești din România nu știau nici

măcar să scrie și să citească. Apoi dacă dintre țăranii tineri de 21 de ani nu știau 94 procent să citească și să scrie, vă puteți închipui care este proporția, când luăm totalitatea, adică bărbații, femeile și copiii din sate. Proporția poate este destul de tristă pentru a se formula așa : 3 procent știu să scrie și să citească și 97 sunt analfabeți; aceasta era tot așa la 1866, aceasta era așa la 1875, aceasta a rămas tot cam așa și la 1883.

Apoi, dacă Constituția prescrie anume obligativitatea învățământului, dacă prescrie că în fie-care comună să fie o școală, câți ani voiți să dați, ca să lățim aceste școli din sat în sat în poporul român, așa încât litera și spiritul Constituțiunii în această privință să devie o realitate? Și d-voastră mai ales, democrații, cari ați venit în numele acestui popor și cari aveți un jurnal, pe bandiera căruia stă scris în fie-care zi : „luminează-te și vei fi,“ ce ați făcut pentru lumina-rea, și prin urmare pentru ființa poporului de jos?

B. Iepurescu. Mai mult decât d-voastră.

T. Maiorecu. Mai mult decât or-cine voiți, dar chestia tot rămâne întreagă: s'a îndeplinit cerința formală a Constituțiunii din 1866? abstracțiune făcând de ceea ce a făcut sau nu un partid sau altul.

Vă spuneam, că la 1866, erau numai 2,000 de școli și peste 4,000 de sate; după 17 ani sunt numai 1,950 de școli, plus 82 în Dobrogea, la acelaș număr de sate. Ați fi crezut d-voastră, că este cu puțință ca, în învîrtirile noastre politice și constituționale, cea atâtai chestie a unui Stat tinăr, care își dă acum cultura sa constituțională și care este netăgăduit în aspirațiile poporului, să fie rămasă astă-zi în acelaș stadiu inapoiat, în care a fost acum 17 ani?

Ei bine, d-lor deputați, este un adevăr ce îl recunoaștem toți, chiar și onor. d. Iepurescu, care tot întrerupe și care este de sigur foarte competent și în materia aceasta (ilaritate).

B. Iepurescu. Tot atât ca și d-voastră.

T. Maiorescu. Ba chiar mai competent de cât mine, dacă vrea (mare ilaritate); dar și d-sa și noi toți trebuie să recunoaștem adevărul, că în privința școalelor sătești nu s'a îndeplinit de loc cerința Constituțiunii. Inșă, d-lor, este oare indiferentă pentru materia ce ne preocupă, citirea și scrierea claselor de jos? Dar biletul în urna electorală cum să și-l pue țeranul? Dar măcar citirea candidatului, ce i se pune înainte, cine să i-o facă? Și nu vedeți că într'o țară, unde 97 la sută din țărani nu știu să citească, nu se poate vorbi de independența votului, fiind-că

il pot escamota cei cari știu să citească? Căci are aerul de a fi paradoxal, dar din nefericire este foarte adevărat: este chiar mai bine ca într'un sat să nu știe nimeni să citească și să scrie, de-cât să știe numai doi, trei oameni.

Invățământul sătesc or îl faci general or mai bine nu îl faci, căci citirea și scrierea marginală numai la notarul, sau primarul, sau preceptorul dintr'o comună ignorantă, este un mijloc de exploatare în contra celorlalți, cari nu posed această știință foarte elementară, dar de imensă importanță.

Prin urmare avem în sate oameni în mare majoritate, despre a căror cunoștințe de drepturi, de aplicarea politice, or de independența de alegători nici nu poate fi vorba, și avem în sate câți-va oameni cari, știind să citească și să scrie, devin ușor exploatare, sunt fatal induși a comite abuzuri, sunt esențial destinați a servi de instrumente pentru or-cine ar voi să exploateze o asemenea stare de lucruri.

Aceasta este situația noastră în privința art. 23. din Constituție în ceea ce privește învățământul prin sate, și d-voastră vorbiți de experiența Constituțiunii de la 1866? Dar Constituția de la 1866 își inchipuia ea oare atunci, când aștepta îndreptarea colegiilor electo-

rale și punea și un colegiu al IV, ca să fie acolo ca sămânță democratică care să se întindă mai departe, își închipuia oare, că vor trece 17 ani, în care nici un guvern să nu lățească cultura în acest colegiu al IV? Și voiți d-voastră să argumentați asupra Constituțiunii, când o prescriere așa de importantă a ei, care nu cere reforma constituțională, ci o lucrare legislativă normală a noastră a tuturilor, nu s'a îndeplinit?

Trec la un alt articol. În aceeaș Constituție de la 1866 se vorbește de trei puteri în Stat: de puterea legislativă, de puterea executivă, de puterea judecătorească; se pune puterea judecătorească ca a treia putere cu celelalte două puteri, în art. 32, 35 și 36. O expresie constituțională a acestui lucru este, că atunci, când se naște vre un conflict între puterea legislativă și cea executivă, până acolo încât d. e. să se dea miniștri în judecată, conflict despre care am avut exemplul d-voastră ca acuzatori și al nostru ca acuzați, este chemată Curtea de casație inamovibilă ca să judece. Dar, d-lor, dacă magistratura este chemată după legile noastre a judeca și pe or-ce funcționar al Statului, fiind-că nu mai avem consiliul de Stat, a judeca și listele electorale în al doilea resort, etc., atunci este un postulat al chiar principiului constituțional, ca

ea să fie pusă ca o putere *independentă* între puterea executivă și puterea legislativă.

Puterea judecătorească, într'un mod sau în altul, în mod electiv politic sau în mod de admisibilitate și inamovibilitate, trebuie neapărat să se facă independentă de arbitriul guvernului. Precum ar fi absurd să vie ministrul să numească după simplul lui arbitriu deputați prin un decret în *Monitor*, tot așa constituțional este absurd, este un *non sens*, ca să vie ministrul să numească după simplul lui arbitriu, fără nici o altă îngrădire legală, un membru la Curte sau la Tribunal și să-l schimbe, când va voi el (aplause).

Când dar Constituția de la 1866 pune ca a treia putere în Stat puterea judecătorească, înțelege că aceasta trebuie să fie independentă de puterea legislativă și de puterea executivă, în orice fel ar fi, căci aici nu vorbesc în spirit de partid.

Ei bine, la 1866 am avut o curte de casație inamovibilă; s'a întins inamovibilitatea sau orice alt mod de independență a magistraturei de atunci mai departe? Nu! Suntem în anul 1883 absolut în același stadiu, în care eram cu 17 ani în urmă, și mai vorbiți dé experiența Constituțiunii de la 1866!

D-lor, auzeam pe d. Ionescu, pe d. Blaremburg, pe d. Lahovari, arătând cu drept cuvânt și stig-

matizand precum stigmatizați toți nepărtinitorii abuzurile ce le fac guvernele în alegeri. Și d. Ionescu cerea ca un paliativ, ca un remediu, ca guvernul să nu le mai facă; căci legea electorală ar fi bună, dacă ar respecta-o guvernele în libertatea ei. Eu cred, că aceste observări au o redacție greșită. Nu degeaba se vorbește în Constituție de *puterile* Statului, de *puterea* executivă, de *puterea* legislativă și de *puterea* judecătorească; nimeni nu vorbește de *slăbiciunea* Statului, de *slăbiciunea* legiuitoare, *slăbiciunea* judecătorească. Toate organismele unui Stat au putere și trebuie să aibă putere, și limitarea unei puteri organice a Statului nu se poate găsi decât în altă putere organică, dar nici odată în slăbiciune sau în abnegațiunea proprie. Acela care are o putere în sine, trebuie să o exercite prin natura lucrurilor, și or-ce măsură ați lua d.v. ca să faceți independenți pe alegători în contra puterii guvernului, dacă alegătorii sunt slabi, guvernul puternic va găsi totdeauna mijloace de a avea o înriurare hotăritoare asupra lor. O! cu deprinderile noastre, cu cultura noastră crescândă, se vor rafina mijloacele; bătele vor dispărea și este probabil că au și dispărut; înriuirile de cari spunea d. Ionescu că au mers până acolo, încât și iubirea de părinteși de copil s'au exploatat-

în sensul influenței alegătorilor, vor dispărea; ordinele directe date către prefecți pentru candidații oficiali vor dispărea; dar răul va rămâne totdeauna: slăbiciunea alegătorului. Și dacă alegătorii vor fi în majoritate slabi, fricoși, ascultând după autoritatea altora și nu după a lor proprie, dacă alegătorii nu vor fi ei independenți, de geaba vom lua măsuri, căci guvernul va găsi totdeauna mijloacele de a exercita ingerența sa neconstituțională înaintea unui alegător. Nu veți putea nici-o-dată să găsiți un guvern de oare-care durată și tărie, care să aibă abnegația de a zice: puterea o am, cu un cuvânt șoptit alegătorilor îmi pot asigura majoritatea în alegeri și prin urmare existența mea ca guvern—însă n'am să șoptesc acest cuvânt. Asemenea abnegațiuni voluntare sunt cerințe ale catechismului bisericesc, dar nu sunt baze politice, unde numai puterea limitează puterea în marginile legilor. Cine ca alegător este deprins să asculte de vorba prefectului, acela va asculta sub toate legile electorale, și aici va fi răul.

Dacă este așa, dacă cel puțin vom recunoaște toți, că ar fi bine, ca *alegătorii* să fie cetățeni independenți, cu părerea lor proprie, și nu cu părerea dictată de prefect, apoi atunci, d-lor, acele măsuri din Constituția de la 1866, care

prin natura lor tindeau a întări pe alegători, acelea erau cele importante pentru însăși operația electorală. Era important să știe alegătorul, că nu atîrnă averea și onoarea lui, întru cât ea ajunge vre-o-dată a fi supusă judecătorilor, de la arbitriul guvernului. Care este alegătorul care stă indiferent, când știe că tribunalul și curtea atîrnă de la ministrul justiției și când își inchipuește, poate pe nedrept, că și câștigul sau pierderea lui atîrnă de la aderența sau neaderența sa la voința puterii executive?

Apoi dacă aceasta este așa, ce așteptați d-v. de la o reformă a mecanismului electoral? Ce putem aștepta noi de la o reformă, după care vor fi într'un colegiu 700 alegători și nu 70, când am lăsat în părăsire acea idee fundamentală, care asupra acestor 700 sau 70 alegători ar fi avut înriurirea, de a-i face mai independenți în cercul vieții lor private și publice? D-lor, alegătorul își exercită misiunea lui cea însemnată — căci pentru el voiți să faceți reforma constituțională — își exercită chemarea aceasta printr'un act, dacă îmi permiteți expresia: brutal, mecanic, el depune numai un vot, o hârtie într'o urnă. După legea noastră, el are să facă în timpuri normale la 4 ani o-dată acest act, alegînd deputați sau senatori și tot

la 4 ani o-dată consilieri comunali, și aci s'a încheiat cu activitatea lui în mecanismul formal al vieții constituționale. Il chemi tu, Stat, cu forma constituțională să-și făcă actul de a depune unul sau mai multe nume la 4 ani o-dată, apoi cum de te interesezi de el numai la 4 ani o-dată? și nu te întrebi: Constituția aceasta nu a prevăzut ceva, ca el să fie educat în moravurile sale politice de cetățean al Statului modern în timpul celor de patru ori 365 de zile, cari se petrec până să ajungă el o-dată ca să depue votul acela? Nu ce face alegătorul la 4 ani odată, e chestia cea importantă; căci ceea-ce face cetățeanul la 4 ani odată, va atirna în parte esențială de ceea-ce Statul a făcut pentru el în tot timpul acelor patru ani, și mai nainte în tot timpul creșterii până a ajuns cetățeanul la majoritate; și când într'un Stat în vreme de 17 ani, de când se declară prin o Constituție liberă, că a eșit de sub servilismul oriental, nu s'a făcut încă independența magistraturei de puterea executivă, de geaba reforma a or-ce legi electorale: nu putem avea alegători independenți, căci le e teamă pentru averea lor, care atirna în parte de puterea executivă.

Dar nu se încheie aici desvoltarea primului

argument în contra revizuirii. Aceeaș Constituție de la 1866 prescrie în art. 132, al. 5: „se vor face legi *în cel mai scurt timp*“ (așa se zice acolo, dar *lungă* experiență avem cu 17 ani de Constituție!) „se vor face legi în cel mai scurt timp“ (mai scurt decât în 17 ani), legi asupra condițiilor de admisibilitate și înaintare în toate funcțiile administrațiunii publice. Ce însemnează aceasta? Vă plângeți, că în colegiile, unde sunt alegători puțini, este o alegere de familie, și aleșii trebuie să îndeplinească promisiunile date alegătorilor și de aici corupțiunea.

Apoi nu simțim cu toții, d-lor, că dacă puțința de acțiune a ministrilor ar fi îngrădită de lege, atunci puțința de înfrurire a deputaților ar fi în aceeaș proporție îngrădită, și puțința de aducerea la îndeplinire a promisiunilor date alegătorilor ar fi îngrădită, adică corupțiunea ar fi îngrădită? Când s'ar fi putut în împrejurările noastre să se facă o lege, prin care să se reguleze într'un mod formal toate numirile și înaintările administrațiunii în limitele legilor, și numirile prefectilor, și ale sub-prefectilor, și ale casierilor etc., înțelegeți toți, că aceasta ar fi fost o păvăză legală în contra unei prea mari latitudini de influență sau de corupțiune, și că prin aceasta, în aceeaș proporție s'ar fi întărit independența ale-

gătorilor, a deputaților, și a ministrului. Aceasta nu s'a făcut în timp de 17 ani, rămâne să se facă de acum înainte, și trebuie dar să așteptăm de acum înainte rezultatul unor asemenea prescrieri legale asupra moravurilor politice.

Tot în articolul acela, la al. 3, se vorbește despre „măsurile cele mai nemerite pentru a stavili abuzul cumulului“, nu uzul, ci abuzul, cum zice Constituția.

Evident, dacă lași în liberul arbitru al guvernului, ca să învrednicească pe cine voește cu una, cu două, cu trei, cu patru funcții salariate, dacă deschizi guvernului fără restricție întrebunțarea personală a budgetului Statului, odată ce el este specificat prin votul D-voastră, apoi te miri, că în aceeaș proporție ai deschis guvernului înriurirea, că în aceeaș proporție ai făcut pe oameni să fie supuși la tentațiuni și tot odată ai isbit esența independenței constituționale?

Tot în acel articol se zice, la al. 1, că se va face în cel mai scurt timp legea „descentralizării administrative“. Greu este, dar Constituția a avut în vedere și aceasta. Eu nu discut, dacă bine sau rău a făcut Constituția când a prevăzut aceasta, dar este evident, că în sensul și spiritul ei, prin descentralizarea administrativă,

d. e. prin darea unei mai mari independențe comunei și districtului, a vrut să mărginească în aceeași proporție puterea guvernului central și putința lui de influență electorală.

Apoi, d-lor, nici măcar legea comunală de la 1866 până astăzi n'a făcut în aplicarea ei un pas mai înainte. Nu mai departe decât trei luni și nici trei luni nu sunt, de când ați votat ce? o lege pe care ați numit-o provizorie, deocamdată, trei articole de lege electorală comunală ați votat, pentru a repune în vigoare legea de la 1864. Va să zică, în decurs de 17 ani nu s'a reformat încă comuna română, adică nu s'a luat măsuri de a îngrădi prin lege înriurirea guvernului asupra acelor comune.

Înțelegeți, d-lor, că în această ordine de idei aș putea să duc discuția mult mai departe, dar este de prisos. Rezum dar acest întâi argument în contra revizuirii și zic: esența Constituțiunii noastre privește drepturile, datoriile și independența cetățenilor. Cea dintâi chestie importantă într'un Stat modern este lățirea culturii în toate clasele, și fiind-că suntem, cum ziceți, un Stat democratic și fiind-că voința națiunii este isvorul tuturilor puterilor publice, este o datorie elementară, ca aceasta voință să fie pe cât se poate de luminată în fie-care cetățean al

Statului. De aceea Constituția de la 1866 prescrie învățământul public, general și obligator; însă această prescriere nu s'a pus în aplicare în cursul celor 17 ani de până acum și în materia învățământului rural nu s'a făcut nici un pas mai departe de ceea ce era la 1866.

A doua cerință a Statului liberal modern este independența magistraturei de puterea executivă, care independență, garantând averea și onoarea cetățeanului liber, dă acestuia simțimentul că este și el independent de puterea executivă, și această cerință este un principiu al Constituției din 1866. Dar nici în acest sens nu am făcut un pas mai departe din ceea ce eram la 1866, ast-fel încât și prescrierea constituțională în această privință a rămas o literă moartă.

Constituția zice al treilea: nu pot lăsa la arbitriul miniștrilor, dacă este să avem Stat Constituțional, numirea și înaintarea în toate funcțiunile administrative; voesc o lege; însă nici în privința aceasta nu s'a realizat nimic până astăzi.

Al patrulea: nu pot lăsa tentația prea mare a cumulului; trebuie o lege, prin care să se stîrpească abuzul. Nu s'a făcut nimic nici în această privință.

Al cincelea: nu pot lăsa concentrare prea

mare în mâinele guvernului, și de aceea voesc descentralizarea administrativă.

Nu s'a făcut nimic nici întru efectivă punere în lucrare a acestei cerinți Constituționale.

D-lor, or mă înșel cu desăvîrșire asupra ceea-ce se numește raționament omenesc, or acesta este un argument tare în contra revizuirii, argument pe care îl formulez așa: vorbiți de experiența Constituțiunii de la 1866, însă nu ați experimentat încă Constituția de la 1866, fiind-că aceasta Constituție coprinde dispoziții esențiale mult mai importante decât tot mecanismul electoral, cari dispoziții însă au rămas cu totul în părăsire. Prin urmare, ce să revizuiți Constituția? Faceți-o mai întâi să trăiască. Înainte de a o reforma, trebuie să o formați.

Fac o casă, îi pun un fundament cu ciment, îi termin zidăria, o învălesc în parte cu tinichea, dar nu pun încă ușile, nu pun ferestrele și las o parte din învălitoare fără tinichea, și când vine iarna și suflă vântul furtunelor, simț că mi-este frig în casă și pătrunde ploaia și zăpada. Atunci mă duc și mă plâng la architect și îl provoc să schimbe fundamentul casei!

Dar bine, d-le, îmi răspunde architectul, d-ta nu ai făcut ușile, nu ai pus ferestrele, nu ai terminat acoperișul și te miri că te pătrunde fri-

gul și umezeala? Oare ești d-ta om cu minte? Pune mai întâi ușile, pune giamurile și termină acoperișul, și numai după ce vei face toate acestea și vei vedea că tot îți e frig, atunci apucă-te și schimbă fundamentul (aplause).

Așa și d-voastră. . . pardon d-lor, adică nu numai d-voastră, căci mi-e teamă de d. Iepurescu (ilaritate); când zic d-voastră, o fac numai în formă oratorie, fiind-că d-voastră vă vorbesc; dar se înțelege că mă gândesc la noi toți. Să zic dar mai bine: așa și noi; nu am făcut încă un pas înainte, nici în instrucție, nici în justiție, nici în admisibilitate, nici în descentralizare, nici în contra cumulului, și ne plângem — de ce? Apoi tocmai de acea stare rea a populațiunii noastre constituționalmente vorbind, pe care tocmai aceste mesuri deosebite erau chemate a o îndrepta.

De nu mă înșel în impresia momentului de față, atunci sunt câți-va din d-voastră, cari acum se află împreună cu mine în această ordine de idei.

Dacă este așa, dacă recunoașteți aci adevărata cauză a slăbiciunii alegătorilor, atunci trebuie să recunoașteți, că și cu întinderea colegiilor electorale și fără această întindere nu se va face nici bine nici rău.

Mie în esență propunerea, vă mărturisesc cea-

sta ca conservator, imi este foarte indiferentă, căci sunt intim convins, că rezultatul acestei reforme va fi absolut acelaș, care se vede și acum.

Tot asemenea însă sunt intim convins, că, dacă acele principii constituționale se puneau în lucrare, și legea electorală de astăzi ar fi dat rezultate mai bune. Căci dacă ați zice alt-fel, dacă ați zice că nu ar fi avut acele legi constituționale nici un efect fundamental pentru cetățenii Români, atunci ar trebui să vă înscriți în contra întregului mers de cultură al Statului liberal modern. Nu avem altă formulă în viața Europei moderne pentru a susține progresul popoarelor, decăt învățătura publică și obligatorie, magistratura independentă și elementele de descentralizare.

Ei bine, încercați-le întâi pe acestea, și pe urmă gândiți-vă la revizuire.

Cum vedeți, d-lor, nu este aici vorbă de partid. Nu acuz pe nimeni, de ce nu s'a făcut mai mult pentru realizarea Constituțiunii din 1866, sau trebuie să ne acuzăm cu toții unii pe alții. În mare parte împrejurările nu ne-au lăsat încă timpul, căci nu toate se pot face de o dată. Dar pentru aceasta argumentul nu este întru nimic slăbit. Căci tocmai fiind-că împrejurările până acum nu ne-au permis încă a face cea-ce trebuie să facem odată, este de datoria noastră să ne

luăm de acum înainte timpul pentru aceste fapte, timp de alți 17 ani sau poate și mai mult, și numai după acele fapte îndeplinite să judecăm opera constituțională din 1866.

D-lor, dacă acest prim argument v'a părut că are oare-care valoare, atunci aceasta mă încurajază că vă aduc un al doilea argument în contra revizuirii, care în aprețierea mea este tot așa de tare, de și îmi vine mai greu de a-l exprima cu claritate.

D-lor, eu nu exagerez aplicabilitatea criticei argumentului celui dintâi. Ceea-ce am zis, cred că este aprobat de mulți dintre d-voastră, în înțelesul, ca fără îndoială acele principii constituționale trebuiau să fie puse în lucrare și că numai după aceasta eram în drept să judecăm Constituția de la 1866. Dar d-voastră îmi puteți zice: dacă în sensul d-tale este indiferentă reforma aceasta ca și starea cea veche a legii electorale, atunci critica d-tale însemnează numai că revizuirea este de prisos, cu alte cuvinte, că problema organizării proprii a Statului Român rămâne întreagă înainte ca și pe urmă.

De aceea, d-lor, după ce am terminat cu argumentul întâi, ași vrea să exprim acum convicția mea, că nu numai este de prisos reforma constituțională ce o propuneți, dar că întreaga

mişcare de reformă, abstracție făcând de co-prinsul ideilor de reformare, este rea.

D-lor, ceea-ce numim noi viața noastră politică se concentrează în capetele a unui șir de locuitori din România. Cinci milioane vom fi cu toții; este probabil. Intre lucrările care de 17 ani asemenea nu le-am făcut, este și statistica. Dar aceasta cel puțin nu este prevăzută în Constituțiune (ilaritate). Dar să zicem că vom fi cinci milioane. Nu știm nici măcar câți suntem în Capitală.

Intre aceste cinci milioane de locuitori, după calculul care se face, cam cinci indivizi la un cap de familie, ar fi un milion de bărbați, și între aceștia, cu analfabetismul populațiilor rurale, de care vă vorbim, nu rămân de cât cel mult 150—200 de mii în total de indivizi cari intră în acțiune politică: aceștia votează, aleg și câți-va din ei se și interesează. Nu este ușor de a produce un curent de idei în acești oameni. Cu cât starea de cultură este mai înăpăiată, cu atâta mijloacele de acțiune pentru a deștepta curentul de opiniune publică sunt mai restrânse.

Acum vă întreb: dacă opiniunea publică, acea regiună, de care d. Ionescu ne făcea eri o descriere așa de poetică, dacă opiniunea publică se produce, este

cu puțință a produce mai multe curențe de idei în acelaș timp? Nici o dată. Adevărata opinie publică, în sensul politic al unei acțiuni în mase, este aceea, în care toate simțurile politice ale cetățeanului sunt concentrate asupra unei singure ordine de idei. După cum se zice, că în om o pasiune puternică exclude pe toate celelalte, așa în opinia publică un curent însemnat exclude celelalte gândiri politice. La noi a fost un curent puternic al opiniunii publice când s'a făcut unirea, a fost un curent când s'a făcut resbelul, a fost de asemenea un curent în chestia Evreilor. Toți ne aducem aminte, și a trebuit să simțim atunci deosebirea ce este între opinia publică în adevăr pusă în mișcare, și între interesul mic ce-l au discuțiile politice ordinare, de toate zilele. Curentul opiniunii publice deșteaptă oare-cum mișcarea sufletească în corpul politic al unei națiuni, și depinde de arta, de dibăcia guvernanților de a-l simți, de a-l deștepta unde este prea lănced, de a-l urma unde este puternic. Și aci trebuie să o recunosc, căci ar fi o nedreptate, aș lipsi de la datoria mea de om nepărtinitor de nu aș recunoaște-o, că în presimțirea curentului opiniunii publice, la noi ca și aiurea, partitul liberalilor înaintați își are meritul și puterea sa. Acum se naște obiecția. Dacă tu,

partid liberal, ești chemat a merge cu curentul opiniunii publice, și chiar a-l deștepta adese-ori, dacă pentru tine mișcarea populară este adevăratul element firesc de valoare și de putere, atunci tu, guvern luminat, voi reprezentanți luminați ai acestui partid, ce curent de opinie publică deșteptați în țară cu această reformă? Căci două, trei sau mai multe curente în acelaș timp nu se pot deștepta. Este o idee sănătoasă, o simțire ce va însufleți întreg corpul politic al țării cu mișcarea revizionistă? Eu o contestez aceasta din cea mai adâncă convingere.

Ajunseserăm noi în timpul din urmă într'o stare politică liniștită, într'o stare, după părerea mea, mult mai bună decât mai nainte. Eu trebuie să recunosc, și în această recunoaștere poate mă deosebesc de mulți conservatori și poate tocmai aici este adevărata cauză a diferenței între câți-va din noi și câți-va din ceilalți partizani ai noștri; eu trebuie să recunosc, că de câți-va ani încoace s'a făcut în România un progres politic de o capitală însemnătate, care a înălțat Statul nostru la valoarea unui Stat de politică europeană, cu care, în proporțiunile sale cele mici, va veni să compeze Europa, într'un sens sau într'altul (aplaude). Acest fapt este: că pe când înainte se credea că în viața noastră

constituțională avem oameni conservatori sau de ordine, și oameni, dacă nu de desordine, nu ar fi drept să aplicăm acest cuvânt la toți, dar oameni cu un temperament sau, dacă îmi ier-tați cuvântul familiar, cu niște apucături de ace-lea încât nu erai sigur, dacă nu vor duce și la tur-burare, după cum puteau duce și la ceva mai bun.

O voce. Depinde.

T. Maiorescu. Depinde, tocmai oamenii, cari în privința idealului lor de Stat nu erau încă foarte clar manifestați în viața publică, așa încât credeau unii din noi, din greșeală poate, dar credeau, că în aceeaș dezvoltare de activitate și de principii puteau să ajungă — mai știi? — și la republică, precum ar fi putut să ajungă și la mo-narchie; puteau să ajungă și la votul universal, precum ajung la recunoașterea, pentru moment, a censului; puteau să ajungă la consolidarea unei stări de lucruri, precum puteau să ajungă și la resturnarea ei — zic dar, pe când erau mai înain-te două feluri de oameni despărțiți printr'un abis: astăzi s'a dovedit, că avem în amândouă părțile partide constituționale regulate, recunoscând unul și acelaș scut constituțional monarchic, precum îl avem. Fie că au fost împrejurările, fie că a fost prudența d-voastre, fie că a fost în mare parte meritul conducătorului d-voastre în guvern:

este un fapt netăgăduit și foarte îmbucurător, că un Stat mic ca al nostru, intercalat între două monarchii, dintre cari una absolutistă, a avut fericirea de a-și vedea monarchia, fără de care acest Stat mic nu-și poate conduce cu siguranță destinele sale în lupta de interese a le Orientului, de a-și vedea zic monarchia *consolidată*. Nu consolidată, d'lor, numai prin noi conservatorii; fiind-că despre noi nu era îndoială că suntem monarchici; dar consolidată de aceia, asupra cărora era îndoială, dacă sunt monarchici, esențial consolidată prin recunoașterea, că tot ce este astăzi în acțiune politică la noi, este monarchic și dinastic. Acest fapt, această valoare trebuie să fie pe deplin recunoscută de conservatori mai ales. Dacă îmi ertați o mică paranteză: nu înțeleg, eu conservator, de ce tonul opozițiunii conservatoare nu s'a imblânzit pretutindeni din zioa proclamării Regatului? (Aplause). Aici este chestie de princip și nu este chestie de persoane. În princip însă este indiferent, dacă este Brătianu sau Catargiu pe acele bănci; important este numai, că idea să se păstreze, și dacă este păstrată și de d. Brătianu, cu atât mai bine pentru țară întreagă. Va să zică, acest lucru este câștigat, și nimeni nu-l poate contesta în valoarea lui. Avem un termometru sigur al re-

cunoașterii lui chiar în Europa Occidentală, și acest termometru este creditul crescând al Statului Român pe piețele Europei. Ar fi imposibil, ca renta Română cu 5 procent să stea la 91, 92, și chiar deasupra, adică mai sus decât era acum 7 ani sau chiar 2 ani, dacă n'ar fi în toate statele Europene apusane încrederea, că în Statul Român cu guvernul ast-fel cum este și cu partidele ast-fel cum există, este siguranță și ordine (aplause).

Această misiune este dar îndeplinită, acest lucru e făcut, marea valoare a partidului liberal, de care ne vorbea d. Fleva ieri cu atâta foc, este dovedită, aveți un trecut cât voiți de glorios, ați făcut independența, finanțele, Regalitatea—foarte bine. Ei, dar acum? Acum mai departe?

Sunt mai ales doi ani de zile, în rarele momente, în care îndrăsnesc a vă vorbi (poate am vorbit numai de 4 ori în 4 ani), când mi-am permis să relev un anume punct în discuția asupra adresei la Tron, și poate că nu sunt lipsit de modestie, dacă apelez chiar la memoria unora din d-voastră în privința aceasta. Mi-am permis să vă întreb: ei, d-lor, care vă este programa de lucrări?

Acum 5 ani era resboi, acum 4 ani resboi, acum 3 ani tractatul de la Berlin; dar acum 2 ani ce mai era? Mesagiul ne zicea: fiind-că am

ajuns la împlinirea dorințelor divanului ad hoc, a venit acum era de muncă. A venit? Eu m'am gândit îndată la acele cerințe ale Constituțiunii de la 1866; a venit dar în fine acea epocă de muncă? Foarte bine! Ei, dar rezultatul? Nu s'a făcut nimic.

Vă întreb acum: nu este aici propriul și salutarul curent al opiniei publice, care ar trebui deșteptat, lăsând în linia a doua pe or-care altul?

Căci, d-lor, idei, idei! E vorba de idei *practice*, de idei speciale ale organizării noastre, așa cum sunt prevăzute, dar încă neatinse, în Constituția noastră și în realitatea or-cărui Stat civilizată al Europei. Ideile acestea, în justiție, în instrucție, în administrație, așteptăm să vedem, cum d-voastră floarea liberalismului, oameni cu cunoștințe, cu iubire de țară le puneți în practică, dacă nu aveți *ergofobie*. Și în privința unor asemenea idei puterea la guvern a d-lui Brătianu și conducerea asigurată pentru cât-va timp în viitor este un lucru foarte important. Căci mai rea este o reformă pe jumătate, de cât nici o reformă; mai bine e a nu pune mâna pe o chestie fundamentală de loc, decât să pui mâna și să faci câte-va încercări numai, care să le vezi isbite, ruinate, fals interpretate, fiind-că nu ai fost înțeles sau nu ai știut să te faci înțeles, fiind-că nu ți-a venit încă timpul. Am pățit-o aceasta și o știu acum.

Este dar foarte important să fie o conducere sigură pentru viitor, prin asigurarea majorității unui prim-ministru. Aveți pe acea bancă ministerială șapte resorturi. . .

Gr. Eliad. Numai unul e.

T. Maiorescu. Dar trebuie să fie șapte, și nici dintr'o parte nu vedem vre-o organizare, afară de finanțe. Nu vorbesc de ministerul de război, fiind-că nu mă pricep de loc.

Va să zică, tocmai în acest moment, în această fază a politicii române, când ajunsesem aproape cu toți a recunoaște că multe temeri au dispărut, când se mai îmblânzise lupta de partide, când se vorbea de moderație și împăcare; tocmai în acest moment, chemat a face ceva în realitate, în realitatea practică pentru organizarea Statului, a duce curentul opiniei publice, precum sunteți în stare a-l duce, spre formarea instituțiilor fundamentale ale Statului în justiție, în școli, în administrație; a conduce acest curent, care nu se poate deștepta prea des și nu se deșteaptă nici o-dată în multe sensuri, ci se absoarbe într'un singur sens: tocmai în acest moment, solemn și el în felul lui, . . . ne veniți cu formula goală a unui mecanism electoral, după care să nu fie 4 colegii, ci trei, și în colegiul I-iu să nu mai fie 70 de alegători, ci 700.

Iertați-mă să o spun, d-lor, fără sfială: aceasta este o adevărată calamitate pentru progresul real al Statului Român!

Și apoi numai o să vedem de acum înainte mișcarea cea nesănătoasă prin chiar goliciunea ei lățindu-se peste toată țara, formule vage, abstracțiuni nemistuite, teorii constituționale din țări străine de firea noastră, citate de prin cărți rău studiate, amintirea cuvintelor lordului cutare și ale lordului cutare și ale lordului cutare, ale ilustrului Gambeta cu scrutinul de liste, și ale numai știu căror altor ilustrități, nomoluri de cuvinte fără nici un miez, bășici umflate cu aer gol—o adevărată epidemie a frazeologiei.

Voiți o dovadă? Nu voi numi pe nimeni. Dar comparați spectacolul din Cameră și gândiți-vă unde vor ajunge lucrurile la alegerile din toată țara. Oameni, cari, când vine o lege practică în discuția Camerei, nu știu să ne dea o singură idee de valoare, se găsesc aci gata cu ideile d-lor constituționale, propun amendamente la revizuire care de care mai grave și mai incizive, litere negre pe hârtie albă, asupra echilibrului puterilor, asupra adevăratei expresiuni a poporului, asupra drepturilor imprescriptibile ale omului, și celelalte, și celelalte.

B. Iepurescu. Toată lumea este proastă, numai d-ta ești deștept.

Voci. Tăcere.

T. Maiorescu. Apoi, d-lor, nici această epocă de copilărie constituțională n'am trecut-o încă? N'am eșit încă din fazele prunciei constituționale, din frazeologia goală? Credeți d-voastră, că prin schimbări mecanice de colegii electorale se va aduce cel mai mic progres în o țară ca a noastră? Dacă ați constatat, că toate guvernele pot să aibă majoritate, dacă a avut-o și o are și al d-voastră, dacă situația este astăzi în mâna d-voastră, atunci misiunea proprie a unui cap experimentat, inteligent, conducător al partidului liberal trebuie să fie de a aduce toată tinerimea care-l ascultă, la munca intelectuală a organizării practice, iar nu de a o chema la declarațiuni constituționale; căci aceasta este o pierdere a capitalului intelectual al generațiunii de astăzi, și ne aduce prin goliciunea abstracțiilor înapoi la niște timpuri, cari ar fi fost bine să fi trecut pentru totdeauna în țara aceasta.

D-lor, știți care este unul din relele principale în capul tinerimii noastre, în capul poate al celor mai mulți din noi, și în al meu și în al altora? Este că ne-am făcut studiile și am primit elementele de cultură în străinătate. Mulți

vorbesc despre un asemenea rău; dar să examinăm o dată mai strins, unde este adevărata esență al lui? Pentru ce nu vine un Stat ca Germania d. e. să zică, poate din economie bugetară: are Austria universități, să nu mai fac universități la mine în țară, ci să trimet tinerimea în Austria și să se folosească acolo de institutele de cultură, întreținute cu cheltuiala altuia? Pentru ce nu se poate una ca aceasta în cultura modernă? Unii răspund într'un mod mai popular și nu bine cugetat la noi, că tinerimea prin aceasta și-ar pierde iubirea de țară. Eu nu cred, că ar fi tocmai acesta rezultatul, și nu cred, că ar fi aici ceva de temut. Omul nu este un animal nerațional; o concluzie logică elementară trebuie să se admită în fie-care cap, mai ales în fie-care cap de student. Dacă dar studentul nostru vede în Franța cum Francezul își iubește țara *lui*, dacă vede în Germania cum Germanul își iubește Germania *lui*, negreșit n'o să se întoarcă el în România, ca să iubească pe Franța și pe Germania, ci va veni la concluzia elementară: să iubesc și eu țara mea precum Francezii iubesc Franța, precum Germanii iubesc Germania. Va să zică iubirea de patrie, acest sentiment fundamental, nu se strică: mai toți ați eșit din universitățile străine și nu

se poate zice, că ați eșit fără iubire de țara noastră. Dar unde este adevăratul rău? Mai ascuns este, este ceva mai fin, dar cu atât mai periculos este, că ne deprindem cu niște formule de cultură, care sunt esențiale atmosferei ambiante a țerei unde am studiat, dar care sunt adese-ori cu totul nepotrivite în aplicare cu starea actuală, și une-ori cu chiar natura poporului Român. Sunt convins, că primul ministru și fie-care ministru ca și mine, d-lor, a făcut în năuntrul lor un fel de proces sufletesc, pe care l-aș numi proces de împământenire intelectuală a germenelor de cultură din Franța sau din Germania. În această transformare pentru împământenire stă o parte a puterii or-cărui om de Stat. În această nouă gândire, în această renaștere a ideilor, multe se schimbă; unele se mai întăresc, altele se slăbesc, unele se alungă ca utopii, altele se largesc prin elementul teluric al patriei, toate se transformă în momentul de a fi adaptate și însuflețite pentru trebuințele reale ale poporului Român.

Va să zică într'un Stat, în care din nenorocire avem mare majoritate a tinerimii culte venită de la universități străine, din care și astăzi încă universitatea Parisului singură numără mai mulți studenți Români de cât amândouă

universitățile noastre indigene, într'un asemenea Stat cultura tinerimii are trebuință de împă-mենtenire practică, adică de studiarea reală și de primirea elementului teluric al românismului propriu. Ei bine, în această stare de lucruri vine partidul liberal, cel cu *luminează-te și vei fi, voește și vei putea*, vine și în loc să întărească elementul pământean, adică realitatea trebuințelor Statului Român, dând tinerimii adevărata școală de bună politică, îi da numai o formulă goală de constituționalism abstract, care o să fie numai o nouă aruncare în abstracțiunile Statelor străine, în cărțile străine, în atmosfera străină, în regiunile depărtate ale Franței, ale Engliterei, ba chiar ale Egiptului (ilaritate).

Și pentru această golicione formală să pierdem noi ocazia de fertilizarea, de înrodirea inteligențelor tinerimii române cu patriotica muncă a organizării Statului?

Cum voiți, ca un om, care împărtășește acest mod de a cugeta, să fie alături cu d-voastră pentru revizuirea legii electorale sau or-cărui alt formalism constituțional?

Terminând acum expunerea celor două argumente în contra revizuirii în princip, mi-aș permite să mai zic un cuvânt asupra situațiilor aparente în năuntru partidului d-voastră. Poate

mă înaintez prea mult, dar omul când se încălzește, spune câte-o-dată ce poate ar fi mai prudent să nu spue.

Am citit prin jurnale și am auzit din conversațiile politice, că se par a fi două curente în partidul liberal, care se zice că se personifică în două individualități, dar eu nu găsesc cuviincios a le numi în persoană, ci prefer să vorbesc obiectiv.

Despre unul se zice, că este adevăratul părinte al ideilor liberale, iar cel-alt este capul cu rațiunea de Stat.

Părinte al ideilor liberale, formulatorul principiilor democratice — foarte frumos lucru. Dar până unde să meargă filiația acestui părinte liberal? Și unde se oprește productivitatea formulilor democratice?

S'au pus o dată înainte principiile liberale în această țară, foarte bine; s'au deșteptat, s'au alimentat spiritele, s'au produs puteri nouă, s'au ridicat ceea-ce numea Gambetta *les nouvelles couches*, foarte bine; s'au produs o mulțime de formule, unele cam declamatorii, și s'au frământat mai ales tinerii din o concepție în alta, foarte bine.

Dar în fine până unde? Suportă temperamentul poporului nostru fricțiunile perpetue de la o idee abstractă la alta înainte de a o mistui?

Este curios lucru cu acești descoperitori de formule abstracte. Une-ori s'au văzut asemenea părinți ai ideilor abstracte la lucru practic ; se zice, că în unele țări a fost câte unul din acești părinți chiar ministru de interne, ¹⁾ și se zice că atunci s'a văzut, ce deosebire mare era între valoarea unui om ca propagator de principii și valoarea lui ca om de Stat practic, se zice că această din urmă a eșit cam controversată ; firește, un om nu poate toate ; se zice că a dus-o vre-o patru luni cu încercări ministeriale de tot felul, cu licențiați în drept ca sub-prefecți, cu circulări administrative pentru tocmelele agricole în contradicere cu dispozițiile legislative (ceea-ce numai liberal nu poate să fie), se zice în fine, că însuș a recunoscut, că nu era omul la locul lui, și, spre onoarea lui este această recunoaștere, s'a retras însuș și s'a întors iarăș la ziaristică.

D-lor, nu știu dacă am lipsit vre-o dată de la datoria de stimă și de respectul cuvenit pentru eminentii bărbați ce au ilustrat țara noastră. Sper că nu, și în or-ce cas simțimentul meu este pătruns de recunoașterea capacității și patriotismului lor. O extra-ordinară activitate, o mare

¹ C. A. Rosetti.

putere de a disciplina un partid, o concepție întinsă și o rară energie pentru realizarea ei. . . acestea sunt merite, care se impun respectului și considerației tuturilor oamenilor nepărtinitori, fie amici, fie adversari.

Dar or-ce individualitate are o limită firească a imporanței ei practice, și or-ce om politic își are timpul lui. Să-l venerăm tot-dea-una dacă a fost venerabil, să-i punem statue, dacă voiți, dar să nu uităm nici o-dată deosebirea între teoriile formale și între exigențele reale.

Gr. Eliade. Este cusut cu ață albă.

T. Maiorescu. Moștenirea lăsată în formule abstracte și poveștele trimise prin telegraf de la Paris trebuesc primite sub beneficiu de inventar, precum s'a zis.

Era o vreme când se cuprindeau constituțiile unei țări în plicuri de scisori; era o vreme, când un cap genial ca Condorcet trămitea Impărătesei Ecaterina a Rusiei constituția întreagă a Rusiei într'o scrisoare și avea naivitatea să-i zică: pune această constituție în aplicare și fericirea Rusiei este gata.

Cum s'au desiluzionat oamenii de atunci! Cum se știe astăzi, că fericirile popoarelor nu mai stau în formulele abstracte!

Cum se simte astăzi pretutindeni valoarea

oamenilor de stat practici, cari știu să adapteze principiile la viața reală ale poporului în care lucrează!

Pentru aceste două motive, d-lor, sunt contra revizuirii, și aș fi fericit când ați fi și d-voastră contra revizuirii și când am scăpa țara aceasta de agitarea sterilă a unor formule electorale, fără nici o valoare practică în starea de astăzi a poporului Român (aplaude).

60.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Demisie din comisia Adresei.

(*Sedința Camerei de la 18 Mai 1883*).

Ministerul din acel timp :

- I. C. Brătianu*, prezident și război,
- G. Chițu*, interne,
- D. A. Sturdza*, externe,
- E. Stătescu*, justiție,
- G. Lecca*, finanțe,
- P. S. Aurelian*, culte,
- Col. Dabija*, lucrări publice,
- J. Câmpineanu*, agricultură, comerț și domeniile Statului (noul minister înființat la 1 Aprilie 1883).

Legislatura de 4 ani a parlamentului ales în 1879 se termină la 5 Martie 1883 cu adoptarea, după a treia lectură, a propunerii prealabile pentru revizuirea a 25 articole

din Constituție. Nouele alegeri se fac în decursul lui Aprilie, și la 10 Mai se deschid Adunările revizioniste. Preșident al Camerei este ales C. A. Rosetti, instigatorul principal al mișcării de revizuire, iar în comisia Adresei se alege între alții d. Iacob Negruzzi și autorul scrierii de față, a căror demisie, dată prin următoarele cuvinte, nu este primită.

D-le președinte, în ședința de ieri majoritatea Camerei ne-a făcut onoarea, d-lui Jacob Negruzzi și mie, de a ne alege în comisia pentru redactarea răspunsului la mesagiul Tronului.

Chestia specială și principală, pentru care este convocată această Cameră, este fără îndoială revizuirea Constituțiunii; la această revizuire se referă și un pasagiu din mesagiul Tronului și, după toate probabilitățile, și răspunsul la mesagiu va trebui să atingă această chestie.

Din alegerea făcută președintelui Camerei și din semnificarea ce însuș d. președinte a dat acestei alegeri, că ar fi adevărat un omagiu ce aproape unanimitatea Camerei ar fi adus d-sale pentru fericita idee de a pune chestia revizuirii în desbaterea opiniei publice, suntem datori a înțelege că aproape unanimitatea, că marea majoritate a acestei Camere este favorabilă revizuirii (aplaude); până acum însă, afară de acest

semn al alegerii de președinte, n'a fost nici o ocazie ca să ne spunem toți părerea noastră în această privință.

Suntem dar datori, d-nul Negruzzi și eu —sunt autorizat din partea d-sale să-l asociez la această declarație — să vă spunem, că noi doi cel puțin suntem într'o desăvirșită divergență de păreri cu d-voastră majoritatea în această privință.

Noi suntem anti-revizioniști, suntem dar într'o opozițiune hotărîtă cu majoritatea d-voastră. Ne știind ce înțeles pot avea voturile, cu care d-voastră ne ați onorat numindu-ne în această comisie, ne știind dacă ele au înțelesul ca opoziția să fie reprezentată în această comisie, nu ne rămâne, d-le președinte, decât a vă ruga să interveniți pe lângă onor. Cameră ca să ne primească demisia a d-lui Neguzzi și a mea din această comisie.

61.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

La Adresă. Legalitatea constituțională. Contestarea curentului revizionist.

(Ședința Camerei de la 27 Mai 1883).

Membrii opoziției-coalizate, aleși în parlamentul revizionist, hotărăsc a nu lua parte la lucrările acestui parlament, contestându-i legalitatea. Inșă junimiștii aleși iau din contră hotărîrea de a-și exercita mandatul, și discursul următor e merit să justifice atitudinea lor, combatînd de altminteri afirmarea din proiectul de adresă al majorității, că țara dorește schimbarea Constituției.

D-lor deputați, nu eram hotărit să vorbesc în discuția generală, fiind că în privința amandamentului ce propusesem în comisiune era destul

să ne explicăm la discuția pe articole. Însă d. general Lecca, preopinentul meu, vorbind de poziția noastră în Cameră, m'a făcut să iau cuvântul acum; dar pentru a nu mă obosească cu o cuvântare de două ore, voi intercala în această discuție generală puținele cuvinte ce aveam de zis în privința amendamentului prezentat de d. Negruzzi și de mine.

D-lor, cum ați văzut din raportul ce însoțește proiectul de răspuns la mesajul Tronului, în comisia aleasă de D-v. s'a putut produce o unanimitate de păreri asupra câtor-va din părțile proiectului; însă în privința pasagiului relativ la Constituție, s'a împărțit comisia în două părți, și aici minoritatea a prezentat un amendament care, de și în redactarea lui este moderat, nu are cu toate acestea înțelesul blând, pe care i-l dă d. raportor.

Iată ce zice d. raportor:

„Iar d-nii Titu Maiorescu și Iacob Negruzzi
 „au emis dorința ca revizuirea să nu se întindă
 „și asupra dispozițiilor privitoare la legea elec-
 „torală și în consecință au propus, în locul
 „redacțiunii majorității, următorul amendament:
 „Propunem ca pasagele din proiect, care încep
 „cu cuvintele: „în această lucrare“ și se termină

„cu cuvintele: „și la păstrarea tuturor drepturilor „lui,“ să fie înlocuite cu următorul alineat:

„In această lucrare, Adunarea din nou aleasă „are de îndeplinit misiunea principală de a se „pronunța, dacă și până unde reforma Consti- „tuțiunii în articolele, cari au fost indicate de „Camera precedentă, ar corespunde adevăratelor „trebuințe ale țerei și ar fi oportună în impre- „jurările de față.“

Interpretarea ce d. raportor dă dorințelor „emise“ de noi, nu este exactă. Ce am vrut să zicem noi este coprins în amendamentul propus de noi; și dacă este vorba de a se interpreta amendamentul nostru și mai departe, atunci dorința noastră, adică a d-lui Negruzzi și a mea, este nu numai ca revizuirea să nu se întindă și asupra a oare-căror dispoziții, ci ca revizuirea să nu se întindă de loc; și am fi foarte fericiți, dacă revizuirea nu s'ar face nici într'o privință nici în cealaltă.

Dar mai înainte de a mă explica asupra acestui punct de vedere, să-mi dați voie ca în această discuție generală, mai ales în urma cuvintelor rostite de onorabilul meu preopinent, să precizăm poziția noastră în Cameră.

Nu știu până unde d. general Lecca era în drept să afirme, că suntem aproape unii de alții.

D-sa poate că deduce aceasta numai din faptul, că ne aflăm aci împreună la Cameră. Acest fapt îl voi explica îndată.

În privința vre-unei alte apropieri nu văd nimic în chestiile puse la ordinea zilei. Iar în privința marelui chestii la ordinea zilei, adică a revizuirii, este știut că suntem adversari hotoriți.

În ceea-ce privește ființa noastră în mijlocul d-voastră iată ce am de zis, d lor deputați.

Proiectul de adresă începe prin a vorbi despre ordinea alegerilor din urmă. Întru aceasta urmează Mesagiul Tronului, căci și Tronul aduce omagiile sale nu administrației în ceea-ce privește toate operațiile electorale, ci Tronul aduce omagiile sale țerei, poporului alegător, care a dat și cu această ocazie dovadă de spiritul său de ordine și de legalitate.

În acest înțeles care din noi nu s'ar fi grăbit să se asocieze la acest omagiu? Deci și noi am primit această parte a proiectului de răspuns, cu atât mai mult, cu cât aici nu se aduce nici aprobarea nici desaprobarrea operațiilor electorale emenate de la autorități, nici se vorbește despre valoarea acestor operații în genere. Căci dacă ar fi fost vorba despre aceasta, atunci poate că s'ar fi dat ocazie de a se vorbi și despre oarecari neregularități petrecute pe ici pe colo, pre-

cum d. e. despre atitudinea prefectului de Galați, de care ne a vorbit cu atâta tărie vecinul meu de pe această bancă (d. Nicu Catargi).

Poate că ar fi fost atunci locul de a se vorbi și despre deosebirea între alegerile de acum și între alegerile făcute sub cabinetul conservator.

Voci. Aide de! Este mare.

Titu Maiorescu. D-voastră veți zice, că este mare. Eu recunosc, că este oare-care deosebire.

Gr. Vulturescu. Dar nici că este comparație.

Voci. Așa, așa!

Titu Maiorescu. Dar părerea mea este, că deosebirea nu este așa de mare, precum vi se pare d-voastră.

Voci. Vă înșelați.

N. Voinov. Cer cuvântul.

D. președinte. Dar altmintrelea vă rog să respectați pe acela care vorbește, și mai cu seamă când d-sa ne silește în formă să-l respectăm și să-l ascultăm cu plăcere.

Titu Maiorescu. D-lor deputați, nu are să se facă discuția aceasta mai mare decât atâta, de și poate ar merita să fie o dată făcută în mod nepărtinitor.

Fără îndoială, a pune candidaturi oficiale prin prefecti este un act de francheță constituțională, care une-ori poate să fie blamat. Sinceritatea

trebuie să fie recunoscută, însă poate merge prea departe; și recunosc că este un fel de progres constituțional, dacă în locul candidaturilor prefectorale sau oficiale fățișe, se face o candidatură—cum să o numesc? o candidatură mai politicoasă pentru formele constituționale, ascunsă sau... nu ascunsă, pusă sub paza, sub pavăza unui comitet electoral central. Căci toată lumea știe—nu e așa, d-lor?—că acest comitet electoral central nu stă în nici un raport cu miniștrii. Toată lumea este pe deplin convinsă, că nici un prefect nu are a face cu comitetul electoral local. Ei bine, ce omagiu mai mare voiți să aduc sistemului constituțional practicate de d-voastră?

Însă, D-lor, pentru mine chestia nu are însemnătatea ce ved că o are pentru mulți alții. Îmi pare rău, dar nu pot vedea lucrul așa de grav.

Pentru mine, D-lor deputați, or-ce țară are alegerile ce le merită, și în or-ce țară își permit guvernele atâta ingerință, fățișe sau ascunsă, câtă îl lasă alegătorii să-și permită; și dacă nu ai alegători de la sine independenți, atunci, cu or-ce formă și regulament, vor cădea sub ingerința guvernului.

De aceea mărturisesc, că și alegerile acestea le găsesc tot așa de bune și tot așa de rele, precum erau și alegerile trecute.

Voci. A! A!

Titu Maiorescu. D-lor, acest punct al legalității alegerilor este pentru toată discuția noastră un punct capital. Și dacă noi, câți-va conservatori, suntem în mijlocul D-voastră, este tocmai fiind-că recunoaștem pe deplin această legalitate. Recunoscând însă aceasta, ne am deosebit cu cea mai mare părere de rău de unii din coreligionarii noștri politici de până acum.

Nu mă voi expune dreptei observații a d-lui președinte făcută predecesorului meu și nu voi vorbi în contra aceloră, cari sunt absenți definitiv din această Cameră și nu-mi pot răspunde. Dar sunt în drept să vorbesc de toate actele, care stau într'o relație directă și imediată cu această Cameră; și când văd că pentru Cameră sunt deputați aleși, cari nu vin la ședințe; când din manifestele politice și publice ale acestor deputați aleși de către alegătorii lor vedem arătat motivul pentru care nu vin în această Cameră: cred că suntem în drept să vorbim, cu tot respectul cuvenit absenților, de acest fapt.

D-lor, ce însemnează legalitate de alegeri?

Constituția noastră de la 1866 și legea electorală au prevăzut întregul mecanism, după care vrea să aleagă reprezentanția națională a țării și a prevă-

zut atât drepturile indivizilor intru aceasta cât și dreptul Coroanei, cât și dreptul alegătorilor și al aleșilor. S'a zis atunci: pentru a se garanta ca opinia publică să se manifeste, trebuie să lăsăm libertatea de întruniri și libertatea presei; și ca să nu fie ingerințe din partea administrației s'a dat confecționarea listelor electorale la primari; și fiind-că tribunalele se păreau prea dependente de miniștri s'a dat încă o garanție: recursul la curtea de casație, instanță inamovibilă, care aici judecă chiar fondul și ordonă cine să rămăe înscris și cine să se șteargă din liste în urma recursurilor. Am dat mai mult prin Constituția noastră: am desființat consiliul de Stat și s'a desființat odată cu el și or-ce autorizare prealabilă pentru urmărirea unui funcționar culpabil de ingerințe; s'a lăsat la libera dispoziție a fiecărui din noi ca să tragă înaintea tribunalelor ordinare pe or-ce funcționar, prefect, subprefect și chiar ministru. Ce mai voește o țară ca să-și asigure libertățile? Ce poate să ceară mai mult de la o Constituție? Presa? Iat'o liberă. Adunările publice? Nu e nici o întrunire politică care s'a propriu, și cine a voit s'a adunat unde a voit; nici o piedică intru aceasta. A înscris primarul pe nedrept în listele electorale? Avem curtea de casație independentă. Îți face un func-

ționar nedreptate? Il traduci inaintea tribunalelor. Iată garanții ce Constituția de la 1866 le-a dat pentru a asigura libertatea alegerilor.

O dată însă alegerile făcute în aceste condiții; o dată mandatul dat, alegerea venită aci, discutată de d-voastră și validată de către Cameră, mă întreb: deputații proclamați după ce forme legale mai pot fi puși în chestie într'un Stat regulat, constituțional? Și cum oameni de ordine ar putea pune în discuție asemenea lucru? (Aplause.) Ceea ce este elementar pentru o societate constituită, este de a avea pentru or-ce faptă mai marcantă a vieții publice, când intră în conflict cu legalitatea, un organ care să se pronunțe asupra reparării necesare. Pentru contenciosul privat sunt tribunalele; pentru cerințele politice este tot mecanismul politic electoral și legislativ al vieții Statului. Dar când un individ sau un partid nu rămâne mulțumit, de exemplu cu alegerile făcute, atunci ce formă ar avea un Stat constituit ca să prevadă nemulțumirile lor contra tuturilor formelor legale, cu care s'a constituit țara legală, Cameră și Senat? Nu există alta decât tot discuția în Cameră sau o nouă operație electorală. Sau dacă vrei să zici, că după toată funcționarea acestor forme legale, totuș n'a eșit reprezenta-

ția țerei cea adevărată, apoi atunci trebuie să *revizuești* Constituția, care s'a arătat incapabilă de a da o reprezentăție legală. (Aplause.) Noi cari suntem absolut anti-revizioniști, suntem bine-veniți de a vă spune că recunoaștem adevărata expresie momentană a țerei în Cameră și în Senat constituite.

Acest punct, d-lor, nu este secundar. Intrebarea: ce este ordinea legală într'un Stat, este fundamentală, mai ales pentru partidul conservator, un partid în esența sa de ordine. Dacă cine-va asupra acestui punct nu se găsește într'o perfectă unire de vederi cu colegii săi, atunci vine momentul de a se întreba: până unde mai pot merge împreună? A tăgădui legalitatea Camerei și a Senatului, este după convingerea mea un început de anarhie, și nu poate să existe Stat regulat din momentul ce aceasta se pune în discuție. (Aplause).

N'am fi îndrăsnit, noi cari am rămas în minoritate, văzându-ne așa de reduși la număr, să afirmăm ca un princip conservator acest lucru în contra celor cari sunt mai în vârstă și mai autorizați de a vorbi în numele partidului conservator, dacă n'aș putea să aduc oare cum o dovadă palpabilă, o dovadă literală, că exprimăm prin aceasta un princip recunoscut mai înainte de însuș partidul conservator.

Această convingere a mea de astăzi asupra legalității Camerei este identică cu aceeași convingere a mea când eram noi la guvern conservatorii, convingere exprimată prin cuvinte pe cari le am zis atunci de pe banca ministerială în aplausele și cu aprobarea partidului conservator întreg, în contra unora din d-voastră, majoritatea de azi, atunci violentă opoziție în contra noastră.

După ce voi fi dovedit aceasta, voi fi în drept să mă întreb: trebuie oare să fie toate așa de schimbătoare pe roata lumii? chiar și principiile de la șapte ani la șapte ani? E vorba că îndată ce se schimbă oamenii după o bancă pe alta, trebuie să se schimbe și convingerile lor? Cine poate să urmeze pe această cale de varietăți, să urmeze; sper însă că veți înțelege că nu toată lumea o poate și că e bine să se păstreze în acele chestii, cari sunt fundamentale și primordiale pentru convingerea politică, ne-strămutatul caracter politic al cui-va. (Aplause.)

D lor, la 1875 fuseseră alegerile, pe cari d-voastră le numiți faimoase, sub ministerul d-lui Lascar Catargi, și atunci opoziția d-voastră, d. Ioan Brătianu, cap al partidului de opoziție, d. Vernescu, d. Kogălniceanu și chiar d. Chițu au dat pilda, permiteți a o spune franc, au dat pilda cea rea, domniilor au fost aceia, cari au

inceput să tăgăduiască legalitatea unei Camere constituite în țară.

A. Stolojan. Noi am venit în Cameră.

D. președinte. Acestea le ați înțeles de mult d-voastră, de ce nu întrerupeați atunci? (Aplause.)

T. Maiorescu. D-voastră, opoziția de atunci, ați venit în Cameră și ați prezentat un amendament, care zicea că alegerile n'au fost adevărata expresie a țării, și atunci . . . dați-mi voie să vă citesc din *Monitorul* de atunci, nu voi abuza mult de paciența d-voastră, dar une ori e foarte instructiv să vedem, cum se repetă formele și împrejurările, numai că se interpretă o dată într'un sens și altă dată în alt sens . . . atunci, zic, acela care are acum onoarea de a vă vorbi, era pe altă bancă, pe banca ministerială, și era autorizat să formuleze în numele colegilor săi, ca un princip conservator de ordine în Stat, următoarele cuvinte:

„S'au falsificat alegerile, afirmați d-v. Nu este exact, afirmă alții. Dați-mi voie a atinge punctul de competență și a face legistului Vernescu și tutulor oamenilor de Stat din opoziție următoarea întrebare decizivă pentru or-ce Stat constituit: cine să judece această contestație? Ați introdus sistemul constituțional cu Camera care validează alegerile. Ei bine, alegerile s'au

validat de Cameră. Nu admiteți instanța? Foarte bine. Dar atunci spuneți-ne: ce altă instanță admiteți ca să valideze alegerile făcute după legea electorală, lucrată de d-voastră? (Aplause.) Ați zis la 1866: fundamentul libertăților publice este atât libertatea întrunirilor, ați avut-o cum nu o are nici o țară a Europei într'un grad așa de întins. Garanție pentru confecționarea listelor electorale ați avut după Constituția d-voastră, pentru că ele s'au făcut de primari, iar nu de guvern. Garanție pentru dreptul de înscriere în listele electorale ați avut; erau după Constituția d-voastră tribunalele și Curtea de casație. Unde v'ați crezut nedreptățiți, ați apelat sau ați putut apela — și dacă nu ați făcut-o este vina d-voastră și denotă lipsă de spirit cetățenesc — la tribunale și apoi la Curtea de casație, instanța judecătorească cea mai înaltă, inamovibilă, pe care guvernul nu o poate schimba.

„Dacă este astfel, atunci permiteți-mi a spune că eu nu sunt așa de slab în expresiuni precum este chiar programul d-voastră. Căci dacă declarați d-voastră că, cu toată libertatea presei, cu toată libertatea întrunirilor, cu toate tribunalele țerei, cu toată Curtea de casație independentă, cu toate primăriile, care toate acestea constituesc garanții constituționale pentru alegeri, repre-

zențația națională totuș este falsificată, atunci declarați că țara noastră este incapabilă de a avea o Constituție liberală ca această“.

Voci: Bravo, bravo. (Aplause prelungite.)

„Incă odată rog ca d. Vernescu să-mi răspundă: cine judecă afirmațiile d-voastră? Ați prevăzut că se validează alegerile de Camera; s'au validat; de ce le invalidați a doua-zi? Din momentul, în care alegerile s'au validat de Camera, singura autoritate competentă conform legii, nu mai este permis nimănui să vie a le contesta, și, dacă totuș o face, atunci trece în stadiul anarhic și devine un revoluționar. (Aplause prelungite.)“

(Vezi Monitorul din 14 Iunie 1875).

Așa, d-lor, se urma discuția pe atunci. (Mare șgomot.)

D. președinte. D-lor, Camera este capabilă de a asculta or-ce discursuri, prin urmare vă rog să bine-voiți a tace.

T. Maiorescu. Așa se făcea discuția atunci, și atunci era pusă în joc legalitatea alegerilor, și atunci absolut ast-fel, ca și acum trebuia pusă întrebarea: Cine să judece legalitatea unor alegeri altul decât totalitatea organelor prevăzute de Constituția din 1866? Și dacă cu totalitatea organelor prevăzute în Constituția de

la 1866 nu găsiți puțința de a scoate o reprezentare legală a țării, atunci e neapărată o reformă constituțională sau, dacă nu, o revoluție, căci alt mijloc nu este. Acele cuvinte le găsec în *Monitor* la finele citirii acoperite cu *bravo* și *aplause prelungite*. Acele cuvinte erau expresia adevărată, oare cum *ex professo*, a partidului conservator, și absolut acele cuvinte trebuie zise astăzi, și dacă erau adevărate și primite atunci, trebuie să fie adevărate și primite și astăzi.

Am fost foarte simțitor la cuvintele spuse de d. general Lecca în una din ședințele trecute; d-sa zicea: eu nu sar din car în car, eu merg drept pe drum, și în adevăr d-lor, nu trebuie să sărim din car în car.

Iată carul de la 1875 de față, este lent cu cel în care mă aflu la 1883; dacă legalitate era la 1875, aceiaș legalitate este la 1883, și dacă unii membri ai partidului conservator sunt astăzi de altă părere, părăsesc Camera și-i contestă legalitatea, atunci eu nu-i pot urma pe acest drum, ci rămân în carul de mai înainte și pe drumul de mai înainte.

Dacă dar s'a schimbat ceva, este numai cărăușul; acum mănăm noi singuri, căci cărăușul de până acuma a schimbat drumul cunoscut noă.

Iată pentru ce, d-lor, noi credem că rămănem

credincioși principiului conservator, stând aci în Cameră cum stăm și luând parte la discuția de față.

Al doilea și ultimul punct, pe care mai sunt dator a-l releva, și acum intru în discuția proprie, este amendamentul ce l-am propus noi la adresă.

D-lor, d voastră afirmați în proiectul de răspuns al majorității, că misiunea ce o are de îndeplinit această Adunare, este mai cu seamă de a reforma legea electorală; spuneți: „o experiență de 17 ani a arătat că nu *corespunde această lege cu starea socială de astăzi a țării și că Adunarea ținând samă de voința mandanților săi își va da toate silințele spre a găsi o soluțiune, care să asigure independența alegătorilor.*“

D-lor, eu am aci o opinie cu totul deosebită. Eu nu cred că opinia publică și înțelegerea clar formulată a mandanților noștri ne prescrie reforma Constituției, și fiind-că ar fi bine, ca la începutul discuțiilor noastre să procedăm cu o desăvirșită claritate, și dacă-mi permiteți expresia, cu onestitate politică și să nu ne ascundem după propriul nostru deget, să ne punem cu toții împreună întrebarea: Este oare adevărat, că în spiritul propriu al majorității alegătorilor noștri să fie idea preciză a refor-

mei constituționale? Este opinia publică puternic formată în sensul acesta?

O voce. Da.

T. Maiorescu. D-lor, este foarte greu de a se pronunța cine-va aici, și eu admir pe acei cari dau așa de repede un răspuns hotărîtor. Să ne explicăm puțin lucrul.

D-lor, este o mare deosebire între un glas omenesc și un ecou; glasul este eșit din vibrația organelor unei ființe cugetătoare; ecoul este o vibrație mecanică, brută, eșită din vibrația aerului gol care străbate stâncele; glasul este organic, ecoul este anorganic; glasul este viață, ecoul este moarte. (Aprobări.) Fără îndoială dacă un glas puternic și autorizat, precum este necontestat acela al onor. nostru președinte de Cameră, vine și ne spune într'un număr de jurnal, în 2, în 10, în 20 numere ale *Românului*, foaie răspândită în țară, că trebuie reformă constituțională în România, atunci este foarte natural, ca acest puternic glas să deștepte multe ecouri. (Rîsete.)

Este asemenea în ordinea naturală, că, cu cât spațiul va fi mai umflat și stâncele mai goale, cu atât și ecourile să fie mai multe și mai răsunătoare. (Intreruperi.)

De ce mă intrerupeți, D-lor? Eu vorbesc de

mecanismul, cu care se răspândesc ecourile, și nu fac nici o aluzie la d-voastră, 'cari nu sunteți ecouri, ci trebuie să fiți glasuri. Dacă facem deosebirea între glas și între ecouri, adică între ceea ce vine de acolo, de la scaunul prezidențial, și între ceea ce trebuie să pornească de aci, de la băncile deputaților, și dacă admitem că opinia publică este aceea, care a venit din țară spre guvern și Cameră, că are Camera glasul ei propriu intru aceasta ca reprezentantă a țării: atunci trebuie să aflăm și semnul propriu și caracteristic al unei asemenea mișcări de opinie publică, care să nu fie numai un ecou meșteșugit.

Care să fie acest semn, d-lor? Să nu căutăm exemple din țări străine, ci după obiceiul nostru să căutăm exemple, cari să fie confirmate prin ceea ce s'a petrecut în țara noastră, sub controlul propriei d-voastră experiențe.

D-lor, nu am mai avut noi o mișcare de reformă constituțională? Da; am mai avut una acum patru ani, când cu reforma art. 7. Vă aduceți aminte, că și atunci ca și acum erau două chestii: să se facă revizuirea sau nu? Aceasta era prima întrebare, căci erau și atunci antirevizioniști.

A doua întrebare era: cum să se facă revizuirea art. 7? Curentul de opinii pentru prima

întrebare, precum și necesitatea situației, au îndemnat Camera să zică după formula Constituțiunii: este loc a se revizui art. 7.

N. Voinov. Era ecoul glasului de la Berlin.

T. Maiorescu. D-le președinte, sunt foarte lingușit să mă văd întrerupt, mai cu seamă de un vice-președinte al Camerei.

D. președinte. Nu mai pot să intervin, pentru că d-ta ai pus în joc pe acela care, aflându-se aci, nu poate vorbi; prin urmare nu pot să vă apăr. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. D-le președinte, *noblesse oblige*.

După chiar cuvintele d-voastră asupra semnificării ce aveți pe scaunul de președinte, d-voastră sunteți inițiatorul reformei constituționale și eu nu merit nici o observație, când vorbesc de d-voastră ca de însuș inițiatorul recunoscut al acestei revizui. Și dacă este așa, trebuie să vă supuneți consecințelor acestei mari onori.

D. președinte. Eu mă supun, decât un bărbat ca d-ta putea să găsească argumente mai puternice de cât acestea. (Aplause).

T. Maiorescu. D-le, foarte bine a zis d. vice-președinte că tractatul de la Berlin a cerut revizuirea, dar după ce Camerele au declarat că este loc la revizuirea art. 7, atunci când s'au făcut alegeri nouă, atunci a început să se arate adevă-

ratul curent al opiniei publice—curent care era puternic, care nu venea de la prezenții sau de la miniștri spre țară, ci venea de la țară or de la reprezentării ei spre banca miñisterială și era așa de puternic, încât a resturnat și unul sau doi din miniștri. Unii din guvern strigau categorii (d. Kogălniceanu), alții liste (d. Boerescu), curentul țării cerea naturalizarea individuală.

Mulți din d-voastră ați fost aleși atunci, am fost și eu ales la Iași, și cea dintâi întrebare ce mi-o puneau alegătorii a fost: naturalizare individuală, categorii sau liste? Asupra acestor puncte se făcea discuția.

Dar în cazul nostru, d-lor, care sunt ideile ce hrănesc curentul popular? Care părere formulată o aveți d-voastră? Care părere este eșită la ordinea zilei? Asupra ce se face sau s'ar fi făcut lupta electorală? A! numai asupra ideii generale: revizuire sau nerevizuire? Apoi, d-lor, aceasta era în joc la Camera trecută; și dacă ar fi fost să procedăm foarte corect constituțional, este sigur că în Camera trecută nu prea era bine ca tocmai atunci, la sfârșitul celor patru ani, când tot eram să mergem acasă, să venim și să zicem „revizuirea Constituției“, căci nu fusesem aleși acum patru ani cu prevederea ca să mergem mai departe cu revizuirea Constituției peste

revizuirea art. 7, și nu cred că aveam noi mandat de la țară ca să ne pronunțăm asupra chestiei, dacă este sau nu bine de a se revizui și alte articole, noi cari tocmai expiram cu cei patru ani ai legislaturii. Corect ar fi fost ca acum să se fi făcut alegerile fără să ne fi pronunțat noi de mai nainte, dacă e trebuință de revizuire sau nu, și îndată ce s'ar fi făcut alegerile, îndată ce am fi venit aci, să fi făcut întrebarea prealabilă despre revizuire. Dar această procedură noi am scurtat-o, Camera și Senatul precedente au zis că trebuie revizuire. Ei, acum lupta, opinia publică, curentul cel mare popular care a fost? Ce fel de revizuire? Cari sunt formele clare, ideile precise ale alegătorilor? Căci cu dorințe vagi nu se poate hrăni opinia publică.

Când am venit pentru revizuirea art. 7, puteam chiar a doua zi fie-care din noi să formulăm inasă redacția articolului în sensul opiniei publice din țară, puteam a doua zi să ne numărăm și să zicem: cutare deputat independent voim naturalizarea individuală, cutare guvernamental voim categorii și cutare liste; și din lupta între opinia publică și cerința aceasta a guvernului s'a făcut în sfârșit transacția cu guvernul de a se primi naturalizarea individuală cu mica concesiune de a se primi

la început și naturalizarea a câtor-va nume pe o listă colectivă, adică a aceloră, cari au servit în armată. Iată o reformă a Constituțiunii simțită și susținută de opinia publică. Dar acum? Care este idea opiniei publice? Dorinți platonice? A! Ca să se asigure independența alegătorilor? să se moralizeze voturile? Foarte frumos. Și mai departe putem merge pe această cale platonice: voim cu toții să se lățească cultura română; dorim să se înavuțească țărănul român; dorim iarăș cu toții să se mărească poporul român și de la 5 milioane să se urce la 15 milioane; voim cu toții să avem un guvern capabil, funcționari onești, alegeri independente, garantate contra or cărei presiuni putincioase. Dar ce sunt toate acestea, d-lor? Idei constituționale? Acestea sunt dorințe de jurnale, acestea sunt cuvinte, iertați-mi expresia: goale.

Acestea sunt ceea ce zicea un om cu mare bun simț, d. Lascar Catargi, „acestea sunt generalități“ (Ilaritate.) Apoi cu generalități de acestea, cu *pia desideria*, cu noțiuni cam umflate și în acelaș timp goale de înțeles, nu se face o revizuire ca rezultat al opiniei publice. Ce v'au spus mandanții d-v. să faceți cu Senatul? Cum să-i schimbați censul, până unde și cat?

Voci. Are să se spue.

T. Maiorescu. Are să se spue? A! Am auzit, d-lor, că să fac intruniri frecvente la Senat, fără îndoială vor eși idei de acolo, ba încă multe idei, mă tem chiar prea multe; așa de multe încât vom fi în drept să ne întrebăm: care este curentul opiniei publice, căci prea are multe?

Apoi fie-care din noi putem să avem idei de reforme, căci nu avem decât să citim o carte și să ne formăm o idee, dar aceasta vrea să zică o idee formulată în țară pentru revizuirea Constituțiunii? Dar se zice: avem să numim o comisie, și aceea să se gândească mai bine și pe urmă aceea comisie să publice ideile ei, ca să le desbată și jurnalele. Se va forma poate atunci opinia publică, mai știi?

A. Papadopol Calimach. Dar se va forma mult mai bine decât în tipografia Statului.

T. Maiorescu. Cu drept cuvânt zice istoricul d. Calimah Papadopolu aceasta, dar d-sa, ca bun istoric, știe că dacă este vorba de opinia publică, de reforme, apoi ceea ce este de făcut de acum înainte trebuie să fi fost făcut de mai nainte pentru ca să vie cineva să zică: țara ne impune aceasta.

Voci. S'a făcut opinia publică.

T. Maiorescu. Dacă a fost făcută, atunci era trebuință ca ideile, asupra căror țara s'a pronunțat cu energie, să fie redactate în presă, în broșuri, în alegeri, încât să sară în ochii tuturilor.

Unde vedeți așa ceva astăzi? Când s'a făcut revizuirea art. 7, din momentul când am intrat în Cameră și Senat, sărea în ochii tuturilor formula cutare și cutare. Pe când acum trebuie să căutăm acele formule prin întruniri la Herdan, și ast-fel poate să se facă or ce fel de schimbări; dar pentru mine, d-lor, aceasta nu înseamnă o revizuire cerută de țară.

În necesitatea, în care vă ved pe d-v. că sunteți de a căuta încă formulele unor asemenea idei și de a le mai spune încă opiniei publice ca ea să se pronunțe asupra lor; în neștiința, în care ne aflăm astăzi, cum să vă pronunțați, așa încât opinia publică să fie favorabilă: în asemenea situație am crezut că este a anticipa răspunsul către Tron zicând așa precum face d. raportor în numele majorității: țara prin mandanții săi ne-a spus ce să facem și cum să facem.

A zice aceasta, este a face un pas pripit, și este din contră mai conform cu situația de azi a spiritelor noastre a tuturilor a nu prejudeca chestia în nici un sens și a zice, precum propunem noi minoritatea: „În această lucrare,

„Adunarea din nou aleasă are de îndeplinit misiunea principală de a se pronunța, dacă și „până unde reforma Constituției în articolele, cari „au fost indicate de Camera precedentă, ar co-„respunde adevăratelor trebuințe ale țării și ar „fi oportună în împrejurările de față.“

D-lor, terminând, dați-mi voie să ating și eu un lucru, pe care l-am auzit de atâtea ori în noua noastră Cameră. Se tot vorbește de tinerimea, care este acum în mijlocul nostru. Ce e drept, noi cam îmbătrânim! Dar în fine tinerimea, tinerimea! Am auzit pe un d. deputat vorbind de la tribună și declarând „în numele tinerimii“, că d. președinte la „rogațiunile tinerimii“ a primit iarăș prezidiul Camerei; așa spunea acel d. deputat.

D-lor, tinerimea are multe foloase; mai antai are fericirea de a fi tânără și de a simți poate mai bine, mai viu, mai verde, și de a avea înaintea sa un mai larg câmp de aspirațiune, de a fi mai entuziastă, dar fără îndoială are și partea sa slabă, fiind-că are mai puțină experiență; așa încât noi bătrânii putem zice, că dacă trebuie să ne inspirăm de entuziasmul tinerimii, ea trebuie să învețe experiența de la noi și să câștige astfel oare-care prudență în pasurile ce le face.

Dacă este să dăm noi cei mai bătrâni un

exemplu tinerimii, aş dori ca acel exemplu să fie acesta: o perfectă concordanță între cuvinte și fapte, între ceea ce spunem și între ceea ce facem, între ceea ce este forma și între ceea ce este fondul vieții noastre publice.

Zicem că alegem o comisie pentru a pregăti, ideile de reformă—să o facem de bună credință. Zicem că aceste idei de reformă să fie aruncate în desbaterea opiniei publice — să o facem și aceasta cu perfectă bună credință, așa încât, până când opinia publică nu se va pronunța, noi cari voim să fim rezultatul fidel ai mandanților noștri, până atunci în convingerea noastră intimă chestia să nu fie prejudecată! Dacă este așa, dacă voim să ne mai adresăm cu ideile noastre la opinia publică, întru adevăr, iar nu numai *pro forma*, dacă prin elementul tinerimii, care vine în mijlocul nostru, vine și acea bună credință, care este cel mai bun semn al acestei tinerimi entuziaste: atunci cuvintele să fie o realitate și noi întru nimic în adresa de azi să nu prejudicăm viitoarea pronunțare a opiniei publice, la care ne mai adresăm. Atunci ce mai aveți de întimpinat în contra unui amendament, care zice numai că misiuna noastră principală este de a examina, „dacă și până unde“ să se facă reforma constituțională. Aceasta

însemnează cu alte cuvinte, că vom alege o comisie care poate elabora un proiect, care însă se va debata de opinia publică și poate se va respinge, poate se va primi, dar nu noi să anticipăm asupra opiniei publice și apoi să zicem: opinia publică s'a pronunțat.

Pentru aceste cuvinte am îndrăsnit, d-lor, să prezent acel amendament. Dacă el va avea onoarea de a fi primit de d-voastră, vom fi mulțumiți să votăm toată adresa împreună cu d-voastră; iar dacă vom rămânea în minoritate cu amendamentul, vom vota contra adresei.

62.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Asupra votării celor 25 articole de revizuit.

(Ședința Camerei dela 28 Martie 1884).

Adunările revizioniste, deschise la 10 Mai 1883, ajung deabia la 28 Martie 1884 să se ocupe de însăși revizuirea în desbaterea publică a parlamentului. Până atunci se discutase între delegații Senatului și ai Camerei textul pentru modificarea vechilor articole; cu mare greutate se stabilise o redacție primită de guvern și de majoritatea delegaților, pe când „Rosettiștii“, după ce au triumfat în chestia presei, rămăseseră în minoritate cât pentru colegiul unic. Raportorul majorității era d. Stolojian.

Deocamdată se naște o discuție prealabilă asupra modului de a vota, și aici Camera primește idea propusă în următorul discurs:

D-le președinte, mă înscrisesem încă de alaltăieri, în momentul când s'a depus raportul, pentru a vă vorbi într'o chestie prealabilă; însă după ce s'a depus raportul, în chiar decursul discuțiunii de alaltăieri, chestia această prealabilă s'a atins de alții, și era natural ca mai mulți să ne gândim la acest lucru. Era adică chestia de a se ști, dacă este, sau nu, necesară discuția generală asupra tuturor modificărilor constituționale propuse. Eu însă vream să adaog și un alt element în discuție, care pentru mine este mai important decât întrebarea discuțiunii generale; eu voi să întreb: votul final e necesar asupra totalității? Este un vot colectiv asupra articolelor propuse la modificare, sau nu?

D. președinte. Nu!

T. Maiorescu. Iată chestia pentru care mă înscrisesem, presupunând, că nu era alt cineva în acel moment care să o ridice. Dacă însă sunt astăzi alții înscriși asupra acestei materii, eu știți că nu mă imbulzesc la vorbă și cedez altuia cu plăcere. Ne fiind nici o cerere, dați-mi voie să ridic eu această chestie înaintea D-v.

D-lor, noi cari suntem anti-revizioniști, renunțăm la o discuție generală în privința totalității articolelor; mai adaog, că din parte-mi cred că

nu este bine, nu e conform cu spiritul modificării Constituțiunii de a se face la sfîrșit un vot total asupra tuturor articolelor propuse a se revizui. În adevăr materia de revizuit este atât de diferită, încât la întrebarea pusă de onor. d. Rosetti, care este sistemul unitar, după care voiți să faceți revizuirea, și cum s'ar putea face o revizuire pe articole fără ca să fie discuție generală asupra acestui sistem unitar? eu din partea mea răspund că, după cât vîd în proiectul propus, de și sunt unele lucruri cari se pot grupa ele în parte într'un sistem, dar totalitatea acestor 25 articole de revizuit nu poate cuprinde și nici nu este de natură a cuprinde un sistem unitar. Căci, d-lor, de ce este vorba? Ni se propune să revizuim 25 articole din Constituție. Între acestea, după raportul făcut de d. Stolojian, sunt 13 articole, cele din urmă puse în raport, cari se refer la modificarea principiilor legii electorale, întru cât sunt înscrise în Constituțiune. Din cele-lalte 12 articole, cari rămân, 2 articole privesc principiile libertății presei; mai rămân 10 articole, cele puse la început. Aceste 10 articole se raportă la materii așa de absolut disparate, încât din parte-mi nu vîd nici o puțință logică de a găsi o unitate de sistem, care să poată să fie supusă unei discuții

generale. (Aplause). In ce legătură să punem noi chestia: in loc de Principatele-Unite, are să se zică „Regat“, cu chestia: „se desființează garda națională“, cu a treia chestie: „inalienabilitatea pământurilor foștilor clăcași se prelungește pe un alt termen mai mare de cât era până acum“, cu o a patra chestie: „consiliul de Stat nu se inființează, dar ar fi bine să fie o comisie, care să elaboreze legile“, și cele-lalte? In ce argumentare posibilă se va găsi lanțul de unitate între garda civică și comisia legislativă cu inalienabilitatea pământului țăranilor? (Aplause).

Fără indoială în chestiile de regulament, la cari s'a referit d. Rosetti, și anume în privința părței întâi, unde d-sa cerea un termen mai lung pentru a ne prepara la această discuție, după părerea mea d-sa a vorbit cu succes și a avut dreptate. Am fost dintre aceia, cari au votat ca ședința să fie astăzi, și nu ieri. Inșă d. Rosetti a mai citit și art. 65 din regulament, unde se zice: discuția se împarte în două: întâi asupra proiectului de lege in total, și al doilea asupra fie-cărui articol in parte. Și veți găsi mai jos un alt articol, care zice, că se va face pe urmă votul in total. Aici, d-lor, mă deosibesc cu totul de interpretarea d-sale. Intr'o materie ca revizuirea Constituțiunii noi trebuie

oare să ne oprim la o interpretare din cele mai restrinse ale regulamentului? Și chiar dacă ați admite această interpretare din cele mai restrinse, atunci leacul ar fi ușor de găsit. Nu va avea Camera decât să zică: împart proiectul, care se arată că este unul, în trei sau cinci proiecte; voi face asupra chestiunii electorale, care coprinde 13 articole, un proiect și va fi discuție generală și discuție pe articole asupra principiilor sistemului electoral. Voi face un alt proiect din legea presei, și voi face un proiect, sau 10 dacă voiți, pentru cele zece articole disparate din celelalte articole din Constituțiune, și atunci ne-am aflat în perfectă și literală conformitate cu regulamentul. Dar dacă este vorba să interpretăm — și tocmai noi, anti-revizioniștii, suntem în poziția practică de a vedea cum interpretăm această chestie — dacă, zic, este vorba de a interpreta, atunci permiteți-ne a vă spune, că interpretarea cea mai rațională îmi pare că trebuie să se facă într'o altă ordine de idei.

Când s'a discutat întreaga Constituție a țerei la 1866, s'a prezentat următoarea întrebare generală (și ea a cerut o discuție generală, adică „lanțul“, despre care, în limbajul d-sale foarte clar, ne-a vorbit D. Rosetti, lanț de care erau să

se anine acum verigele individuale ale diferitelor articole constituționale), s'a prezentat adică întrebarea: cari sunt ideile generale de drepturi și datorii cetățenești, cari trebuie să fie puse într'un pact fundamental, și cari din contra se pot rezerva pentru o legislație specială?

Aceasta s'a făcut la 1866.

O-dată acest lucru făcut, când ar mai veni o reformă în total a Constituțiunii, s'ar naște iar discuția generală asupra acestor principii generale. Dar o modificare parțială a câtor-va articole din Constituțiune, ce însemnează aceasta? Însemnează—pentru a continua exemplul cu verigele—că dintr'un cerc comun, de care erau aninate 135 de verigi, s'au scos 25 de verigi izolate, și vi se zice d-voastră: reparați fie-care verigă, dacă puteți și dacă voiți; dacă nu, puneți-o înapoi nereparată. Inapoi, unde? În sistemul unitar al Constituțiunii celei vechi.

Asupra cestiunii, dacă să se facă or nu reparare, trebuie oare discuție generală? Da; dar această discuție generală s'a făcut în Camera trecută, când în contra părerii noastre, și după convingerea mea și astăzi: spre marea confuzie a țării, majoritatea a admis ca să se facă revizuire la cele 25 de verigi anume arătate.

Dar acum, d-lor, ce discuție generală să se facă despre modul anume al revizuirii ce vi se propune?

Ca să fie o discuție generală de principii posibile, eu pun ca criteriu pentru valoarea practică și parlamentară a unei asemenea discuții generale aceasta: trebuie să pot în discuția generală să amplific, să întind revizuirea asupra tuturilor acelor articole, cari într'o idee unitară de sistem îmi par de modificat. Dar puteți d-voastră astăzi — dacă veți găsi ca un sistem ce îl primiți la cutare articol trage după sine modificarea altui articol decât cele 25 supuse revizuirii — puteți să mai atingeți vre unul din cele lalte? Nu. Apoi ce discuție generală este aceasta, o discuție generală, care este limitată din capul locului la cele 25 de verige? Puteți să ziceți: această verigă nu o repar, o trimit înapoi la cerc; dar nu puteți să ziceți, că trebuie să mai schimbați și altele, după or-ce sistem unitar. La întrebarea despre sistemul unitar, răspund dar: nici nu poate fi vorba de sistemul unitar, când e vorba numai de repararea a 25 de verige deslegate din lanț.

Voci. Cer cuvântul.

Titu Maiorescu. După părerea mea, discuția generală a fost făcută asupra totalității de 25

de articole, când Camera trecută a primit să se facă revizuirea.

Noi însă, fără îndoială, dacă vrem anume să împreunăm mai multe articole coerente, precum cred că se va face în privința legii electorale, acolo putem face discuția generală asupra acestei grupări.

Dar acum să ating un alt punct în discuția de față, care îmi pare mai important. Onor. d. Rosetti, când vorbea de necesitatea discuțiunii generale, atingea numai punctul că asupra luării în considerație n'are să fie mare greutate în Cameră; ar fi 6—7 antirevizioniști, cei-lalți toți revizionști, și va trece luarea în considerație fără greutate. Dar eu întreb: cum rămâne votul în total? Și, spre exemplu, dacă toți primim — și nu putem face alt-fel — ca titlul „Principatele-Unite“ să se schimbe în „Regat“ și votăm acest articol cu unanimitate, acest vot rămâne definitiv câștigat?

O voce. De aceea și trebuie discuție generală.

Titu Maiorescu. Va veni un alt articol: desființarea gardei cetățenești; este probabil că va fi primit și acesta cu mare majoritate. Dar nici aceasta să nu fie câștigată? Vom primi cu unanimitate continuarea inalienabilității pământului țeranilor; nici aceasta nu e câștigată? Și

vom lăsa să atirne schimbarea titlului Regat, desființarea gardei civice, inalienabilitatea pământurilor, de ce? De întrebarea absolut eterogenă: să fie trei, patru, doue sau un colegiu electoral printr'un vot final pentru totalitatea celor 25 de articole? dar bine, d-lor deputați, trebuie o alcătuire, un sistem de conveniență în toată această lucrare, o conveniență intelectuală pentru fie-care din noi. Înțeleg să pun pe cine-va în acest impas: E vorba, de exemplu, de legea firmelor; în legea firmelor majoritatea este de părere, că acest articol să fie așa făcut, și mai bine nu face legea firmelor, decât să fie alt-fel articolul făcut de cum vrea majoritatea. Dar când ar fi venit la Cameră un raport, unde legea gradației profesorilor să fi fost împreună pe aceeaș hârtie de raport cu legea firmelor, cum este astăzi inalienabilitatea pământului țărănilor cu desființarea gardei civice, și când ar veni cine-va și ar zice: or votați idea firmelor cum vreau eu, or dacă nu, îți reduc lefa profesorilor? (Aplause.) Eu cred că nu este convenabil să se supună conștiința d-voastră la asemenea impasuri.

Vedeți dar, că este cu neputință să se aplice acea idee de discuție generală și de vot total colectiv într'o serie de articole așa de dispartate.

Noi, d-lor, noi anti-revizioniștii, fiind-că atata discuție s'a făcut, fiind-că timpul, după părerea mea, fără nici un folos pentru interesele țării este acum pierdut și fiind-că agitațiunea, câtă a fost de făcut, este făcută, și acum ne găsim aduși ca să sfirșim cu această nefericită cestiune, noi, zic, vom primi schimbarea titlului Principatele Unite în Regat; vom primi desființarea gardei civice și câteva alte modincări din partea întâi a raportului d-lui Stolojian; până aici putem merge cu d-voastră. În privința modificării legii electorale însă, de la primul articol până la cel din urmă vom fi în contra; și dacă discuția generală asupra acestor 13 articole se va face, or nu se va face, noi vom vota tot-deauna în contra lor.

Până aici, d-lor, or ce decizie va lua Camera, va fi suverană în aprecierile ei, fiind-că este vorba de a interpreta un articol din regulamentul ei.

Dar aș vrea, d-lor deputați, să aduc un alt element în discuția această. Și aci suveranitatea noastră încetează și se întilnește cu suveranul propriu. Când e vorba de revizuire, Constituția în art. 129 zice: „Adunările cele noi proced, „în acord cu Domnul, la modificarea puncturilor „supuse reviziunii“. E vorba de punctele deta-

șate din Constituție. Punctele detașate din Constituție avem pe fie-care să-l punem în acord cu Domnul. Ce voim să zicem noi acum Coroanei? Noi între noi am discutat; ne-am înțeles, am interpretat regulamentul; am făcut votul final, votul de la început. Tu, Coroană, cu care trebuie să mă înțeleg asupra fie-cărui punct, te întreb: vrei să se schimbe titlul de *Principatele-Unite* în *Regat*? Vreau. Foarte bine; am cîștigat acest acord, am revizuit definitiv. Vrei garda orășenească să se desființeze? Aprob. Dar ar veni, spre exemplu, majoritatea Camerei și ar zice: vreau un singur colegiu, vot universal. Coroana zice: acesta nu-l vreau. Cum rămân în cazul ăsta cele-lalte puncte, asupra cărora s'a stabilit acordul? Și mai poate fi vorba de unitatea legii modificătoare Constituției? Voiți să siliți pe Coroană să nu vrea nici principiul de titulatură, nici cele-lalte, dacă nu vrea sufragiul universal, fiind că-i puneți, iertați-mi expresia populară, *le marché à la main*?

După părerea mea, tocmai fiind-că prin acest articol 129 pentru punctele izolate de revizuit se cere acordul Coroanei, trebuiesc cu atât mai mult să fie lăsate întregi libertăți și latitudini a acestui acord; și trebuie, față cu o situație, unde o mare majoritate legală a țării a zis:

vreau o revizuire a cutărui articol și nu a altora, și unde asupra unuia se poate găsi unanimitatea Camerei, și asupra altora discuție, să lăsați liberă și întreaga decizia Coroanei, dacă, câte și cari din aceste articole individuale, ce i le prezentați, le aprobă sau nu. Aceasta nu s'ar putea însă, când ați voi să înglobați toate aceste elemente disparate într'un singur vot.

Termin, d-lor, zicând: după părerea mea trebuie fie-care articol să fie separat votat ca o lege de sine stătătoare, afară numai dacă stă în chiar acest proiect în legătură logică cu altele din proiect, când atunci se poate împreuna votul; că fie-care vot separat să fie câștigat definitiv, să ne fie și nouă libertatea lăsată de a vota pentru fie-care punct individual, de a primi pe unele definitiv și de a respinge pe altele definitiv; și mai ales să se lase Coroanei libertatea deplină și întreagă pentru acel acord asupra fie-cărui punct, de care vorbește Constituția. (Aplause).

63.

IN CAMERA DE REVIZUIRE

Asupra textului art. 1 din Constituție.

(*Ședința Camerei de la 28 Martie 1884*)

În aceeaș sedință a Camerei, în care s'a hotărit conform discursului precedent, că nu se poate face o discuție generală și o votare totală a celor 25 articole împreună, ci din contră, că trebuie să se facă în deosebi la fie care articol sau fie care grupare de articole înrudite, începe și însăș desbaterea asupra articolului 1 din Constituție pe temeiul noului text propus de comitetul delegaților, care era ast-fel redactat:

„Regatul României, cu tot teritoriul său de dincoace și de dincolo de Dunăre, constituie un singur Stat indivizibil“.

În contra acestei redacții se îndreptează discursul următor, după care se și schimbă textul în parte și se primește cum se vede la art. 1 al Constituției în vigoare: „Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constituie un singur Stat indivizibil.“

D-lor deputați, am luat cuvântul în contra formulării acestui articol I pentru a propune o altă redacție.

D-lor, în articolul I, așa cum ni se propune, nu cred că sunt admisibile cuvintele „dincolo de Dunăre și dincoace de Dunăre“, și găsesc asemenea rău că s'a lăsat la o parte cuvântul „România“. Până acum era zis: „Principatele-Unite Române constituie un singur Stat indivizibil sub denumirea de România.“ Ar fi mai natural să se modifice așa: „Regatul Român constituie un singur Stat indivizibil sub denumirea de România.“ Căci a se pune cuvintele „dincolo de Dunăre și dincoaci de Dunăre“, ce înseamnă aceasta? Ce este riul acesta Dunărea, care îl aruncăm ca să curgă de la început peste articolul întâi din Constituție? Este acesta ca o limită geografică între Dunăre și alt riu? de exemplu Prutul? Or zic „Dunărea“, ca riu, pentru a nu înțelege munții? Ce înseamnă riul aci?

D-lor, cum vedeți, îndată ce accentuezi în

Constituție un riu, dai loc la un șir de sensuri, cari toate sunt inadmisibile.

Dar permiteți-mi a vorbi și de alt inconvenient al redacțiunii proiectului.

D-Ior, evident nimeni nu va presupune, că prin articole din Constituție voim să provocăm complicări viitoare or resboae; nu este nimic din toate acestea în discuția noastră.

Dar la un lucru trebuie totuș să ne gândim: chestia Orientului, o știm cu toții, este nerezolvită, este oare-cum în ebuliție. Nu voi să zic că noi vom fi aceia, cari vom deștepta-o; dar poate să se deștepte prin alții, și poate ca în complicațiile viitoare să se nască și chestii de teritoriu. Se poate ca tratatul de la Berlin să se puie în discuție; se poate în fine, cu ocazia unui tratat viitor, cu voia sau fără voia noastră, să se producă o chestie de teritoriu. Dacă atunci ar găsi țara în interesul ei să facă un schimb de teritoriu, or dacă s'ar face o configurație geografică, în care nu Dunărea să fie accentul principal, ci un alt riu, voiți ca într'o asemenea situație Camera, care trebuie să decidă pentru primirea sau respingerea unui tratat—care poate să fie un tratat folositor—să se isbească de această prohibiție a articolului din Constituție și să zică: nu putem primi tratatul

de pace înainte de a revizui Constituția, fiind că se vorbește de riul cutare? Eu cred că nu este bine să legăm mânele Camerelor viitoare într'un mod arbitrar și de prisos ca acesta. De aceea propui ca redacția acestui articol să rămâie mai aproape de forma cea veche, adică fără a vorbi de dincoace și de dincolo de Dunăre.

Trec acum la a doua obiecție, d-lor. Titlul de *România* își are și el importanța lui; de ce să-l lăsăm la o parte? Nimeni din noi, oameni prudenți, moderați și pașnici, nu se gândește la războaie, la anexări forțate de teritorii. Dar la un lucru ne gândim cu toții: la unitatea noastră de cultură, de dezvoltare științifică și literară; avem o limbă comună, voim să avem o literatură comună, voim să avem o aspirație de civilizație comună tuturilor aceloră, cari vorbesc limba noastră. (Aplause prelungite.)

Și dacă n'am putut păstra, în dezvoltarea istorică, unitatea teritorială întreagă, și dacă trebuie să recunoaștem și recunoaștem faptele îndeplinite, aceasta cel puțin nu ni se poate lua, ca să avem idealul nostru comun întru cât se referă la obiectele curat ideale, precum este știința, arta și literatura. În această unitate ideală ne simțim noi, când zicem cuvântul *România*, și în

acest mod pașnic conlucrăm cu toții, după puterile noastre, spre realizarea cugetării naționale de Român. Și pentru aceste motive cred că nu este bine să luăm ceea-ce era mai înainte, cuvântul *România*, din art. 1. (Aplause prelungite.)

64.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Pentru amânarea revizuirii legii electorale.

(*Sedința Camerei de la 1 Aprilie 1884*).

D-le președinte, am luat cuvântul în privința ordinii zilei, pentru a face Camerei propunerea ca, după ce vom termina chestia bugetară, care este hotărâtă încă de ieri a se termina astăzi, onor. Cameră să decidă: întâi, când luăm vacanță, și în al doilea rînd, când să începem discuția, și generală și pe articole, în privința principiilor legii electorale, întru cât sunt a se modifica prin proiectul ce discutăm.

D-ilor, lucrarea de revizuire ajunge acum la adevăratul ei moment; toți știm că discuția ce

se va naște de acum înainte în privința reformei legii electorale, este propria discuție serioasă, care urmează a se face asupra ideii de revizuire. Noi mai avem din proiectul ce ni se prezintă, înainte de a ajunge la principiile electorale, încă două articole, cari fără îndoială se vor putea discuta și vota astăzi. Aceste articole sunt: articolul nou în privința aplicabilității Constituției în Dobrogea, și articolul care zice, că or unde sunt cuvintele de *principate*, de *Domn*, etc. să se înlocuiască prin acelea de *România*, *Rege* etc.

Apoi vine imediat art. 58 și celelalte în privința legii electorale, cari încep prin „Corpul electoral este împărțit în fie-care județ în trei colegii“.

Cred că este în înțelesul și al biuroului și al nostru tutulor, ca asupra acestor articole, cari se propun a se modifica și cari în total sunt în număr de 13—cifră de rău augur (Ilaritate) —, să se facă o discuție generală.

Voci. Se înțelege.

T. Maiorescu. Tot asupra luării în considerare, vot pe fie-care articol, și pe urmă vot în total.

Voci. Așa este.

T. Maiorescu. Va să zică, dacă ar fi ca să

începem numai decât discuția proprie și principală, atunci onor. Camera să bine-voiască a decide ca să intrăm în vacanțe, nu azi și nu mâine, ci peste 4 zile de exemplu, pentru ca să se dea timpul pentru o discuție la înălțimea, la demnitatea ce trebuie să o aibă o asemenea lege importantă. Dar în această privință nu noi, cei din București, avem să ne pronunțăm, ci dintr'un fel de datorie de colegialitate rămâne să se pronunțe cei din provincie, dacă vor putea sau nu să mai stea aici încă vr'o 4 zile.

Așa dar de la primul vot va atirna și chestia de amânare; căci dacă veți decide să luăm vacanță de azi, cred că discuția nu este cu puțință, și atunci poate se vor găsi mai mulți d-ni deputați, cari împreună cu mine să propue Camerei, ca să se amâne până după vacanța Paștelor întreaga discuție asupra principiilor legii electorale. Este evident că o să vorbească mai mulți deputați, cred că minimum ne veți lăsa, ca conveniența parlamentară, să vorbească măcar doi pentru fie-care sistem; vor fi doi anti-revizioniști în princip, vor fi doi sau poate mai mulți, cari susțin sistemul de trei colegii, adică revizionisti ordinari. (Ilaritate.) Vor mai fi, ceea-ce d. Grădișteanu numea

ultra-revizioniști, adică acei cari sunt pentru un colegiu, și mai sunt încă alții pentru două, așa încât am avea patru sisteme, fie-care din ele reprezentat prin un număr oare-care; și cei ce vor încerca să aducă argumente, vor face cel puțin 8 discursuri, după cari va veni și d. raportor să vă vorbească, pe lângă guvern.

În privința aceasta permiteți-mi a ve aduce un argument mai mult pentru amânare. Mărturisesc că, după discuția de ieri, îmi vine greu să înțeleg, ce fel de raportor mai avem. (Ilaritate.)

Până când era discuția constituțională relativă la niște articole, unde nu era mare greutate, ni se prezenta un sistem de lucrări, elaborat de comisia Camerei și bine susținut de d. raportor. Am venit însă la partea a doua a d-sale, aceea care este însemnată în raport cu No. II roman, aceea relativă la legea presei; se expusesese amendamentul d-lui C. A. Rosetti, care se vedea că este în contra părerii majorității comisiei și prin urmare a guvernului, așa cum era formulată de către d. raportor, și atunci în adevăr d. raportor Stolojian, ca un soldat credincios și curajos, a înaintat la tribună și a susținut principiile convenite, a primit focuri din dreapta și din stînga, a răspuns și d-sa cu focuri și a mers cu focurile sale până prin băcani. (Ilaritate.)

În fine a susținut cât a putut, când colo a primit o împușcătură de la spate, și atunci a căzut! După părerea mea, d. raportor azi este oare-cum moralicește desființat. (Ilaritate.)

În ceea-ce privește susținerea principiilor, ar fi prin urmare necesar ca fie-care din noi, și fie-care din comisie, să știe unde ne aflăm astăzi după votul de ieri. Iar d. raportor să mai aibă timp să vadă și să studieze bine, până unde mai este în raport cu guvernul, și care este sistemul final, la care se va ralia majoritatea și guvernul.

Pentru toate aceste cuvinte am onoare a ruga pe onor. Cameră să hotărască astăzi, când luăm vacanță, și dacă se va hotări că vacanța se poate încă amâna și că vom mai avea încă vre-o 4 zile, atunci din partea noastră nu avem nimic de zis, să intrăm îndată în discuția generală. Dar dacă nu se va hotări aceasta, ci se va hotări să intrăm azi sau mâine în vacanță, atunci rog ca majoritatea Adunării să bine voiască a amâna toată discuția principiilor legii electorale până după vacanță, pentru ca să avem timpul liber pentru o discuție convenabilă în privința legii electorale.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Contra revizuirii legii electorale.

(Sedința Camerei de la 2 Aprilie 1884).

Partea cea mai importantă a debaterilor asupra revizuirii constituționale este cea relativă la legea electorală. Aici s'a și produs desbinarea dintre Brătienişti și Rosettişti. Pentru însemnătatea cauzei și totdeodată ca un exemplu, la ce nivel mai înalt se mențineau discuțiile parlamentare înainte de nefericita revizuire de la 1884, se reproduce de astă dată, pe lângă discursul ținut de autorul scrierii de față, și răspunsul lui C. A. Rosetti.

D-le președinte, vă rog să nu mă puneți față cu colegii mei într'o poziție neplăcută, prin excepția ce voiți să faceți în favoarea mea.

D. vice-președinte. Eu cred că nu vë pun în nici o poziție neplăcută, ci conform art. 30 din regulament sunt dator să acord cuvântul alternativ, unui, care vorbește pentru, și altui care vorbește contra.

T. Maiorescu. Apoi și d. Grădișteanu a vorbit contra proiectului; acum ar trebui să vorbească unul pentru.

G. Cozadini. D-le președinte, pentru ca să nu crează onor. d. Maiorescu că prin interpușterea ordinii înscrierilor i se face o poziție excepțională, eu declar, că i-am cedat d-sale rîndul meu.

D. vice-președinte. Pe lingă aceasta mai este că onor. d. Grădișteanu a vorbit pentru revizuire, de și este contra proiectului comitetului; prin urmare acuma este rîndul d-lui Maiorescu, care este contra revizuirii.

D. Maiorescu are cuvântul.

T. Maiorescu. D-lor deputați, eu nu pot lua cuvântul decât sub condiție ca nici unul din d-voastră să nu facă obiecție în contra aceasta. Dacă unul singur din d-voastră se opune, eu cedez cuvântul. — Nefiind contestare, primesc a veni acum la rînd.

Nu pot începe să vorbesc îndată după d. P. Grădișteanu, fără a găsi că d-sa a fost nedrept fa-

ță cu ténérul nostru coleg, d. Lascăr; eu cred că se cuvine să aduc cu această ocazie omagiile mele colegiale atât d-lui Panu cât și d-lui Lascăr pentru discursurile d-lor de ieri. Trebuie să ne felicităm cu toții, or-care ar fi părerea noastră în chestia revizuirii, când vedem că cei mai tineri dintre noi, generația parlamentară care vine, inaugurează venirea lor în Parlament în modul, în care au făcut-o d-nii Panu și Lascăr, prin căutarea conștiințioasă de argumente, prin expunerea lor logică și moderată. Or care ar fi părerea noastră politică, trebuie să recunoaștem, că asemenea capital intelectual acumulat în deputații mai tineri este o garanție pentru generația viitoare. (Aplause.)

O zic aceasta cu atât mai mult, cu cât sunt cu desăvîrșire de altă părere decât diferitele păreri exprimate de d. Panu și de d. Lascăr.

D-lor, este vorba de reforma electorală. Să-mi dați voie a nu intra în nici un detaliu din cele atinse de onor. mei preopinenți, ci, vorbind numai asupra luării în considerație în general, voi lua chestia oare cum mai abstract, în această abstracție în care o pune regulamentul, și mă voi întreba, de ce fel de proiect este vorba aci. Este vorba de o lege esențial politică, este vorba de modul de a extrage pentru

operațiile politice speciale ale reprezentării naționale numărul și calitatea membrilor ceruți în Constituție.

D-lor, când vorbește cine-va de Constituție și de legea electorală, prin care să se facă din poporul întreg extrasul de reprezentanți ai lui, se gândește mai întâi de toate la lupta deosebitelor păreri fundamentale, la diferența partidelor. Căci dacă ar fi ca să rămăe într'o țară părerile uniforme, adică *unisone*, atunci nu s'ar fi introdus sistemul constituțional; atunci un despotism luminat era suficient.

Ceea-ce este de esența constituționalismului este liberă exprimare mai ales a diferenței părerilor.

Văzându-se adică pe continentul nostru european, că în Anglia, prin constituționalismul ei, mai bine decât în alte state a fost prezervată societatea în contra revoluțiilor, cel puțin în timpii din urmă, s'a crezut că acest sistem constituțional este oare cum un ventil de siguranță în contra sguduirilor revoluționare și că este mai bună libertatea parlamentară de a se exprima diferitele păreri, decât astuparea lor sub presiunea unei singure voințe. De aceea, propriu vorbind, cine zice sistem constituțional, garanții constituționale, garanții și în privința legii elec-

torale, zice în prima linie garanții pentru minorități, adică pentru părerile contrare voinței guvernului. Aceasta cred că este indiscutabil și veți fi văzut, de câte ori vorbea onor. nostru fost președinte, d. C. A. Rosetti, în chestii de regulament și chiar în chestia aceasta de revizuire, unde materia permitea, d-sa se îngrijea mai întâi de paza dreptății pentru minorități.

O Constituție întreagă a țării este fără îndoială pentru toate partidele. O reformă parțială așa de însemnată, precum este legea electorală, trebuie fără îndoială să fie asemenea pentru toate partidele constituționale în țară, căci ele toate au să se servească de ea, Ceea-ce este foarte remarcabil și ceea-ce dă o deosebită importanță Constituției noastre de la 1866, pe care voiți să o reformați acum într'o parte esențială, este unanimitatea, cu care această primă încercare constituțională a României devenită liberă s'a manifestat și s'a votat.

Era compromis între partide? Da. Toți premergătorii majorității d-v. de astăzi s'au unit cu conservatorii, cu Cuziștii și cu anti-Cuziștii, și au votat în unanimitate pactul de la 1866. Și d-v. ce voiți să faceți acum? O simplă operă de partid, sau operă de adevărată reformă constituțională? Ce motiv puternic vă împinge, ca d-voastră,

unilateral, când jumătate țara e în contra ideilor d-voastră de revizuire, să siliți să primească țara întreagă punctul de vedere al d-voastră, când celălalt partid nu voește să-l primească? Ce puternică împrejurare a intervenit, ca să facă din ceea-ce era fundamentul dreptului politic, primit de toate partidele țării în momentul când a venit Maiestatea Sa Regele în mijlocul nostru și s'a întemeiat pe acest fundament, ca să facă, zic, din acest fundament, care era opera tuturilor partidelor, o trunchiare unilaterală a unui partid izolat? Ce? Țara legală e compusă numai din d-voastră? Din noi? Când e vorba de o reformă constituțională, e oare drept să zicem: țara legală suntem noi acum? Nu. Este și țara peste un an, când va veni noua Cameră, peste 4, peste 8, peste 12 ani; e țara în viitor; e prevederea politică de ceea-ce va fi în viitor. Și în această perspectivă a lucrurilor, care este cea adevărată pentru o reformă constituțională, întrebarea despre celălalt partid devine foarte serioasă. Sau voiți să ziceți cu bună cumpănire a lucrurilor, că în țara aceasta oameni ca Lascar Catargi, ca M. Kogălniceanu, ca generalul Florescu, ca Dumitru Brătianu, ca Vernescu, ca Lahovari, ca generalul Manu, ca prințul Știrbei și cei-lalți, n'au să mai zică nimic? Nu sunt chemați și ei să

aibă în bună primire o reformă constituțională? Când vedeți, onor. Cameră, că asupra acestui proiect de lege, adică în intervalul de când discutați în secțiuni proiectul de reformă electorală, s'a terminat în cealaltă parte gruparea sau fuzionarea partidelor, primind numele de liberal-conservatori, atunci sunteți datori, ca oameni politici de prudență, când vorbiți de reforma constituțională, să luați în oare-care considerare noua fuziune formată cu manifestul ei, cu organul ei de publicitate, cu aderenții ei în țară. Când aceștia vin și declară, că nu voiesc revizuirea, atunci d-voastră pe ce vă întemeiați ca să pretindeți a o face singuri? Punctul acesta ar merita din partea d-voastră ceva luare aminte. Căci să ne punem într'o ipoteză foarte posibilă: D-voastră votați revizuirea legii electorale; se va închide atunci de la sine Camera aceasta, se vor face alegeri noue. Dar dacă partidul opus, care a declarat pe drept sau pe nedrept — și când e vorba de drept sau nedrept într'o chestie, care vrea să îmbrățișeze întreaga țară, nu trebuie să ascultați numai părerea celui victorios, trebuie să țineți seamă și de părerea celui bătut — care dar a declarat pe drept sau pe nedrept, că alegerile nu s'a făcut libere și că n'a putut să vie în sinul d-v. să discute reforma consti-

tuțională și care intru această părăsire a Camerei citează un precedent creat tot de partidul d-v. cu ocazia discuției convenției comerciale austriace; dacă, zic, partidul opus, după votarea revizuirii, când veți publica nouele alegeri, va persista în această atitudine de abținere și nu va participa la alegeri, ce fel de reformă ați făcut? O reformă electorală, în care o însemnată parte a țării (nu voiesc să zic o jumătate, nici a 4-a parte, dar în fine un grup însemnat de oameni politici, compus din conservatori și liberali independenți), în care această parte a țării declară, că nu {vrea să intre în viața publică sub această formă, ce mai însemnează și ce mai poate însemna? Va însemna, că momentul, în care partidul liberal nu va mai fi la guvern (și dacă vorbim de sistemul constituțional, trebuie să admiteți că se va întâmpla și aceasta; vă doresc să se întâmple cât mai târziu; dar ar'e să se întâmple odată), ei atunci, în acel moment, noul partid, care va veni să vă înlocuiască, va fi poate obligat să pună în programul său *reformarea* pactului fundamental reformat de d-voastră; căci dacă ar fi vorba ca prin reforma d-v. să se *întindă* drepturile politice în țară, dacă ați da prin această reformă dreptul de votare la mai mulți alegători ca în trecut, precum face

în chiar acest moment Englitera cu reforma ei electorală, atunci nu mi-ar fi teamă de un alt partid mai în urmă; căci aş zice: o astfel de libertate dată nu se va mai putea lua înapoi în formă paşnică, constituţională; ar trebui o revoluţie şi o reacţiune pentru aşa ceva, dar pe calea constituţională, paşnică, nici odată. Dar d-voastră nu daţi nici un drept mai mult; faceţi numai o reformă, prin care împărţiţi pe unii contra altora, luaţi pe unii dintr'un colegiu şi-i băgaţi în alte colegii; prin urmare, faceţi o reformă, faţă cu care partidul opus, când va veni să o restorne, va avea dreptul să zică: nu iau nici un drept public nimănui; din contra, colegiul I, care s'a decapitat de predecesori, îl repun în drepturile lui. Şi atunci se va prezenta chestia aceasta sub forma unei restituiri de drepturi, şi sub această formă se poate prezenta constituţionaliceşte foarte convenabil. Iar rezultatul final? Rezultatul final ar fi, că atunci s'ar vedea toată ţara aruncată dintr'o reformă constituţională într'alta şi s'ar săpa din nou abisurile de partide sub pretexte de reformă într'o ţară, care era fericită ca la 66 să-şi fundeze pactul său în unanimitate, precum şi când s'a proclamat Regatul, în unanimitate s'a proclamat. Şi acum primul pas, după Regalitatea aclamată de liberali şi con-

servatori împreună, să fie opera unui singur partid în contra celuilalt? Iertați-mă, eu nu pot vedea în această procedare nici o înțelepciune, nici o prudență politică. Căci în contra încercării d-voastră de astăzi eu aș formula următoarea regulă de conduită politică: nu face nici odată un fapt, al cărui succes nu atîrnă de la tine, ci de la adversarii tăi. Nu face un act, a cărui viață nu atîrnă de la tine, ci de la ceea ce vor bine-voi să facă liberalii-conservatori întruniți. Și dacă liberalii-conservatori întruniți nu vor bine-voi să ia parte la alegerile ce le veți publica, atunci este de mai înainte condamnată reforma d-voastră electorală. (Aplause) ¹⁾.

Trec acum la un al doilea argument.

D-lor, pentru ce d-voastră, acei cari susțineți proiectul, vă puneți în necesitatea de a face sub asemenea împrejurări un asemenea act?

¹⁾ Prevederea anunțată aici s'a realizat în parte. După promulgarea constituției revizuite, opoziția-unită a publicat o declarație semnată de șefii săi, că nu recunoaște revizuirea, nici dotațiunea Coroanei, și s'a angajat să restabilească „legalitatea”. Dar unde s'a înșelat prevederea, este în seriozitatea și în consecvența ce o atribuia unei asemenea atitudini. După căderea ministerului Brătianu la 1888, membrii opoziției-unite s'au prezentat la alegeri, au reintrat în Cameră și Senat, dar despre „angajamentul” lor de a restabili așa numita legalitate prin vre-o schimbare a revizuirii sau a dotațiunii Coroanei n'a mai fost vorba. S'a dovedit atunci, cât de nechibzuite sunt coalițiile multicolore cu toate declarațiile lor.

Căci, dacă chiar nu sunteți de părera mea în privința pericolului cel văd eu din abținerea partidului opus, trebuie să admiteți totuș împreună cu mine, că ar fi în or-ce caz mai bine, când ar participa toate partidele la lucrarea d-voastră, și că este mai rău, că este un defect al operei de astăzi, că se prezintă numai ca o operă de partid și nu ca o operă de colaborare a țării întregi. (Aprobări.) În această limită văd că mă aprobați cu toții. Așa dar, d-lor, cu acest defect de ce prezentați lucrarea? Unde este necesitatea absolută, care vă împinge la aceasta? Eu am citit raportul cel foarte dezvoltat al d-lui Stolojian și, se înțelege, cu cât dezvoltă cine-va mai mult, cu atât dă mai multă ocazie la critică; dar dacă nu ar fi dezvoltat, ar fi fost mai legitimă critica, de ce nu s'a adus un raport așa cum trebuiește pentru o lucrare așa de însemnată.

Eu, D-lor, cred că d. raportor Stolojian și-a făcut datoria în conștiință. În acest raport găsesc un singur motiv, care vrea să ne explice, de unde vine mișcarea aceasta ce vă împinge la revizuire. Este la pagina 20 a broșurei tipărite ca raport și acolo se zice: „d. C. A. Rosetti prin scrisorile sale, cari au impresionat adinc țara, denunță legea electorală că ascunde la temelia ei corupția și-i cere revizuirea. Aceste

scrisori au determinat curentul revizionist în țară.“

D-lor, sunt acum 10 sau 11 luni, în discuția generală cu ocazia răspunsului la adresa Tronului, d. Negruzzi și cu mine am prezentat un amendament, se înțelege respins de d-voastră, prin care ziceam că „rămâne să examinăm mai pe urmă, dacă și până unde să meargă revizuirea.“

În acea discuție am încercat să mă înscriu în contra acestui cuvânt de curent, să-l contest, și am întrebuințat comparația, poate cam îndrăsnețată, între glas și între ecou. Vă spuneam că glasul l-a avut d. Rosetti; dar nu cred că sunt alte glasuri în țară, ci că este numai ecoul fără viață. Mi-am permis atunci a pune ca criteriu al unui adevărat curent popular aceasta: când este vorba de o reformă constituțională, curentul trebuie să arate cu claritate și cu oare-care precizie și formula și întinderea drepturilor ce este vorba a se da sau a se lua, precum a fost cu ocazia art. 7 la 1878.

O simplă critică negativă nu poate fi curent popular. A zice: nu e bună sau e coruptă legea electorală, nu constituie un curent. Negația arată, ce nu trebuie să fie; dar nu arată ce trebuie să fie. Negația este nimica.

Contestam dar atunci, în primă-vara anului trecut, că ar fi curent popular în privința legii electorale, fiind-că nu vă vedeam uniți într'o anume formulă de revizuire și nu vedeam alții combătând această unică formulă.

În contra acestei contestări a noastră d-voastră mai toți erați uniți. Era din partea d-voastră o întreagă simfonie de acorduri armonice, în cari ne perdeam noi câte-va strune discordante de anti-revizioniști, pe când d-v. erați niște instrumente—înțeleg instrumente musicale (Ilaritate)—în perfectă armonie aparentă.

Dar astăzi? Nu știu, dacă îmi veți recunoaște cel puțin astăzi mai mult drept să vă întreb: unde ve este curentul? D. raportor ne propune, în numele comisiunii, o modificare, care nu este ceea ce voește d. C. A. Rosetti, cel care a determinat curentul revizuirii, ci este alt-ceva. Cum? D-voastră atunci ne combăteați pe noi cu atâta vigoare—și pentru d-voastră vorbeau atunci în contra mea d. raportor Ianoli, d. Giani, d. Ionescu—și astăzi tocmai pe acești domni împreună cu d. Rosetti îi ved înscrisi în contra raportului d-lui Stolojian, adică al majorității?

Apoi dacă chiar acești domni azi contestă curentul, pe care-l afirmați d-voastră; dacă d. Rosetti însuș zice, că nu recunoaște opera aceasta a majo-

rității, apoi noi să o recunoaștem ca rezultatul unui curent popular? Dacă ar fi curent, atunci cel puțin acela, care l-a deșteptat, trebuia să-l recunoască, și dacă nici acela nu-l recunoaște, dați-mi voie să zic, că nu este curent. (Aplause.)

O voce. Nu este acelaș.

T. Maiorescu. Apoi bine, de curent popular mai poate fi vorba în mijlocul acestor păreri schimbătoare? Nu or-ce părere accentuată de mai mulți este pentru aceasta un curent. Asemenea păreri se pot deștepta or câte voiți și în toate felurile. Când d. prim-ministru se duce la Craiova și ține un discurs electoral și zice: în 3 colegiuri este chestia, atunci numai decât se stabilește un șir de păreri, cari zic: aci este chestia. Dar dacă ați fi pus chestia alt unde-va, era șirul de păreri alt unde-va, după bună-voința primului-ministru.

Puteți să puneți curentul alegerilor pe chestia Dunării, atunci s'ar fi zis că alegerile se fac pe chestia Dunării, și dacă puneți în locul Dunării chestia inamovibilității magistraturei, atunci curentul era pentru sau contra inamovibilității magistraturei. Or unde un șef de cabinet ar voi să pue chestia, are să se facă o mișcare de păreri.

Dar acesta este adevăratul d-voastră curent popular pentru revizuirea unei Constituțiuni? Nu

simțim noi oare cu toții, că un curent popular trebuie să pornească din partea țării întregi, în mod puternic, în valuri, care să miște toate elementele politice ale țării spre o singură direcție?

De sigur, nu toți mă veți aproba, dar se vor găsi, sper, mai mulți printre d-voastră, cari îmi vor da dreptate când zic: reforma Constituțiunii așa cum ni se prezintă în proiectul majorității, nu este ceea ce se numește un curent popular.

Dar în fine curent sau nu curent, aceasta poate părea până la un punct o simplă discuție de cuvinte. Veți fi zis poate: nu este curent, dar este o tendență de reformă manifestată în partid, și fiind că d. Rosetti este un autorizat și puternic inițiator de idei în partidul liberal din această țară, tendințele lui pot să se întindă și să ajungă până într'o direcție, unde noi nu putem și nu voim să-l urmăm. De tendința lui să ținem seamă, să o sprijinim la început, iar direcția finală să rămăe în mâna noastră, și noi să oprim mișcarea, când și unde voim. E probabil și e natural ca aceasta să fi fost cugetarea d-voastră, adică a guvernului.

D. Rosetti a publicat scrisori în *Românul* și a determinat o mișcare, un curent: curentul acesta voim să-l abatem, adică să-l apucăm și să-l întorcem într'un sens, pe care să nu-l vrea d-sa,

dar să-l vrem noi, adică să profităm de apa de la moara d-sale ca s'o punem în zăgazal de la moara noastră. (Aplause.)

Foarte bine, dar tot rămâne întrebarea: pentru ce aceasta? Pentru ce? Aici d-voastră răspundeți: pentru că ideile d-lui Rosetti sunt prea înaintate și agitatoare, și dacă s'ar lăsa în toată dezvoltarea lor, cum se temea onor. d. Lascar, ar aduce primejdie în țară. Prin urmare să le tăiem partea acută și primejdioasă, și să le astupăm sub forma ce voim să le dăm noi.

Dar dacă aceasta vă este scopul d-v. de la guvern și din majoritate, sunt în drept a întreba: vă ajungeți scopul prin revizuirea ce o proiectați? Credeți d-voastră că puteți ucide aceste idei, că le puteți suprima prin o asemenea revizuire?

Discursurile ce le au ținut d-nii Grădișteanu și Panu, modul cum se exprimă acei 35, cari sunt partizanii unui singur colegiu, modul acesta, toată situația aceasta, vă face efectul, că chestia s'a sfârșit cu votul ce-l veți da astăzi sau mâine?

O voce. Nu.

T. Maiorescu. Dar, d-lor, de acum înainte are să se deștepte agitația proprie, fiind-că d-voastră, prin revizuirea d-voastră, pe de o parte îi dați un resunet și o legitimare, iar prin mărginirea arbitrară în 3 colegii o întăriți și o provocați.

Punând chestia pe acest tărâm, faceți o operă de partid fragmentată între chiar d-v., faceți nemulțumirea celeilalte partide opuse, care în mod crâncen are să se lupte în contră-vă, și în acelaș timp nemulțumiți o parte din chiar partidul d-voastră, care are să meargă cu drapelul său special înainte, dacă vor fi agitatori — cu agitație, dacă vor fi pașnici — cu blândețe constituțională.

Vă mărturisesc că nu mai înțeleg nimic. Poate că aceasta să fie slăbiciunea minții mele, dar cu mintea câtă o am, mai slabă sau mai tare, nu vă pot înțelege. Cu atât mai puțin înțeleg prudența lucrării d-voastră, cu cât îmi pare, că din contra ar fi trebuit să ne felicităm, că există un germine de reformă constituțională, pe care să-l lăsăm să se dezvolte mai întâi în toată libertatea. Căci asupra acestui lucru credeam că suntem de aceeaș părere: că adică este tocmai în folosul sistemului constituțional, care de alt-minterea are multe inconveniente, că servește de ventil de siguranță în contra agitațiilor factice și zguduitoare, prin libertatea ce dă ideilor de a fi discutate în parlament și în țară.

Apoi ce lucru mai bun voiți decât să rămăe în această țară un germine oare-care de ideiasupra reformei constituționale?

Și ce confuzie de principii și de partide are să se nască de acum înainte! Veți veni d-voastră liberalii și veți astupa gura la o minoritate tot de liberali, și veți pune pe partidul celalalt în strania poziție de a se întreba: ce să facem? Să meargă Catargi cu Rosetti în contra lui Brătianu? Căci în practica constituțională, la alegeri, trebuie să se împartă și să se grupeze voturile în voturi pentru și contra guvernului.

Apoi aceasta vă este noua linie de principii, care ar fi trebuit să despartă partidele în țara noastră de la proclamarea Regatului încoace? O simplă împărțire și despartire în 4, sau în 3, sau în 2, sau în 1 colegiu electoral?

O repet, d-lor, nu mai înțeleg nimic.

Un al treilea argument și termin.

D. Rosetti a aruncat cuvântul că „este corupție la temelia legii electorale“ — așa zice d. raportor. Este o mare greutate, d-lor deputați, pentru fie-care din noi, când este vorba să ne orientăm în viața publică: este greutatea ca, în nomolul, în mulțimea de idei, de principii, de curente parțiale mai mici, de cuvinte ce se aruncă și, mai bine zicând, de necesități reale ce par a se impune, să alegem pe cea mai importantă, pe cea mai urgentă și să o deosebim de aceea, care mai poate aștepta. Multe lucruri sunt bine de

făcut, multe rele sunt totdeauna de stirpit; zilnica viață publică nu consistă în alta decât în a îndrepta un rău, or a face un bine, sau a face un rău, pe care alții trebuie să vie să-l îndrepteze. Mulțimea de lucruri bune ce trebuiesc făcute și mulțimea relelor, cari trebuiesc combătute în or-care Stat, este foarte întinsă, este enormă, și este dar evident că chestia cea practică nu este de a arăta relele și idealurile de bine, ci este de a arăta : pentru ce cutare rău trebuie acum și nu altă dată îndreptat? Pentru ce el mai întâi și nu altul? Pentru ce acest bine făcut acum și altul atunci, și pentru ce nu vice-versa? Este prin urmare cam naivă întrebarea : apoi nu există corupție la temelia legii, electorale? dacă prin această întrebare vrea să se dovedească și necesitatea reformei constituționale tocmai în acest moment și în acest mod. Căci asemenea formulări generale de critică în contra relelor existente se pot găsi cu grămada.

La întrebarea d-lui Rosetti despre corupția în legea electorală se pot pune multe alte contra-întrebări. De exemplu: nu este corupție în administrație? Sau alt rău: nu este corupție în numirea magistraturii?—nu în magistratura de fapt, căci toți am recunoscut că magistrații noștri în marea lor majoritate s'au ținut la o

onestitate mai presus de legea după care au fost numiți (Aplause), dar este corupție în modul, cu care se fac numirile în magistratură de către puterea executivă. Ce corupție? Corupția, pe care a arătat-o însuș d. ministru de justiție: influențele, hatarurile, presiunile parlamentare și prefecturale. Un al 3-lea rău: nu este corupție în numirea funcționarilor administrativi? Ce? Se aleg la noi prefectii, sub-prefecții și ceilalți funcționari administrativi după merit, după valoarea lor în lucrarea specială, or după influențele și după recomandația oamenilor puternici și după mici necesități electorale? Când am supune noi, nu la un sufragiu universal, dar măcar la o votare liberă între noi în Cameră, pe prefectii azi în ființă, pe câți i-ați primi d-voastre cu majoritate ca buni prefecti? (Aplause.)

Va să zică toate aceste lucruri sunt rele, și dacă am întreba, dar nu așa *pro forma*, oficial, ci ca oameni de omenie și sinceri, dacă am întreba majoritatea alegătorilor noștri . . . dar lasă alegătorii, iată să eșim acum pe stradă, în București, și să întrebăm pe fie-care din casă în casă: D-le, ce vrei? Vrei să ai un tribunal bun și un prefect bun or vrei să îți se modifice legea electorală ca să votezi în cutare colegiu și nu în cutare? Eu cred că mai toți cetățenii

au să zică: împărțiți-mă cum voiți cu legea electorală, dar dați-mi tribunal bun și administrație bună. (Aplause.)

Vreau să zic prin aceasta, că — curent pentru curent, și formulă pentru formulă — dacă este curent pentru legea electorală, din cauză că ar fi corupție la temelia ei, eu zic că este un curent mult mai puternic în contra corupției din administrație și în contra arbitrariului, cu care se numesc magistrați.

D. Iepurescu. Apoi tocmai aceasta este vina legii electorale de astăzi.

T. Maiorescu. Aud obiecția, că aceste rele ar veni tocmai din cauza actualei legi electorale. Răspund îndată la această obiecție, căci și firul natural al argumentării mă aduce la aceasta.

Poate unii din d-voastră cred în toată sinceritatea, că numai prin o reformă a legii electorale se pot îndrepta aceste rele. Căci alt-fel ar fi dea-dreptul inexplicabil, cum în situația noastră internă nu ați găsit ceva mai urgent de făcut decât reforma constituțională propusă astăzi.

Să examinăm puțin și această chestie.

Ce, d-lor, este oare serioasă obiecția? Există oare în adevăr, acum și aici, mai mulți din d-voastră, cari să fie pătrunși și convinși, că dacă se va face această reformă a legii electorale, a u

să iasă un alt soi de deputați, decât în trecut, altfel de oameni necunoscuți de noi până acum? (Aplause.) Ce? De aci înainte o să vedeți alt-fel de Camere, așa încât prin acei deputați are să se facă cea ce ar fi fost imposibil să se facă prin cei de până acum? Cine crede ast-fel, tare-i este credința, dar eu nu-i văd nici un temei și sunt convins, că vor eși cam acelaș fel de deputați, ba chiar cam aceleași persoane. Căci numai atunci când se va schimba în țara întreagă starea moravurilor, încât țara să aibă alți oameni mai buni și mai culți decât noi, numai atunci cred, că or cu patru colegii, or cu unul or cu trei, vom putea avea alt-fel de Camere.

Dar să luăm lucrurile mai de sus. D'lor, să strângem argumentarea și să o ridicăm la înălțimea chestiei.

La 1881 s'a proclamat Regatul. In acele momente partidul liberal s'a afirmat ca un partid de ordine monarchică, și nu are astăzi, în bună discuție de principii, nici un adevărat conservator motivul de a se împotrivi din princip în contra guvernului d-lui Brătianu. Monarchicii, dinasticii, constituționalii, conservatorii și liberalii, noi toți împreună nu am văzut în tot timpul Regatului alta decât legi de interes general.

Dacă aceasta este adevărat din punct de vedere al partidelor, alt fel se prezintă situația, dacă o examinăm după cerințele organizării interne a noului nostru Stat. Aici trebuie să recunoașteți, că prea puțin s'a făcut de la 1881 încoace.

Oare legea electorală a fost de vină? Oare în adevăr Camera veche ar fi refuzat de a lucra pentru o mai temeinică organizare internă?

Apelez la cunoștințele, la simțimintul d-voastră practic despre starea Camerei trecute și a celei de astăzi. O ipoteză: dacă ar fi venit cabinetul actualului ministru să zică: este epoca de organizare a Statului și fiind-că nu mai poate să meargă cu arbitrariul guvernului, fiind-că nu mai voim ca guvernul să fie supus acelei influențe rele, de care se plângea d. Lascar, a deputaților, faceți-mi o lege de admisibilitate în toate funcțiile statului, ca să mi se îngrădească puterea mea în numirea funcționarilor. Credeți D-voastră că s'ar fi împotrivit Camera veche? Puteți crede d-voastră, că în extracția d-voastră electorală de pană acum, adică în modul de a fi aleasă Camera cu patru colegii, stă ceea ce ar fi împiedicat pe deputați de la această operă de reforme? Cu ce drept aruncați o asemenea pată asupra Camerei vechi, asupra d-voastră, asupra

legii electorale actuale? Cred că este simțământul tutului, că ar fi nedreaptă o asemenea acuzare.

Și dacă ar fi venit acelaș cabinet de acum trei ani și ar fi zis Camerei liberale, or cum ar fi fost extrasă ea după legea veche: nu este învătășământul destul de lăștit în Stat, Constituția cea veche din 1866 prevede școli în toate comunele, să le facem mai multe, iată mijloacele budgetare combinate pentru aceasta: aș fi refuzat d-voastră? Și dacă acesta-ș guvern ar fi zis: este o anomalie constituțională ca să atirne puterea judecătorească, care este a treia putere în Stat, de la puterea executivă, este o enormitate să vie un ministru să institue și să destitue un judecător după simplul lui arbitriu, să se întimple lucruri ca acum trei ani... Mă opresc puțin la acest episod, nu voi cita nume proprii de persoane, voi arăta numai locul și timpul. La Giurgiu, la o alegere parțială a colegiului al doilea, în Aprilie 1881, în prezioa alegerii s'a depărtat un judecător de instrucție și s'a pus altul în locu-i, care fusese sub acesta-ș guvern destituit pentru abuzuri, în urma raportului procurorului general al Curții de apel din București. Acest judecător avea două rude și dispunea de trei voturi în acel colegiu; după ce s'a făcut alegerea și a căzut candidatul opoziției tocmai

cu aceste trei voturi, a venit alt ministru de justiție tot din partid și din acelaș guvern, și 14 zile după alegere a destituit din nou pe judecătorul cu trei voturi, dar alegerea era făcută în sensul partidului.

Să se întâmple asemenea scandaluri sub un regim liberal, și ministrul președinte să nu poată zice Camerei sale: nu mai sufere țara arbitrariul acesta în magistratură, să ne punem pe o cale de onestitate elementară ca Stat constituțional, să se îndrepteze defectul fundamental al numirii magistraților după bunul plac al unui ministru și să facem o lege, pentru ca aceste numiri să se asigure așa încât persoana și averea cetățeanului să fie garantate în afară de interesele partidelor? S'ar fi găsit o Cameră aleasă or cum voiți, care să zică d-lui Brătianu: 'nu voi să mă ocup de aceasta?

Nu o poate crede nimeni din d-voastră. Dar fie că s'ar fi făcut reforma magistraturei după sistemul electiv al d-lui Rosetti, fie că s'ar fi făcut după sistemul inamovibilității al altora, vorba era tot-deauna să se facă independent sanctuarul justiției de arbitrariul unui ministru. (Aplause.)

Apoi dacă se făcea independentă justiția, dacă se lățea învățământul în școale, dacă exista legea

pentru admisibilitate în funcții, oare nu ar fi fost mai mare independența alegătorilor față cu guvernul? Nu ar fi fost mai restrînsă influența guvernului asupra operațiilor electorale și pe de altă parte mai restrîns cererile de funcțiuni din partea deputaților pentru favorizații lor? Incontestabil că da! Apoi atunci de ce n'ați făcut-o? Sau mai bine: dacă n'ați făcut-o pînă acum și o veți face de acum înainte, de ce nu așteptați să vedeți, ce rezultate va da Constituția cea veche cu legea ei electorală, făcîndu-se atîta ceea-ce ea însăși cere, adică o a treia putere în Stat prin independența magistraturei, o îngrădire a influențelor rele prin legea de admisibilitate în funcții, o aplicare generală a legii de învățămînt?

Nu e trebuință să dezvolt mai departe argumentul. Pentru cine vrea să înțeleagă, chestia este pe deplin lămurită. Permiteți-mi dar să termin toată vorbirea mea cu o deosebire ce vreau să fac între inițiatorii de idei, precum într'un mod eminent a fost în această țară d. C. A. Rosetti, și între oamenii practici de Stat, cari trebuie să pue în lucrare asemenea idei. Evident că ar fi, dacă-mi iertați comparația prea vulgară, toată viața publică un fel de-aluat nesărat și desgustător, dacă nu ar avea un ferment, care să-i dea mișcare și să-i mărească pro-

porțiile. Ar fi o stagnare de moarte într'o societate, în care n'ar fi cine-va, unii sau mai mulți; cari prin idei nouă să ție tot corpul în mișcare și organismul în viață. (Aplause.)

Este foarte frumoasă, este poate cea mai frumoasă misiunea acestor ideologi sau idealști. Dar or cât de frumoasă ar fi, să-i recunoaștem limitele ei într'un Stat constituit pe baze reale. Vom constata îndată o fundamentală deosebire de caracter. Acel care concepe ideile, sē arată de regulă foarte nepractic pentru a le realiza, și un admirabil inițiator de idei poate să fie un detestabil ministru, și vice-versa, acel care este mai încet, mai prudent, mai puțin capabil de a concepe idei nouă, poate să fie foarte capabil pentru realizarea ideilor. Deosebirea lucrului în practică va fi aceasta: ideile încap ușor într'o minte omenească individuală, ușor ne vine să le învățăm una după alta; și cine, fără griji materiale, cu oare-care întindere și dibăcie în relațiile sale, este în fericita poziție de a se pune numai pe căutare de idei, aceluia o să-i vie, dacă este de altminteră un cap eminent, foarte multe și foarte în grabă. Dar când va fi vorba să se realizeze în viața practică, atunci orice idee, care în capul unui individ își avea locul ei ușor și se găsea bine alătura cu multe al-

tele, va trebui să vie a disloca lucruri, cari sunt, și a le înlocui cu altele, cari nu sunt încă, și ii va trebui un spațiu unde să realizeze, și un timp când să poată realiza. Ast-fel ceea-ce este grabnic la concepție, va fi prin necesitatea lucrului încet la realizare.

Dar, d-lor, grabnic și încet sunt cuvinte prea vagi. Trebuie să căutăm și să găsim un criteriu practic, când o idee și-a făcut drumul ei și poate să lase locul alteia, și când trebuie să mai aștepte până să vie vremea unei inovațiuni. O idee a d-voastră, a partidului liberal, a fost și Constituția de la 1866; ați îndeplinit, în înțelegere cu partidul conservator, dorințele vechi ale divanului ad-hoc, și ne-ați adus pe Tronul Român și o Dinastie străină. Să ne felicităm că s'a întâmplat ca acel Șef ales al nostru din o Dinastie străină să se fi identificat cu țara. Nu numai atât, aceasta era dator să o facă or-ce Principe străin, dar a fost din întâmplare și dintr'o Casă suverană străină, care de atunci încoace a dobândit preponderanța în toată politica europeană. Așa dar la 1866 d-voastră v'ați unit cu adeversarii conservatori și ați făcut Constituția așa cum a compus-o compromisul de atunci: o idee măreață; și de și din punctul de vedere al partidului liberal nu vi s'au realizat toate cerințele în această Consti-

tuție, dar un lucru foarte mare vi s'a realizat: s'a izbit lovitura de Stat, s'a arătat țării că chiar un Principe indigen și în multe privințe popular și mare, precum era Vodă Cuza, când s'a atins de libertățile publice, nu a mai putut să aibă existență solidă; mare triumf al principiilor liberale, și acest triumf este propria esență a Constituțiunii de la 1866. Dacă este o așa puternică idee în Constituția de la 1866, nu-i lăsați timp să se pue în lucrare această Constituție în întregimea ei? Nu lăsați, ca acele idei ale Constituțiunii de la 1866, cari se referă la învățămîntul public, la justiție, la administrație, să fie întâi puse în lucrare, înainte de a trece la alte idei? Înainte de a fi executat toată opera începută la 1866 prin Constituție, veniți astăzi să știrbiți această Constituție, și veniți cu alte idei, cu idei de trei colegii sau cu idea de un singur colegiu, cum vrea d. Rosetti? Și după o asemenea procedare pripită, când vom fi în mijlocul lucrării cu aceste colegii reformate, cari numai ele prin ele singure nu o să facă minunea țării, ci vor reclama multe alte lucrări de detai, să veniți cu alte idei și să întrerupeți și această lucrare, înainte de a se fi realizat pe deplin?

Dar se poate una ca aceasta? Este aceasta procedarea prudentă a unor oameni de Stat practici, cari

vor să consolideze fundamentul, ce și l-a pus națiunea liberă la 1866 și pe care s'a întemeiat Dinastia noastră constituțională?

Dacă în cele zise până aci simțiți că există un adevăr politic, îmi permit întrebarea finală: ce ar fi, când nu ar întruni proiectul asupra reformei electorale acea majoritate de două treimi, ci ar mai lipsi câte-va voturi, și după ce s'a primit celelalte părți din reforma Constituțiunii, cari astăzi sunt câștigate (și tocmai de aceea am vorbit acum 5 zile în favoarea acestei împărțiri, onorate d-le Ianoli, pentru ca să fim cu toții mai independenți la votarea sau respingerea legii electorale), ce ar fi, zic, după ce s'a făcut revizuirea asupra unor lucruri de mare importanță din Constituție, și prin urmare nu se poate zice, că degiaba a fost convocată toată Constituanta revizionistă, ce ar fi, dacă această parte, care este acum în chestie, nu s'ar revizui, ar cădea, ce impresie ar fi în țară? Ce impresie ar fi?! *S'ar liniști lumea*; s'ar împreuna toți și din o parte și din alta pentru ca împreună cu d-voastră să lucreze la opera de organizare sănătoasă în administrația și justiția țării, și ar rămânea idea de un colegiu unic al d-lui Rosetti ca un ideal al partidului liberal, ideal pentru viitoarea dezvoltare a României la timpul oportun.

D-lor, între alternativa din urmă și între discușiunea ce o ved acum între majoritatea d-v. și restul țării, pentru mine lucrul este hotărit: voi vota din toată convingerea mea contra luării în considerație a acestui nefericit proiect și aș felicita Camera și Țara, când ar cădea proiectul. (Aplause.)

Reproducem acum după *Monitorul oficial* și urmarea discuției din aceeaș ședință a Camerei, și anume discursul lui C. A. Rosetti:

D. președinte al consiliului I. Brătianu. Ved că nu a cerut nimeni cuvântul ca să răspundă onor. d-lui Maiorescu.

P. Grădișteanu. Dacă imi dați voie, voi cere eu cuvântul.

D. președinte al consiliului I. Brătianu. Numai onor. d. Rosetti și eu putem să venim să răspundem d-lui Maiorescu; și de aceea m'am și dus la d. Ionescu să-l rog a ceda cuvântul d-lui Rosetti. Dară onor. d. Rosetti n'a cerut cuvântul...

C. A. Rosetti. Nu l-am cerut, dară sunt gata să-l cer, însă numai pentru o parte a chestiei; cealaltă te privește pe d-ta.

D. vice-președinte. D. Rosetti are cuvântul.

D. președinte al consiliului I. Brătianu. După d. Rosetti cer eu cuvântul.

C. A. Rosetti. D-lor, a răspunde fără un

minut de pregătire unui maestru ca d. Maiorescu, este mai mult decât o cutezanță. Dacă am îndrăsnit însă să o fac, cutezanța nu vine din încrederea ce am în mine, ci din siguranța ce am, că d. Maiorescu a știut, ca un adevărat maestru, să profite de toate greșelele noastre, pentru ca să le adune într'un cocoloș și să ne lovească cu el în cap, ca să ne deștepte. (Aplause, ilaritate).

Acest învățat, onorabil și maestru bărbat de Stat a luat lucrurile cu acel șir regulat, care știe să-l aibă un vechiu și experimentat profesor, le-a luat încă de la lovirea de Stat.

Și în adevăr, tot ce a spus este adevărat. Lovirea de Stat, ori câte bunuri ar fi adus — și admit că a adus multe bunuri — am spus-o înainte de a se face cu ani întregi și după ce s'a făcut, că, dacă ar veni un om și să-mi dea tot, dacă Isus, care reînviează Dumineca viitoare, ar bine-voi să mai vină o dată pe pământ și mi-ar zice: pune degetul în rana cuielor și crede; și dacă el ar voi să se facă dictator al acestui popor ca să-i dea toate bunurile pe care el le doarește, eu n'aș primi nici chiar o astfel de dictatură... (Numeroase aplause); pentru că, dacă astăzi se găsește un om sfânt care ar salva țara mea, acel om e muritor, și noi, cari ne am fi deprins să nu mai existăm decât prin voința unui om, am fi o națiune condamnată peirii. (Aplause).

Acest sentiment îl aveți toți, îl are națiunea română. Elita națiunii române a făcut acea revoluție de sus în jos; s'a unit ca să restabilească regimul constituțional; și aceasta este gloria tuturilor acelor oameni fără osebire de nuanță și caracter, ci au dat națiunii mijlocul de a se desvolta prin ea însăși, și mai mult încă, că au oprit de a se perde țara Românească, făcând ceea-ce ne amenința d. Lascar, când zicea că drepturile poporului nu se dau, ci se iau. Noi însă toată viața noastră am zis și vom zice, că revoluțiile trebuie să se facă de sus în jos, iar nu de jos în sus. (Aplause).

Eu n'am venit la tribună ca să atac, nici să apăr, am venit să spun ceea ce cred că e drept, precum d. Maiorescu a atacat ceea ce a crezut că nu e drept.

D-sa zice, că ceea-ce facem acum este o operă de partid, iar nu operă constituțională, că jumătatea țării este în contra; că oamenii ca d-nii cutare și cutare nu trebuie să zică și ei ceva?

Toate acestea sunt mari și drepte adevăruri; dar dacă d-lor nu vor să vină, cum putem noi să-i luăm cu sila? Și la rândul meu vă întreb: cum pot eu să merg cu d-lor, dacă cred că d-lor fac rău? Poate mă înșel. Dar cine mă judecă? Națiunea.

Ei bine, s'au deschis colegiile electorale; s'au dus și d-lor acolo, au vorbit și crez că

nu se va fi găsit nimeni care să-i fi oprit de a lua cuvântul în o alegere.

O voce. Ba s'au și ales unii.

C. A. Roseti. S'au ales vre-o câți-va; dar au crezut că este în interesul țării să demisioneze din Cameră și să zică: alegerile nu au fost libere, ne retragem dintr'o Cameră, care nu este liber aleasă, și reintrăm în națiune.

Din zioa aceea, eu de multe ori m'am întreb și mă întreb și astăzi: ce fel au intrat în sinul nației? Cari le sunt întrunirile ce au făcut? Și întrebarea aceasta le am făcut-o de multe ori și în scris, ca ziarist, cu tot respectul ce le sunt dator, căci nimeni nu va găsi că de când d-lor nu mai sunt la minister, eu le am adresat un singur cuvânt, care să se poată lua că ar fi un atac, de și d-lor pe mine mă atacă în toate zilele prin tot felul de acuzări, la cari până acum nu am răspuns și nici nu voi răspunde; căci dacă atacurile au fost drepte, le merit; iar dacă nu, d-lor se vor căi.

Eu însă văd, că prin cuvintele și prin faptele d-lor nu fac decât a cosfinți ceea-ce am zis eu, că corupția este la baza legii electorale; fiind că or cât de rău ar fi acest guvern, or cât de răi sunt prefectii săi, or câte înriuriri au făcut în alegeri, în justiție și în toate: oare aceste acuzări nu s'au repetit în contra tuturilor guvernelor? Oare

membrii noului partid liberal-conservator, afară de cei cari făcuseră parte din ministerul d-lui Catargi, toți ceilalți membri ai acestui partid nu au subscris împreună cu noi aceleași acuzări în contra guvernului Catargi, și încă mult mai grave și mai vândite decât acelea, pe care le aduc guvernului actual? Și dacă le au subscris, negreșit aveau convicția că acuzările sunt drepte, fiind-că persoane ca d-nii Vernescu, Kogălniceanu, Boerescu, Iepureanu, etc., nu ar putea să-și puna semnătura la acuzări, pe cari nu le ar recunoaște că sunt drepte. Și dovedă că întemeiate au fost acuzările ce făceam atunci, este că țara le-a judecat și a zis că cu drept le-am făcut.

Putea-vor zice și despre alegerile acelea că le-a înrăurit guvernul d-lui I. Brătianu? Nu, căci era atunci încă d. Lascar Catargi la guvern. Prin urmare colegiile acelea electorale s'au pronunțat contra acelor greșeli.

Dar am citit pe la 1882 în ziarul *Timpul* un articol, pe care l-am reprodus și eu mai acum 20 sau 30 de zile, și în care se zicea în privința veridictului dat de alegători contra d-lui Lascar Catargi, că sunt momente, în cari alegătorii corupți, când ved că un guvern pleacă spre povârniș, se unesc cu prefectii și cu sub-prefecții și-i dau în cap.

Prin urmare nu trebuie să sfinșim o-dată

cu acea corupție? Unde se află sorgintea răului, când toți cei cari au venit la guvern de la 1866, nu au făcut nici unul din acele fapte, pe cari Constituția îi îndatora să le facă? De unde vine, că toți au fost acuzați că nu lasă să se aleagă deputații, ci îi numesc? Și noi am acuzat pe d. Catargi, și d-sa ne-a acuzat pe noi. Nu trebuie să stirpim o-dată această sorginte?

Se cita adineaori cazul numirii de către acest guvern a unui judecător, la Giurgiu, îmi pare, înadins numai pentru alegeri. Dar câte de aceste cazuri nu s'au constatat prin telegrame oficiale sub guvernul precedent. (Aplause.)

Vedeți dar, că trebuie să facem ceva ca să eșim cât mai curând din starea aceasta de lucruri, când alegerile pot depinde de la un judecător sau șuplininte de tribunal. (Aplause.)

Unul din preopinenți întreba, de unde să mai aducem alți deputați în Cameră decât tot din cei, cari au fost până acum? Dar eu aș pune întrebare alt-fel: de unde să mai aducem alți miniștri? (Aplause.) I-am sfirșit, d-lor, i-am încercat pe toți. Și dacă toți oamenii onorabili au făcut asemenea abuzuri, aceasta nu trebuie să ne îngrijească? Eu unul zic că abuzuri a făcut și d. Catargi; eu zic că și din această Cameră, și din cea de mai înainte, foarte mulți dintre noi

ne am dus la d. ministru și i-am zis: dă-mi un bilet (Aplause) să mă aleagă; și cei mai independenți, sau cei mai dibaci, ziceau: d-le ministru, te rog, scrie prefectului să nu mă susțină, nici să mă combată. (Aplause, ilaritate.)

Eu acuz, combat pe actualii miniștri, pe cari îi stimez și îi iubesc, când văd că se fac asemenea lucruri; dar cel puțin recunoașteți, că acești miniștri și primul nostru ministru, la 1881, dacă nu mă înșel, și-a dat demisia, zicând că nu mai poate administra cu acele cerșetorii ale acelora, cari sunt aleși prin cerșetorii (Aplause); căci nu d-ta, d-le Maiorescu, nu d-ta vei nega, că rare ori se poate alege cine-va cu bună dreptate în colegiul acesta strimt, unde joacă cel mai mare rol banii, funcțiunile, până și slăbiciunile o-menești. (Aplause.) Este câte o persoană sau două stăpână pe un colegiu de câte 70 sau 80 de alegători, și aceasta intră la tocmeală, și ca să câștige, trebuie să întrebi cari îi sunt și slăbiciunile, să știi ce cadouri să dai cutărei sau cutărei doamne. (Aplause.)

Iată că am intrat în familie, dar legea nu s'a promulgat încă. (Ilaritate.)

Membrii noului partid liberal-conservator au declarat că nu intră în Cameră, dar că vor intra în mijlocul națiunii. Bine-voiască onor. d. Maiorescu a-mi spune, câte întruniri au făcut d-lor în acești doi ani? Eu nu am văzut

nici una, și i-am provocat mereu, căci am voit să-i văd în mijlocul națiunii. Dacă națiunea e cu d-lor, în marea ei majoritate, de ce nu se duc la ea? Să se ducă și lasă să-i aresteze guvernul. (Ilaritate)

Au zis numai, că se duc în mijlocul națiunii, dar eu nu am văzut pe nici unul să se ducă. Imi pare rău că nu s'au dus, și imi pare și mai rău, că nici unul din partidul meu nu se duce decât numai când sunt alegeri, având pe prefect la braț. Mă plâng de amicii mei, că nu fac întruniri publice, dar nu pot să apăr pe protivnicii mei, cari au declarat că fug din Cameră, ca să se ducă în națiune, și au fugit și din cameră și din națiune. (Numeroase aplause).

Mai zice onor. d. Maiorescu, că guvernul acesta n'a făcut școale, n'a făcut legi de admisibilitate în funcțiunile administrative, n'a făcut legi de organizare a justiției, etc. Va recunoaște cel puțin d-sa, că eu, ca ideolog, le-am cerut. E adevărat, că guvernul nostru e aproape de opt ani la putere și e vinovat că n'a făcut toate aceste legi. Dar guvernul d-lor a fost necurmat, nu sub aceeaș firmă, dar toți din acelaș partid, și n'a făcut nimic, și între doi vinovați, ai noștri tot au făcut ceva. Eu aș voi să dau jos guvernul acesta, dar pe cine să aduc în locu-i? Nu-mi dai pe nici unul d-ta, și nici eu nu pot să-ți dau. Eu nu pot, fiind-că sunt ideolog. Alta

e a scrie și alta e a face. Spuneam la 48 d-lui Ubicini, când eșiam din casa d-lui Dinicu Golescu, unde era guvernul provizoriu, eram tânăr, n'aveam de cât 31 sau 32 de ani: am descoperit un lucru; cum intri în guvern, te faci reacționar. Pentru ce? E lesne a se zice: pune focul colo, dărîmă stîlpi; aceia din sala Adunării; dar când mă voi pune să-l dărîm eu, pe răspunderea mea... hei! atunci se schimbă lucrul. (Aplause.) Nu e guvern, care să nu fie reacționar, care să nu fie mai mult sau mai puțin staționar. Mi s'a întemplat să vîd multe lucruri; viața mea a fost o roată, care a mers foarte repede; azi eram în pușcărie, peste cîte-va ore stăpîn absolut, a treia zi iarăș în pușcărie, și peste cîte-va zile iar stăpîn absolut; și când zic stăpîn absolut, știți ce va să zică în timp de revoluțiune, când în timp de cîte-va ore poți să faci ce vrei. D-voastră n'ați trecut prin aceasta, d-le Maiorescu, dar ați fost ministru, și e destul să știți, cît de slabi și mișei sunt oamenii cînd îi vezi de aproape în asemenea împrejurări. Acum te lingusec, a doua zi te insultă... (Aplause.) Aci, în sala aceasta, Camera lui Vodă Cuza după 11 Februarie a rupt insigniele cari erau acolo, d'asupra Tronului. E acesta un fapt de suflete nobile și libere? Nu! E fapt de sclavi. Să le fi rupt cînd era Cuza pe Tron, iar nu cînd era căzut (Aplause).

Eu atribui, în sinceritate, legii noastre electorale toate relele, de cari ne plângem. Le atribui legii electorale, căci nu pot să le atribui tuturilor bărbaților, cari au trecut pe la guvern. De aceea zic: legea electorală e de vină, și de aceea, pentru că știu ce răspundere are cine-va când este la guvern, și pentru ca să nu implic câtuș de puțin răspunderea nimănui în chestia pe care o ridicam, când am făcut această propunere, am zis: scriu în numele meu și numai eu singur. N'am vorbit cu nimeni. Acuzațiunea am făcut-o eu singur și am spus-o îndată și la început, ca nimeni să nu se înșele, să zică că unii din miniștri mi-au șoptit. Nu m'au crezut. Atât mai rău pentru acei, cari nu cred când le spui adevărul; se vede că se uită în oglindă, când nu cred pe alții.

Am mai cerut reforma legii electorale și pentru ca să îndeplinesc lipsa de școale și celelalte neajunsuri, pe cari cu drept cuvânt le arătați, și să curm or-ce ură, care se naște adesea între oamenii cari nu se cunosc, or-ce ură între partide, or-ce desbinări în națiune; căci lucrând la un loc cu toții, ne cunoaștem mai bine unii pe alții, ne sfătuim împreună, și câte bine-faceri nu pot rezulta din asemenea înțelegeri, câte bănuieli și calomnii nu dispar, când lumina se face înaintea tuturilor? D-voastră însă lăsați pe sătean singur pe mâna zapciului și a primarului;

și îi spuneți că îi dați dreptul de vot, când în realitate nu-i dați nimic. Apoi nu vedeți că l-ați corupt? Și ce ați corupt? Temelia casei. (Aplause.) Nu vedeți, că lăsându-l singur sub biciu și zicându-i că aceasta se cheamă a-i da drepturi, îl faceți să urească aceste drepturi, cum urăște garda națională, pentru că noi cești-lalți ne-am tras toți de la gardă; n'am lăsat numai pe mojici? Săteanului îi trebuie lumină, și noi trebuie să-i facem să profite de această școală a votului, care nu este decât un loc de a se lumina; căci, când vei merge d-ta în mijlocul lor și îi vei lumina, nu vezi că ai căpătat încrederea și dragostea lor? Și cu aceasta ai oprit pe orice anarchist și nihilist ca mine și ca fiul meu ca să meargă să-i indemne la omoruri, incendiuri și câte și mai câte scandaluri, de cari m'au acuzat. Și nu numai că ai oprit ca să mai lucreze anarhiștii și nihilistii, dar chiar dacă nu vei reuși în aceasta, cel puțin oprești poliția să mai facă raporturi mincinoase. (Aplause.)

Am aci, d-lor, în privința aceasta un mic pasagiu dintr'un discurs de mai de-unăzi, privitor la reforma electorală, pronunțat de d. Gladstone în Camera comunelor, și care va servi ca răspuns la toate cele ce s'au zis până acum în contra lărgirii votului.

Un deputat conservator zice în Camera comunelor, că nu voește întinderea votului,

pentru că aceasta va face ca numărul să birue rațiunea, tocmai așa cum zice și onor. nostru raportor, și d. Lascar, cum ziceți și d-voastră, d-le Maiorescu; căci în această privință sunteți cu toții la o laltă. Talentul d-voastră l-am admirat, asemenea și munca și talentul d-lui Stolojian și a d-lui Lascar; dar ia să vedeți ce vă răspunde d. Gladstone:

„Ne acuză că nu am formulat un singur argument în favoarea întinderii votului electoral. . .“

Conservatorii îl acuză. Vedeți, că este tocmai ce s'a petrecut la noi? Cam pretutindeni partidele sunt aceleași, și cum zicea ieri d. Schina în Senat: suntem liberali și voim libertatea, când nu suntem la putere.

Iată ce zice d. Gladstone:

„Am zis că după părerea noastră, întinderea votului va întări Statul făcându-l să se rezime pe un mai mare număr de voturi. Acest argument nu trebuie oare să fie de ajuns conservatorilor?“

Și notați, că acel care vorbește ast-fel, nu este un nihilist, și nu-l reproduc eu, ci *Independența Belgică* de la 10 Aprilie. Nu mă veți bănuși doar, că am pus eu pe acest ziarist să scrie aceste vorbe pentru d-voastră. (Aplause, ilaritate.)

„Se zice, că indivizii chemați prin proiectul nostru de lege la exercițiul dreptului de a vota, sunt ignoranți. Se poate; dar vor înceta

de a mai fi ignoranți, când se vor duce la urnă.“

Dreptul de vot este un aginte de educație; el dă omului conștiința demnității sale și dorința de a se lumina asupra tuturilor chestiilor sociale; al exercita este a se instrui. (Aplause.)

„Nu este adevărat pe de altă parte că toate îmbunătățirile, toate reformele electorale cari s'au făcut, au ridicat nivelul Camerei?“

Ai întrebat adineaori, d-le Maiorescu, pe cine am mai avea să mai aducem în Camera? Cum? Crezi d-ta că știința, moralitatea țării este aci toată? Dar cei de afară? Aci suntem 130 și pot să mai fie alții cinci-șese sute, și vin pe toată ziua, dar nu vin aci, pentru că nu-i lasă zapciul. (Aplause.)

D. Gladstone continuă:

„Nu voi să fac comparația persoanelor; nu este vorba de a se ști, dacă sunt aci mai mulți oameni de talent decât în Camera precedentă. Ceea-ce voi să zic, este că întinderea votului aduce pe aceste bănci oameni politici mai bine luminați asupra trebuințelor țării și mai gata a le satisface. Camera actuală este o dovadă de acestea, ea nu a îndrăsnit să respingă nici o măsură legislativă în adevăr populară.“

„Camera care va fi aleasă sub regimul reformei ce vă propunem, va îndrăsnii și mai puțin să respingă asemenea măsuri“.

Eu zic că, dacă nu modificăm legea electorală, nici d-ta, d-le Maiorescu, dacă vei veni la guvern, nu vei putea face nimic, căci ai văzut că știm și să ne punem în grevă; nu știi, dacă aceasta ai văzut-o și între ai d-tale.

De aceea am cerut și cer reforma legii electorale, pentru ca și deputatul să fie liber și ministrul să fie liber și responsabil; pentru ca să nu mai poți zice, că banii și subprefecții fac alegerile; căci când vom fi cu toții împreună, la olaltă, nu mai îndrăznește nici un guvern să alerge la mijloacele de până acum, sau dacă îndrăznește, trebuie să vină în contra noastră cu baioneta să verse sânge, și știți că un guvern, care s'a stropit de sânge, or cât de bun să fi fost până atunci, nu se mai poate ține la putere.

De aceea m'am plâns și mă plâng, că amicii d-lui Maiorescu nu au voit să rămână aci în Cameră, ca să ne ajute în această luptă națională, în această luptă pentru moralitate, și să stăruiască împreună cu noi a se face cât mai curînd modificarea legii electorale de astăzi, pe care au recunoscut-o că este de vițioasă și căte pedice aduce la îmbunătățirile, pe cari toți le reclamăm. Dnia-lor însă s'au retras din Cameră zicînd că alegerile n'au fost libere și cerînd a se face noi alegeri. Dar dacă acele alegeri se vor face tot sub legea actuală, nu vedeți,

că alegătorii tot ast-fel au să voteze? Și d-voastră mereu veți zice, că n'a fost alegeri libere, și răul va dura neconținut.

Dar nu insist acum mai mult asupra acestei chestiuni a vițiilor actualei legi electorale, pe care voi avea ocașie să o tratez mai în detaliu la discuțiunea pe articole. Dacă am luat acum cuvântul, a fost numai ca să răspund la incidentele ridicat de onor. d. Maiorescu, și după cum ați văzut, nu am vorbit decât numai asupra acestui incidente.

Termin, d-lor, făcându-vă o propunere, pe care ași dori să o primiți cu toții, și d-voastră și guvernul, ca în aceste 15 zile de vacanță, în cari intrăm, să ne ducem înaintea alegătorilor, să le spunem fie-care ce voim, să luăm și părerea lor și ast-fel să venim aci cu o rezoluțiune care să fie adevărata dorință a țării. (Aplause prelungite).“

Propunerea de amânare a lui C. A. Rosetti nu se primește, din contră vorbește I. Brătianu pentru imediata luare în considerare a proiectului cu 3 colegii, și Camera îl și votează cu 101 voturi pentru, 32 contra și 3 abțineri.

66.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Asupra urgenței propunerii de dotațiune.

(Sedința Camerei de la 4 Iunie 1884).

D-le președinte, aud pe onor. preopinent (d. Nicolae Ionescu) zicând, că ar fi regulamentar și constituțional să se tipărească mai întâi propunerea, să se distribue, și apoi să se dezbată după câte-va zile. Nu știu, dacă prin aceasta onor. preopinent vrea să zică, că ar fi neregulamentar și neconstituțional, dacă din contra ar hotări Camera acum să treacă îndată în secțiuni? Eu cred, că un parlamentar așa de experimentat ca d-sa nu va tăgădui că, dacă majoritatea ar decide acum să treacă îndată în secțiuni, fără a

aștepta tipărirea propunerii, aceasta ar fi foarte regulat și foarte constituțional. (Aplause.)

Este prevăzut în regulament paragraful, care permite a face și ast-fel. Dacă dar Camera ar decide să treacă îndată în secții, să se ocupe de proiect, dispensându-se de formalitatea cealaltă, ar face-o în mod foarte regulat și foarte constituțional și ar rămâne în dreptul ei formal.

Este dar bine înțeles, că amândouă căile vă sunt deschise. Se poate decide și tipărirea, se poate decide de d-voastră și să mergem în secții și să ne ocupăm îndată de aceasta întrebare. Fie una, fie cealaltă din aceste decizii, deciziile va fi egal constituțională și egal regulamentară.

Este dar numai de întrebare: ce este mai bine să facem? Și aci, d'lor, sunt două puncte de vedere, cari pentru mine ar fi hotăritoare. Antăia întrebare: avem a face cu un proiect de lege, în care s'ar cuprinde amănunte complicate? Este un proiect de lege, în privința căruia trebuie să ne gândim ca să punem în concordanță diferitele lui dispoziții, și să ne trebuiască mai mult timp chiar acum, când suntem pe sfârșite și nerăbdători de a vedea sfârșitul? Sau este un proiect de lege, a cărui importanță stă nu în amănunte, ci în faptul însuș ce vrea să-l creeze? Dacă este un proiect de lege de a doua natură, care este

important prin faptul însuș și nu prin amănunte, atunci asupra acestui lucru, după simțimentul meu, părerea fie-căruia din noi a trebuit să fie fixată de când se știe, că va veni în discutare un asemenea proiect.

Din acest punct de vedere n'aș veda necesitatea unei amânări.

Este un al doilea punct de vedere, și acesta îmi pare de căpetenie în cazul de față: este o chestie de înaltă conveniență. (Așa este; Aplause.)

Fără îndoială, va fi dreptul, va fi datoria fie-căruia din noi să spue, clar și lămurit, ce crede în această materie, și nu mă îndoiesc, că această datorie și-o va îndeplini fie-care; dar mărturisesc, că n'aș înțelege ca, pe lângă această înaltă datorie, să venim cu mici greutăți de regulament într'o asemenea chestie. (Aplause.)

Or-care va fi rezultatul desbaterilor d-voastră, cred că este de datoria noastră în cazul de față de a hotări această chestie fără întârziere.

Ani onoare dar a vă propune să trecem în dată în secțiuni. (Aplause.)

67.

IN CAMERA DE REVIZUIRE.

Pentru Domeniul Coroanei.

(*Sedința Camerei de la 5 Iunie 1884.*)

D-lor deputați, este o adevărată plăcere de a asculta într'o Cameră pe oratorii, cari, ca onorabili mei preopinenți d-nii Cernătescu și Ionescu, știu să ridice o întrebare la înălțimea ce i se cuvine, chiar când vîi să-i combați.

Sunt cu atât mai fericit, că vorbesc după acești doi oratori, cu cât mai multe părți din vorbirea d-lor trebuie să fi găsit aprobarea d-voastră, precum au avut-o și pe a mea.

A atins de exemplu d. Cernătescu o chestie

cu drept cuvânt, pe care a mai dezvoltat-o apoi și a ilustrat-o și d. Ionescu.

Vorbesc de acea parte din discursurile d-lor, unde se pomenea despreетенденții la Domnie, și unde dumnea-lor au arătat în privința unor asemenea presupușiетенденți cel mai mare dispreț și o batjocură meritată. Cred, că acele cuvinte ale d-lor erau și sunt foarte bine venite. (Aplause.)

Dacă în legătură cu niște asemenea păreri ni s'ar cere dotațiunea, atunci eu aș fi cel atâtai, care nu aș da nici un ban sau nici o palmă de pământ: așa de puțin serioasă îmi pare toată această chestie a închipuițilorетенденți!

Dar nu este aci chestia. Lucrul în sine, cum se propune, este combătut de onorabili preopinenți, d-nii Cernătescu și Ionescu, și din alte motive. Abstracție făcând deетенденți, d. Ionescu a zis — și aici m'a făcut să cer și eu cuvântul: cum puteți pune acum o asemenea chestie, în această Cameră, când ea este lipsită de reprezentanții elementului conservator autorizat?

Și onor. d. Ionescu a avut foarte mare dreptate, când a zis, că nu poate nimenea din această Cameră să vie să vorbească în numele celui partid, pentru că în adevăr în Cameră nu există nici un reprezentant al celui partid,

ca partid organizat, de oare-ce partidul organizat a declarat, că el nu poate lua parte la lucrările acestei Adunări, fiind că nu ar fi adevărată expresie a țării. Totuș este o deosebire de făcut între organizația unui partid conservator și între însuș principiul conservator.

Fără indoială că cine-va poate să fie partizan de principii conservatoare, fără ca acel cineva să fie în acelaș timp înrolat în partidul zis conservator.

Atâta numai, că poziția lui va fi cu atât mai grea și că va trebui să fie convins el însuș și să poată convinge și pe alții cu cea mai deplină claritate, când este vorba a afirma un *principiu* conservator chiar în contra părerilor momentane a celor ce se numesc *partidul* conservator.

Sunt silit, d-lor, să vă vorbesc de principii, în deosebire de organizarea întimplătoare a partidelor, fiind că din nenorocire tocmai în timpul din urmă, când în noua noastră epocă constituțională am avea mai mult decât or când trebuință de siguranța și soliditatea principiilor, ved cea mai mare șovăire și confuzie în această privință, confuzie adică între principii și persoane, între principii și organizări trecătoare. Am văzut eu unul de exemplu eminenți reprezentanți ai partidului conservator susținând liberta-

tea excesivă a presei (Aplause¹⁾), ceea-ce nu s'a pomenit în viața nici unui Stat regulat de când se vorbește de principii conservatoare. Nu cumva aici singurul *principiu* este regula banală și greșită de a zice numai cu or-ce preț contrariul de ceea-ce zice banca ministerială adversă? Inșă aceasta nu poate să fie o ordine naturală. Din contră, dezvoltarea sănătoasă a unui Stat constituțional merge adese-ori așa, că un partid pune înainte un princip, și, dacă nu-l realizează, deși este indicat de binele țerei, vine partidul opus și-l realizează fiind la guvern. Dar atunci fără îndoială partidul căzut de la guvern nu este în drept a găsi acum rău ceea ce găsea bine mai înainte; căci principiul este tocmai de aceea princip general, că nu se uită la persoane, ci la lucrul în sine. (Aplause.) Dacă dar partidul conservator a adus în discuție chestia, că ar fi—in starea actuală a Europei, în concertul european, în care ne aflăm și noi ca Stat monarchic—prea suficientă libertatea presei, așa cum o avem, și nu ar fi chiar un inconvenient când s'ar modera în unele cazuri, și vine apoi un guvern liberal și recunoaște în parte legitimă

¹⁾ Alexandru Lahovari înaintea Curții de Casație, în procesul dintre Creditul fonciar și *Indépendance Roumaine*, despre care vorbește introducerea istorică a acestui volum.

această cerință esențial conservatoare, atunci fără îndoială guvernul liberal face acțiune de guvern prudent și moderat, și din contra partidul conservator, dacă acum își întoarce mantoaa și se declară ca partizan al libertăților excesive, face un act de felonie de principii. (Aplause.)

D-lor, nu sunt — o repet — reprezentantul autorizat al nici unui partid actual, mai puțin al partidului conservator, din a căruia organizare momentană nu fac parte.

Cu toate acestea, dacă mă voi întemeia pe o propunere formală făcută de reprezentanții autorizați ai partidului conservator în alte vremuri, în mijlocul unei Camere cu majoritate conservatoare, și voi arăta că acea propunere este în princip identică cu cea de astăzi; dacă vă voi arăta o propunere a partidului conservator anume pentru *dotăția princiară*, atunci sper că-mi veți recunoaște dreptul de a zice: sunt în năuntrul *principiilor* conservatoare, votând pentru această propunere (Aplause), abstracție făcând de ceea ce partidul conservator, așa cum este organizat astăzi, mai vrea să recunoască sau nu. Și ușor va fi atunci de a se decide, cine a rămas în consecința convingerilor politice și cine le-a schimbat?

Iată, D-lor, că nu este pentru prima-oară ve-

nită propunerea înaintea unei Camere pentru dotația Coroanei, sau dotația princiară, sau lista civilă sporită, sau cum veți voi să numiți asemenea propuneri. Se mai făcuse în Camera de la 1870, de către o majoritate a Camerei conservatoare de atunci compusă din 65 deputați, o propunere de dotație.

Era momentul, în care Măria Sa Domnitorul se căsătorise, și atunci 65 de deputați — voi cita îndată câte-va din numele domniei-lor — au propus o dotație de 300.000 de lei pentru Măria Sa Doamna și au adus acest act în Camera și l-am văzut salutat cu entuziasm de majoritatea conservatoare:

„Propunere.

„Dinastia, pe care România și-a dat-o în deplina sa autonomie și cu scop de a-și asigura mai bine destinatele, a primit o nouă garanție de consolidare prin căsătoria Domnului.

Acest act, care a fost salutat cu entuziasm de întreaga națiune, impune dinastiei noi îndatoriri: durerea, nenorocirea, lipsa vor găsi la Doamnă o inimă compătimitoare, o mamă dărnică.“

— Intrerup un moment citirea și-mi permit a zice, că astăzi puteți judeca mai bine, d-lor,

dacă prevederile acelor propunători conservatori de la 1870 au fost realizate sau nu. (Aplause.)

„Mijlocul spre a se putea îndeplini această îndatorire morală, este în dreptul și în obligația Reprezentațiunii naționale de a-l îndemâna.

„Spre îndestularea dar a acestei trebuințe de *înaltă conveniență* și conform cu regula păzită în toate Statele monarchice, conform chiar cu tradițiunile istoriei noastre,

„Sub-scrișii propunem următorul

„PROIECT DE LEGE

„*Art. unic.* Se acordă Înălțimii Sale Doamnei României o dotație anuală de 300.000 lei noi cu începere de la 1 Ianuarie 1870. (Aplause numeroase.)“

Sub-scriși văd, între cei 65 deputați de atunci, pe d-nii G. Gr. Cantacuzino, P. Mavrogheni, D. Cozadini, I. Văcărescu, G. Apostoleanu, C. Blaremberg, A. Lahovari, I. Florescu; văd și pe d. Petre Grădișteanu și pe d. V. A. Urechie. (Ilaritate.)

Am regretat tot-dea-una absența din Camera aceasta a unor bărbați ca d. Lahovari și d. Florescu. Regret astăzi pentru prima oară absența d-lui Urechie și a d-lui P. Grădișteanu. (Aplause, ilaritate.)

·In privința dotației e dar un vechiu princip conservator și monarchic, care se poate pune înainte și ca chestie de simplă conveniență.

Acum noi, ca oameni politici (să lăsăm trecutul nostru parlamentar), ce trebuie să hotărîm în întrebarea de față? Eu aș fi înțeles, dacă onorabilii mei preopinenți ar fi criticat numai oportunitatea momentului; căci vă mărturisesc, că asupra oportunității nu-mi permit a susține nimic; nu este rolul meu, și îmi fac în această privire toate rezervele. Dar oportun sau nu, faptul este astăzi, că s'au găsit mulți propuitori ai dotației Coroanei în Cameră, și au avut și sprijinul guvernului întru aceasta.

Ei bine, în această stare a lucrului, ieri și azi ce ne sfătuesc să facem ca oameni politici onorabilul d. Cernătescu și onorabilul d. Ionescu? Și după rezultat să judecăm, dacă putem primi sau nu sfatul domniei-lor.

Ne sfătuește d. Cernătescu să *respingem* proiectul; iar d. Ionescu ne sfătuește, tot cu gândul transparent de a-l respinge, să-l amânăm.

D-lor, ia închipuiți-vă rezultatele acestor sfaturi, dacă ar fi primite: *trecem acum la vot și Camera aceasta cu majoritate refuză dotația Coroanei. Ce efect va face aceasta? Și ca oameni*

politici trebuie neapărat să vă puneți această întrebare.

D-lor, aci e tocmai chestia politică. A avut mare dreptate onor. d. Ionescu, după părerea mea, când în contra d-lui Dimancea revendica toată demnitatea istorică a titlului nostru de *Domnie*, din Constituția de la 1866.

Cu drept cuvânt d. Ionescu zicea, că *Domnia* noastră constituțională nu vrea să însemneze vasalitatea turcească; din contră, în conștiința noastră însemna independența; căci independenți ne afirmam noi chiar și sub suzeranitatea Porței. Foarte adevărat.

Însă, d-lor, pare că e un fel de curent astăzi de a nu ne mai da bine seama ce însemnează cu toate acestea cuvântul *Regalitate*, introdus la 1881.

Apoi da: *Domnia* de la 1866 era — înțeleg în conștiința și cugetul, adică mai propriu în dorințele noastre — un fel de afirmare a independenței țării; dar în realitate nu era așa; fiindcă, or cum am întoarce lucrul, pe paginile bugetului Statului nostru sta scris tributul de plătit Turciei. De geaba ne credeam noi deplin independenți; *recunoscuți* nu eram. Și adică ce? România e oare închisă cu un zid chinezesc la capătul Orientului, încât să ne fie indiferentă

această recunoaştere? Nu este important pentru noi, în ce relaţiuni stăm cu Europa occidentală? Nu este important a se şti, dacă un fapt al dreptului public, ce noi îl doream, cum este Domnia hereditară şi independentă, este recunoscut de Europa?

Dar tocmai în România s'a produs următorul fenomen unic :

Nu cunosc altă ţară în lume până acuma, în care la un moment dat să se fi produs acea migraţiune extraordinară spre şcolile din Franţa şi din Germania a unei tinerimi însetate, care voia să se adape la izvoarele de ştiinţă şi de cultură ale Europei occidentale. La noi s'a întâmplat însă aceasta, de la 1830 încoace. Cu sutele, cu miile, au mers tinerii noştri la şcolile străine, s'au deprins acolo cu ceea ce se numeşte civilizaţia modernă, şi aşa se explică, cum am putut, spre mirarea Europei, să ajungem în aşa de scurt timp la o dezvoltare aşa de energetică a vieţii publice în multe manifestări ale ei. (Aplause.)

Nu există alt Stat în Orient, în care cu aşa proporţie largă să se n introdus vre-odată în tinerime această sumă de cultură occidentală ca la noi. Şi găsim la noi faptul foarte caracteristic, că într'o odaie, într'un salon, în Camera, la tri-

bunale, la prefecturi, la poștă, la telegraf, la drumurile de fier, or unde ar fi, întilnim oameni deprinși cu cultura Europei occidentale, și dacă nu capabili de a face lucrurile tocmai ca în Europa occidentală — căci aceasta nu se poate încă — dar totuș capabili de a înțelege principiile lor, de a avea un fel de identitate de sentimente și aspirațiuni, cari în aceeaș proporție și în așa de scurt timp nu se găsește în nici un alt Stat al Europei orientale. (Aplause). Vrea să zică, nu ne privim numai noi pe noi, ci ne privim și în relație cu Europa, a cărei civilizație are să fie oglindită și în această parte a Orientului. Aceasta a fost și a trebuit să fie totdeauna de cea mai mare importanță pentru noi, pentru aspirațiunile noastre în viitor, pentru misiunea noastră de cultură în Orient.

Așa dar, când Domnia constituțională, introdusă numai de noi la 1866, ni s'a recunoscut și de Europa prin independența admisă și ni s'a consacrat prin Regalitatea de la 1881, s'a făcut un pas enorm în poziția țării, în rolul ei internațional, în greutatea ei relativă alături cu celelalte Puteri Europene.

Atunci ne întrebăm: ce e acum? Aceeaș Domnie ca la 1866, sau o nouă Domnie? Și ce vrea d. Cernătescu? Ca să nu ne fie nouă permis-

de a argumenta și interpreta faimosul art. 94 din Constituție, care „fixează lista civilă pentru durata fie-cărei Domnii“, presupunând chiar — cum vrea d-sa — că domeniul Coroanei să fie tot un fel de listă civilă? Să nu putem zice noi, că Regalitatea de la 1881 este un pas mai înainte, o întindere, o nouă mărire a Domniei noastre, o nouă Domnie? Constituirea acestei Domnii ca Regat independent, dacă voim noi să o afirmăm ca începutul duratei unei noue Domnii, liberi suntem a o face, și nimeni nu ne-ar putea tăgădui legitimitatea acestei interpretări (Aplause); căci când e vorba de o asemenea materie de oare-care importanță internațională, nu noi să ne facem noue înși-ne greutăți, și acolo unde se poate prezenta țara și dinastia cu mai mare prestigiu față cu străinătatea, să ne împedicăm noi pe noi prin interpretări de texturi legale. (Aplause.)

Ei bine, această poziție a noastră, Regalitatea, s'a obținut pe câmpul de război sub conducerea Principelui nostru, a Regelui de azi, de a cărui dotație e vorba; și o dată ce suntem cu acest Rege în capul Statului nostru primiți în familia Europei, și începem a avea oare-care — relativ la noi — importanță în politica Europei, un vot ca acesta însemnează, că voim să dăm

Regatului nostru mijloacele materiale pentru a-și accentua prestigiul exterior, conform creșterii importanței sale.

Are mare dreptate d. Ionescu, că virtutea e ceea ce dă adevăratul prestigiu, și că mărinimia, înțelepciunea, exemplele proprii, ce le-a dat și le dă Regele, sunt adevăratul Lui prestigiu; fără îndoială. Inșă aceste lucruri sunt ale Regelui; *El* le are pe aceste, și nu i le dăm noi. Dar noi ce dăm? (Aplause.)

Aici numai auzi de o-dată pe unii oratori aducându-și aminte de ideal, vorbind numai de virtuți și dându-și aerul de a desprețui substratul material pentru prestigiul unei Coroane.

Așa dar acum ne facem oameni ideali?! Dar când cu gradația profesorilor? (Aplause.) Acolo era adevăratul loc pentru idealism. Și mai ziceți d-voastră astăzi: să nu dăm Regelui, ci să dăm școalelor? Dar atunci, înainte de a sporî lefii profesorilor, de ce nu v-ați gândit mai bine la școli mai multe? (Aplause.)

Așa dar, d-lor, ce vor cei ce se opun la acest proiect de lege? Ca să refuzați dotația?

Ei bine, presupuneți că ați refuzat-o. Aceasta ar avea următoarea înțelegere: Am făcut independența, am făcut Regatul, Europa a recunoscut acest Regat independent, s'a făcut o propu-

neră în favoarea acestui Regat, introdus în fața Europei, ca să i se dea un mai mare prestigiu, proporțional cu toate celelalte monarhii; noi la această propunere, noi Camera, care am făcut Regatul, care am arătat, că prin acest Regat voim să ne afirmăm ceva mai mari decât eram înainte, refuzăm această propunere și dăm noi înși-ne din năuntru o lovire prestigiului, cu care voim să ne prezentăm în afară. Ei bine, ce voiți să mai însemnăm pe această cale în străinătate? Și dacă slăbim vază Monarchului nostru în străinătate, cum să ne susținem aspirațiile noastre legitime și progresul în viitor? (Aplause.)

D-lor, observați bine, că din toate dorințele divanului *ad-hoc*, una singură nu s'a realizat: Noi mai ceream între altele și neutralitatea recunoscută de Europa. Europa, prin tractatul de Berlin, ne recunoaște însă numai independența cu oare-care condiții, ce le-am împlinit; ne-a recunoscut apoi și Regalitatea, dar neutralitatea sub scutul colectiv al Marilor Puteri nu; ceea ce însemnează: tu, Românie, ai devenit majoră și singură responsabilă, condu-ți destinatele tale politice cum știi tu mai bine, cu toată puterea, energia și inteligența, dar pe tine te privesc urmările. (Aplause.) Și în această situație, unde Statul are trebuință de concentrarea tuturilor puterilor sale vii și de

buna lor împreună lucrare, voiți să puneți d-voastră astăzi o bilă neagră între Rege și popor? (Aplause.)

Aceasta nu se poate!

De aceea sunt convins, că unui deputat, politic, cugetător și prevăzător, nu-i rămâne decât a vota această propunere. (Aplause prelungite.)

68.

La adresă. Situația junimiștilor în alegeri.

(Ședința Camerei de la 6 Decembrie 1884).

Ministerul din acel timp :

I. C. Brătianu, prezident și interne.

D. A. Sturdza, externe și ad-interim lucrări publice.

G. Lecca, finanțe.

G. Chițu, culte.

General Fălcoianu, rezboi.

N. Voinov, justiție.

I. Câmpineanu, domenii.

După promulgarea Constituțiunii revizuite la 8 Iunie 1884 Adunările revizioniste sunt dizolvate, iar la 15 Noembrie al aceluiaș an se deschide sesiunea parlamentară cu primii senatori și deputați aleși după noua lege electorală cu 3 colegii.

D-le președinte, vă rog să-mi dați voie a regula mai întâi poziția mea față cu regulamentul Camerei. Discuția generală este închisă și este deschisă numai discuția pe articole, pe alineate.

Inșă, d-lor, în o adresă a Tronului și în un răspuns la acea adresă este un șir de alineate, cari prin natura lor, prin natura celor ce coprind, sunt asemenea generale; d. e. eu nu aș fi în stare să vorbesc contra acestui alineat și să susțiu amendamentul pentru suprimarea lui, despre care v'a spus onor. nostru raportor, d. Pherechydé, că l-am prezentat în comisie, dacă nu mi s'ar da putința să dezvolt această opinie a unora din noi în un mod cu totul liber în privința generalității discuției.

Permiteți-mi a adăoga îndată, că dezvoltându-mi amendamentul, pentru a arăta aici deosebirea noastră de majoritatea comisiunii adresei, aș voi să elucidez tot-de-odată și punctul, în privința căruia am fost provocat ieri de onor. d. Kogălniceanu. Amândouă aceste lucruri se leagă pentru mine de acest amendament.

Cer dar indulgența d-lui președinte pentru această întindere ne-obișnuită la o discuție specială pe alineate. Dar cer și permisia d-voastră și, pentru a nu abuza de dinsa, mă las cu totul la dispoziția d-voastră. Când unul singur din-

tre d-voastră, abstracție făcând de dreptul președintelui, pe care îl are tot-deauna, dar chiar unul singur dintre d-voastră mă va rechiema la chestie, eu voi întrerupe la moment vorbirea mea.

D-le președinte, alineatul acesta este după părerea mea în oare-care disarmonie cu restul proiectului de răspuns la mesagiul Tronului. De aceea am propus în comisie suprimarea lui.

Este un mare inconvenient (și fiind că tot vorbim de *era nouă*, este bine să relevăm aceasta acum), este un mare inconvenient, când ni se prezintă un Mesagiu, și prin urmare este și Camera silită să prezente un răspuns, într'un mod cu desăvîrșire vag.

Nu am văzut în țară la noi — căci d-lor, să mă iertați, eu nu am destule cunoștințe și nici deprinderea de a vă spune prea multe din țările străine; în această privință mă mărginesc numai a admira pe onor. d. Stolojian (Ilaritate) — nu am văzut, zic, în țară la noi până acum nici un Mesagiu, care să fi fost așa de lipsit de orice indicație a vre-unui proiect de lege special, care să se supună desbaterilor d-voastră.

Guvernul, care are administrația în mână, este cel dintâi chemat ca să simtă, unde se arată necesitatea unei schimbări legislative. Nu este vorba: avem și noi inițiativa parlamentară, dar

inițiativa noastră va fi tot-dea-una mai secundară pe lângă inițiativa guvernului; căci guvernul are administrația și nouă ne lipsește. Mai este un alt cuvânt, pentru care în toate Mesagiile de până acum (și nu cred că ar face bine *era cea nouă* să schimbe această bună deprindere parlamentară) se arătau câte-va proiecte de legi; este cuvântul: că Mesagiile se fac numai pentru câte un an de legislatură și trebuie să ne arate, care dintre multele îmbunătățiri necesare le crede guvernul anume necesare și mai întâi necesare pentru acest an. Căci de toate nu ne putem ocupa, și vă aduceți aminte de discursul onor. d. Take Ionescu, care nu a avut tot efectul său, tocmai fiind-că voia să se ocupe de toate.

În loc de această indicare preciză a unor anume proiecte de lege ni se prezintă o colecție completă de *dorințe* generale. La această totalitate de dorințe și noi cu toții ne asociăm; și noi dorim prosperitatea tuturor ramurilor de administrație. Dar cum să o facem, și între multele ce sunt de făcut, pe cari să le facem chiar acum și nu altă dată? Despre aceasta nu am văzut nici o urmă în Mesagiu, și nici în răspuns nu a putut fi nici o urmă.

Este cu atât mai de regretat această lacună, cu cât prin ea se paralizează una din propriile

acțiuni parlamentare. Dacă ministerul nu vă arată programa lucrărilor, cum le crede necesare pentru această sesiune legislativă, dacă nici un ministru nu vă arată nici un proiect de lege relativ la resortul său cu anume indicare a direcțiunii, în care l-a conceput: atunci ce mai însemnează controlul direcțiunilor politice între Cameră și guvern? Și pe ce se mai poate întemeia încrederea constituțională ce este chie-mată să o aibă sau să o refuze o majoritate cutărui ministru pentru cutare idei și pentru capacitatea sau incapacitatea sa de a le realiza.

Se vorbește d. e. în Mesagiu de magistratură, dar nu se spune întru nimic, cum are să fi îndreptată situația ei legală. Va fi îndreptată prin inamovibilitate? va fi prin electivitate? va fi prin acel mijloc, mijlocul despre care ne vorbea astăzi d. ministru al justiției? Tot lucrul se lasă în vagul unei dorințe.

Dar cu aceasta stau în legătură și trebuie să stea întrun Stat constituțional toate schimbările, fie generale, fie parțiale de pe banca ministerială.

Însă sub regimul actual s'au tot făcut și se fac schimbări ministeriale și nici o dată nu se arată Camerei întregi și prin urmare țării, pentru ce? Unii es, alții intră... afară de d. prim-ministru, care nici nu intră, nici nu ese, d-sa *este*.

Dar ceilalți se perindează unii după alții, și nimeni nu știe într'un mod constituțional, prin ce împrejurări de princip sau de incosecuență la princip, sau de slăbiciune în aplicare s'a făcut schimbarea.

Se vorbește și acum prin culisele Camerei (căci unde nu este programă clară înaintea Camerei, se nasc vorbe confuze îndărătul culiselor), se vorbește, zic, și acum de oare-care cutremur parțial în sfera ministerială.

A fost la ministerul justiției d. Stătescu, s'a dus d-sa și a venit d. Chițu, s'a dus d. Chițu prin interne la culte, și a venit d. Voinov. Se poate duce și d. Voinov. De ce a venit? De ce se duce? Ce a voit să facă pe cât a stat? Nici o formă constituțională nu se observă, pentru a pune întreaga Cameră în cunoștința motivelor unor asemenea acte de guvern.

Am insistat și mai nainte, trebuie să insist și acum asupra acestei procedări a guvernului. Să sperăm că *era cea nouă* va aduce și aci o îndreptare; de altminteri se paralizează, cum ziceam, o parte a vieții constituționale.

Vin acum la aliniatul adresei în discuție. În această situație parlamentară și în mijlocul acestui vag de dorințe generale vedem că ni se dă deodată un aliniat, care accentuează într'un mod

special trecutul și zice: „Națiunea a primit „cu bucurie îmbunătățirile, care în cursul legis- „laturei trecute s’au introdus în Constituție.“

D-lor, eu nu cred că națiunea s’a putut bucura și este astăzi în momentul de a-și exprima bucuria pentru rezultatul reformei constituționale; de aceea am cerut suprimarea acestui aliniat. D-nu Take Ionescu a vorbit ca membru din comisie și pentru acest aliniat, și ne a arătat meritele legii electorale reformate. Dar mai ales despre aceasta este vorba? Este foarte adevărat, că a fost mai bine cum s’a procedat la alegere acuma, că a fost un mare progres introducerea magistraților ca să prezide alegerile, și că votul secret a dat mai multă siguranță cetățenilor; foarte adevărat. Dar or ce lege electorală se poate modifica pe calea ordinară într’o altă lege mai bună, și veți avea și acum să mai modificați pe cea prezentă; însă aceasta nu implică o reformă *constituțională*. Ar fi o confuzie de idei, dacă unele rezultate bune, dobândite prin o lege electorală ordinară, le am atribui extraordinarei revizurii a Constituțiunii. Eu așteptam să ved pe un singur membru al majorității comisiunii explicând pentru ce să ne bucurăm de reforma constituțională, iar nu de legea electorală, căci aci ne bucurăm cu toții. Inșă a fost

în zadar. Ce rezultat deosebit (sunt în drept a întreba, eu, care eram în contra revizurii), ce rezultate a dat Camera aceasta în alegerea ei făcută după revizuire, în deosebire de Camerele de mai înainte? Ce rezultate puteți accentua d-voastră din experiența acum câștigată prin noua reformă constituțională? A fost contopirea colegiului I și al II-lea? V'a dat alți deputați, alt fel de deputați? V'a sporit numărul, da, fiind că singuri l-ați sporit; dar ce alt soi de deputați a eșit decât ce erau?

D-lor, ce a eșit și pentru ce nu ne putem grăbi cu bucurie, este această: ne lipsește în această Cameră elementul liberal-conservator; și mai lipsește și alt element — elementul liberalilor înaintați, elementul numit Rosettist.

A fost o reformă constituțională și a dat ca rezultat o Cameră și un Senat, unde nu găsim reprezentat pe d. C. A. Rosetti, nu găsim reprezentat pe d. Lascar Catargi, care s'a abținut. Dar oare acesta e un rezultat al noiei reforme, în privința căruia suntem noi chemați să exprimăm bucuria țării? D-voastră știți, că sistemul constituțional este un fel de ventil de siguranță, unde presiunile cele mari trebuie să-și aibă un loc de scăpare ca să resufle, și noi ne felicităm că ne lipsește din Cameră tocmai elementul cel mai interesant în

această privință? Nu înțeleg. Nu mă pot asocia la această bucurie. Am recunoscut în deplină convingere legalitatea reformei constituționale, de și am combătut însăși reforma. Dar a face mai mult, a exprima bucuria pentru rezultatul de astăzi, aceasta eu unul nu o pot și nu cred că e bine să o faceți nici d-voastră.

D. Take Ionescu zicea, că este un divorț între țară și partidul liberal-conservator. Divorț? E ușor onor. d-lui Ionescu să vorbească de divorț; este o materie deplin cunoscută d-sale din dreptul civil; nu știu, dacă întreaga situație politică îi e tot așa de bine cunoscută. Divorț? Când vorbesc de divorț, vorbesc și de părăsirea domiciliului conjugal. Dar când ești silit să trăiești în aceeaș casă, în aceeaș odaie mai departe, atunci cum stă cu divorțul? E oare divorț definitiv între țară și d. Rosetti? divorț definitiv între țară și partidul conservator? Dar ce? sunt ei exilați? nu sunt aci între noi, în țara aceasta?

Față și cu ei, împreună cu ei avem să lucrăm mai departe în era cea nouă, e chiar de trebuință ca toate puterile vii ale țării să fie puse la muncă; e chiar de regretat, că noi cu toții împreună încă nu suntem de ajuns. Ați auzit, câte lacune ni se arată în tot cercul activității publice; și când cu toții nu suntem destui, să ne bucurăm

oare, că suntem în această Cameră înjumătățiți la săvirșirea acestei opere?

Ce e drept, guvernul partidului liberal poate zice: noi facem ceea ce credem că trebuie să facem după principiile noastre; și dacă liberalii-conservatori, după maniera lor de a vedea, nu vor să se supună la forma legală, cu atât mai rău pentru ei; noi mergem înainte.

D-lor, așa este în formă; dreptul formal îl aveți să faceți cum ați făcut. Dreptul formal îl avem să exprimăm și bucurie și tot. Dar este aci chestia de drept formal? și de ușoara mângâiere a frazei „cu atât mai rău pentru ei?” Eu zic: cu atât mai rău și pentru noi. Aci este deosebirea de făcut între o situație formal legală și între înțelepciunea politică a unui partid matur de guvernământ, precum ați dovedit d-voastră că ați putut deveni un partid de guvern. Un partid, viind la guvern cu o majoritate, poate să legifereze multe lucruri în dreptul formal. Puteți reforma Constituția și mai tare; puteți să inființați sequestrul averilor; să incuviințați exilul politic; puteți să faceți tot.

Dar era înțelept a se face o asemenea întrebuințare a unui drept formal? Aici este toată întrebarea practică.

Numai din câte ați făcut, totuș a eșit des-

binarea prea mare a țării. Să ne felicităm de aceasta? Nu cred că este bine; din contră, d-lor, eu aș dori să pot avea speranța, că lucrurile se vor îndrepta în această privință. Pe mine m'a impresionat foarte mult cuvântul d-lui Kogălniceanu de ieri, că dacă va veni celălalt partid vre-o dată la guvern — și va veni odată, fie așa cum e astăzi, fie reformat, dacă admiteți sistemă constituțională — *atunci va reincepe revizuirea*, — ce e drept, tot după formele de azi, dar se va desface ce s'a făcut. Mare calamitate ar fi pentru țară această nouă lucrare în deșert. Când d. Carp și cu mine am venit acum trei ani cu o contra-adresă la Mesagiu, care arăta câte-va, puțin indicate dar totuș indicate, idei de organizare și când d. Nacu se întreba alaltă-eri: aceste idei, sau unele din ele, și unii și alții le împărtășim, dar unde rămâne deosebirea oare-cum atmosferică între partide? cred că d-sa — să-mi permită a-i zice — nu și-a dat seama tocmai de atmosfera acelei contra-adrese. Când am venit noi acum trei ani cu contra-proiectul, aceasta pentru noi însemna întâi ideile, dar al doilea că de atunci era momentul și până astăzi să începem în fine odată a lucra la aceste îmbunătățiri. În loc de aceasta, trei ani de zile nu s'a lucrat la asemenea reforme nimic, ci ați început reforma Constituțiunii,

adică în loc de patru colegii trei ; și am pierdut cu toții doi-trei ani de zile. Și dacă va mai veni acum opoziția să înceapă iar o altă reformă constituțională, apoi, d-lor, când va veni *era nouă*, în care să lucrăm odată cu toții în mod practic? Cu atât mai mult mi-e teamă, că se va întâmpla această pierdere zadarnică de puteri, cu cât lăsarea la o parte a partidului liberal-conservator va continua ; cu cât vor persista ei în atitudinea ce o au azi ; cu cât neplăcerea, poate chiar ura acumulată ce o au, se va sporî prin abținerea lor. Atunci revenirea lor la guvern, lasă că va fi semnalul acelei inutile reînceperi de lucrări constituționale, dar va fi și semnalul, mi-e teamă, de persecuție de la un partid la altul, care va săpa și mai adânc abisul ce nu trebuie să fie nici odată între fii aceleiaș țeri. (Aplause.) Și toți trebuie să ne aducem aminte, că suntem cetățenii aceluiaș stat.

Iată pentru ce cred, că nu e bine să exprimăm bucuria despre frumoasa stare de acum și că nu trebuie să primim ceea ce zicea d. Stolovan în mod cam anticipat, că această Cameră e mai pre sus de cele vechi. Să ne vedem la lucru înainte de a ne felicita unii pe alții și să ne dăm mai bine seama de situația actuală. Eu sper din contră, că, dacă prin necesitatea situ-

ației ne vom pune la discuție de legi practice, că atunci, discutând noi așa în mod practic, incetul cu incetul se vor acoperi în mare parte abisurile de partide și se vor deprinde și aceia, cari azi sunt afară din Cameră, prin interes involuntar la început și apoi din ce în ce mai voluntar, a lua parte la lucrările legale ale țării întregi reprezentate în Corpurile legislative. (Aplause).

Trec acum la cealaltă chestie ce sunt dator să o ating cu ocazia acestui aliniat.

Onorabilul d. Kogălniceanu ne a pus în discuție situația noastră politică față cu guvernul, față cu majoritatea.

Dar să precisez mai întâi, față cu însăș adresa la Tron, poziția noastră. D-lor, eu am vorbit contra acestui aliniat și noi câți-va vom vota în contra lui. D-voastră veți vota probabil pentru el, dar acesta fiind un lucru mai mult relativ la Camera trecută, nu ne va împiedeca a vota în total această adresă la Tron, care în restul aliniatelor ei este numai o expresie de devotament către Tron și de dorințe generale pentru țară. Se înțelege, că aici ne asociăm și noi.

Revin acum la d. Kogălniceanu. D-sa pune în joc atitudinea noastră față cu guvernul și cu d-voastră. D lor, se tot vorbește de școala vechiă și de școala nouă. E bine cel puțin, ca școala

nouă să fie foarte clară, să pună punctele pe i. Se întreabă d. Kogălniceanu: ce însemnează când d. Carp zice: am eșit din minoritate și în minoritate reintru? dar cum v'ați ales? Și mă întreabă pe mine anume, cum m'am ales la Huși? cum s'au ales amicii noștri la Iași?

D-lor deputați, e un lucru straniu. Eu adeseori m'am întrebat: la noi în țară cum se formează opinia publică?

Opinia publică cea importantă, care dă un efect final, se formează la noi ca pretutindeni prin stăruința consecventă de mulți ani a unor bărbați în evidență, care produce un curent din ce în ce mai puternic, fie în sensul lor, fie în contra lor, și astfel un rezultat concret.

Dar mai există la noi alătura cu aceasta un fel de atmosfere de opinii răspândite, care se tot nasc și tot pier fără nici un rezultat concret, fără nici un folos. Poate că aceasta este un fel de efect trecător, caracteristic numai într'o stare începătoare, oare-cum pentru aflarea în fașe a întrebuintării libertății presei.

D-lor, nu luați în nume de rău, dacă pentru a mă explica, vă citez un caz personal. Cei din Camerele trecute știu, că vorbesc foarte rar, și sper că știu asemenea, că atunci când vorbesc nu fac nici o personalitate, cu atât mai puțin

mi-aș permite acum să vorbesc de un lucru așa de neînsemnat ca persoana mea, dacă nu aș avea de scop să o fac pentru că să servească la o discuție de un interes mai general. D-lor, la sfârșitul sesiunii trecute, adică în Camera de revizuire, guvernul a prezentat un proiect, care s'a primit de marea majoritate a Camerei, legea pentru dotația Coroanei. Vă aduceți unii aminte, că la discuția acelui proiect eu nu eram înscris să vorbesc; dar ca conservator, de și nu din rețeaua partidului conservator organizat, dar în spiritul ideilor ce am avut onoare în altă ocazie să vi le spui, eram să votez firește pentru acel proiect de lege. Insa în discuția generală d. N. Ionescu m'a provocat să vorbesc. Atunci am fost dator să vorbesc, precum sunt și acum, de și nici acum nu mă inscriesem înainte, până când n'am fost provocat de d. Kogălniceanu. Dar, d-lor, și atunci ca și acum, odată provocat, am arătat cât am putut de clar, pentru ce votez așa precum am votat. A doua zi a început a se produce acel fel de atmosferă a opiniei publice, de care vreau să vă vorbesc. Am citit într'un jurnal, apoi în două, trei, patru de toate nuanțele, că voi fi eu numit administrator al bunurilor Coroanei nou înființate, și, legate de această știre, fel de fel de interpretări asupra persoanei mele.

Din București a pornit atmosfera spre Iași și spre alte locuri. Am citit în jurnale din Iași și de aiurea, că trebuie să fiu *resplătit* pentru atitudinea mea, că am vorbit în Cameră în favoarea dotațiunii pentru ca eu să fiu numit administrator al domeniilor Coroanei. Și știți d-lor cum este lumea deprinsă la noi: vorbele trec din gură în gură. Se formase d. e. în cercurile societății conservatoare din Iași o întregă judecată asupra mea din această chestie. D-lor, știrea dată de jurnale era fictivă, dar insulta era reală, și din o știre curat inchipuită se clădește un edificiu de animozități foarte real. Toată lumea competentă din București știe, că nici vorbă nu a fost și nu a putut fi despre numirea mea ca administrator. Lasă că sunt cu desăvârșire lipsit de cunoștințele necesare asupra îngrijirea pădurei și agriculturii, dar din fericire, sau din nefericire pentru mine, eu mă aflu în arena politică, și toți cunoscuții mei știu, că nu puteam să-mi îngrop activitatea politică într'o administrație de domenii. Va să zică, era o născocire din cele mai născocite, din cele mai improbabile.

Ei bine, d-lor, acum s'a numit un om foarte competent ca administrator al domeniilor Coroanei, și trebuie să ne felicităm că în țară avem oameni competenți, cari pun activitatea lor în serviciul

public fără politică, cum este d. Kalinderu, d. Cantacuzino de la drumurile de fier, și alții. S'a numit așa dar d. Kalinderu. Ei, ce credeți acum că s'a făcut cu acea atmosferă de opinie publică? Dacă aș fi fost eu numit, se zicea că vorbisem în Cameră pentru această căpătuire. Și acum, când se vede că nu am fost eu numit, se zice că atitudinea mea independentă în Cameră față cu guvernul și după împrejurări și în contra guvernului, vine din paraponiseală. (Claritate.) Apoi atunci cum s'o mai dregi? Și nu ar exista remediu în contra unor asemenea inexactități de fapt?

Nu mai vorbesc acum de persoana mea (deși lucrurile par a se face după un tipic intenționat: citeam mai alaltă-eri iarăș, că este vorba să fiu acum trimis ministru la Viena, de și în fapt nu este vorba de loc), căci persoana mea este indiferentă și în cazul de față cu atât mai indiferentă, cu cât eu sunt personal indiferent la asemenea lucruri. Dar, d-lor, mă întreb pentru lumina noastră a tuturilor: Într'o țară ca a noastră, unde se aduc din ce în ce elemente noi la lucrările noastre, într'o țară unde sunt atâtea probleme grele de deslegat și unde sunt așa de puține cunoștințe răspândite: ce poate rezulta din asemenea atmosfere ne exacte? și poate oare-

să fie bine de a mistifica astfel sistematic opinia publică? Neapărat că atunci realitatea se acopere și la lumină se lățește numai neadevărul.

Dar fie-care din noi, în ceea ce zice, ce vrea și ce face el în adevăr, va găsi tot-dea-una oameni care îl combat, care zic, vor și fac contrarul. Aici lupta este firească și poate adesea să fie folositoare. Dar a atribui cui-va lucruri ce nu le zice, nu le vrea, nu le face și a-l combate în asemenea năluciri, în asemenea ficțiuni străine de el . . . ce folos poate eși de aici? Confuzia opiniei publice și pierderea de timp cu lucruri de nimic sunt singurul rezultat al unor astfel de procedări.

Am vorbit de acest exemplu, d-lor, pentru a mă putea explica mai bine asupra situației actuale a întregului nostru grup. Cu 15 zile înainte de deschiderea Camerei se zicea, că are să fie o remaniere ministerială și că noi, adică aceia pe cari o dată ne numeau conservatori, apoi jună dreaptă, apoi neo-conservatori, acum ved că ne numesc cu un termen, care ar trebui să rămâie exclusiv literar, precum este, adică junimiști, și să dea Dumnezeu se merităm acest nume multă vreme (Ilaritate), că adică noi aceștia avem să intrăm în minister, s'a scris prin gazete, s'a vorbit din gură în gură, s'a format iarăș acea faimoasă

atmosferă de opinie publică. S'a întemeiat iarăș un edificiu întreg de insulte la adresa noastră ca oameni politici fără caracter și la adresa d-lui prim-ministru și a partidului, că sunt incapabili, că sunt siliți a se supune adversarilor și că o fac numai pentru a-și mai scăpa puterea, etc.

Toate acestea sunt bune și frumoase, d-lor, un mic lucru se împotrivește: *nu este adevărat*, e o simplă născocire.

Sunt față în față cu d. prim-ministru, sunt în fața d-voastră, sunt în mijlocul cercului competent în acest moment: ei bine, în fața d-voastră spui următoarele: ce a putut fi înainte de disolvarea Camerei revizioniste nu are interes de a fi discutat, fiind-că nu stă în legătură cu situația actuală. Dar de la momentul disolvării Camerei trecute, de la epoca convocării colegiilor electorale până în chiar zioa de astăzi nu a fost nici cea mai mică vorbă de intrarea noastră în minister pentru acum or pentru altă dată. Iată o declarație precisă și lămurită. Tot ce s'a scris și s'a zis contrar cu aceasta a fost o curată născocire.

Că a fost așa, s'a văzut îndată, când acum câte-va zile a demisionat ministerul și s'a recompus tocmai așa cum era mai înainte.

Dar acum ce zic cei cu atmosfera fictivă? În loc să recunoască inexactitatea știrilor, zic — ier-tați-mi terminul vulgar, care este al lor — e tra-gere pe sfoară!

D-lor, grozav de multă sfoară în loc de minte trebuie să fie în căpățina acestor oameni. (Mare ilaritate.)

De aici rezultă, d-lor, că precum d. prim-mi-nistru este fără nici un angajament față cu noi, fiind-că lucrurile nu sunt așa cum s'au scris, tot asemenea și noi suntem în deplină libertate de a ne conduce în Cameră cum înțelegem.

Și acum vă întreb: ar fi oare cu puțință ca o situație politică să atirne de la șoaptele in-ventate a sute de oameni interesați, pasionați, dușmani? Ar fi cu puțință ca în această Cameră, în țară să ni se creeze prin născociri o altă atitudine decât aceea, care este exactă? Și s'ar putea ca pe mine să mă întărească sau să mă slăbească în definitiv — nu ceea ce în adevăr voi eu, zic eu, fac eu, ci aceea ce alții voesc, zic și fac despre mine și în privința mea? — A-ceasta nu se poate.

D-lor, când un grup politic ar atirna de la ceea ce vor să insinueze adversarii săi în con-tra adevărului, atunci de mult s'ar fi pierdut fie-

care om politic, fie care grup politic; dar o repet, aceasta nu se poate.

Dar onor. d. Kogălniceanu a întrebat, cum m'am ales eu în Vaslui și în Huși, cum s'au ales și d-nii Pogor; Negruzzi, Melik, Ianov, la Iași, cari erau puși pe lista partidului guvernamental? Intreabă un bărbat ca d. Kogălniceanu — eu n'am de cât să-i răspund. Noi am fost aleși așa:

Fie-care din noi s'a dus la locul alegerii sale și s'a pus în înțelegere cu alegătorii. D-lui Carp i s'a propus la Vaslui ca să intre chiar în comitetul național-liberal, și d. Carp atunci, cu claritatea care veți recunoaște că-l caracteriză totdeauna, a spus: nu fac parte din partidul național-liberal și prin urmare ca membru în comitetul acestui partid să nu mă alegeți; dacă-mi dați sufragiile d-voastră, vă sunt recunoscător; linia mea de conduită politică vă este cunoscută.

M'am dus apoi și eu la Vaslui. Am convocat singur, nu prin comitetul local, pe alegători la o întrunire publică și fiind că la Vaslui este numai o mică tipografie, unde este o zețăreasă, care-și zețuesce și tipărește singură toate, am ajutat și eu la zețuit și așa am putut deabia ajunge că să public afișul pentru convocarea alegătorilor. La acea adunare electorală au venit și liberali-naționali și opoziția conservatoare,

și pe unii și pe alții i-am rugat să mă lase să fiu independent în Cameră, să nu-mi dea voturile ca făcând parte dintr'un anume partid din cele organizate, fiind-că, după părerea d-lui Carp și a mea, formarea partidelor este astăzi într'un fel de evoluție, adică trebuie să se facă pe o nouă liniă politică. Deschid aci o paranteză. D. Ńacu ne zicea alaltă-ieri: vorbiți de linie nouă, așa oar renegați trecutul? Apoi *era nouă* din mesagiul D-voastră însemnează tocmai atât, cât și *linia nouă* din contra-proiectul nostru. Dacă faceți critica aci, faceți-o și dincolo.

Așa am fost ales la Vaslui și dintr'o parte și dintr'alta, partidul liberal-național nu m'a combătut și-i foarte mulțumesc pentru aceasta. Partidul conservator m'a votat și asemenea-i foarte mulțumesc pentru aceasta. Dar cum a fost la Huși, locul d-voastră? Apoi despre Huși, d-le Kogălnicene, mi a scris mai antăi d. Dimitrie Rosetti, că alegătorii colegiului I vor să mă pue pe mine candidat. Apoi am fost invitat să merg acolo, am răspuns: nu pot să mă duc; cunosc prea puțini oameni acolo; pe când în Vaslui am mai multe relații. Și d. Rosetti s'a dus la Huși, cred că va fi vorbit în favoarea mea, mi-a adus biletele tipărite și un d. alegător, fără să-l cunosc personal, mi-a telegrafiat ca să însărcinez

doi delegați, pe cari mi-i-a indicat. Am însărcinat telegrafic.

D. M. Kogălniceanu. Care Rosetti?

T. Maiorescu. D. Dimitrie Rosetti este acela, care mi-a scris. Se îndoește cum-va d. Kogălniceanu?

D. M. Kogălniceanu. Nu mă îndoesc.

T. Maiorescu. V'ăș spune și numele celor doi delegați, dacă-mi promiteți, că venind vre-o dată la guvern, nu-i veți persecuta. (Mare Ilaritate).

M'au ales alegătorii de la Huși ast-fel și le-am mulțumit pentru marea și neașteptata onoare ce mi-au făcut; însă am optat pentru Vaslui, fiind-că acolo am mai fost ales și m'am pus în contact cu alegătorii, știind și d lor și eu, în ce condiții se face alegerea.

Dar la Iași? întreabă d. Kogălniceanu.

La Iași s'au afișat, ce e drept, colegi de ai noștri, d. Pogor, Negruzzi, etc., candidați ai partidului liberal-național. Însă d. Pogor s'a dus la comitetul național-liberal din Iași — și d. Dimitrescu, membru al acelu comitet și prezent aici, ne poate confirma aceasta — și a declarat: eu nu fac parte din partidul liberal-național și știți care sunt opiniunile mele: dacă voiți să mă alegeți așa cum am fost și sunt, vă sunt re-

cunoscător. Atunci comitetul național-liberal a primit această declarație, și d. Pogor cu ceilalți au fost aleși. Tot așa de independent a fost ales și d. Marghiloman și ceilalți, cari s'au prezentat fie-care la alegeri, explicând ideile lui și regulându-și poziția față cu alegătorii.

Acum ce voia onor. d. Kogălniceanu ieri în interesanta vorbire a d-sale? Dar ce interesantă și fermecătoare! Eu sunt un mare admirator al vorbirii d-lui Kogălniceanu. Când vorbește d-sa—abstracție făcând de trecutul său, de experiența și de gloria sa—talentul său oratoriu, puterea și vioiciunea cu care se exprimă, ne procură totdeauna o adevărată sărbătoare literară. (Aprobări.)

Vă aduceți aminte în ce mod atrăgător ne povestea din tinerețea d-sale, în ce conflict să afla cu chiar tatăl d-sale, care-i zicea: „ce faci, Mihălăchiță!“ și cum d-sa îi răspundea: eu am venit de la școalele din Germania, am văzut ce fac conservatorii acolo, ei desrobesc țărani, ei se interesează de școală, dar d-voastră boerii ce faceți?

Fiind-că d. Kogălniceanu atunci se provoca la Germania, tot din Germania vreau să-i aduc aminte de exemple, care să confirme deplina corectitudine a acestei procedări electorale a noastră.

În Germania de astăzi, unde, după cum ne

spunea eri tot d. Kogălniceanu, Principele Bismarck nu voește sistema adevărat constituțională, unde însă unele partide voesc tocmai în contra lui să susție sistema constituțională cu toate drepturile ei și în această luptă a parlamentarismului în contra unui așa de puternic adversar caută cea mai mare corectitudine constituțională, în fie-ce alegere se vede următoarea procedare. Pot naționalii-liberali sau secesioniștii sau catolicii să scoată ei singuri un deputat al lor? Îl pun pe lista lor proprie. Nu pot? Atunci se confundă listele. Sunt conservatorii mai tari, sau naționalii-liberali, sau catolicii mai tari: atunci veți găsi pe lista candidaților unui partid câte un candidat din partidul mai tare după împrejurări locale. E dar constituționalicește corect ca cineva, păstrându-și întreaga sa convingere politică și independența, să figureze la alēgeri pe lista altui partid, dacă îl pune un comitet pe acea listă, și absurd ar fi ca atunci, când un comitet electoral propune unui candidat din alt partid ca să-l aleagă, acest candidat să zică: ba nu mă alegeți. Aceasta nu s'a mai văzut.

Lucrul este așa de elementar, este o practică electorală așa de întrebuițată în toată stricteța constituțională încât mă întreb numai: ce a vrut d. Kogălniceanu de la mine? A vrut să

fie pus în poziție ca să viu eu să-i explic d-sale aici asemenea lucruri elementare?

Să fie numai aceasta? Sau a încercat și d-sa a se folosi de atmosfera, de care vorbeam, pentru a o întuneca și mai mult și pentru a face mai grea poziția unor oameni ca noi, cari au venit în această Cameră cu deplină claritate și independență ca să-și urmeze politica lor așa cum o înțeleg că trebuie să fie?

Și aci să-mi permiteți — nu știu, dacă este bine s'o fac — dar permiteți-mi, fiind-că s'a vorbit atât de mult de deosebirea între generații, permiteți-mi ca în fața unui așa de ilustru reprezentant din generația veche ca d. Kogălniceanu, să accentuez aici diferența, așa cum o înțelegem noi.

Eu am rămas, vă mărturisesc, încremenit, când am simțit din nou în discursul d-lui Kogălniceanu de ieri aceasta diferență în chiar procederea d-sale parlamentară. D-sa a fost din acea generație, care a făcut lucruri din cele mai însemnate pentru constituirea țării: unirea, principiile străin, introducerea constituționalismului, independența; dar astăzi, când s'au îndeplinit toate acestea, puțini din acea epocă au rămas, care să mai înțeleagă bine cerințele actuale ale Statului nostru modern și independent, și cât de

puțini trebuie să fi rămas în adevăr, dacă chiar d. Kogălniceanu nu a putut rămânea, după părerea mea!

D-voastră, d-le Kogălniceanu, vorbind eri de exportul vitelor din România spre Austria și de convenția comercială, ne spuneți că sunt 30, 40 sau 50 milioane de lei, cari se pierd, fiindcă Austria ne-a închis granița.

(O paranteză pentru o altă mică deosebire între generații: noi, generație doritoare de mai multă exactitate, ne cam mirăm de cifre lipsite de precizie. Cât este pierderea: 30 sau 40 sau 50 de milioane? căci distanța este mare. Dar să admitem cifra cea mai mare de 50 milioane, fiindcă așa este lucrul mai grav). Ați văzut, cu câtă elocvență a arătat d. Kogălniceanu pierderea și cum ataca pe guvern din cauza ei și cum se indigna că guvernul a tolerat aceasta! s'a tolerat ca Austria să-și facă după o convențiune cu Germania legea sa din 1882, prin care a desființat carantinele și a introdus închiderea graniței către noi!

Dar vedeți ce se mai ascunde sub această atmosferă, poate nu între d-voastră, dar între aceia, care citesc asemenea discursuri. Ei vor zice: ce mai om! Ce bine a combătut! (Aplause.) Și ce guvern rău are țara! Dar onor. d. Kogălniceanu,

fiind-că atacă un guvern al țării într'o chestie internațională, D-sa, experimentatul bărbat de Stat, fost ministru de externe al aceluiaș cabinet, d-sa, ale cărui cuvinte au greutate în țară și în străinătate și care trebuie să vè fie un model de procedimentele unui bărbat de Stat, d-sa, când atinge într'o Cameră jună o chestie internațională, d-sa ne autoriză să-i punem următoarea întrebare . . . nu am nici un drept de a-l obliga la un răspuns, ar fi o generozitate din partea d-sale dacă mi-ar da acest drept; dar eu am cel puțin dreptul să pui întrebarea: Este d-sa sigur, că fiind d-sa la guvern va isbuti în adevăr să facă pe Austria să-și revoace legea din 1882 și să deschidă granițele pentru intrarea vitelor noastre? Ne poate da d-sa declararea despre această încredere personală a d-sale față cu Austria? Dacă ne dă d-sa această declarație pentru îndreptarea marei nedreptăți ce ne-a făcut-o în adevăr Austria cu acea închidere a graniței, atunci cred că întreaga Cameră îl va ruga prin forma constituțională să treacă pe banca ministerială. (Aplause.)

Nu aud nici un răspuns din partea d-lui Kogălniceanu.

Kogălniceanu. Voi răspunde la rîndul meu.

T. Maiorescu. Eu voi aștepta acest răspuns.

Până va veni, trebuie să mă mărginesc într'o regulă generală :

Atunci când un bărbat public, autorizat, se ştie în stare de a obţine, fiind el la guvern, într'o chestie internaţională ceea-ce vede că n'au obţinut ceilalţi, este în dreptul şi în datoria sa de a face opoziţie guvernului asupra acestui punct. Dar când un bărbat public şi autorizat nu este convins de aceasta şi nu simte în sine garanţia, că el va isbuti în această chestie internaţională, atunci a ataca guvernul cred că este o procedare, pe care aş dori ca noi generaţia nouă să nu o imităm. (Aplause.) Dar d. Kogălniceanu ne spune însuş, că a făcut guvernul actual acea lege draconiană în contra epizootiei din Rusia şi — zicea d-sa — că legea este aşa de draconiană, încât este o calamitate pentru proprietarii de la Prut. Şi nu este evident oare, că guvernul actual a făcut legea draconiană tocmai pentru ca să aibă un argument mai mult ca să obţie libera trecere a vitelor în Austria? (Aplause). Evident că este aşa. Apoi atunci ce fel de opoziţie vine d-sa să facă în Cameră? Adică să dăm a înţelege, că această pierdere enormă a veniturilor ţării provine din nepăsarea guvernului şi că, dacă am fi noi la guvern, lucrurile s'ar îndrepta îndată? Dar poate să fie un ministru român pe acea ban-

că, și să lase ca o țară străină să aducă țerii noastre o pagubă de 50 de milioane prin exportul de vite fără să se opue din toate puterile? (Aplause.) Este cu neputință una ca aceasta. Este evident că guvernul actual a stăruit ca să îndrepteze lucrul și că or ce guvern ar fi stăruit, și este clar că prin acea lege draconiană a căutat să o facă; dar dacă n'a isbutit până acum în contra puternicei Austrii? Și dacă n'a isbutit nici acest guvern acum, este în mai bună poziție d. Kogălniceanu ca să isbutească d-sa față cu Austria? Și dacă nu este, apoi vine d. Kogălniceanu și atacă guvernul asupra unui lucru, unde din contră toți împreună trebuie să-l sprijinim, pentru ca sub forma acestui sprijin să-i dăm toată puterea din năuntru ca să poată apăra mai tare în această chestie în afară? (Aplause.) Apoi, d-lor, vedeți: Școală veche și școală nouă! (Aplause.)

Știu eu bine, că în această regulă de parlamentarism a școalei noue ne deosebim noi și de unii din vechii conservatori. Dar pentru noi rămâne regula nestrămutată pentru or-ce opoziție parlamentară: atacă un guvern numai asupra acelor lucruri, despre care știi că, fiind tu la guvern, le vei putea face alt-fel și mai bine decât guvernul atacat. Și nu ataca nici o dată gu-

vernul asupra unor lucruri, despre cari prevezi că fiind tu la guvern, le vei face tot așa ca și guvernul ce vrei să-l ataci. (Aplause.)

Apoi nu știu eu pe ilustrul d. Kogălniceanu, pe când d-sa era pe acea bancă ministerială acum 5 ani, cât ne-am luptat cu d-sa în privința articolului 7 în chestia Evreilor? Nu eram noi, acei din opoziție, care am câștigat majoritatea ca să formulăm restricțiunile în contra Evreilor așa cum s'au formulat, pe când d. Kogălniceanu voia să ne silească să le dăm mai mult, să-i naturalizăm după categorii?

Când aveam eu atunci această atitudine în contra d-sale, câștigasem convingerea personală că va trece la Berlin și prin urmare la celelalte Puteri acea formulare a noastră. Fusesem câte-va luni agentul țării la Berlin și se stabilise atunci o înțelegere prealabilă asupra convenției noastre comerciale cu Germania. Știam, cum a fost primită din partea ministerului german restricția noastră în contra Evreilor din acea convenție.

Dacă nu aș fi avut această convicție, dobândită din cunoștința împrejurărilor, nu aș fi vorbit în opoziție așa cum am vorbit atunci. Dar atunci erați d-voastră, d-le Kogălniceanu, ca ministru, care ne strigați textual: „provocați Europa! Aduceți pericol asupra țării, nu provocați Europa!”

«Ei, noi am făcut cum am făcut și este bine cum s'a făcut. Apoi când erați pe banca aceea, ziceați că provocăm Europa, și acum, când sunteți pe această bancă, impingeți guvernul ca să o provoace? (Aplause.)

D-lor, este o a doua linie de demarcație între d. Kogălniceanu și între noi, și cu aceasta am terminat. D. Carp vorbind în acei termeni vagi în care poate vorbi cine-va într'o discuție la adresa Tronului, unde de regulă se cam vorbește despre toate lucrurile, *de omnibus rebus et quibusdam aliis*, a zis ceva și despre legea comunală. Ne spunea, că primarul nu mai este administratorul intereselor comunei, căci Statul centralizator i-a impus atâtea alte atribuțiuni de a fi executor de tocmeli, agent auxiliar al poliției judiciare, etc., încât nu mai are cum să se ocupe de interesele comunei. De aceea trebuie să facem așa ca să-l lăsăm să se ocupe mai mult de comună, să se retragă ultima treaptă a administrației centrale la un cerc mai larg, la canton. Bună sau rea, aceasta era idea d-lui Carp. Care a fost mirarea mea, când am auzit pe onor. d. Kogălniceanu zicând: Apoi cu așa idei vine d. Carp? Apoi nu este din contra dorința noastră a tuturilor ca să descentralizăm? Nu este rău amestecul puterii centrale a guvernului în comuna?

Cu aceasta voia să combată pe d. Carp, care accentuase tocmai acelaș rău și aceleași dorințe de îndreptare!

Să nu fi înțeles oare d. Kogălniceanu? Să fi vorbit fără a înțelege? Să fi vorbit așa, de și a înțeles? Și d. Kogălniceanu ne cita în acelaș timp cartea d-lui Beștelei și zicea: Vedeți d. Beștelei cum arată fără politică, că mor oamenii, mor locuitorii, trebuie întărire, nu sporește populația, merge reu comuna. Părintele legii comunale din 1864 este d. Kogălniceanu. Prin art. 11 și următorii ai acestei legi, se arată misia comunei în următorul mod: Comuna are să îngrijească de spital, de școală și de biserică, și s'a făcut comuna în modul cum a prevăzut-o onor. d. Kogălniceanu ca să se facă. Și astăzi după două zeci de ani, la anul 1884, ne citește tot d-sa, ca argument pentru d-sa și contra d-lui Carp, pe Beștelei, care Beștelei zice: mor locuitorii, se slăbesc țăranii! Nu are aceasta aer de contrazicere? Sau ce fel de prevedere politică era aceasta? Apoi va să zică organizația comunei, a cărei misie principală era să îmbunătățească școlăle, sănătatea publică și biserica, s'a arătat incapabilă cu organizația din 1864 să facă acele îmbunătățiri, și prin urmare trebuie să mai degajem acel plus de atribuții,

care jenează pe primari, așa încât să nu poată face nimica pentru comună, și să dăm sarcina administrativă mai bine cantonului, și în contra acestora vine d. Kogălniceanu cu Beștelei, care este tocmai un puternic sprijin pentru ideile d-lui Carp!

Cu asemenea contraziceri, cu asemenea prinderi de idei în treacăt numai pentru a se da motive oratorice la opoziții parlamentare cu orice preț, s'a urmat la noi atâția amar de ani, și de aceea am fost lipsiți de mai toate roadele practice, ce așteptam de la sistemul parlamentar.

D lor, atât, și încă prea mult! Vă mulțumesc pentru indulgența, cu care mi-ați permis să vorbesc asupra aliniatului al II-lea din răspunsul la adresa Tronului. (Ilaritate.)

Am accentuat, pe cât am putut, deosebirea care ne desparte pe unii din noi de unii din d-voastră; și nu pot termina mai bine decât privind, ca oameni ceva mai tineri, la un viitor ceva mai depărtat. Cu cât o adevărată muncă pe un tărâm practic ne va găsi pe mai mulți și dacă se poate pe toți cei din viața publică gata a lucra; cu cât vom înlătura mai mult prea marele deosebiri între partide; cu cât vom căuta mai mult a ne fixa în idei precize, pentru ca să avem o adevărată luptă de idei, iar nu

de inchipuiri vane, cu atât ne vom pregăti la ceea ce ne așteaptă. Căci, D-lor, iluziuni nu ne putem face asupra viitorului: pe noi ne așteaptă încă lucruri mari și lucruri grele. Am obținut cât am putut obține până acum; ne-am întărit. Și când am putea fi siguri, că ne va lăsa soarta un timp măcar de 30 de ani ca să propășim cu liniște în desvoltarea noastră internă, fericită ar fi țara aceasta și ușor am putea zice atunci, cum ziceau mai mulți oratori în discuția de față: *laissez faire, laissez aller*, se vor îndrepta lucrurile de la sine. Această mulțumire nu ne este dată nouă. Noi trebuie cu puteri inzecit de încordate să lucrăm: căci nu avem o perspectivă sigură de pașnică desvoltare pentru viitorul acestor 30 de ani. Suntem prin poziția noastră geografică pe calea deslegării chestiei Orientului.

În zadar am voi noi să fim liniștiți și să rămânem în pace, cum dorim cu toții ca să fim; împrejurările nu ne lasă, și ne așteaptă mai curând sau mai târziu, dar în orice cas prea curând pentru desvoltarea noastră, noua izbucnire a crizei Orientului. Cu curaj, dar cu grije, ne-am dus noi viața în secolul acesta.

S'au tot ivit, și totdeauna la intervale prea scurte pentru noi, războaiele orientale și au întrerupt desvoltarea noastră. Nici odată războaiele

În secolul acesta nu au fost provocate de noi, dar totdeauna am fost învăluiți într'însele, și vom fi cu necesitate implicați și în viitoarea criză orientală. Suntem astăzi mai tari decât înainte, dar trebuie să devenim din ce în ce mai tari, pentru a ne simți din ce în ce mai siguri pentru momentul cel mare. Față cu această perspectivă, deosebirile interne dintre noi trebuie să fie totdeauna imblânzite. Trebuie să înlesnim din vreme conlucrarea legală a tuturilor la întărirea țării, pentru a ne putea arăta la momentul cerut ca membri uniți ai aceluiaș Stat. (Aplause prelungite).

Asupra interpelării d-lui Kogălniceanu încotră Sinodului

(Sedința Camerei de la 18 Decembrie 1884).

O importantă interpelare a lui M. Kogălniceanu, dezvoltată în ședința Camerei de la 18 Decembrie 1884, se ocupă de reforma Sinodului și de reaoa lui tendență de a sporî tagma călugărească. Însă animozitatea, ce transpira din cuvintele interpelatorului încotră înalților noștri Prelați de atunci, fac pe autorul publicării de față să-l combată prin discursul următor.

Când va veni momentul oportun pentru o reformă a Sinodului prin introducerea elementului mirean (și probabil acest moment nu va veni decât sub Domnia unui succesor *ortodox* al Regelui Carol I), legislatorii de atunci vor fi datori să-și reamintească interpelarea lui Kogălniceanu, cu atât mai mult, cu cât ea se referă și la lucrările Divanului ad-hoc al Moldovei în această chestie.

D-lor, am cerut cuvântul, fiind-că în discursul d-lui Kogălniceanu a fost o parte, în privința căreia cred că este bine să se audă în această Cameră și alt glas.

Fără îndoială, d-lor, chestia clerului a început a ajunge la ordinea zilei. Este un fel de mișcare în toată societatea noastră, în mare parte foarte bună, care în această parte se poate prezenta cu motivele ei la lumina zilei și poate să găsească aprobarea tuturilor. Dar este și o parte, despre care nu cred că se poate arăta cu adevăratele ei motive la lumina zilei.

D-lor, ce voia interpelarea onorab. d. Kogălniceanu, așa precum era anunțată? Înțelegeți, că nu mă voi pune a scruta intenția nimănui, ci voi lua interpelația așa cum a fost dezvoltată în Cameră. Așa cum a fost anunțată, interpelarea d-lui Kogălniceanu avea de scop a atrage atenția d-lui ministru al cultelor asupra călcării legăturii relative la călugări. În această privință este de datoria unui deputat de a chema pe ministru la respectul legilor, pentru ca el să facă pe alții să le respecte. Însă în această proporție chestia este foarte mică. Onor. d. Kogălniceanu v'a arătat însuș câteva date statistice din care rezultă, că, or cât ar părea de motivată plângerea d-sale în contra sporirii călugări-

lor și călugărițelor, în fapt numărul lor descrește din an în an; din ce în ce se împuținează și monăstirile și numărul călugărilor. În această privință suntem într'o stare de tranziție sigură în rezultat, tranziție în sensul de a nu se lăsa o prea mare întindere unui element, care, dacă ar deveni prea întins, ar putea fi periculos pentru Stat. Apoi, onor. Camera, în această privință nu aveți d-voastră remediul în mână? Nu aveți bugetele, în care sunt trecute toate monăstirile și tot personalul lor? Or în ce moment, când societatea civilă ar voi să reguleze chestia aceasta, are în mână arma singură: comisia bugetară, care poate reduce numărul călugărilor cât crede, și altă avere nu au astăzi călugării în afară de bugetul Statului. Va să zică intru aceasta nu poate să fie greutate, și chestia din acest punct de vedere este aproape irelevantă.

Prin urmare, de ce este vorba cu această ocazie? Vrea d. Kogălniceanu să dea un sprijin mișcării preoților de mir în contra clerului nostru înalt? Dacă voim să dăm acest sprijin, este oare bine, d-lor, să venim noi, societatea civilă, societatea laică, și să învrăjbim, să ațităm ura între preoții de mir și între prelații sfântului Sinod?

M. Kogălniceanu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Ceea ce m'a făcut să iau cuvântul este tocmai aceasta. Și eu, împreună cu mai mulți deputați, împărtășesc dorința ca să se facă ceva în această ramură; dar cu cât noi o împărtășim mai mult, cu atât vă mărturisesc că mi-este teamă de a vedea o chestie, care nu se poate duce la bun capăt decât cu buna înțelegere a tuturilor și mai ales cu buna înțelegere între noi și prelații bisericei Române, de a vedea, zic, o asemenea chestie tratată ca armă de învrăjbire pe terenul politic.

M. Kogălniceanu. Mai cer o dată cuvântul.

T. Maiorescu. Cu această manieră de a trata chestia, cred că nu vom ajunge la nici un rezultat; și vedeți, d-lor deputați, cât era de nedreaptă acuzarea, pe care onor. d. Kogălniceanu a făcut-o unora din prelații noștri, cel puțin în întinderea în care a făcut-o. Aduceți-vă aminte, de ce era vorba. Se zicea întâi: se poate ca Sinodul, membrii importanți din Sinod, să vie și să se pue în ceartă cu catolicii, să voiască a rămânea preoții lor numai misionari? La noi, unde, ca d. e. în județul Roman, sunt sate, cari pentru a treia parte au locuitori catolici? — Să vedem, merită prelații noștri această acuzare?

Apoi acolo până mai deunăzi veneau preoți *Italieni*, și până când au fost lucrurile așa, toată

lumea trăia în bună pace. De la un timp încoace s'au rechemat preoții italieni și se trimit pe acolo preoți *unguri*, așa încât este o întreagă agitație de un caracter străin de însăși religia.

De această tendență a preoților unguri sunt sigur că guvernul din Pesta este străin. Dar sunt în Ungaria, ca în or-ce Stat liber, tot felul de tendențe a diferitelor partide în afară de guvern, și poate de acolo vine mișcarea, care are aerul de a face din unii preoți catolici ai județului Romanului nu numai apostoli ai religiunii, ci apostoli cu intenții vândute de agitări naționale politice în contra noastră. (Aplause.)

Apoi, d-lor deputați, dacă în momentul de față guvernul țării noastre, dacă toți oamenii noștri politici și în timpii din urmă chiar toată presa noastră (căci și *România Liberă*, care avea înainte o altă direcție, și a schimbat-o astăzi), dacă, zic, tot ce se mișcă în această țară cu viață publică se ferește cu cea mai mare scrupulositate de a se amesteca întru ceva în Statul vecin, unde sunt Români, dacă într'această rezervă absolută noi putem servi de model de buni vecini: apoi suntem și noi în drept a cere, ca nici în mijlocul nostru, în țara noastră, să nu se încerce din partea unor Unguri agitații în sensul contrar nouă. (Aplause.)

Poate că prelații noștri, mai puțin deprinși cu formele parlamentare și diplomatice, dar simțind și ei unde stă astăzi o parte a chestiei acestor catolici, poate că nu s'au exprimat tocmai clar. Dar cred că atitudinea lor schimbată, în ceea ce privește cazul citat de d. Kogălniceanu, își are cauza sa aci, și cred dar, că din acest punct de vedere nu merită prelații noștri să fie acuzați așa cum au fost acuzați.

Era un al doilea lucru ce l-a relevat onor. d. Kogălniceanu: cele petrecute între Mitropoliti la înmormântarea lui Cuza. Mare Domn a fost Cuza în privința multor acte mari ce le a făcut și cari stau întipărite în memoria tuturilor, zicea d. Kogălniceanu. Așa este. Inșă vedeți, d lor, deosebirea între mărirea curat istorică și între o situație mai mult politică nu se poate face bine decât după ce a trecut mult timp de la acea mărirea istorică. Este probabil, că peste 40—50 de ani istoria are să vorbească în mod nepărtinitor de actele naționale ale lui Vodă Cuza. Dar nu veți tăgădui, că sub cuvintele acestea mari despre Vodă Cuza s'a încercat pe ici pe colo, ce e drept, fără rezultate puternice, dar în fine tot s'a încercat pe ici pe colo a se face o agitație, care nu știu dacă a avut totdeauna de scop exclusiv interesul Istoriei universale și paza panteonului

celebrităților noastre trecute, fără nici o tendință de actualitate sau de viitor. Și așa fiind, s'a întimplat să moară Principele Cuza în niște momente, în cari istoria nepărtinitoare era greu de despărțit de politică militantă, și în asemenea momente a fost el înmormântat în țară la Ruginoașă.

S'a putut întimpla, și aceasta nu este prea greu de închipuit, ca cu această ocazie să vie și unii oameni, cari nici măcar cenușa și majestatea morții nu au respectat-o în destul pentru a lăsa înaintea ei să tacă interesele momentane de partid. S'a putut întimpla d. e. ca cu această ocazie să se facă demonstrații de politica zilei, și când, fără a voi, neavând acest scop, dar în fine co-existent cu aceasta, un prelat al țării provoacă pe Mitropolitul-primat într'un mod cam deschis, să ia o parte mai demonstrativă la această ceremonie, vè pare că este așa de straniu din partea Primatului, răposatului Nifon, ca să zică: nu intru pe această cale și nu găsesc bine să între fratele meu din Iași pe această cale?

Apoi, onor. adunare, ce voim noi? Sunt multe lucruri rele în clerul nostru, care trebuiesc îndreptate, și onor. d. N. Ionescu și noi toți ne vom asocia cu d. Kogălniceanu la or ce îndreptare

sănătoasă a lucrurilor; dar un lucru bun are clerul nostru: nu prea face politică militantă, prelații noștri nu fac intrigi politice în Stat; nu fac agitări în contra guvernelor noastre.

Ați văzut vre un Mitropolit la noi, care să fi încercat să ție în eșec pe guvern, cum s'a întâmplat d. e. în Sirbia? Asemenea lucruri nu se întâmplă la noi. În totalitate prelații noștri ne lasă în liniște în ceea ce privește direcția politică a societății civile.

Ce trebuie să voim noi acum?

Am voi noi oare să se amestece prelații mai mult și într'un mod mai accentuat, mai activ în această privință? Nu cred.

Prin urmare, de ce să ne mirăm, dacă Mitropolitul-primat a intervenit ca să nu se facă nici o demonstrație politică cu ocazia inmormântării răposatului Cuza-Vodă?

Eu cred, că bine a gândit acel Primat, când a gândit în acele momente, că putându-se produce o agitație oare care în țara, nu trebuia să lase să participe și biserica la această agitație. Din parte-mi sunt convins, că și Mitropolitul Moldovei de atunci n'a avut nici o intenție de a face politică de agitare, și astăzi cred, că însuș Mitropolitul Primat al României, care pe atunci era Mitropolit al Moldovei, admite că bine a fă-

cut atunci fostul Mitropolit Primat din București, că nu a luat parte la o ceremonie, care-i părea implicată în demonstrații politice.

D-lor, în această stare de lucruri, dacă noi, adică societatea noastră civilă, avem dorința de a îndrepta starea clerului nostru și mai ales dorința foarte legitimă de a ridica clerul de mir, cred că nu ar trebui să venim și să tragem la bara Adunării pe Episcopii țării.

De sigur că sunt multe slăbiciuni omenești de vindecat, și multe rele de stîrpit, dar să nu uităm (și cu drept cuvînt a relevat aceasta și onor. domnul Ionescu), că toți Episcopii noștri sunt aleși de țara întreaga reprezentată în Cameră și Senat, că ceea ce avem astăzi pe scaunele episcopale, este ceea ce noi, țara, cu sufragiul nostru, am scos și am ales din toată preoțimea și am pus pe acele scaune.

Așa fiind, este oare lucru nemerit, ca în momentul când ne alipim de biserică, cel dintîi pas al nostru să fie o critică amară, o declarație violentă în contra acestor Episcopate? Și dacă așa procedem noi la reforma bisericii și dacă așa ațităm noi preoții de mir în contra Episcopilor, ne mirăm că Episcopii încep a se găsi instrăinați de noi? și că încep a privi în noi, societatea modernă, un fel de dușman care-i atacă și care

nu le lasă participarea liberă, deschisă, bine-voi-toare la opera noastră? Apoi aceasta ar fi o bună acțiune politică a noastră, societate civilă? Dar atunci de ce prin Constituție am admis Episcopii în Senat? Fără îndoială, pentru ca împreună cu noi să lucreze și ei ca buni colegi la îndreptarea clerului; și când aceasta este starea noastră constituțională, este oare drept ca noi, Camera de jos, să venim să le săpăm autoritatea cu interpelări de acestea? Nu mai înțeleg. Eu cred, că ar trebui cu toții împreună și cu ei împreună să procedăm la îndreptare, și or-ce des-binare și învrăjbire, care cu această ocazie o-ntroducem noi laicii în contra Episcopilor, este o întârziere a acestei opere de reformă, și onor. d. Kogălniceanu, care cu drept cuvânt ne arată însemnatul rol național, ce l-au avut prelații noștri în 1857, nu poate să ne facă să credem, că astăzi ar trebui să începem un fel de război civil în contra Episcopatului Român!

Onor. Cameră, convins, ca și d-voastră toți, că se simte răul și că toți avem dorința de a-l îndrepta, m'am crezut dator de a ridica un glas slab în favoarea conlucrării noastre a tuturilor pentru această reformă împreună cu însuș Episcopii. Căci nu este nimic mai periculos decât ca societatea civilă, care nu tolerează ca să se ames-

tece biserica întru ale ei, să se amestece ea într' un mod dușman întru ale bisericeii. Nu trebuie să ne instrăinăm un așa de puternic mijloc de întărire a poporului nostru.

Pentru ca să ajungem la această reformă în bună și pașnică lucrare, prima cerință este respectarea bisericeii și a reprezentanților ei din partea noastră. (Aplause.)

70.

La Adresă. Nemulțumirea în țară. Necesitatea unei magistraturi mai independente.

(Ședința Camerei de la 27 Noembrie 1885).

D-lor deputați, prin darea de seamă ce a făcut d. raportor asupra celor petrecute în comisia de răspuns la adresa Tronului, ați putut vedea că în această comisie în care mi-ați făcut onoarea și de astă dată de a mă alege, nu s'au putut întruni sufragiile unanime a membrilor pentru redacția ce se propune votului d-voastră. O minoritate, compusă din d. Laurian și din mine, a prezentat comisiei câte-va amendamente; două din acestea, cele mai principale, n'au fost primite de majoritate. Pentru noi importanța lor a fost destul de mare pentru a ne face ast-fel să votăm în contra proiectului întreg. Vom motiva la

timp aceste amendamente înaintea d-voastră; și dacă nu vor avea favoarea de a fi primite, ne vom vedea, cu părere de rău, siliți a vota în contra întregii adrese.

D-lor deputați, suntem în discuția generală a adresei; după art. 95 din Constituție „la deschiderea sesiunii Regele expune prin un mesagiu starea țării, la care parlamentele fac răspunsurile lor.“ Suntem dar chemați după Constituție a ne da fie care părerea, fie prin vot, fie prin vorbire, asupra modului cum privim starea țării în momentele de față. Ca să putem judeca starea țării, este bine să ne întrebăm mai întâi, cari sunt în momentele de față elementele diferite, care preocupă opinia publică și sunt caracteristice pentru o expunere a situației. Noi vedem mai ales trei elemente diferite, cari nu pot fi trecute sub tăcere când este vorba de starea țării de astăzi. Două din aceste se arată în felul său de către d. raportor al majorității, unul nu se arată.

Aceste trei elemente sunt următoarele: întâi și poate predominând în preocuparea d-voastră: criza care se desfășură în Balcani; al doilea, în nauntru, grija pentru situația economică; mai adăogăm al treilea o altă preocupare, nu externă, ca cea dintâi, nu de ordine materială, ca

cea dea doua, ci de o altă ordine foarte caracteristică; vom numi acest al treilea element: nemulțumirea crescândă a țării față cu administrația.

Voi trece foarte repede peste cele două elemente dintâi. În privința evenimentelor, cari se petrec în așa apropiere de noi dincolo de Dunăre, noi nu avem nimic de zis la formularea făcută de majoritatea comisiunii în proiectul de răspuns la adresă. Față cu apărarea țării, în ceea ce privește situația ei în relațiile internaționale, noi ne asociem la acea expresie de sprijin ce trebuie să fie dată guvernului. Cred chiar, d-lor deputați, că ne putem felicita de situația noastră în această privință. Atitudinea rezervată ce a păstrat România în conflictul balcanic, și, dați-mi voe a adăoga, fără a ni se putea imputa o excesivă mândrie națională, demnitatea și siguranța procedărilor, prin cari s'a distins Statul nostru cu ocazia acestui conflict vecin, a dat o dovadă despre maturitatea politică, la care a ajuns România, și despre tăria, cu care știe a-și îndeplini misiunea modestă, dar bine înțeleasă, ce o are în politica generală a Europei. (Aplause.)

Așa de adinc este acest simțiment în noi, încât și ceea ce voi avea onoarea să vă zic a-

supra părții, la care ne-am despărțit de majoritate, o voi zice numai într'un mod condițional. Este adică bine înțeles, că noi vorbim despre nemulțumirile crescende interne numai presupuind, că vom avea timp de dezvoltare pașnică pentru a ne ocupa de asemenea chestii. Dar dacă criza vecină va lua un caracter mai acut, vom fi cei dintâi a da dovadă despre necesitatea ce simțim, că or ce divergență între noi trebuie să înceteze, când este vorba de susținerea țării față cu străinătatea. (Aplause.)

D-lor, trec și mai pe scurt asupra celui de al doilea punct relevat în situația actuală, adică asupra stării noastre economice, pentru a nu vă obosi prea mult în această discuție generală. Este un amendament special pus de noi în această privință, care ne va veni în discuția pe articole, și atunci unul sau altul dintre noi va dezvolta motivele acestui amendament.

Viu acum la al treilea element, care ne pare a caracteriza starea țării noastre în acest moment; la nemulțumirea, pe care o credem crescândă în privința administrației.

Aici se cuvine a menționa mai întâi unul din simptomele publice, cari s'au produs întru aceasta: este coaliția mai multor bărbați politici însemnați, unii din Cameră și Senat, cei mai mulți afară

din Cameră și Senat, coaliție care, cu toată divergența de principii afirmată, se simte oarecum forțată de împrejurări ca să se formeze și care-și îndreaptă acțiunea în contra guvernului de astăzi. D-lor, nu este treaba noastră de a vorbi pentru sau contra unei asemenea coaliții, nu ne privește întru cât este o coaliție. Dar pe mine mă interesează, dacă imi permiteți a vă aduce aminte de un punct de vedere susținut și în anul trecut, din punctul de vedere al necesității, ca toate elementele politice ale țării să fie reprezentate într-o Cameră. Va fi important a constata din acest punct de vedere, dacă elementele conservatoare, pe cari le ved în coaliție și cari prin manifestul lor cer libera expresie a țării, înțeleg prin aceasta: că vor să participe și ele la viitoarele alegeri și la viitoarele Camere.

Dacă o vor, atunci manifestul coaliției este cel dintâi fir de iarbă crescut peste pământul, în care este bine să fie și să rămăe înmormântată rezoluția din anul trecut, prin care se declară de nelegală revizuirea și dotația Coroanei. Atunci cei ce din legalitate își fac o armă de atac în contra guvernului, vor da mai întâi ei înșii exemplul că reintră în legalitate și se supun legilor țării, și dacă va fi așa, atunci acest manifest să vă fie un semn bine venit!

De altminteri coaliția în chestie nu are pentru noi o altă valoare decât aceea de a fi un simptom mai mult al preocupățiunii generale în țară, simptomul unei mari și întinse nemulțumiri.

D-lor deputați, nu este lucru ușor de a vorbi cu oare-care folos despre nemulțumirile unei țări cu administrația sa, și sper că-mi veți face onoarea de a crede mai dinainte, că nu am atins un asemenea punct pentru a vă debita numai un șir de fraze generale de opoziție.

Administrația e un aparat foarte complicat; sunt 3000 de primari, atâți subprefecți și atâția prefecți, etc., sunt așa de multe chestii izolate, ce în decursul unui an se resolvă de administrație, încât ar fi cea mai mare nedreptate, când ar cita cineva numai 2, 5 sau 10 nemulțumiri, fie or cât de legitime, pentru nedreptăți suferite din partea administrației și ar veni să facă din aceasta o armă de acuzare în contra guvernului într'o discuție generală la Adresa Tronului. Asemenea rele s'au comis și, din nenorocire, din cauza slăbiciunilor omenești se vor comite în totdeauna; și-mi aduc aminte foarte bine, cu câtă dreptate s'a atacat și reaua administrație a conservatorilor, cum se poate ataca și reaua administrație a guvernului liberal. Aci au mare cuvânt aceia cari zic, că întreaga cultură a țării cu moravu-

rile ei trebuie să fie mai întâi îndreptată și apoi va veni și o mai bună administrație în toate amănunțele.

Cu toate acestea expresia „nemulțumire“ pentru a caracteriza opinia publică dintr'o țară nu este un cuvânt, care trebuie înlăturat, și nu este imposibil de a afla un fel de măsură, după care să ne putem forma judecata cu oarecare siguranță.

Multe rele se pot face într'o administrație; totul este ca să simțăm, că *direcția centrală* verezută, manifestă, este spre îndreptare. Multe slăbiciuni vor avea mulți funcționari de ai noștri orcum s'ar alege, fie și cu cea mai mare bună credință, numai să se simtă că este în adevăr serioasa tendență de a-i alege bine și de a-i face să procedă în lucrările lor după legi și după dreptate.

Dar când s'ar vedea din contră, vorbesc ipotetic, nu într'un cas, nu în două, nu în zece, ci când s'ar vedea într'un mod aproape general, că administrația centrală, în loc să reducă pe cât poate rezolvirea chestiilor la o normă de dreptate sau de echitate generală, tinde a spori acțiunea arbitrară a unor membri din partid, fie în interesul exclusiv al partidului, fie în interesul personal al partizanilor; când s'ar vedea mai departe, că un minister, în decursul unui timp

mai îndelungat al acțiunii sale, se ferește a aduce în desbaterea Camerei vre-o măsură legislativă, care să mai restrângă arbitraritatea administrativă, și dacă chiar se prezintă vre-un asemenea proiect, îl desbate numai de aparență, îl întârzie, îl modifică, îl slăbește și în urmă îl înlătură, atunci suntem în drept de a ne întreba: prin o asemenea tendență, manifestată prin o mai lungă experiență, va crește sau va scădea nemulțumirea țării și, dacă va crește, se va putea vorbi cu oare-care temeii într'o discuție a Adresei către Tron despre această situație?

Putem dar avea două constatări diferite, sau dacă este vorba numai de nemulțumiri parțiale în diferitele amănunte a le administrației, sau dacă este vorba de o tendență generală a administrației centrale spre lăsarea intereselor în arbitriul membrilor influenți din partid.

Intre acest „dacă și dacă“ avem să facem cumpăna.

Să examinăm dar chestia mai de aproape. Onor. meu preopinent, d. Tacu, vede lucrurile în niște colori foarte trandafirii. D-sa are convicția, că se îndreptează toate sub administrația actuală și că vor veni proiecte de legi, cari vor încuraja industria, comerțul, învățământul public și că se vor face toate ameliorările cerute de noi.

Dar, d-lor deputați, de la proclamarea Regatului au trecut patru ani și mai bine, suntem în anul al cincilea și ar fi timpul venit să ne dăm seamă despre tendența administrației centrale spre bine sau spre rău.

După proclamarea Regatului ne-a spus guvernul, nu noi o zicem, guvernul a zis-o și a repetat-o: a venit era cea nouă, aveți o muncă mult mai mare, mult mai grea de îndeplinit; ați constituit Statul român, acum aveți sarcina de a-l organiza înăuntru.

Pentru ce acest Stat român trebuie să se organizeze?

Pentru că Statul român, în urma constituirii sale moderne, a devenit un Stat constituțional și occidental; trebuie să se deosibească de orientalismul, în care era căzut în secolul trecut, prin urmare trebuie să introducă în legislația sa între altele și o mai mare siguranță individuală a cetățeanului în contra arbitralului guvernamental.

Căci atunci, când se zice Stat constituțional, aceasta implică între alte lucruri esențiale o putere legislativă, o putere judecătorească și o putere executivă. Va să zică, în deosebire de Turcia și Rusia, nu are puterea executivă să intre în justiție, nici să paralizeze acțiunea puterii legiuitoare; nu are puterea legiuitoare să

facă executare sau să facă justiție; iar puterea judecătorească are să aplice după conștiință o lege scrisă și să dea dreptate pe cale generală tuturilor, fie guvern, fie particular.

Acestea, în princip, sunt cele trei atribuții deosebite, fără de cari nu există Stat constituțional.

Nouă însă ne lipsește încă unul din acei trei stâlpi, pe cari stă Statul modern; ne lipsește independența puterii judecătorești de puterea executivă.

Și mă mir (dar m-am mirat de atâtea ori înainte d-voastră!) cum se pot găsi în partidul liberal oameni, cari să zică: nu este încă coaptă societatea noastră sau moravurile noastre pentru această independență; adică pentru inamovibilitatea magistraturei. Partidul liberal, care a reformat, care a constituit, care a voit să facă chiar progrese în constituționalism prin revizuire, nu vede oare că, dacă declară poporul român de astăzi incapabil de a avea independența magistratului, îl declară implicit incapabil de a avea sistem constituțional? Căci este absurd a vorbi de sistem constituțional, dacă nu ai independența magistratului de guvern. (Aplause).

Este absurd; este mai rău decât absurd. Îndată ce nu ai independența magistratului, ai

intrat în Orient. (Aplause). Ai intrat chiar mai departe și ești mai rău decât în Orient. Cu hatirurile turcești știi la cine te adresezi; cu aparența unei magistraturi, care judecă după o carte de legi, dar care însăș este schimbată și menținută după arbitriul unui ministru, ai ipocrizia, ai hatirul mai teribil mascat sub aparența unei legalități, și atunci este mai bine franca declarație de orientalism cum era mai înainte. (Aplause.)

Dar acestea sunt generalități, cum zicea d. Lascar Catargi. (Aplause.) Să specificăm ceva chestia.

Organizarea în interior!

Acum patru ani, cea dintâi chestie la ordinea zilei a fost: magistratura independentă. Cu drept cuvânt, fiind-că nici nu există Stat constituțional fără aceasta.

În Mesagiul de acum trei ani s'a repetat, în mesagiul de acum un an iarăș s'a zis: veți avea asigurată independența magistraturei și încrederea justițiabililor. Dar nu știu cum s'a întimplat ca totdeauna ministrul, care în vre-un Mesagiu ne da asemenea promisiu, să fi fost schimbat înainte de a se putea încerca măcar să-și realizeze promisia.

Ministrul, care acum patru ani ne dase această

promisie, onor. d. Pherechydé, a fost schimbat a doua zi; și ministrul de justiție de acum 3 ani a fost schimbat; și ministrul care ne a promis în anul trecut — nu-mi mai aduc aminte care... a! d. Voinov, a fost schimbat după două luni. Și mă tem că ministrul, care ne promite astăzi, adică nu ne prea promite de astă dată, va fi schimbat după două zile. (Iaritate).

Cum vă pare d-voastră aceasta? Intreb eu: ce vrea partidul liberal să facă cu o organizare așa de fundamentală, precum este neatîrnarea magistraturei de arbitriul guvernului? Dar ce însemnează toată lupta pentru libertate în orice Stat modern? Ce însemnează, dacă nu scoaterea unei părți a vieții publice din arbitriul puterii executive? Și când patru ani ni se tot repetă din an în an, că trebuie să organizăm și să reorganizăm, și se tot promite și nu se face, imi vine să zic: pare că e un făcut, adică făcut în sensul poporului, care prin făcut nu înțelege săvîrșit, ci înțelege că e ursit, în cazul nostru ursit de a nu se face. Când vedem, că se sustrage regulat orice ministru al justiției de la opera pe care o propune, aceasta nu vă pare d-voastră, că autorizează pe cine-va să spue în Cameră, trăgînd suma acestei experiențe de patru ani: nu este voința serioasă a administrației centrale de

a scoate de sub arbitriul puterii executive soarta magistratilor și prin ei soarta imprecinaților? (Aplause.)

Aduceți-vă aminte de acum un an. In acea interesantă defilare de oratori în nou aleasa Cameră, care după părerea revizionistilor avea să ne dea o mai bună expresiune a țării, în acea defilare, pe care d. Kogălniceanu a caracterizat-o într'un mod cam pitoresc ¹⁾, se înscrisese la vorbă și actualul ministru al justiției și ne ținuse o cuvântare frumoasă. Și când am văzut cum în sensul celor zise de Mesagiul de atunci, adică de independența magistraturei, se schimbă ministrul justiției și vine d-sa, vă mărturisesc că am pierdut pentru moment bănuiala, ce începusem a o avea, că nu se va face nimic de partidul liberal sub acest guvern pentru independența magistraturei și mi-am zis: d. Nacu are să facă ceva; toată ambițiunea, toată onoarea unui reprezentant al tinerimii inteligente din partidul liberal este legată de această chestie. Și în adevăr am și văzut îndată o comisie numită de d. ministru al justiției, în care mi-a făcut onoarea de a mă convoca și pe mine, care a fost consultată de d-sa ce trebuie să facă. In acea comisie a spus

¹⁾ „Irozii din Vicleim“.

fie-care ce a crezut. Ministrul justiției, cu o laudabilă energie, s'a pus apoi pe lucru, a făcut un proiect de organizare, l-a trimis în cercetarea Curții de casație, și nu știu dacă și a altor Curți, ni l-a trimis tipărit și nouă, membrilor acelei comisii. Ce m'a înspăimântat însă îndată ce am văzut lucrarea tipărită și mi-a deșteptat iarăș vechia bănuială, a fost... însă, d-lor deputați, după discuțiile latinești dintre d. Rădulescu și ceilalți membri din Cameră, mi-e frică să mă arunc și eu în latineasca. Dar iată lucrarea d-lui ministru, o am cu mine. Ea poartă titlul: „ante-proiect“. Ce va fi aceasta, ante proiect? Pe cât înțeleg eu acum, între proiect și ante-proiect este o deosebire foarte mare. Proiect înseamnă pe latinește o aruncătură înainte. Ante-proiect va fi însemnând dar o aruncătură înainte a unei aruncături înainte a organizării judecătorești. (Ilaritate. Aplause).

Mă așteptam acum să văd, ce se face la deschiderea Camerei. Mesagiul Coroanei, așa de bogat în solitudinea sa pentru lucrările d-voastră în anul trecut, în anul acesta vă zice cu un laconism demn de o mai bună cauză: mai aveți din anul trecut proiecte de legi; guvernul meu vă va mai prezenta și altele. Atâta e tot? Cum? Un proiect de lege așa de însemnat, fundamen-

tal, care are să ne facă un Stat constituțional din ce nu suntem decât în aparență, se lucrează pe baza întregii atmosfere a Camerei din anul trecut de d. ministru al justiției, proiectul se trimite la Curtea de casație, este gata, îl am și eu, și nimic despre el în Mesagiu?!

Fără îndoială, m'am crezut dator în comisia adresei să întreb, cum stăm cu această chestie. Și d. ministru a avut amabilitatea a ne specifica cu mai puțin laconism câte-va proiecte de legi, care au să vie în desbatere, și atunci am auzit, că are să vie în desbatere mai întâi de toate un proiect asupra instrucției publice.

M'am informat mai de aproape. E ceva straniu acest proiect al instrucției publice. Știți că profesorii se aleg prin concurs și sunt cam inamovibili. Acestora n'ai ce să le faci; adică n'ai ce să le faci cu influența guvernamentală, nu sunt direct la discreția guvernului. Reforma învățământului e o chestie foarte importantă pentru îmbunătățirea țării în genere. Politicește vorbind însă în chestia ce o discutăm acum, adică în privința restringerii arbitriului administrativ acolo unde nu are ce căuta, reforma învățământului public se află pe a doua linie.

Și apoi mai adăogați și aceasta: proiectul învățământului public, or cât de însemnat ar fi, nu

e gata, nu e încă scris, nu e făcut; nu s'a consultat nimenea asupra lui; nu e dat încă în consiliul miniștrilor, și totuș de odată accentul din partea guvernului și a majorității comisiei, că acest proiect nefăcut trebuie să vie înainte și proiectul pentru organizarea judecătorească, făcut, tipărit, publicat și distribuit, are să vie în urmă. Straniu lucru! În urma a ce? Mi-am permis a întreba pe d. ministru al justiției, și cred că nu comit o indiscreție spunind ceea ce ne-a zis d-sa în comisie. . . Cu autorizarea d-sale dar spui că a zis, că pentru d-sa reforma magistraturei e strins legată cu îmbunătățirea salariilor magistraturei și după părerea d-sale această îmbunătățire s'ar urca la un milion, și dacă acest milion e disponibil sau nu, trebuie să se vadă după discuția bugetelor.

Eu mi-aduc aminte că pentru profesorii, cei cam inamovibili, cari nu se pot prea lesne câștiga influenței guvernului, numai decât s'au găsit 1.400.000 lei; dar când vine chestia la magistratură, unde e tocmai vorba ca prin o nouă organizare să se scoată de sub influența puterii executive, se leagă totul de un milion, care e greu de găsit, și în situația financiară a momentului impresia ce am avut-o, e: că nu se va găsi de loc pentru proiectul acesta de lege. Curioasă ar-

gumentare a ministrului de justiție! Judecători, voi, chemați a judeca nu numai oameni privați, ci prea adese ori și administrația în relațiile cu cei privați, voi, cari pentru aceasta atirnați de la arbitriul meu, ministrul de justiție, în ceea ce privește Curțile de apel și tribunalele și judecătorii de ocoale, vouă, fiind-că n'am un milion ca să vă măresc leafa, nu vă dau nici măcar ceea ce v'aș putea da fără leafă: demnitatea și independența voastră (Aplause). Dar tocmai fiind-că lipsește un milion, dați-le cel puțin demnitatea oficiului, ca să se știe că nu sunt atirnați de bunul plac al unui ministru.

Onor. d. raportor ne-a atribuit, în darea de seamă ce a făcut asupra desbaterilor din comisia adresei, intenții prea juvenile când a zis, că amendamentul nostru a avut „scopul de a cere reforma magistraturei înainte de or-care altă lucrare“. Nu, acesta nu a fost scopul nostru. Camera fără îndoiala o să lucreze, după dispoziția timpului său, aceasta sau altceva; dar scopul nostru era de a cere „neintârziata“ prezentare a proiectului, care ne-a fost anunțat în zadar de patru ani de zile, care acum e făcut și tipărit, și se vede de o-dată amănat în indefinit, pus în urma unui proiect nefăcut și neadus. Noi am vrut să arătăm, cum prin această proce-

dare se dovedește, că nu e intenția guvernului ca să vă prezente reforma organizării judecătorești.

D-lor, chestia urgenței anume pentru reforma magistraturei mi se pare că e mult mai importantă decât se arată la prima vedere. Căci în acelaș mod, în care vorbeam de judecarea unei nemulțumiri din societatea întreagă asupra administrației în genere, să vedem de nu vom putea găsi o măsură pentru a judeca, dacă magistratura noastră a crescut sau a scăzut în nivelul ei sub guvernul liberal? Sau cel puțin să constatăm, dacă a crescut sau a scăzut în aprecierea țării asupra ei?

Iată măsura ce v'o propui pentru a putea judeca: fac apel la conștiința d-voastră, cum își aduce aminte fie-care din d-voastră, căci aci nu e vorba de partid.

Cunoaște fie-care din d-voastră, fie din ceea-ce s'a petrecut chiar cu d-voastră, fie din cercul relațiilor private ce le aveți, următorul lucru: când astăzi o persoană are un proces important, ați auzit d-voastră cu toții zicându-se: să-mi aleg un avocat aproape de guvern și cu influență, că dacă nu fac așa, am să pierd procesul? Spun un adevăr de toți cunoscut cu aceste cuvinte?

E unul din d-voastră, care vrea să mă des-

mință? Unul singur? Nici unul nu mă intrerupe. Dacă dar nu e nici unul, ce însemnează aceasta? Aceasta însemnează, că s'a pierdut încrederea țării în independența și imparțialitatea magistraturei. Cu alte cuvinte, se simte că magistratura e o dependență a guvernului.

Apoi acesta e statul constituțional modern?

Dar când aș merge acum mai departe în acest șir de constatări în chiar conștiința d-voastră, când aș zice....., dar nu voi comite lipsa de parlamentarism de a cita un singur nume. Eu voi face numai și numai apel la d-voastră, și argumentația mea numai atunci va fi temeinică, când în capul d-voastră la amintirea lucrului va sta și numele persoanei, atunci se va dovedi, că așa e opinia publică. Când aș zice dar, în București cine este avocatul cel mai influent ca partizan al guvernului? Cine e acela pentru care, dacă e un proces important, se face un *steeplechase* (cuvânt englez dar lucrul nu este din patria constituționalismului), cine să l aibă mai întâi, și nefericitul împricinat, care vine în al doilea rând, aleargă disperat la ușa tuturilor celorlalți avocați ca să caute o contrabalansare a influenței. Aceasta, d-lor, e un scandal. (Aplause.)

Mai adăogați acum curagiul (e parlamentar termenul), cu care o persoană de o așa influență se folosește și de poziția sa spre a schimba cu ajutorul aparatului legislativ o dispoziție interpretativă a legii pentru un proces ad hoc, și atunci îmi veți da dreptate când zic, că am căzut mai jos decât hatirul turcesc (Aplause.)¹⁾

De ce nu se îndreptează dar starea de astăzi, când vedem că mergem din rău în mai rău? Și cum suferă aceasta partidul liberal? Acum zece ani era d. Lahovari ministru de justiție. În contra sa se poate vorbi de influență politică, de candidaturi oficiale și de altele, dar în privința justiției cine era persoana influentă pe atunci, la care trebuiai să mergi numai decât ca să câștigi procesul? Stă în conștiința d-voastră vre-o persoană influentă după atunci, precum stă pentru acum?

D. Dimitrescu și Djuvara. Da.

T. Maiorescu. Fiind-că în privința aceasta ved că sunt în divergență de opinie cu unii din d-voastră, retrag această parte a argumentului meu. Dar sunt dator să spun, că după convingerea mea personală, de și nu e împăr-

¹⁾ În urma acestor cuvinte și după o scrisoare publicată și semnată de d. Eug. Statescu s'a întimplat un duel între d-sa și autorul scrierii de față.

tășită de toți din d-voastră, era mai mare simțimentul public despre independența magistraturei sub ministerul conservator.

I. Cămpineanu. Da, când da ordine în materie electorală.

T. Maiorescu. Poate să aibă dreptate d. Cămpineanu . . .

I. Cămpineanu. Aceasta este scris.

T. Maiorescu. Nu contest, dar nu e în chestie. Recunosc că în materie politică, electorală, nu era pe atunci simțimentul independenței mai mare decât acum; era foarte energică influența guvernului în viața politică. Inșă ce curioasă manieră de a trata magistratura prin o asemenea întrerupere! D-lor, or-care ar fi influența în ceea ce privește alegerile, aceasta nu are a face cu nevoile de toată ziua, nu are a face cu procesele numeroase și obișnuite ce le au cetățenii din această țară. Ce puneți d-voastră în comparație mișcarea trecătoare a unei elecțiuni, or cât de importantă ar fi, cu zilnica corupție a simțimentului de dreptate în celelalte afaceri? (Aplause parțiale.)

Dar să mergem mai departe. Să constatăm că această decădere a opiniei publice în ceea ce privește independența magistraturei în țară merge paralel cu un întreg sistem rău al administrației

centrale, și anume cu încurajarea influențelor personale nelegitime în mai toată sfera intereselor publice și private.

Nu așa, d-lor, că într'un Stat constituțional puterea legislativă se deosebește de cea executivă și de cea judecătorească?

Inchipuiți-vă acum în ipoteză, că un guvern oare-care nu ar voi să se limiteze bine competența fie-căruia din aceste ramuri ale puterii publice, folosindu-se tocmai de amovibilitatea funcționarilor administrativi, de influența administrativă în toate afacerile, în darea de contracte, în băuturile spirtoase, în arendarea moșiilor Statului, în darea antreprizei tutunurilor, etc. etc. Nu vorbesc de guvernul acesta, fac numai o construcție ipotetică. Să ne inchipuim dar în ipoteză, că ar fi un guvern care și ar zice: cum să-mi asigur o majoritate în Camera? Principiile? Bun lucru! Interesele? Mai sigur lucru! Și ast-fel ar zice: dacă aș lăsa eu oare-care influență preponderantă, în afară de orice preocupare pentru o bună și normală administrare a țării, în mâna unor membri ai partidului meu în orașele diferitelor districte, cu condiție ca să mă susție cu voturile lor totdeauna la guvern? O simpla hipotesă d lor; ce ați vedea atunci? Ați vedea, că un membru al Adunării, sau fie

și un membru al administrațiunii, ar fi pus pe guvern în poziție de a tranșa, afară de legalitate și numai prin arbitriul său, multe chestii pentru cari s'ar conveni să fie numai legea hotăritoare; de exemplu, ar provoca numiri în funcțiuni nu numai administrative, dar și judecătorești, ar asigura un fel de bună predispoziție în interesele judiciare ale cutăruia sau cutăruia din protegiații săi, ar dispune de numirea și destituirea unor directori de școale, cari se consideră ca posturi administrative, ar influența în mod hotăritor confirmarea unui contract de arendare al moșiilor Statului, al monopolului tutunurilor, etc. etc.

Dar îmi veți zice acum: ce are a face această ipoteză cu realitatea?

De, d-lor, e cam îndrăsneț să vii la realitate. Cum să v'o dovedesc? Cum să mă justific? Voi încerca modul întrebuițat adineaori. Propria d voastră memorie să mă justifice, eu însumi nu voi numi nici un nume, nu voi cita nici o persoană. Dar vă pun întrebarea: cine este în județul... căci aceasta se face pe județe; după ipoteza noastră se dă unul sau mai multe județe într'un fel de antrepriză materială și morală... care județ vreți să-l luăm? Să zicem de exemplu Botoșani; așa dar vă pun întrebarea: cine este, în înțelesul celor zise mai sus, omul cel mare și

tare în Botoșani? Cine în districtul Tecuci, cu înriurire și asupra Bêrladului și mai departe? Cine este omul cel mare în orașul Buzău? Care este dinastia, care stăpânea până mai deunăzi districtul Vaslui? Astăzi aud că s'a schimbat acolo, dinastiile acestea se cam schimbă. Este un fel de joc de balanță de la unul la altul. Dacă aș întreba, de exemplu, cine este astăzi la Focșani, aș fi eu singur nedomirit, fiindcă ved că se combat unul pe altul, sunt doi puternici, și rămâne să vedem care pe care.

Când am pus eu acum aceste întrebări, a fost unul singur dintre d-voastră, care a rămas nedomirit, cine este? Conclusia e clară: dacă ați știut cine este, atunci ipoteza mea s'a făcut realitate în propria d-voastră conștiință.

Care este calea dreptății? Legea, legea care scutește individul de a fi silit să se plece la buna grație și la hatîrul persoanelor influente. Voi să trăesc în districtul meu conform cu conștiința mea, cu ideile mele și cu drepturile mele de cetățean sub scutul legii, și să nu fiu silit a ingenuchia la omul partidului (Aplause.)

Ce să mai lungim vorba? Mă resum: dacă am zis la început, că sunt nemulțumiri în țară, acum ne am înțeles cu toții ce însemnează aceasta și ce însemnează reforma urgentă în or-

ganizarea unei magistraturi neatirnite de guvern.

Dacă ne am înțeles, atunci cu ocaziunea solemnă a acestui răspuns la discursul Tronului, noi, monarhici constituționali, ne credem datori a aduce la cunoștința Coroanei, că nemulțumirile în țară au crescut, nemulțumirile în țară cresc, și a venit momentul să ne întrebăm: până unde vor crește? Am zis. (Aplause).

71.

Interpelare asupra unui ordin de zi neconstituțional (cazul generalului Alexandru Anghelescu).

(Ședința Camerei de la 4 Martie 1886).

La 21 Februarie 1886 generalul Alexandru Anghelescu e numit ministru de război în Cabinetul Ioan Brătianu. Nenorocită numire! În statele de serviciu ale acestui militar figurează mai întâi decretul No. 419 din 29 Februarie 1872, prin care, în calitatea sa de colonel comandant al regim. 1 de artilerie, fusese pus „în neactivitate prin retragerea funcției“, fiindcă — lucru ne mai pomenit pentru un militar — își permisese să șteargă din livretele individuale a le soldaților cuvintele „jur credință Domnitorului Carol I“! Reprimit firește de gu-

vernul liberal de la 1876 în armata activă, el ajunge pe timpul războiului să comande divizia a 4-a dinaintea Griviței, însă la 7 Octombrie 1877 conduce noul atac în contra redutei a doua cu atâta nechibzuință, încât sub ministerul de război al lui însuși I. Brătianu este înlăturat de la comanda acelei divizii și trimis îndărăt la corpul de observație din Calafat. (Vezi vol. II, pag. 99.) Nici aceasta nu împiedică înaintarea sa la gradul de general și apoi numirea sa în capul ministerului de război la 1886. Cu ce lipsă de pricepere și de tact își inaugurează înalta funcție, se vede din discursul următor. Despre ulterioara sa administrație ministerială, care se sfârșește prin condamnarea la închisoare pentru delict de mituire, vorbește în introducerea istorică a volumului de față.

D-lor deputați, textul interpelării, pentru a cărei dezvoltare mi s'a dat cuvântul, este următorul:

„Am onoare a interpela pe d. ministru de resbel asupra ordinului de zi, publicat în *Monitorul oastei* No. 6 din 27 Februarie 1886, cu care s'a anunțat armatei venirea d-sale în capul departamentului de resbel și care este contrar art. 93 din Constituție relativ la prerogativele Coroanei.“

În adevăr, d-lor, iată ordinul de zi despre care se vorbește în această interpelare:

„*Monitorul oastei*, partea oficială, ordin de zi.“

„Chemat din încrederea M. S. Regelui și a d-lui președinte al consiliului de miniștri în capul departamentului de resbel, întâia mea datorie este de a cere concursul tuturilor camerazilor pentru a-mi ușura însărcinarea ce am luat.“

Apoi continuă ordinul de zi: „*Devotat Tronului...*“

Ba bine că nu! . . Nu avea trebuință să o zică d. ministru. Oare pune cine-va la îndoială, că un general al armatei este devotat Tronului? Nefiind împărțirea în armata noastră între generali devotați Tronului și generali nedevotați, relevarea specială *devotat Tronului*, est o . . . eleganță de stil.

Dar să continuăm:

„Devotat Tronului și instituțiilor militare, voi lucra fără preget, sub Înalta și luminata direcție a M. S. Regelui, pentru întărirea și prosperitatea armatei.“

„Rog și sunt încredințat, că fie-care își va îndeplini îndatoririle cu zel și bunăvoință.“

„Ministru de resbel, general A. Anghelescu.“
(Aplause.)

Înțeleg, că aplaudează majoritatea, căci este scurt, este coprinzător acest ordin de zi. Este

scurt, precum se cuvine să fie din partea unui ministru de resbel; și este chiar așa de coprinzător, încât coprinde ceva prea mult; coprinde prea mult un membru din fraza dintâi, adică cuvintele: „și a d-lui președinte al consiliului de miniștri.“ D. general zice, că este chemat în capul departamentului de resbel prin încrederea M. S. Regelui, și imediat adaogă și pune pe aceeaș linie o a doua încredere, adică a d-lui președinte al consiliului.

Când am citit acest „ordin de zi“ în *Monitorul oastei*, pe care eu unul nu-l citesc numai din anul 1886, ci și de mai înainte, de. e. de pe la 1872, se înțelege că am fost numai decât impresionat de această sporire de încredere. Inșă vă mărturisesc că mi-am zis: dacă este numai impresia mea personală, atunci nu merită cazul să fie relevat în Cameră. Dar am văzut a doua zi, că este impresia mai multora și că lucrul a făcut senzațiune. Atunci m'am crezut dator să aduc chestia înaintea d voastră spre a se lămurii, fiind-că sper că va putea fi bine lămurită în urma explicațiunilor d-lui ministru de resbel.

D-lor, ce înțeles poate să aibă un ordin de zi de armată, care începe prin cuvintele: chemat prin încrederea M. S. Regelui și a d-lui președinte al consiliului de miniștri? Constituțiunea noastră

în art. 93, zice: *Regele numește și revoacă pe miniștrii săi. Și mai la vale: Regele este Capul puterii armate.* Așa de pronunțată este pentru armată această accentuare constituțională, încât în deosebi pentru soldat toată raportarea oficială cu țara se face numai prin legătura solemnă, preciză între el și Capul Statului. O dovadă despre acest raport unic și solemn între chiar persoana Regelui și soldat, sunt și „livretele individuale“ ce se dau în mîna fie-cărui militar și în care este înscris jurămîntul de credință, a cărui formulă este și a rămas neschimbată, de când avem o Constituțiune, numai că în loc de Domnitor s'a zis acum Rege. Acest jurămînt zice:

„În numele lui D-zeu a-tot-puternicul jur credință Regelui Carol I, supunere legilor și îndatoririlor militare, în toate ocaziunile, în timp de pace și în război. Așa să-mi ajute D-zeu.“

„Depus în prezența noastră Comandantul... Preotul...“

Este evident dar, că după textul art. 93 din Constituție în cele două alineate, de cari am vorbit, or ce ministru în genere și în special ministrul însărcinat cu administrarea armatei este ministrul Regelui, că încrederea personală a Regelui și nu a vre-unei alte persoane îl chiamă la minister.

Dacă facem acum abstracție de la raportul special cu armata și privim pe ministru în genere, mai aflăm în Constituție tot așa de textual formulată suveranitatea națională. Prin art. 31 „*toate puterile Statului emană de la națiune*“, se afirmă țara ca o suveranitate primordială, care nu se exercitează decât prin delegație.

Pe când în spiritul acestei delegații suveranitatea națională ca putere executivă este încoronată în persoana Regelui (art. 35), suveranitatea națională ca putere legislativă mai reclamă concursul Camerei și Senatului. Art. 32: „*Puterea legislativă se exercită colectiv de către Rege și reprezentatiunea națională.*“ Când este vorba dar de un act legislativ, când este vorba în genere de administrarea publică în limitele legilor țării, de examinarea unui act ministerial, dacă este sau nu corespunzător legilor, mai ales legii constituționale, Constituția noastră completează suveranitatea Regelui cu acea parte a suveranității naționale, care este delegată în reprezentanța națională; dar atât și nimic mai mult în această privință.

Prin urmare, Regele revoacă și numește pe miniștrii săi; fiind-că însă după textul Constituției puterea legislativă o are colectiv El, Regele, împreună cu reprezentanța națională, incre-

derea Maiestății Sale Regelui pentru miniștrii Săi trebuie să fie completată prin încrederea celui de al doilea factor, pus alături în Constituție: prin încrederea reprezentației naționale.

Deci dacă Maiestatea Sa Regele are dreptul exclusiv de a numi și revoca pe miniștrii Săi, în Statul nostru constituțional însă un ministru numit de Maiestatea Sa trebuie să fie purtat și susținut încă și de încrederea reprezentațiunii naționale. Dacă nu are aceasta, dacă prin un act constituțional se dovedește lipsa de încredere a reprezentațiunii naționale, Coroana cu prerogativele ei fără îndoială poate să facă un nou apel la țară, să disolve acea reprezentație momentană și să solicite din nou părerea țării exprimată în Cameră și Senat, și dacă și la noua alegere nu s'ar dobîndi acordul de încredere, atunci este uz, este bună practică constituțională, ca să renunțe ministrul la funcționarea sa și Coroana să-și reporteze încrederea asupra unei alte persoane, care să identifice încrederea între reprezentația țării și între suveranitatea Regelui.

Iată, d-lor deputați, singurele două suveranități, sau mai bine delegări de suveranitate, în privința cărora singure poate fi vorbă de încredere constituțională.

Ce însemnează dar, când vedeți, mai cu sea-

mă față cu armata, un ordin de zi ca cel de față, în care adică un ministru de resbel se încearcă a intercala între aceste două suveranități, de a cărora singură încredere poate fi vorba într'un Stat constituțional, o figură hybridă, încrederea mijlocie nedeterminată a unui alt factor neprevăzut în Constituție, a unui prezident de minister? Ce poate însemna a viri între capul Statului și între armată încrederea unui element așa de trecător, precum este un ministru președinte?

Căci remarcați, d-lor deputați, țara în suveranitatea ei este permanentă și durabilă; Regele în suveranitatea Sa este în permanență și este durabil sub forma Dinastiei. Față cu această durabilă suveranitate prevede Constituția încrederea, care se cere în acord pentru ca să fie funcționare de ministru constituțional. Dar ce ar însemna trecătorul ministru președinte, un șef de partid, în aceste raporturi constituționale între capul Statului și Statul pe care-l reprezintă? (Aplause.)

Ar fi o eroare, ar fi o heresie constituțională, ar fi o resturnare a principiilor fundamentale, cari regulează prerogativele Coroanei față cu reprezentanța națională în Cameră și Senat.

Este așa de adevărat și așa de elementar acest

lucru, încât n'a putut să scape nici măcar d-lui Meitani.

Vorbesc de d. Meitani, fiind-că este singurul autor român până acum, care s'a ocupat de comentarea teoretică a Constituțiunii noastre. D-sa grămădește fascicule peste fascicule cu păreri asupra Constituțiunii. Se înțelege, când vă citez pe acest autor, sper că citez pe cineva, care nu este departe astăzi de părerea acestei majorități din Cameră (mișcări.) Zic: nu este departe astăzi.

Nu l-aș fi citat, dacă părerile d-sale asupra art. 93 din Constituție ar fi fost publicate fie numai cu doi ani în urmă; dar cred că sunt în drept de a-l cita, fiind-că publicația este făcută într'un timp mai încoace (mișcări), adică după vremea apropierei. Îmi pare rău, că d. Korné este absent, căci l-aș fi rugat să-mi vie în ajutor la fixarea acestei epoci de apropiere.

Așa interpretarea constituțională a d-lui Meitani făcută în broșura din urmă, publicată în 1885, într'un timp unde vă pot invoca autoritatea d-sale, pentru art. 93 din Constituție zice: „Textul legii nu lasă nici cea mai mică îndoială, el este clar etc. etc.“

Va să zică n'a scăpat nici d-lui Meitani acest lucru, că sunt numai cele două încrederi, al căror acord se cere în sistemul constituțional.

Nimem. nicăeri, în nici un stat nu s'a mai încercat cineva să introducă o a treia încredere pe lângă acestea; nimeni până astăzi în statele constituționale n'a încercat să spue armatei, prin ce fel de altă încredere decât a șefului Statului, prin ce fel de încredere adaosă, complimentară a mai venit în capul unei administrații. Și intr'adevăr ce fel de conveniență constituțională ar fi aceea, care ar așeza în juxta-poziție pe M. S. Regele alături cu un ministru președinte?

Și dacă s'ar întimpla un conflict de încredere, ce voește să ne spue d. ministru? Vorbesc de conflictul de încredere, fiind-că aceasta se poate întimpla și este de natură a ilustra teoria în mod foarte concret și foarte clar. Așa de independentă în teoria constituțională este funcționarea ministrului în genere și în deosebi a ministrului de resbel, de încrederea avută sau neavută a altui cuiva în afară de a Regelui și a Camerelor, încât se poate întimpla, și s'a întimplat destul de adese ori în alte țeri, și s'a întimplat chiar și la noi, ca un ministru să fie însărcinat de M. S. Regele să compue un minister, după ce demisionase președintele acelu consiliu, din care el a făcut până atunci parte. Când în primăvara 1876 era ministru de resbel d. general Florescu...sunt tocmai 10 ani de atunci; cum

vedeți, primăvara aceasta este un fel de aniversară, chiar luna aceasta îmi pare că este aniversară . . . ministrul președinte de atunci, d. Lascar Catargi, a crezut că trebuie să se retragă din minister. Doamne, d-lor, în jocul constituțional se poate întâmpla aceasta or cui, și chiar d-lui Brătianu. D-v. vă doresc să nu vi se întâmple decât foarte târziu, dar constituționalicește se poate întâmpla or când și or cui și mai curând decât poate se crede. Ei bine, când a căzut d. L. Catargi de la minister, de și în ministerul d-lale avea și pe d. general Florescu tocmai ca ministru de resbel, M. S. Domnul și a raportat încrederea asupra generalului Florescu și l-a însărcinat pe el să fie ministru președinte. Și astfel constituționalicește corect și-a îndeplinit generalul Florescu datoria ce avea, mai ales ca general, de a sta la postul la care-l pusese încrederea M. Sale, și numai după ce s'a adunat Senatul și s'a văzut că nu este acordul reprezentățiunii țerei cu încrederea M. Sale, M. Sa era pus în alternativa constituțională sau de a continua încrederea Sa d-lui general Florescu și de a mai face un nou apel la țară sau de a da încrederea aceluia, pe care l-a desemnat Senatul. M. Sa, totdeauna constituțional corect, a luat calea din urmă, fiind-că alegerea Senatului se fă-

cuse deabia de câte-va săptămâni și nu este un bun act constituțional de a frământa din nou alegătorii țării, când își spusese deja părerea lor așa de curând.

Ce va să zică dar ordinul de zi al actualului ministru de resbel? Voește să ne spue d-sa ceea-ce nu l-a întreat nimeni, care este părerea d-sale personală, privată și individuală în relațiile d-sale cu d. Brătianu, președintele miniștrilor? Dar aceasta îl privește pe d-sa; poate d-sa personal nu va ajunge a fi pus în grozavul pericol de a alege între despărțirea d-sale de d. Brătianu pentru a continua ca ministru și între retragerea d-sale de la minister împreună cu d. Brătianu.

Sau vrea să ne spue de mai nainte, că d-sa este mai ales om de partid și că ar preferi în or-ce caz să se retragă decât să se despartă de d. președinte al consiliului actual? Dar ce ne importă aceasta? Acesta poate fi respectabil ca dovadă de relațiuni de încredere privată între d-sa și șeful partidului liberal d. Brătianu; dar ce importă aceasta armatei? Armata este a țării și nu a partidului.

S'a mai auzit asemenea declarați, dar numai așa între noi, și anume îmi aduc aminte de cea făcută de actualul ministru al cultelor și instruc-

țiunii publice. Și d-sa ne-a spus cu o sinceritate antică, că d-sa se duce când d. Brătianu îl gonește. . . n'a zis gonește, a zis : că se duce când îi zice d. Brătianu să se ducă, și vine când îi zice d. Brătianu să vie. Foarte frumos, adică foarte frumos. . . pentru d. Brătianu. (Aplause).

Tot cam acest lucru îl spune și d. ministru de resbel, numai d-sa îl spune într'un act public și oficial, pe când d. ministru de culte îl spunea numai așa mai între noi. Făcea mai bine să nu o spuie nici așa; într'o ședință publică a Camerei nu are ce căuta un asemenea cuvânt. Raporturi de această natură personală se pot spune în întrunirile private ale majorității, adică cum am zice, îndărătul culiselor parlamentare, dar nu sunt raporturi constituționale, cari se afișează înaintea țării și mai puțin înaintea armatei.

Așa este de exclusivă încrederea inițială a Majestății Sale Regelui, încât constituțional vorbind, trebuie să fie presupusă ca unicul fapt hotăritor chiar în momentul, când va cădea d. Brătianu de la guvern. Căci s'ar putea întâmpla căderea în împrejurări grele, încât să fie dator constituționalcește mai ales ministrul de resboi să stea la locul său; se poate întâmpla aceasta. Forma constituțională este isvorită din tradițiuni și din evenimente istorice adese ori foarte grave,

asupra acestui drept al Coroanei și asupra acestui raport de încredere nu poate și nu trebuie să existe cea mai mică îndoială.

D-lor deputați, poate înțelegeți toți, că, fiindcă am vorbit de așa numitul „livret individual“ al soldaților, mi-ar fi ușor să dau acestei interpelări o formă mai ascuțită, în cazul special. Nu o fac aceasta, și nu o fac fiindcă sper, că tocmai actualul d. ministru de resbel, prin răspunsul ce va bine-voi să ne dea, ne va lua orice nedumerire asupra relațiilor constituționale. Se înțelege, că d-sa, june pe banca ministerială, deabia de câte-va zile eșit din preocupațiunile exclusiv militare, și ajuns să guste deliciale ministeriale, problematice delicii ! că d-sa, zic, să nu fie așa de deprins cu mânuirea condeiului, ci să fie numai deprins cu mânuirea spadei, cu acțiunile de zi, dar nu cu ordinele de zi. Și dacă din răspunsul d-sale se va vedea, că în adevăr așa a fost, că ordinul d-sale de zi nu este rezultatul unei reflecțiuni constituționale, a unei premeditări, ci este, dați-mi voie s'o spui între noi, o scăpare din vedere, atunci am fi foarte rău veniți noi ca să înăsprim această chestie, și atunci ne vom putea mulțumi cu faptul, că, fiindcă se va publica răspunsul d-sale în *Monitorul nostru civil*, acest *Monitor civil* va rectifica ceea ce

a fost neconstituțional și eretic în *Monitorul militar*. (Aplause.)

Ministrul de resbel, general Al. Anghelescu.

D-lor, onor. d. Maiorescu a făcut o lungă disertație constituțională și politică, pe care cale eu nu pot să-l urmez simțindu-mă slab pe acest tărâm. Tot ce mă mărginesc a spune este, că Maiestatea Sa Regele, care a știut pe câmpul de resbel să apere drepturile acestei țări câștigand independența ei, este singurul judecător competent când este vorba de drepturile Coroanei; și dacă mă aflu aci ca ministru de resbel, am venit numai fiind-că Maiestatea Sa, care e Capul armatei, mi-a ordonat; prin urmare nu sunt aci decât din ordinul Maiestății Sale. (Aplause.)

T. Maiorescu. D-le președinte, ceea ce am de zis, se resumă în câteva cuvinte: sunt mulțumit de declarația d-lui ministru de resbel și repet cuvintele din urmă: *Monitorul nostru civil va rectifica Monitorul militar.*

72.

Precedent parlamentar la închiderea discuției.

(Ședința Camerei de la 5 Iunie 1886).

La o importantă interpelare a dlui N. Ionescu asupra bătașilor patronați de guvernul liberal, la care răspunde d. ministru-prezident Ioan Brătianu și în decursul căreia se vorbește de agitarea conservatorilor din opoziția-unită, ceruseră cuvântul d. Fleva și autorul scrierii de față. Camera însă, ca de obicei, închisese discuția după cuvintele primului-ministru. În contra unui asemenea precedent se îndreptează discursul următor :

D-le președinte, vreau să supui așteptării onor. Camere câte-va observări asupra modului, cum majoritatea acestei Camere aplică regulamentul când este vorba de închiderea discuției — o chestie

internă între noi și pentru noi. Poate că aceste observări vor servi și comisiei pentru modificarea regulamentului; dar fiind că această modificare de regulament se cam întârzie, ar fi bine să găsim deocamdată între noi, și fără o anume decizie, un fel de *modus vivendi*.

D-lor deputați, eri se adusese în desbaterea Camerei o chestie, prin interpelarea colegului nostru d. Ionescu, pe care poate unii din d-voastră o găseau incomodă, dar pe care unii din noi, între care și eu, o găseam comodă pentru noi și în orice caz foarte importantă, destul de importantă, pentru că mai multora din deputații acestei Camere să li se dea prilejul de a-și spune părerea lor.

Acum, d-lor, fără îndoială nu voi putea contesta eu dreptul formal al unei majorități de a închide discuția când crede; decât vreau să observ ceva asupra întrebuirii acestui drept din punctul de vedere politic.

Eram înscris și eu, și mi se pare și d. Fleva. Cerusem cuvântul, când vorbea interpelatorul. După d. interpelator a vorbit, precum trebuia să facă, d. prim-ministru, și îndată după aceasta fără ca să mai așteptați să mai vorbească cineva din Cameră, și acel cine-va aș fi fost eu în prima linie, ați închis discuția.

D-lor deputați, dacă aș fi un deputat, care să-și poată imputa, că a abuzat cu vorbirile sale prea mult de paciența d-voastră; dacă mi-aș putea eu sau mi-ar putea cine-va imputa dintre d-voastră, că sunt unul dintre perturbatorii discuțiilor, că am întrerupt vre-o dată pe cine-va, că am încercat vre-o dată a înfrânge regulile parlamentare sau am încercat direct sau pieziș să aduc vre o pedică lucrărilor acestei Camere, mi-aș fi zis: este o aplicare meritată, un mijloc de scăpare ce-l întrebuițează majoritatea în contra perturbatorilor or întrerupătorilor. Dar cred că nu zic ceva, care va fi contestat de d-voastră, dacă zic, că foarte rare-ori, de abia o dată într-o sesie, îmi iau curajul de a vorbi și că din acest punct de vedere puteam să aștept de la aplicarea regulamentului în privința închiderii discuției din partea acestei majorități cel puțin o mai largă și liberală interpretare, în cât să nu se taie cuvântul unui deputat cu asemenea rezerve obișnuite în vorbire. Ați făcut-o însă.

Acum, D lor, când aș voi să interpretrez și eu de alături regulamentul, or să mă agăț cu orice preț de cuvânt, n'ar fi nimic mai ușor decât pe o cale deturnată să ajung a vorbi; n-aș avea decât să anunț din nou o interpelare, cu alte

cuvinte, dar cu aceeaș temă, și atunci iar am intrat în aceeaș discuție. Nu o fac, și nu o fac atât pentru respectul către majoritatea, în mijlocul căreia mă aflu, fără a face parte din ea, cât și, dacă-mi permiteți a zice, pentru respectul ce-mi datoresc mie ca deputat.

Așa dar cu discuția închisă cum se prezentă chestia? Voi vorbi de ea ca de un precedent parlamentar. Era o chestie foarte importantă; nu putem ascunde noi importanța ei; este importantă; chiar se vede din Cameră, că este importantă. Făcuse d. Tache Ionescu asupra aceluiaș lucru o interpelare, care s'a cam suprimat și aceea cu închiderea discuției; a făcut și d. N. Ionescu cam aceeaș interpelare, a făcut-o și unul din cei mai aprigi apărători ai guvernului actual, ilustrul d. Iepurescu. (Ilaritate).

N. Dimancea. Cer cuvântul.

St. Șendrea. Cer și eu cuvântul.

B. Iepurescu. Eu nu cer cuvântul.

T. Maiorescu. Va să zică ne preocupă pe toți, preocupă toată presa, se țin meetinguri, se anunță o mare adunare a opozițiunii la Iași, este ceva în aer. D. ministru al justiției întrerupând ieri pe interpelator, se mira, de ce d-sa aduce în Cameră și se face în Cameră ecoul unei asemenea mișcări? Dar cum nu! Se înțelege că

e coul unor asemenea mișcări are să vie în Cameră, este bine că vine și în Cameră, căci aci este ventilul de siguranță; și dacă este de regretat ceva, este că nu sunt toate ventilele deschise în Cameră și că unele își caută deschiderea aiurea te miri prin ce mijloace. Va să zică departe de a ne mira de aceasta, ar trebui să ne felicităm, că d. N. Ionescu a adus chestia în desbaterea regulată a parlamentului.

Intr'o asemenea discuție, au des'au atins chestii foarte delicate, unde se vorbea de atacuri ce se aduc Regelui, unde se vorbea de prestigiul Coroanei, unde interpelatorul cita modul schimbării miniștrilor — vă citez ca să vă împropătez memoria — într'o asemenea discuție mi-am permis și eu să cer cuvântul.

D-lor, situația micului nostru grup în Cameră, or cât de mic și neînsemnat veți voi, dar în fine existent în Cameră cu dreptul său de a fi și de a vorbi tocmai în această chestie, situația micului nostru grup era necesar să fie lămurită față cu obiectul interpelării.

Vă aduceți poate aminte, că mă crezusem dator încă de acum trei ani, când se accentuase o deosebire de procedări între noi și vechii noștri amici din partidul conservator, să explic și înaintea d-voastră și înaintea acelor, cari își dau

osteneala să citească cuvintele noastre din Camera, că una din cauzele principale, pentru cari noi ne-am despărțit, ne-am rupt din rețeaua organizării partidului conservator, era tocmai aceasta, că noi nu puteam în nici un caz să aprobăm procederea vechilor noștri colegi de a părăsi Camera și de a cauta terenul de luptă alt-unde decât pe acest teren legal, imitând întru aceasta precedentele stabilite de d-voastră, adică de adversarii politici.

V'am spus atunci d-voastră, și le spuneam și d-lor, că eu am combătut de pe banca ministerială cu aprobarea lor acum 11 ani procederea și eșirea din parlament a opozițiunii liberale, și că, dacă atunci acest lucru a fost cu drept combătut, cu acelaș drept trebuie să fie combătut și azi.

Am avut și după aceasta convorbiri cu unii din d-lor în acelaș înțeles. Căci eu am, permiteți-mi să o spui, din când în când ocazia și păstrez deprinderea și mă felicit că o pot păstra, de a vorbi cu vechii mei colegi din partidul conservator, dd. Alexandru Lahovari și general Manu.

Mă felicit, fiind-că bărbați ca d-lor, or-cari ar fi divergențele asupra unor păreri, sunt și rămân oameni de mare valoare, sunt convinși dinastici,

oameni de ordine, de cari nu se va putea lipsi țara pentru guvernarea ei. Noi cu toți împreună suntem prea puțini, dar încă dacă ne-am elimina unii pe alții? Așa dar când vorbeam cu acești d-ni, tot-deauna le-am zis și le zic: Păcat, că nu sunteți în Cameră; în Cameră este locul a vorbi, aci este situația legală, nu puteți eși din această legalitate.

Acest argument al meu, această insistență asupra legalității, dacă nu a fost până acum aprobată de toți conservatorii, dar trebuie de sigur să fie aprobată de or-ce guvern regulat, și de guvernul de astăzi, care e susținut de majoritatea d-voastră.

Dar acum, față cu procedarea d-voastră, ce tărie mai are un asemenea argument? La ce să vie în Cameră, dacă majoritatea închide discuția tocmai asupra chestiei, care îți pare ție, deputat din opoziție, mai importantă? Dacă un membru al minorității, care de abia de 2 ori pe an își permite a cere cuvântul, nu găsește atâta garanție în spiritul politic al majorității, încât cel puțin în aceste rare ori să poată vorbi?

Nu dați prin aceasta d-lui Lahovari dreptul să zică: va fi bună această maximă a legalității constituționale în teorie, dar în practică este mai sigură cealaltă cale?

Negreșit că eu, când am cerut ieri cuvântul, l-am cerut pentru a face un atac în contra guvernului, cum este dreptul meu ca deputat, și nu trebuie să atirne libertatea mea de a vorbi în contra guvernului numai de la voința majorității Camerei; nu trebuie să fiu lăsat la aprecierea adversarilor mei, când și asupra cărei chestii să mă cred dator și să fiu în stare a vorbi.

Dreptul formal de a închide discuția cred că este rău aplicat în aceste cazuri din partea majorității.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât și fără o asemenea procedare exagerată poziția noastră, a celor din opoziție, este mai grea în timpul din urmă. În mijlocul multor lucrări ce le are Camera, într'o situație cam agitată a tuturor spiritelor, conducerea noastră din partea biuroului îmi pare din ce în ce mai puțin sigură.

Mai întâi aveam un președinte, pe d. general Lecca; nu știu ce s'a întâmplat că d. președinte, de când și-a dat demisia odată, de și a revenit în urmă, nu prea vine să ne prezideze.

Voci. Este bolnav, e dus în străinătate.

T. Maiorescu. Se înțelege: este bolnav. Este un lucru știut de toată lumea, că în situațiile politice mai ales toate afirmările de boale și de mer-

gere în străinătate pentru căutarea sănătății sunt lucrurile cele mai adevărate, fiziologic, psihologic și patologic adevărate. Eu am mai avut ocazie să văd asemenea situații prezidențiale. Imi aduc aminte, că și Camera conservatoare în timpul căderii ministerului Catargi, la 1876, se găsea cam în aceeași stare. Președintele ei, principele Dimitrie Ghica, se coborise din președinție, și atunci ca și astăzi, de și era un alt președinte și câți-va vice-președinți, tot nu prea mergeau lucrurile, căci nu trebuie să pierdem din vedere, că vice-președinții nu dau o siguranță suficientă precum o dă un adevărat președinte, când este vorba de conducerea lucrărilor și a discuțiilor într'un parlament. Prin urmare, de și acum în locul președintelui, care se zice că este bolnav, avem oare-cari vice-președinți... negreșit, am cea mai mare considerație pentru onor. d. vice-președinte Chițu, care prezidează astăzi și care a prezidat și ieri; decât de!... ce să zic, un vice-președinte tot nu este tocmai un președinte. Mai avem și un alt vice-președinte, pe onor. d. Dimancea, decât de!... îmi pare că tocmai d-sa a dat ieri semnalul pentru închiderea discuției. Așa încât noi cei din opoziție nu ne simțim destul de siguri în conducerea afacerilor din partea biroului în starea lui de astăzi.

Este foarte regretabilă această situație, fiind-că timpurile devin din ce în ce mai grele. Sunt acum 6 luni, la începutul sesiunii prezente, în discuția pentru adresa Tronului, mi-am permis a termina cuvîntarea mea de atunci prin cuvintele: „nemulțumirea a crescut în țară, nemulțumirea crește“ și am arătat temerea, că nu se știe „până unde va crește.“

Și vedeți că această temere pare că s'a lățit de atunci încoace printre mai mulți dintre noi; și prin urmare ar fi fost bine să se facă o-dată o dezbateră energică și lămurită, cel puțin acum, la sfîrșitul sesiunii.

În această situație, inchizîndu-se discuția, tocmai în urma cuvîntării d-lui prim-ministru, cred că se aplică o deprindere parlamentară, care nuste folositoare sistemii constituționale, și în deosebi este cu totul abătută de la tradițiile liberale în interpretarea constituționalismului.

Cînd se face o interpelare, se exercită un drept de control al Camerei asupra guvernului, și este veche parolă liberală, că mai ales în privința aceasta, adică în contra guvernului, trebuie luate garanții. Una din aceste garanții este libertatea efectivă a cuvîntului deputaților a-nume în urma discursului unui ministru. Nu cred

dar, că ar fi bine ca majoritatea liberală să se lase să fie mai puțin zeloasă în menținerea unei asemenea regule elementare, numai fiind-că se întimplă să fie astăzi pe banca ministerială un guvern din rărunchii partidului liberal. Căci acest precedent se poate aplica în viitor și la alte cazuri și în alte împrejurări, și nu e bine să-l confirme tocmai partidul liberal.

Regula ar trebui să fie aceasta: Când se face o interpelare, adică se exercită dreptul de informare și de control al Camerei asupra guvernului, și când răspunde cineva din partea guvernului, deputații se cuvine să aibă ultimul cuvânt. Mai ales când din partea guvernului răspunde, precum a fost ieri, un ministru-prezident ca cel actual, care are o mare, o foarte mare, după părerea mea o prea mare autoritate, prea mare atât pentru binele său cât și pentru o bună dezvoltare a sistemului parlamentar, mai ales atunci trebuie, d-lor, să mai lăsați deschisă discuția, pentru ca asupra cuvintelor ministrului să se arate părerea diferitelor grupuri din Cameră. Ce însemnează aceasta, că după vorbirea d-lui prim-ministru ne închideți gura la noi toți? Ce am câștigat cu aceasta? D. ministru ne zice, că am câștigat timp. Dar, d-lor, scuzați-mă, nu e treaba mea de a judeca lucrările d-voastră,

însă îmi părea ca un fel de ironie alegațiunea d-lui prim-ministru, care venea tocmai după o zi, în care am stat cu toții până la 3 ore fără a lucra nimic, fiind-că majoritatea nu sosise nici măcar ca să ne completăm. Nu se lucrează prea mult în această Cameră, încât să zicem că prețiosul timp nu trebuie să ni se iea și că din această cauză nu merită să se mai asculte oratorii înscriși într'o dezbateră importantă.

Vrea să zică timpul nu era marfa, care lipsea. Ei, atunci ce? D-voastră îmi închideți gura aci-unde să mă duc să vorbesc? La întrunirea de la Iași? Tocmai nouă, cari am venit aci în Cameră ca să aducem omagiile noastre legalității, tocmai nouă ne închideți gura?

Termin observarea mea prin o propunere, pe care nu o supui la votarea, dar la bine-voitoarea aprețiere a fie-căruia din d-voastră pentru regula noastră proprie în viitor. V'ași ruga... dar ce însemnează rugămintea? n'o fac în interesul meu, dar aș propune ca o idee generală, ca o dreaptă și liberală interpretare a sistemului parlamentar, ca mai ales la o interpelare, dar și în alte chestii importante, să părăsiți deprinderea de a închide discuția după cuvintele primului-ministru mai ales, și să lăsați discuția deschisă, ca să nu se lățească simțimentul, că nu Camera controlează

pe guvern, ci guvernul ne controlează pe noi.
(Aplause).

La aceste cuvinte răspunde d. N. Dimancea, pe atunci vice-prezident al Camerei, și vrea să justifice cererea sa pentru închiderea discuției prin presupunerea ce ar fi avut-o, că autorul scrierii de față era să vorbească în favoarea guvernului, de oare-ce la alegeri ar fi fost din majoritatea liberală. Incontra celor zise de d. Dimancea se dau următoarele explicații ca chestie personală:

Sunt mai întâi dator să iau cu mulțumire act de declarația d-lui vice-președinte Dimancea, că dacă ar fi știut ca voiesc să atac guvernul, atunci d-sa nu ar fi închis discuția . . . pardon, m'am luat după *lapsus linguae* al d-sale, nu ar fi cerut închiderea discuției, și-l rog să păstreze această bună dispoziție și pe viitor. Il mai rog asemenea, ca stand vre o-dată la îndoială și neștiind ce am să vorbesc, să presupue mai curând că am să atac decât că am să apăr guvernul. Sunt cu atât mai fericit de declarația d sale, cu cât d-sa fiind vice-președinte și dispunând . . . pe cât se vede atât de deschiderea cât și de închiderea discuției. . . .

Voci. Nu se aude, mai tare, n'aud nici stenografii.

T. Maiorescu. Este așa de indiferentă observația asupra d-lui Dimancea încât poate să rămăne neuzită de stenografi. Am cerut cuvântul în chestie personală, fiind-că personal nu pot primi cuvântul ce l-a spus d-sa, că la alegeri am făcut parte din majoritatea acestei Camere.

D-lor, nu pot să pretind de la nimeni, ca asupra unor lucruri așa de neînsemnate, precum sunt cuvintele mele, să păstreze o memorie exactă. Dar cred că pot pretinde de la or cine, ca sau să mă ignoreze de tot, sau, dacă nu mă ignorează, atunci să fie exact în chestiile de fapt.

Eu am avut onoare înaintea d-voastră la începutul acestei legislaturi să explic cu toată francheța, cu care cred că ne-am deprins unii în fața altora, că nu am făcut întru nimic parte din majoritatea acestei Camere, nici la alegeri, nici după alegeri, că m'am prezentat la alegeri în Vaslui, spunind alegătorilor că nu fac parte din colectivitatea liberalilor de la putere; am tipărit acelaș lucru în anunțul meu electoral înainte de alegeri. Am rugat și pe unii și pe alții — conservatori și liberali — dintre alegătorii mei din Vaslui: dacă vor să-mi dea voturile cu această absolută independență, să mi le dea, dacă nu, să nu mi le dea. Aceasta a fost declararea, care am făcut-o eu; aceeaș declarare înainte de alegeri

a făcut-o d. Carp, și încă într'un mod mai energetic. Știți, d. Carp se exprimă mai tranșant, eu mă exprim mai învălit, dar tot acolo ajunge. Aceeaș declarare a făcut-o și d. Pogor, și încă dacă vă aduceți aminte, faptul relativ la d. Pogor a fost confirmat aici în Cameră prin un deputat din majoritatea d-voastră, prin d. Dimitrescu. Prin urmare nu este exact, că am neglijat ceva din ceea ce-mi era prin puțință de a face, pentru ca să se știe de mai nainte, că nu fac parte din majoritatea d-voastră.

Cuvântul este dat omului, zicea unul din diplomație, ca să ascundă gândirea; dar aci noi nu facem diplomație, și pentru onoarea omenirii și a adevărului trebuie să fie dat cuvântul omului și pentru a se lămurii și a se înțelege cu alții în deplină claritate.

Nu știu dar cum s'ar fi putut spune mai clar decât am spus-o, dacă înțelegem toți limba românească.

D-lor, pentru mine este foarte lingușitoare, este grozav de măgulitoare, mă confundă de uimire insistența perpetuă, cu care când unul când altul din d-voastră voește cu or ce preț să fac parte din majoritate...

I. Câmpineanu. Foarte puțini sunt aceia, a fost un moment de uitare.

T. Maiorescu. Vedeți, d. Cămpineanu înțelege situația, care nu se prea potrivește cu simțul de demnitate al unei majorități.

Atâta însă rămâne adevărat: Da, am venit în Cameră, am fost și sunt contra abținerii celorlalți, am venit în Cameră, fiind-că aci este locul legal, unde putem lupta.

Am mai susținut în Cameră și vom susține politica externă actuală, nu cea veche dinaintea de 3 ani, a cabinetului Brătianu. Asemenea, de câte ori cabinetul este și va fi reprezentantul ordinii monarchice, va fi totdeauna susținut de slabele noastre puteri, precum o puteați ști de mai nainte. Dar nici odată n'am făcut parte din majoritatea d-voastră, și mărturisesc, că procedurile ce le-am văzut în timpii din urmă, nu mă încurajază de a face parte din această majoritate. (Intreruperi.)

Termin această explicare personală cu o altă explicare în privința vechilor conservatori.

Noi conservatorii-juniști am intrat în Cameră din respectul legalității, din respectul Regatului, din respectul recunoașterii acestui fapt al cabinetului Brătianu.

În această intrare în Cameră și pentru aceste motive, între altele, ne-am deosebit de vechii conservatori, și or-ce procedare a lor, care s'a abă-

tut de la această cale, ne-a găsit adversari lămurii. Cu toate acestea cred, că în momentul de față trebuie toți, cari iubesc legalitatea, să primească ca un semn bine venit, că acești conservatori, cari până acum nu găseau forma legală de a-și manifesta nemulțumirile lor, în timpii din urmă, prin consfătuiri publice, prin adunări de alegători în districte (lucrul este legal, este constituțional), reintră în calea parlamentară pregătitoare. Este evident, că cine-va, care până acum refuza de a lua parte la formele legale după revizuirea Constituției, în momentul când convoacă în diferite orașe pe alegători și-și pregătește terenul alegerii, reintră în legalitate, și dacă până acum făcea cum făceați d-voastră la început la Mazar-Pașa și pentru aceea noi îi blamam, îmi pare bine că a intrat acum în acea epocă a lui Mazar-Pașa, care *per tot discrimina rerum* (și chestia cu Mazar-Pașa s'o lăsăm încurcată), s'a sfârșit spre binele țării prin participarea d-voastră legală la alegerile din 1876, și doresc amicilor mei conservatori să aibă și ei în curând ocazia de a-și manifesta prin o alegere efectivă principiile lor de ordine.

73.

La Adresă. Lipsă de principii liberale. Viziriatul. Disidența.

(Sedința Camerei de la 28 Noemvrie 1886).

Ministerul din acel timp :

I. C. Brătianu, prezident, interne și ad-inte-
rim domenii,
D. A. Sturdza, culte,
E. Stătescu, justiție,
M. Pherechydé, externe,
C. Nacu, finanțe,
R. Mihai, lucrări publice,
General Al. Anghelescu, rășboi.

D-lor deputați, e regretabil (aplause¹⁾) că pentru prima oară în Parlamentul român o discuție la

¹⁾ Aplausele opoziției se refer la un scurt articol al autorului, publicat în România liberă de la 8 Octomvrie 1886 sub titlul „regretabil” și comentând conflictul sângeros al poliției cu alegătorii comunali din Botoșani.

Adresa Tronului se face în absența primului-ministru. Dacă d. prim-ministru, spre părerea noastră de rău a tuturilor, e indispus, toți, pentru deferență către d-sa, am fi consimțit să amânăm această desbatere pentru cât-va timp. Dar, fără a ni se spune nimic, să se facă o desbatere de oare-care însemnătate în viața constituțională în absența ministrului-prezident, e un precedent straniu. Maiestatea Sa Regele vine în Cameră când are să spună cuvântul său Țării, nu merge Camera la Maiestatea Sa; și când răspunde Camera la acest cuvânt, primul-ministru trebuie să fie aici în Cameră, la locul său. Aceasta cu atât mai mult în împrejurările actuale, cu cât nu numai după părerea mea, ci după chiar declarația unuia din cei mai eminenți miniștri, a d-lui ministru de culte, poziția individuală a miniștrilor față cu șeful Cabinetului e prea puțin independentă. (Aplause).

Dar, d-lor, dacă este datoria mea de a releva un asemenea fapt, nu pot face nimic *in contra* lui; și așa dar suntem siliți a discuta cu umbrele unui absent (aplause), absent destul de însemnat prin poziția sa în țară, încât să nu aibă, ca toți muritorii, o singură umbră, ci 7 umbre. (Aplause).

D-lor deputați, în proiectul de Adresă, pe care-l

discutăm, sunt fără îndoială părți, la a căror confirmare se va asocia or-ce deputat constituțional; așa și noi trebuie să primim aliniatul întâi, în care d. raportor arată sentimentele de devotament pentru Maiestatea Sa; aliniatul al doilea, în care se arată bucuria noastră de a ne vedea îndemnați la lucru, și aliniatul final, în care se aduc urări pentru Maiestatea Lor și pentru Dinastie.

În deosebi însă noi, cari ne auzim acum numiți grupul junimist (și nici nu am autoritate pentru a vorbi în numele vre-unui alt grup), noi ne asociăm și la o parte mai specială a acestui proiect de Adresă. Noi primim și partea, care urmează după cele două aliniate de la început și care culminează în fraza bine redactată și foarte caracteristică, mai ales după observările onorabilului meu preopinent: „Am fost fericiți văzând, că evenimentele din peninsula balcanică nu ne-au atins, grație prudentei linii de conduită ținută de guvern sub inspirațiunile „Maiestateii Voastre.“

Pe acest tărâm ne găsim în acord cu majoritatea și suntem și noi fericiți, că a putut România prin atitudinea sa să dovedească odată mai mult, că în limitele sale naturale este un factor de oare-care însemnătate pentru politica europeană.

Dar numai până aci merge calea noastră împreună; de aci încolo nu ne mai putem asocia la ceia ce zice proiectul majorității. Nu ne putem asocia, d-lor, pentru-că după noi răspunsul la Mesagiu în împrejurările de față trebuie să spună și mai multe și altceva decât a zis.

Este foarte curios: de câte-ori se vorbește de Adresă la Tron, în comisia pentru Adresă se naște iar vechea întrebare, dacă este să se facă un răspuns englezesc, sau un răspuns... imi vine să-i zic de acum înainte românesc; adică să fie numai o formalitate de politeță, sau să fie mai mult. Și tot-deauna guvernele, cărora nu le prea place discuția, insistă să fie numai de politeță, dar totdeauna această simplă politeță se preface în alt ceva când intră în desbaterea Camerei, și vrând-nevrând discuția ia proporții mai mari.

În Anglita sunt bine constituite partidele și se știe sigur în opinia publică, de ce este vorba atât din partea guvernului ca principii de acțiune politică, cât și din partea opoziției. La noi, cari ne facem acum educația parlamentară (și nu știu ce fel de educație ne-am făcut, când ne vedem astăzi după mai mulți ani de educație politică mai puțin educați decât eram înainte, mai puțin fixați asupra principiilor dis-

tinctive ale partidelor constituționale), la noi se întrebuițează foarte natural această singură ocazie pentru a ne explica asupra ideilor generale, cari dau direcția în mersul Statului constituțional.

Ast-fel, d-lor, s'a întâmplat și în cazul de față, și ast-fel se va întâmpla și în viitor pentru mult timp încă. Așa fiind, permiteți-mi să fac îndată o observare generală asupra Mesagiului contra-semnat de miniștrii M. S. Regelui : acest Mesagiu are aerul de a enumera cu deamănuntul după fie-care resort lucrările sesiunii prezente, în fapt însă face numai rubricarea resorturilor și titlurilor a câtor-va proiecte de legi, fără a indica întru nimic nici spiritul distinctiv, nici tendența de princip politic — se înțelege într'o scurtă relevare —, nici ținta practică specială, la care voește să ajungă prin elaborarea atâtor proiecte.

Așa de departe merge acest caracter anodin, încât fără nici o excepție, fără a șterge nici un rînd, ministerul cel mai reacționar, cel mai deosebit în vederi, și-ar putea pune numele său pentru contra semnarea acestui Mesagiu. Dacă veți da osteneala a-l reciti, veți vedea că este așa. Și în o parte, care a fost mult discutată în Camera aceasta, în controversa finanțiară despre

valută, se vorbește în Mesagiu numai: că agiul este regretabil și să căutăm a-l înlătura, fără să ne spună cum și ce fel; în privința instrucției publice se vorbește: că să aducem educația națională în o direcție bună și sănătoasă; toată lumea vrea aceasta. Și în privința magistraturei se zice: să se dea o mai mare independență; toată lumea cere această. La legea comunală se zice: că ar fi bine să ne ocupăm de ea; toată lumea știe aceasta. Și așa mai departe în toate resorturile.

Ce însemnează într-un Mesagiu, unde 7 miniștri de resort își dau osteneala de a vă enumăra cu deamănuntul rubricarea activității d-voastră, ce însemnează această lipsă totală de o indicare politică a direcției de princip, după care vrea guvernul actual să se rezolve chestiile supuse acestei Camere în acest moment? Să fie oare lipsă de or-ce princip politic pe banca ministerială? Avem oare a face cu un guvern liberal sau avem numai a face cu o stăpânire de fapt? (Aplause.) Avem a face cu un guvern liberal, care trebuie să spue reprezentanților țerei: iată principiile mele distinctive, pentru care mă aflu eu pe banca ministerială, iar nu opoziția din Cameră, necum opoziția coalizată afară din Cameră? Sau este numai frazeologia unui guvern

de buget, care evită or-ce accentuare a vre unei idei politice pentru a fi în posibilitate de a lua din toate părțile or și ce înlesnire a situației sale personale și a continua, în disprețul or-cărui princip de luptă constituțională, plăcuta stăpânire de fapt, în care se află? (Aplause).

Ei bine! d-lor, o dată chestia așa pusă, noi răspundem îndată: nu este acest Mesagiu și nu este acest răspuns în situația spiritelor de astăzi; nu se poate mai mult timp governa astfel o țară, unde a sporit cel puțin acea tinerime, care este setoasă de a vedea ideile legitimând stăpânirile de fapt; nu mai este cu putință de a se ascunde ideile sau lipsa de idei sub vëlul de cuvinte; nu mai este cu putință a fi ministru fără a spune țării: pentru ce eu și nu tu!

D-lor deputați, valoarea principiilor puse înainte de un partid politic, puse înainte de un guvern, valoarea principiilor liberale ce ar trebui să le pună în lucrare guvernul actual, dacă ar fi guvern liberal, ceea ce eu contest, stă în aceasta că, mai pre sus de persoane și în afară de complicațiile trecătoare ale momentului, asemenea idei generale sunt elementul permanent al progresului politic în stat sub toate împrejurările, și când un partid este la guvern și când acelaș partid este în opoziție.

Acest punct de vedere merita a fi apropiat într'un mod practic de înțelegerea noastră a tuturor. Să ne punem dar întrebarea: majoritatea d-voastră de astăzi, întimplându-se să nu mai fie la guvern, ce va face în opoziție? În numele cărui princip va susține lupta constituțională a ideilor mai departe?

Am citit în atâtea foi guvernamentale, că guvernul regretă că n'are opoziție conservatoare. Permiteți unui membru infim dintre conservatori să vă spue, că noi regretăm că n'avem un guvern liberal susținut de un partid liberal. (Aplause).

Căci, d-lor, ce este liberalismul? Aceasta ar trebui s'o știți d-voastră mai bine, cei din majoritate, dar poate ați uitat-o; însă noi ne dăm osteneala s'o știm, fiind-că sunt chestii, care țin de conștiința unui om public de a și le rezolvî înainte de a se gândi să lucreze în sfera politică.

Să luăm liberalismul în câte-va amănunte. Să-l cercetăm întâi în raportul constituțional între miniștri și Cameră, raport așa de esențial pentru viața parlamentară, încât și conservatorii au adoptat în această privință rezultatele câștigate în alte țeri.

Cați miniștri sunt acum pe acea bancă? Vedem 6, da, pare că sunt 6 miniștri. Lipsește

însă unul, d. Stolojian. De ce a eșit? Și de ce intrase? Nimeni nu știe oficial. Fusese înainte la justiție d. Nacu, a eșit și a intrat d. Stătescu. De ce a eșit și de ce a intrat? Fusese d. Voinov, fusese d. Giani; știți vre unul de ce au eșit și de ce au intrat? Se spune vre-odată Parlamentului ideile, proiectul, gândul constituțional pentru ca în mod liberal să fie supus lucru la controlul d-voastră și la apărarea d-voastră precum a întregii țări?

Această întrebare m'am crezut dator a o pune totdeauna la începutul sesiunilor noastre, fiindcă atinge o parte esențială a parlamentarismului în genere, și cu atât mai mult a parlamentarismului liberal. Eu, neștiind, neaflând nimic oficial, deși sunt și eu în Cameră, citeam prin gazete, mă informam de la alții asupra acestor schimbări. Este foarte prețioasă în această privință gazeta cea mai eminentă a partidului d-voastră, *Voința Națională*. *Voința Națională*, vorbind de d. Tache Giani, fost ministru al d-voastră pe acea bancă, zice și vă citez propriile ei cuvinte: că este un „avocat de a treia mână“, care a venit la guvern prin un „accident“, grație influenței unui ilustru bărbat de Stat, și relevându-i stilul—fac scuzele mele că repet cuvintele *Voinței Naționale*, fac scuzele mele mai ales d-lui Voinov,

dar citez foaia guvernului, adică foaia acreditată a partidului, care susține pe guvernul de astăzi, așa dar *Voința Națională* zice despre d. Giani: că are un stil mai „prost“ decât al d-lui Voinov, și citează ca dovadă despre aceasta stilul d-lui Voinov dintr'o depeșe de felicitare ce omul în prima emoție, unde nu se gândește la stil, adresa primului ministru pentru că a scăpat de atentat.

Când vedeți foaia guvernamentală tratând de a treia mână pe o persoană, care a fost acum trei ani la ministerul d-voastră, și tratând de... nu repet epitetul, pe un alt ministru, care a fost asemenea pe acea bancă în numele partidului d-voastră, și când mă gândesc filosoficește la lucrurile schimbătoare ale acestei lumi... (Aplause), la epitetele și calificările ce tot d-voastră le veți da unuia sau altuia și din miniștrii ce astăzi stau încă pe acea bancă și poate mâine nu vor mai sta, mă întreb: acesta este partidul liberal constituțional în numirea și schimbarea miniștrilor, în primirea și înlocuirea lor?

Când mai târziu veți fi în opoziție și veți vedea atunci un ministru-președinte, un despot... înțelegeți, că nu mă gândesc la actualul ministru-prezident (ilaritate), ci la un om cu apucături viziriale, la un reacționar, care vrea să reducă

sistemul constituțional la absurd și, mascat sub o formă străină de convingerea lui și de inteligența multora din țară, profită de mecanismul constituțional ca să-și pună voința sa în locul voinței tuturilor, să facă să atirne toate de la bunul plac al său, fără să se simtă dator să dea seamă țării despre actele sale publice, dar care va câștiga, te miri prin ce mijloace, o majoritate oarbă de aderenți în Cameră și va paraliza astfel adevărata viață parlamentară: atunci în numele cărui princip și cu ce drept vă veți ridica d-voastră din opoziția de atunci în contra unui asemenea despot reacționar?

Mai puteți revendica vechia onoare a liberalismului, al cărui prim drapel de luptă a fost rezistența majorității în contra omnipotenței unui individ?

Va veni, când veți fi d-voastră în opoziție, un guvern reacționar și va introduce — nu se introduce astăzi — arbitrariul în magistratură. Se va întâmpla, sub acel guvern posibil în viitor — nu s'a întâmplat astăzi — să se comită o crimă, spre pildă la Râmnicul-Vâlcei, și când va veni judecătorul de instrucție s'o cerceteze, ministrul de atunci îl va destitui tocmai în acel moment și va trimite un alt judecător ad-hoc. Și se va întâmpla poate — căci știți că reacționarii nu iu-

besc presa — ca să vie o nație indignată să cadă cu hătele asupra jurnaliștilor, și atunci va veni un procuror să constate lucrul, și acelaș ministru reacționar il va destitui și pe acest magistrat și va trimite un altul ad-hoc. Și va veni și o altă întimplare sub acelaș minister reacționar, o întimplare spre pildă la Botoșani, și se va destitui și atunci un judecător de instrucție, și se va destitui tocmai în acel moment de agitare și se va înlocui cu un altul trimis iaraș ad-hoc. Ei bine, atunci ar fi datoria partidului liberal să zică: Lupta seculară a popoarelor, onoarea liberalismului a fost respingerea justiției ad hoc, respingerea încercării unui om de la guvern de a influența și intimida pe cetățeni prin oamenii unei justiții aparente, de a le lua garanția imparțialității mai ales în momente de agitare. Dar d voastră o veți mai putea zice acesta în opoziție?

O să se mai zică, ar trebui să se zică de partidul liberal în opoziție, când vor veni reacționarii la putere, că trebuie susținută lupta în contra nepotismului cotropitor. Nepotismul este o tentație pentru familiile cele mari; o să și pue fie-care pe ai sei, și fiind-că au cam scăpătat familiile cele mari, celelalte au început să se îmbogățească, și fiind că bugetul Statului e restrins, o să se dea unui om de al lor mai multe

funcții, o să cumuleze, și atunci ar trebui să vie partidul liberal în opoziție și ar trebui să zică: e o veche lupta a liberalismului în contra cumularzilor; liberalii au inventat fraza despre sudoarea poporului și au zis să nu se îmbogățască funcționarii pe spinarea poporului. Dar d-voastră veți mai putea zice aceasta? Dar d-v. în zece ani de guvern ați fost în stare să faceți o lege în contra cumulului? (Aplause). Cred că vă va fi greu a susține atunci drapelul liberalismului.

Va veni iar marea chestie de principii, descentralizarea Comunei. Va fi discuția cea importantă când vor veni reacționarii și vor zice: îmi pun omul meu primar, nu voi să las nimănui în sat dreptul de a îngriji de afacerile sale comunale fără voia mea. Atunci ar trebui să vie liberalii, să zică: descentralizare, independență comunală! Dar tocmai proiectul d-voastră de lege comunală pune direct pe primar, pe or-care primar ca un agent administrativ al guvernului.

Ce să mai continuu, d-lor? Ce princip liberal aveți d-voastră azi? Ce veți putea zice d-voastră când veți fi în opoziție? În numele cărui princip vă veți ridica în opoziție, căci a sta la putere în numele bugetului e ușor! (Aplause).

Ei! dar în aceasta se vede, că noi suntem încă.

o societate tinără. Cu ce ușurință de copil fie-care crede, că ziua de azi e veșnică. Dar în această lume trecătoare va veni și ziua de mâine. Știu că sunt mulți din d-voastră cari sunt convingși— și chiar această convingere e caracteristică pentru starea spiritelor în partidul d-voastră—că până va trăi d. Brătianu, nu va cădea partidul guvernamental de astăzi. Așa să fie: dar în fine, din nefericire, d. Brătianu nu e nemuritor; poate fi nemuritor în istorie, dar nu e nemuritor fizicește; ei! și atunci, a doua zi? E acesta un partid liberal, care consumă gândul principiilor liberale în faptul existenței a doi ochi? Aceasta se cheamă Cesarianism, nu liberalism! Și de ce vă mirați atunci când merge crescând nemulțumirea țării, dacă d-voastră toți pare că nu resuflați decât din plămâni unui singur om? De ce vă mirați, dacă asupra acestui om se concentrează toată ura și toate pasiunile și se întâmplă atentaturi? El cel puțin, trebuie să spunem în onoarea lui, e în adevăr cel mai bun din toată colectivitatea!

Să revenim acum la Adresă. Fiind-că nici Mesagiul nici Adresa nu arată nici un princip liberal, fiind că nu se arată întru nimic aplicarea acelor idei de liberalism pentru cari s'au luptat liberalii în toate țările, până a ne fi convins și

pe noi conservatorii de cele ce v'am spus acum; fiind-că v'ed un guvern, care in asemenea chestii de princip dă acum inapoi până unde nu voim nici noi să mergem: mă întreb, ce Stat constituțional mai e acesta? Ce partid avem la guvern? Liberal nu este, conservator nu-l primim noi. Atunci ce e? O stăpânire de fapt? Dar stăpânirea numai de fapt produce rezistența de fapt.

Și aceste idei nu sunt o născocire a mea. Bine-voitoarea tăcere, cu care mă ascultați, mi-e o dovadă că sunt unii și alții, în conștiința cărora găsesc un răsunset. (Protestări).

Aha! Acum vă deșteptați cu protestarea, fiind-că am spus-o pe față. Dar noi opoziția spunem ce gândim; guvernul face alt-fel. Dar o dovadă, dacă nu în tăcerea d-voastră care ați întrerupt-o, mai clar manifestată aci în Cameră, și aceasta este bine să fie adus la cunoștința M. Sale, este că o parte din adevărata inteligență fostă în partidul majorității, simțind că s'a rupt, s'a compromis, s'a mistuit stindardul principiilor liberale, nu vrea să fie mistuită și compromisă și ea împreună cu compromițătorii și mistuitorii, o parte din inteligența până acum guvernamentală, se deslipește de majoritatea d-voastră și se formează în fine — și acesta este un progres constituțional — un partid liberal, aici în Cameră,

din ceea ce era până acum numai un partid de guvern; se formează în interiorul Camerei un partid, care să fie în stare de a zice — după ce nu va mai fi indulcirea puterii la guvern — iată-ne în opoziție, ne luptăm acum pentru drepturile liberalismului celui adevărat și cunoscut de toată lumea; ne-am desfăcut încă în timpul guvernului actual de aceia cari, sub cuvânt și în numele liberalismului, s'au arătat a fi numai un guvern fără principii.

Pentru noi, cari am insistat totdeauna asupra necesității constituționale a formării partidelor de principii, este bine venită această disidență. Vom avea cel puțin o parte foarte inteligentă din această Cameră, cu care chiar dacă vom fi adversari când s'ar discuta diferențele între conservatori și liberali, ne vom găsi uniți în respectarea în genere a principiilor oneste și clar manifestate; ne vom apropia, ne vom identifica în a recunoaște că nu este bine într'o țară constituțională să confundăm, mai ales la guvern, ceea ce este princip cu ceea ce nu este princip, ceea ce este interes general, cu ceea ce este interes particular, ceea ce este budget al țării cu ceea ce este budget al colectivității, ceea ce este guvern cu ceea ce este o simplă expediție de afaceri după formula: vom vedea de astăzi

până mâine, vom face într'un sens sau altul, numai să ne ținem la putere.

Cu această înălțare într'o sferă mai curată, cred că este de bun augur începutul sesiunii de față.

Și fiind că nimic din acestea nu transpiră în Adresa majorității, fiind că un fapt de așa însemnătate, adică disidență de principii liberale petrecută în mijlocul partidului guvernamental, este trecută absolut sub tăcere și totul se acopere sub o eleganță de cuvinte, noi vom vota contra acestei Adrese. (Aplause).

74.

La aceeaș Adresă. Dinasticismul liberalilor. Necesitatea unei schimbări de guvern.

(Ședința Camerei de la 2 Decembrie 1886).

D lor deputați, aliniatele din urmă ale proiectului de adresă sunt: „Trăiască Majestațile Lor: Trăiască Dinastia!“ M'am înscris la aceste aliniate, fiind-că în privința lor cu toții ne întâlnim în unul și acelaș gând.

A fost foarte prețios pentru aceia din noi, cari nu de astăzi or de ieri, dar în întreaga lor viață politică au fost monarchici și dinastici, a fost o fericire pentru noi a auzi din remarcabilul discurs al d-lui ministru al justiției, că această convingere a noastră a fost totdeauna împărtășită și de șefii partidului liberal, că d-nii

C. A. Rosetti și Brătianu, și la 1875 și la 1876 în mijlocul coalițiunii numite de la Mazar-Pașa, au fost însuflețiți de aceleași simțiminte.

Aceasta e pentru noi o garanție mai mult pentru viitor; dar este prețioasă această declarație și este mângâitoare și pentru situația de astăzi; căci ne permite a face o comparare mai dreaptă între starea spiritelor de atunci, și starea spiritelor de acum. Dacă în adevăr — după cum ne spune d. ministru al justiției — d-nii C. A. Rosetti și Brătianu, sufletele coaliției de la Mazar-Pașa, erau monarchici și dinastici, era greșită părerea lățită pe atunci, că în coaliția de la Mazar-Pașa se discutau și candidaturi; căci e bine înțeles: declarația d-lui ministru al justiției, eminent bărbat de Stat, însemnează că C. A. Rosetti și Brătianu, cari erau monarchici, înțelegeau pe *acest* monarh și pe *această* dinastie; altminteri declararea d-sale ar fi un joc de cuvinte.

Cu atât mai fericit lucru este dar pentru noi, că se poate data înrădăcinarea simțimentelor monarchice și dinastice de pe atunci. Era dar numai aparență, dacă unii din membrii secundari ai partidului liberal erau contrarii.

Prin urmare, de și d. X.¹⁾ vorbea de abise,

¹⁾ I. Cămpineanu.

aceasta nu însemna nimic, s'a putut ușor aco-
perî abisul cu un portofoliu; de și d. Y.¹⁾ se în-
cerca să sape prestigiul monarhului prin foi
străine sub pseudonimul Erdmann von Hahn,
aceasta nu însemna nimic, căci baronul von
Hahn s'a arătat mai pe urmă mare dinastic;
de și d. Z.²⁾ făcea caricaturi și insulta în gazetă
pană și familia Monarhului, aceasta nu însemna
nimic: poetul era tot monarhic și dinastic,
căci nimic nu l'a împedat mai pe urmă să
facă poezii în *Monitor* pentru dinastie. (Aplause,
ilaritate.)

Această ne este de bun augur, ne este o
mângăere pentru starea actuală. Ce era ade-
vărat la 1875 și 1876, să nu fie oare tot așa
de adevărat și la 1886? Dacă atunci acei X, Y
și Z erau oameni de a doua mână, cari nu în-
semnau nimic, pe câtă vreme, după declarația
d-lui ministru de justiție, șefii adevărați erau
monarhici și dinastici; dacă s'a putut preface
abisul de atunci într'o linie foarte ușor de trecut
acuma, dacă baronul de Hahn de atunci a
putut să dea acum „tircoale“ împrejurul Di-
nastiei; dacă acela și altul și cel de al treilea
s'au putut arăta astăzi oameni dinastici și mo-

¹⁾ D. A. Sturdza.

²⁾ Orășanu.

narhici convinși: pentru ce oare vă mirați și vă mișcați astăzi, când vedeți că în opoziția din afară de Cameră sunt articole violente, condamnabile după părerea mea acum ca și atunci, în contra Regelui? Pentru ce, dacă auziți că se pronunță și astăzi pe ici pe colea câte un cuvânt de desordine, dacă simțiți că e o atmosferă contrarie, pentru ce nu vă mângăiați cu suvenirile de la Mazar-Pașa? Căci trebuie să fiți convinși, precum sunt și eu convins, că și azi șefii opoziției unite sunt cel puțin tot atât de monarhici și dinastici, pe cât erau la 1875 d-nii Rosetti și Brătianu. Și precum tocmai efervescența secundarilor de atunci le a fost un motiv mai mult de a se face mai târziu geloșii apărători ai Dinastiei și Monarhiei, tot așa opoziția unită din afară, întru cât are aparența în unele manifestări secundare de a fi contrarie stării de lucruri, va căuta în viitor ocazia să arate cu atât mai mult, că sunt cel puțin egali coalizațiilor de la Mazar-Pașa în faza lor de mai târziu.

Numai, d-lor, asemenea lucruri să nu meargă prea departe! Aici se pune o legitimă întrebare: Ce s'ar fi întâmplat, dacă la 1876 n'ar fi căzut Cărtărgi? Aș voi să vorbesc azi, dacă aș putea, în afară de or-ce personalitate, și în afară de or-ce iritare; aș dorî ca față cu acest aliniat, unde

în adevăr suntem cu toții cei din Cameră inspirați de aceleași sentimente, să găsim un fel de limbăgiu comun, ca să ne putem înțelege așezat, liniștit, asupra următoarele discuții: Ce s'ar fi întâmplat la 1876? Eu am recunoscut în fața d-voastră mai de mult, că după părerea mea la 1876 a fost necesar să cadă Cabinetul conservator; nu cred că se putea face războiul, care l-am făcut, cu iritația spiritelor, care era pe atunci. A fost lucru foarte cu minte, că a venit atunci la guvern ministerul Brătianu, și am fost cel dintâi, cum de alt-fel a avut dreptate d. ministru al justiției să o declare, care am recunoscut marele merit al d-lui Brătianu de a fi putut în asemenea împrejurări să menție, împreună cu libertățile publice, și ordinea dinastică în țară sprijinindu-se pe un partid, care până atunci da loc la multe bănueli.

D. Ioan Brătianu, făcând din partidul său un partid de guvern monarhic, a făcut atunci pentru consolidarea ordinii noastre constituționale foarte mult, tot așa de mult cât a făcut d. Lascar Catargi, când la 1871 a luat frânele guvernului în momentul, în care Principele vrea să abdice. Da, această a făcut-o d. Brătianu, și am ținut a o recunoaște încă o dată, fiind-că eu prevăd vremea (poate să mă înșel, precum pot înșela toa-

te prevederile oamenești, dar poate să nu mă înșel), eu prevăd vremea, când apărarea ce i-o fac acum în opoziție hotărâtă cu d-sa, voi avea să i-o fac atunci, când va fi d-sa în opoziție și când vor fi alții, care-l vor ataca cu pasiune și cu relevarea erorilor ce le-a comis, vor voi să-l persecute împreună cu ai săi și să-i șteargă orice merit ce a avut. ¹⁾

Va să zică a făcut această d. Brătianu; a făcut mai mult: prin o bună inspirație a luat răspunderea războiului, de și adevăratele merite ale războiului, după vorbele d-lui Carp, se cuvin mai sus și mai jos, dar rămâne totuși meritul d-lui Brătianu că a știut a se acomoda acelei situații și a face ceea ce a făcut; a mai proclamat, împreună cu d-voastră toți din majoritate și cu noi, independența; a făcut mai mult, nu mai mult în fapt, dar că formă exterioară: a știut, împreună cu noi toți, însă prin inițiativa sa și a d-voastră, să proclame Regatul României.

Toată întrebarea este acum: de la proclamarea Regatului încoace, din momentul, în care s'a accentuat așa de bine Dinastia, ce s'a făcut de guvern pentru a se întări în sufletul poporului, în care are să domnească mai departe? Iată

¹⁾ Cum s'a și întâmplat după căderea sa de la guvern, în sesiunea Camerei de la 1888-89.

întrebarea; căci pe hârtie este ușor să faci acte constituționale, dar important este ca ele să trăiască în cugetul acestei țări.

Imi aduc aminte de frumoasele cuvinte, ce le a zis actualul președinte al Camerei, atunci când la 14 Martie a luat inițiativa propunerii Regatului, că de acum înainte să se știe că va crește în inimile noastre rădăcina monarhică.

Apoi vedeți, d'lor, atunci ni s'a vorbit de Era nouă, și eu n'am găsit nemerit răspunsul d-lui ministru al justiției, care la întrebarea mea: unde sunt principiile ce le practicați în Era nouă? ne vorbea de titlurile cele vechi, cu cari a venit la putere ministerul Brătianu și s'a menținut până la 1884.

Apoi discursul la Adresă e în anul 1886, nu în 1884. Întreb dar: de la 1884 până la 1886 ce s'a făcut în organizarea și administrarea internă pentru a se întări această începătoare Dinastie?

D-lor, din punctul meu de privire, situația în țară îmi pare că e astăzi prea neliniștită. Au fost țărani la Botoșani sau nețărani, au fost alegători sau nealegători, -- cari au făcut rebeliunea, chestie indiferentă. Chestia adevărată este: de la 1884, de la 1885 și în 1886 a scăzut sau a crescut nemulțumirea unei mari părți a țării, violentul limbaj și atacurile opoziției afară din Cameră?

Eu cred că a crescut. Și acum când la începutul acestei sesiuni urăm fericire și lung traiu Dinastiei, trebuie să ne întrebăm: această mișcare, această creștere a dușmăniei în contra ministerului Brătianu, până unde e probabil că are să meargă. Este după trecut probabil, că ministerul Brătianu va imblânzi, va mulțumi din ce în ce mai mult spiritul populațiilor? Se poate oare spera, că opoziția unită va părăsi sau va împușina amărăciunile și ura ei? Mergem spre împăciuire sau spre o mai mare invrăjpire cu guvernarea d-lui Brătianu?

Intr'o asemenea situație ved în năuntrul Camerei o parte inteligentă de disidenți, care se desparte de guvern, și ved în afară din Cameră mulți oameni inteligenți, cari se apropie de opoziție.

Adevărul pentru mine este acesta: numărul aderenților d-lui Brătianu descrește, nemulțumirea în țară crește.

Apoi nu cum-va este tocmai situația, care era la 1875—1876 când cu conspirarea de la Mazar-Pașa?

Nu cum-va se naște și acum întrebarea foarte importantă: mai poate merge înainte situația actuală? Este speranță de a se îndrepta? Sau este probabilitatea că se va face mai rea? Și

este situația complicărilor externe de natură a suporta o asemenea stare de lucruri?

Vedeți, d-lor, monarhia noastră, Dinastia noastră este o Monarhie și o Dinastie constituțională.

Care este folosul constituționalismului pentru o Monarhie și o Dinastie? Pentru ce s'a găsit că este mai sigură continuarea Dinastiilor constituționale decât a celor absolutiste? Pentru că în alternarea partidelor stă garanția permanentă a Coroanei, care este deasupra tuturilor.

Căci pe de o parte prea îndelungata ședere la guvern a unui partid face să-i sporească abuzurile, iar pe de altă parte tocmai aceste abuzuri împreunate cu legitima nerăbdare a celor lăsați afară face să sporească nemulțumirile până la un grad periculos.

Atunci intervine importantul rol al constituționalismului, care permite o scăpare mai liniștită din o asemenea situație prea încordată.

Intrebarea este acum: ne aflăm noi într'un asemenea moment?

După convingerea mea nu se mai poate aduce o îmblânzire a situației prin guvernul d-lui Brătianu și elementul nemulțumit crește atât în Cameră cât și în afară din Cameră; mi-e teamă, că au să se repete violențele, cari au început deja, și că aceste repețiri, aceste încordări de

situație au să găsească un guvern din ce în ce mai slăbit, și aceasta în fața unor evenimente, a căror gravitate nu se poate contesta.

Fiind-că dar sunt împreună cu toți d-voastră un convins aprobator al acestui ultim aliniat din Adresă, fiind-că noi toți zicem și vom vota: „să trăiască Majestațile Lor! să trăiască Dinastia!“, tocmai pentru aceea vom vota contra Adresei întregi, pentru a accentua din partea noastră pe cât putem mai mult opoziția în contra actualului guvern. Noi vom găsi o liniștire a relei situații prezente numai atunci, când prin vre-unul din modurile constituționale posibile se va da ocazie elementelor moderate și prudente, cari există în mare număr și în opoziția afară din Cameră, să dovedească — ceă ce este exact — că sunt oameni de ordine constituțională. Folosul va fi atunci clar: D-voastră v'ați afirmat așa de tare, de când sunteți la guvern, ca zeloși monarhiști, în cât nu veți mai putea părăsi această linie de conduită politică nici fiind în opoziție. Iar acei, cari astăzi sunt în afară de cercul d-voastră și în afară din Camere și de cari vă plângeți că au unele aparențe contrarii, vor veni atunci să se adauge la acest concert de monarhiști d'inastici. Numai astfel se va întâri situația în fața pericolelor interne și externe. (Aplause).

75.

Asupra întârzierii unei interpelări.

(*Ședința Camerei de la 10 Ianuarie 1887*).

După însărcinarea tuturor deputaților din opoziție, autorul scrierii de față anunțase încă la 13 Decembrie 1886 o interpelare asupra bătăilor înscenate de administrația comunală în contra redacțiilor opoziționiste din Capitală. Desvoltarea interpelării se tot amâna de guvern și de majoritatea Camerei sub felurile pretexte. Următorul dialog izbutește însfârșit să ajungă la fixarea unei anume zile.

D-le președinte, vă rog să bine-voiți a interveni pe lângă onor. Cameră ca să fixeze o zi pentru desvoltarea interpelării ce am avut onoarea a anunța încă de acum patru săptămâni. Ieri

ați pus-o la ordinea zilei, dar a lipsit d. președinte al consiliului și ministru de interne; astăzi văd că lipsește de asemenea; nu voim să fim indiscreți, dar poate că este indispus; îi doresc din toată inima să fie și fizicește și politicește restabilit, dar trebuie să fie o zi regulată pentru dezvoltarea acelei interpelări, dacă bine-voește d. președinte. Astăzi poate că iar nu vine d. președinte al consiliului; Luni poate că este tot la Florica; poate dar Marți să fie ziua fericită, în care vom putea uza de acest drept constituțional. Aș ruga dar pe d. președinte să consulte Camera, dacă consimte ca Marți să fie pusă la ordinea zilei dezvoltarea interpelării mele, și aș dori să știu de la d-ni miniștri, ce speranță ni se aduce despre prezența d-lui ministru de interne.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Interpelarea d-lui Maiorescu este singura, care nu mai poate suferi întârziere, căci pentru toate celelalte interpelări s'a dat cuvântul d-lor interpelatori și d-lor le au dezvoltat.

Voci. Cer cuvântul.

A. Djuvara. Cer cuvântul.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Afară de d. Djuvara, care ieri nu a fost aci când i-a venit rândul să o desvolte, și de aceea a anunțat-o din nou.

D. Fleva a fost prezent, când i-a venit rîndul, dar era legat la gât fiind bolnav și n'a putut vorbi.

D-lui Nicorescu i s'a dat cuvîntul ca să-și desvolte interpelarea, dar d-sa a vorbit aproape o oră de alt-ceva fără să-și desvolte interpelarea.

Singurul dar, care nu și-a desvoltat interpelarea, este onorabilul d. Maiorescu, și d-sa are tot dreptul a cere de la d. președinte să se fixeze o zi în care să-și desvolte interpelarea. Cât pentru guvern, noi primim ziua aceea, pe care o va determina însuș onor. d. Maiorescu, fie Luni, fie Marți, numai astăzi nu, și atunci guvernul va răspunde . . .

O voce. Cine va răspunde?

D. ministru de finanțe, C. Nacu. V'am spus cine: guvernul, căci guvernul este indivizibil; v'am declarat că în or-ce altă zi afară de astăzi guvernul va răspunde la interpelarea d-lui Maiorescu, după ce d-sa o va fi desvoltat.

D. președinte. D. Maiorescu a auzit declarația guvernului, că va răspunde în or-care altă zi afară de astăzi, și prin urmare îl rog să determine cea zi . . .

Voci. Astăzi, astăzi.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. Am zis

că Luni sau Marți, după cum însuș d. Maiorescu propunea adineaori, vom putea răspunde . . .

O voce. Ați zis, că guvernul este indivizibil.

Titu Maiorescu. D-lor, are un deputat dreptul să adreseze o interpelare unui anume ministru ?

Da,

Acum fără îndoială se poate să fie împrejurări, în care acel anume ministru să fie împiedecat de a veni el însuș ca să răspundă; poate să fie bolnav, indispus, sau poate să fie reținut de alte lucrări mai urgente la Senat; pot să fie împrejurări extraordinare cari să-i impue absența, precum asemenea pot să fie conveniențe foarte legitime, cari să oblige pe deputatul interpelator a stărui să desvolte fața cu întreg guvernul interpelarea, pe care a anunțat-o, sau cel puțin în prezența ministrului, la care s'a adresat, și poate și Camera să primească aceasta.

Dar, d-lor deputați, așa numai de la sine, fără nici o explicare, fără ca de pe banca ministerială să se spue, că ministrul respectiv este împiedecat de cutare și cutare împrejurare de a veni să răspundă deputatului interpelator, ci numai după teoria, că miniștrii fiind solidari, nu este obligat cutare anume ministru, care se crede ceva mai presus, ca să fie prezent, această

practică cred că nu este bine să se introducă în dezvoltarea interpelărilor. Este în genere datoria ministrului respectiv, și numai a lui, de a fi prezent la dezvoltarea unei interpelări ce i se anunță, și fără de o cauză justificată a absenței, interpelatorul este în dreptul său de a cere prezența acelui ministru, către care s'a adresat.

Pe acest motiv rog pe majoritate să binevoiască a consimți ca să se fixeze pe Marți dezvoltarea interpelării mele, și îmi permit a adăuga: cu speranța, că vom avea onoare de a vedea Marți pe banca ministerială pe d. ministru, către care s'a adresat interpelarea și care este ministrul de interne.

D. ministru de finanțe, C. Nacu. D. Maiorescu a fixat ziua de Marți; prin urmare Marți guvernul va răspunde.

76 și 77.

Interpelare asupra devastării înscenate la
5 Sept. 1886 în contra ređacțiilor unor ziare.

(Ședința Camerei de la 13 Ianuarie 1887).

D. președinte, General Lecca. Acum la ordinea zilei este interpelarea d-lui Maiorescu asupra evenimentelor și atitudinii guvernului în urma atentatului de la 4 Septemvrie.

D. Maiorescu are cuvântul.

T. Maiorescu. Domnule președinte, permiteți-mi a rectifica mai întâi textul și sensul interpelării mele, care nu este așa cum a binevoit d. președinte al Camerei a-l anunța.

D. președinte. Eu am spus în scurt coprindeea interpelării d-voastră.

T. Maiorescu. Ea nu are a face cu odiosul atentat de la 4 Septembrie 1886; ea are exclusiv a face cu un alt atentat, cu cel comis la 5 Septembrie.

D-lor deputați, vorbirea mea va fi foarte moderată, nu numai moderată în expresii, căci pentru mine este regulă de stil parlamentar: când lucrurile sunt foarte tari, cuvintele trebuie să fie foarte blânde, ci și mai ales moderată în concluzii, precum vă veți convinge în curând.

Această interpelare relativă la devastările comise pe la unele redacții de jurnale din capitală, este adresată numai d-lui ministru de interne, și nu d-lui ministru-președinte, cum ar fi fost după hierarhie mai politicoasă, și de când cu manifestarea ideilor d-lui Vasilie Lascăr și altor deputați din majoritate trebuie să fim cu luare aminte la hierarhie și arhondologie.

De și în momentul anunțării interpelării mele era însuși d. ministru-președinte totdeodată și ministru de interne, nu puteam prevedea, că va fi tot așa și în momentul dezvoltării interpelării. Se vorbea iarăși de schimbări ministeriale printre culise; era vremea sărbătorilor, când se fac prezente la cei mici, și așa s'ar fi putut întâmpla ca portofoliul de la interne... dar în fine, de astă-dată nu s'a întâmplat, și ast-fel inter-

pelarea se adresează și se desvoaltă astăzi în contra d-lui ministru-președinte și ministru de interne.

D-lor deputați, faptele la cari se refere interpelarea mea vă sunt cunoscute. Se comisese la 4 Septembrie atentatul contra d-lui ministru președinte; spre onoarea conștiinței omenești se poate afirma, că tot ce a fost om de omenie în această țară, și nu numai în această țară, dar și în străinătate, și-a exprimat sincera sa indignare de acest fapt; și se cuvine a releva mai ales, că în primul moment și toate foile opoziționiste, o repet: toate foile din opoziție s'au asociat la exprimarea acestei indignări.

A doua zi, într'un mod foarte natural și care face onoare în deosebi comerțanților de frunte din capitala București, aceștia împreună cu mai mulți alți cetățeni, s'au dus — se și cuvenea să facă așa — ca să și exprime sentimentele de bucurie pentru scăparea d-lui prim-ministru. S'au dus la ministerul de interne, la consiliul de miniștri; au ținut acolo o cuvântare, care exprima aceste sentimente, și d. prim-ministru a răspuns de pe balconul ministerului de interne. N'ar fi drept, într'o discuție mai rece parlamentară, să insistăm prea mult asupra căldurii expresiunilor ce în prima emoție le-a întrebuințat d. prim-

ministru față cu mulțimea, care era acolo adunată. Când s'ar fi mărginit lucrul la atata, ar fi rămas bine. Inșă din acea mulțime toți comercianții onorabili, tot ce era mai cunoscut, după manifestația făcută la minister, s'au dus pe la casele lor, fericiți de scăparea primului ministru, poate și de cuvintele ce au auzit din gura d-sale. Zic, că comercianții cei onorabili s'au dus pe la casele lor, fiind-că s'a născut o mică polemică in presă asupra acestor fapte. Pe nedrept o parte a presei nu vrea să recunoască in primul moment ceea-ce a fost in adevăr, că adică omenii cei mai onorabili au fost in mare parte in curtea ministerului de interne ca să felicite pe primul ministru; și atunci au răspuns aceștia in presă, au subscris acest răspuns, au revendicat onoarea de a fi fost, și bine au făcut, la primul ministru; inșă tot ei s'au grăbit a adăoga in acelaș respuns, că de acolo s'au dus pe la casele lor.

Acum d lor, după ce aceștia s'au dus pe la casele lor, nu știu cine va fi rămas din curtea ministerului de interne, cari nu s'au dus pe la casele lor, ci s'au dus pe la casele altora (Aplause din partea opoziției). Faptul este, că o ceată de oameni (nu așa, d-lor, mă exprim intr'un mod moderat, dacă îi numesc o ceată de făcători de

rele? fiind-că devastările in nici un cas nu pot fi o facere de bine), așa dar : o ceată de făcători de rele a pornit de acolo, însă organizați în bandă, adică în ordine închisă — era ordine în desordine, — a pornit de la ministerul de interne din strada nu știu de ce numită a Academiei (ilaritate), și a trecut prin strada Vămei, și a eșit în strada Victoriei (ilaritate), și a ajuns drept la piața Episcopiei, și aci, sub această amin-tire bisericească (ilaritate), a năvălit asupra redac-țiunii ziarului *Epoca*, a spart ferestrele, a spart ușile, a spart dulapurile, a rupt hârțiile, a aruncat dosarele de corespondență, chitanțe și alte acte pe jos și pe stradă, a apucat la bătăi pe cine a găsit prezent la redacție, pe un administrator, pe un scriitor, a luat la goană câț-va redactori, unul s'a ascuns în pivniță, altul în pod, sus, jos, fie-care unde putea, și a comis aceste brutalități într'un timp să zicem de 15, 20 minute, poate o jumătate de oră.

De acolo, tot așa organizată, această ceată, tot prin strada cea mai frecventată a Bucureștilor, prin calea Victoriei, a intrat în strada Clementei, ziua la ameaza mare pe la 10 și jumătate ore dimineăța și s'a dus la alt ziar, la *Indépendance Roumaine*, care însă, pe semne că având oare-care prevederi asupra libertății presei sub era nouă,

se baricadase și putea să se baricadeze după construcția caselor, fiind că avea spre stradă un grilaj de fer țeapăn și din întâmplare în curte erau preparative de iarnă, lemne pentru încălzit, și tipografii de acolo au pus mâna pe lemne și s'au pus în stare de legitimă apărare; mai era și câte o pușcă pe la d-nii redactori din casă, se vede că sunt vânători — sper că nu va vedea vre un judecător de instrucție și în aceasta dovadă de complicitate la atentaturi. (Ilaritate).

A fost destul de legitimă și energică apărarea pentru ca curajoasa ceată să se retragă de acolo fără a mai încerca brutalități; s'a retras dar tot în ordine, tot organizată și a luat-o, o fi fost pe la 10³/₄ ore, iarăș pe strada mare, a trecut pe dinaintea Palatului Maiestății Sale Regelui, a trecut pe piața Teatrului și a ajuns la Bulevard, a apucat la dreapta la băile Eforiei și acolo sus, unde nu știu cum administrația Eforiei a avut în zilele erei nouă curajul să închirieze unui jurnal din opoziție, *România*, câte-va camere pentru redacțiune, s'a urcat banda pe scări și a început la redacția *României* aceeaș scenă, a dărâmat ușile și ferestrele de la clădirea Eforiei, a pătruns în redacție, a devastat arhiva, a bătut până la

sânge pe unul din redactori și apoi s'a retras și de acolo.

Acum, ce au făcut acești interesanți cetățeni, mai departe, nu vă pot spune bine; este probabil că au serbătorit împreună aceste fapte victorioase, dar sigur este, că după câte-va ore aceeaș ceată de oameni, de astădată mai înflacărați, mai entuziasmați, terminul oficial este mai indignați (Ilaritate), — o indignare, care devenea mai tare după cinci ore de răsufare — va să zică pe la 1 și jumătate sau 2 ore după amiazi ceata *indignată* a revenit la Episcopie iarăș pe strada mare, și a amenințat din nou pe redactorii prezenți ai *Epocei* și-mi pare că a și bătut pe unul din scriitori.

Iată faptul, d-lor.

Locuința mea nu este departe de piața Episcopiei; a venit un cunoscut la mine pe la 10 ore sau 10 și jumătate și pe urmă altul, și mi-au spus ce se petrece; era atâta aglomereare de oameni, cari veniseră asupra redacțiunii *Epocei*, încât deabia a putut să treacă trăsura celui dintâi, care a venit la mine.

Apoi am deschis ferestrele ca să constat dacă se auzea ceva; eu nu am auzul bun; totuș mi se părea că se auzea ceva, era atâta larmă acolo, spargere de ferestre etc. încât era cu

putință să se audă ceva și în acel cap al stradei Mercur. În tot cazul eu am *văzut* ceva; am văzut pe sergentul stradei mele, a stradei Mercur, plimbându-se liniștit pe strada sa. Atunci am eșit și eu pe stradă, m'am dus la redacția *Epocai*, am văzut devastările comise, erau deja comise, în acel moment pe semne că mergeau spre redacția jurnalului *L'Indépendance roumaine*, și am văzut acuma doi sergenți, cari păzeau la *Epoca* odăile devastate, dar cari fuseseră nevăzuți în timpul devastărilor și bătăilor. Câtva timp după aceasta m'am întâlnit cu d. Dimitrie Giani, care mi-a spus următoarele: plecasem să depun cartă mea vechiului meu președinte al consiliului, d-lui Ioan Brătianu, ca să l felicit pentru că a scăpat de odiosul atentat; dar când am văzut înaintea redacției *Epocai*, ce s'a putut petrece sub prezidenția d-lui Ioan Brătianu, am rupt cartă de vizită în două (aplause din partea opoziției), am arătat-o ruptă copiilor mei, ca să știe și ei, că această cartă de vizită voia să fie un semn de veche simpatie și venerare pentru d. I. C. Brătianu, dar că în urma celor ce am văzut, își pierduse acest înțeles și de aceea am rupt-o.

V'o spui aceasta, d-lor, pentru a vă arăta impresia ce a produs devastarea redacțiilor de jur-

nale chiar asupra multora din aceia, cari de altminteri voiau să se asocieze la manifestările de simpatie pentru d. ministru-președinte. A paralizat aceste simțiminte.

Eu personal însă mi-am făcut datoria de membru al opoziției constituționale și de ordine și am căutat să exprim d-lui ministru președinte felicitările mele pentru scăparea d-sale.

Acum o întrebare pentru discuția acestei interpelări: Că se comit asemenea devastări, că se pot comite, dacă ar fi numai o simplă brutalitate a unor oameni privați, fie îndreptată contra orcu, nu ar merita prea mult să vă ocupe timpul d-voastre. Inșă, d-lor deputați, este o chestie aci de toată importanța, care merită să ocupe timpul d-voastră, al nostru, al tutulor: organele însărcinate cu menținerea ordinii publice ce atitudine au avut în acest timp, față cu acest fapt ?

Credeți d-voastră, că se poate întâmpla în capitala București, în ziua mare, în stradele cele mai frecventate, ca 50—60 sau 100 de oameni să treacă din strada Academiei prin calea Victoriei, să vie la Episcopie, la redacția jurnalului *Epoca*, să spargă porțile, ferestrele, dulapurile, să bată pe oameni, și apoi de acolo să pornească, să meargă în ceată sau bandă organizată, cu ciomegele în mână, tot pe calea Victoriei, să

treacă în fața Teatrului, să intre în Bulevardul cel mare și la redacția jurnalului *România*, să facă aceleași stricăciuni, și apoi dupe 2—3 ore să se întoarcă din nou tot la redacția jurnalului *Epoca*, fără ca în tot cursul acestui drum și acestui timp un sigur organ al autorității însărcinate cu paza siguranței publice în capitală să aibă cunoștința de toate acestea ?

Se poate întâmpla să nu se găsească pe acele strade un singur sergent măcar, care să se încerce să impedece acea ceată? se poate întâmpla ca în această capitală să vie o bandă de oameni și să comită brutalități ca cele comise, fără ca un singur reprezentant al ordinii publice să înștiințeze măcar poliția, să înștiințeze parchetul, să aresteze sau să poată denunța pe vre unul din făcătorii de rele?

Eu cred că mă exprim conform minții firești, dacă zic, că aceasta nu se poate.

Dacă așa s'au întâmplat lucrurile, dacă nu au făcut sergenții de oraș nici o încercare de a împedece așa ceva, dacă nu s'a arestat, dacă nici măcar nu s'a denunțat nimeni, atunci sau că poliția a știut de mai nainte ce are să se întâmple și nu a voit să împedice, sau că aflând despre aceasta la moment, a voit să lase să se facă fără să intervie.

Sau că—mai știi?—poate a fost de convență cu tot ce s'a întimplat.

Poate să fie vreunul din d-voastră, care să stea la indoială asupra cuvântului de convență; dar că poliția a tolerat fățiș, acest lucru este evident. Eu personal sunt sigur, că este convență, sunt sigur după ceea ce am văzut de la sergentul postat în strada mea, căci sta liniștit când era această alarmă pe piața Episcopiei fără să alege în partea aceea, precum ar fi făcut-o în or ce altă împrejurare.

Aci îmi aduc aminte de ceea ce mi-a povestit... a devenit o deprindere parlamentară introdusă de d. ministru-președinte, de a împropăta vorbirea cu povestiri, cu anecdote, mai ales de la cei morți...

D. președinte al consiliului, I. C. Brătianu.
Ca toți bătrânii. (Ilaritate.)

T. Maiorescu. Și îmbătrânim cu toții, d-le ministru-președinte, întru aceasta suntem siliți a vă imita zi cu zi.

Un coleg al nostru din Cameră, aci prezent, din norocire în plină viață, îmi povestea, că la 1871, în ziua de 11 (23) Martie, când colonia germană, după dreptul ei, cu simpatiile ei, celebra tocmai ziua onomastică a victoriosului Împărat al Germaniei, fiind pe atunci consul

general al Germaniei d. de Radovitz, pe care mai ales d-voastră trebuie să-l cunoașteți, atunci o ceată de făcători de rele (nici aceștia nu au făcut bine, nici pentru d-voastră, politicește vorbind), o ceată de făcători de rele au venit înaintea caselor Slătineanu, astăzi casele Capșa, unde colonia germană bancheta, și a început să spargă ferestrele sălei, să dea cu pietre în oameni.

Acest coleg al nostru, venind din întâmplare pe la ora aceea de la Cișmigiu, în sus spre piața teatrului, a auzit larmă. S'a întâlnit cu doi sergenți spre piața teatrului și i-a întrebat, cum stau așa acolo când este atâta larmă în Podul Mogoșoaiei? Sergenții i-au răspuns: avem ordin să nu ne mișcăm. (Ilaritate.)

Pietrele se aruncau, ferestrele sburau, geamurile se spărgeau ceva mai departe; dar sergenții stau liniștiți, pentru că aveau ordin să nu se miște. Mi-am adus aminte de această istorie; căci tot așa a fost dat cuvântul de ordine să lase să se întâmple cele întâmplate la 5 Septembrie.

Dar o dovadă mai mult, d-lor. Aci în Cameră, în ziua în care am anunțat interpelarea — și am anunțat-o în prima zi posibilă îndată ce s'a terminat discuția adresei și la Senat — un coleg

al nostru, d. Râmniceanu, cu care n'am onoare să fiu în relații personale — d. Râmniceanu știți cât este de viu și de generos în expresiile d-sale, d. Râmniceanu mi-a spus în auzul tutu-
lor celor ce erau față: ce gândești, d-le Maiore-
rescu! D-fa nu vei desvolta interpelarea aceasta
înaintea judecării procesului Oroveanu? (Aplause
pe banca opoziției.)

De ce? replicam eu; ce are a face? Permi-
teți-mi a face o parenteză: era mai dibaci din
partea d-voastră, dacă mă lăsați s'o desvolt mai
nainte, fiind-că astăzi, după achitare, vă vine
mai greu. (Aplause din partea opoziției.)

Dar ce are a face istoria aceasta, răspundeam
eu d-lui Râmniceanu? Eu vorbesc de devastările
presei opoziționiste, nu de atentate. În seara aceea
a atentatului, la 4 Septemvrié, adaogă d. Râm-
niceanu, era să vă facem — d. Râmniceanu
este un excelent chirurg, deprins cu operații
sângeroase, nu vă veți mira de expresia întrebunțată — era să vă facem pe toți *biftec*. (Ilari-
tate.)

Era dar să ne facă în acea seară., dar nu
mai repet expresiile d-lui Râmniceanu. Și fiind-
că aceasta poftă nu s'a îndeplinit în seara de
4, apetitul s'a ascuțit pentru ziua de 5, dar s'a
și rafinat, a găsit o țintă vroită. Și ținta ce și-

au găsit-o după refecțiile nopții, a fost redacțiile celor-va ziare din opoziție.

Și mai este ceva ce mă întărește în afirmarea, că erau preconceptuate aceste brutalități din partea unor autorități, este sistematica împărștiare prin presa plătită din străinătate, care în unison s'a grăbit a reprezenta cele întâmplate ca o izbucnire involuntară a indignației cetățenești în contra presei opoziționiste. Curioasă țară am mai fi noi! Cu trei ani în urmă d-voastră, cari vă ziceți expresia țării, cu ocazia revizuirii Constituției cereați să se dea un avânt și mai mare libertății presei, parcă nu era destul de liberă înainte; se putea interpreta ca cel puțin pentru calomniile private să se poată adresa cine-va pentru despăgubiri civile la tribunalele ordinare, și atunci ați cerut ca și această putință de a se hotărî despăgubirile civile prin tribunalele ordinare să fie luată particularilor și să fie toată afacerea de presă și chiar toate despăgubirile civile bănești date numai atribuției juraților.

În practică poate nu era de mare însemnătate, dar în atmosfera d-voastră ca liberali înaintați voiați să dați și prin revizuire un mai mare avânt liberei exprimări a opiniilor prin presă.

Foarte bine! Apoi, dacă așa a fost această

țară, care a făcut opera de revizuire a Constituției, capitala inteligentă a țării nu găsește ceva mai bun de făcut ca primă aplicare a libertății presei sporite prin revizuirea d-voastră decât să se arunce cu bețele asupra redacțiilor de jurnale? Și cine să fi făcut așa? Poporul indulgent și blajin din țara românească?

Asemenea lucruri le imprăștie asupra populației noastre presa plătită din străinătate. Frumoasă misiune! Se putea înțelege, ca și într'o țară mai civilizată să se găsească 50—60 oameni, cărora să li se încălzească *indignarea* în mod artificial, ca să bată pe jurnaliști; dar ca o liberă manifestare a unei capitale inteligente..., aceasta credeți că este bine să se acrediteze în străinătate despre noi? Poate fi așa ceva spre binele țării și a reputației noastre între străini?

În fine, d lor, dacă admiteți ca cineva în bună conștiință să deducă din aceste premise și din aceste fapte concluzia neapărată, că poliția a fost de conivența, că știa ce se petrece, că poate a provocat, dar că în orice cas a tolerat ce s'a petrecut ¹⁾, atunci vine chestia în adevăr importantă pentru noi, pentru orice om politic

¹⁾ Devastarea pare a fi fost plănuită de d. Câmpineanu, primarul Capitalei. Vezi introducerea istorică la volumul de față.

cu bun simț, pentru oamenii de principii liberale mai ales: Cum se poate justifica aceasta?

Sunt două explicări posibile, diferite una de alta. Cea dintâi ar fi aceasta: Atitudinea autorităților de a fi tolerat devastările s'ar putea întemeia pe o teorie, pe teoria demagogică — nu știu ce zice d. Lascar la această demagogie înaintată —, că toate emoțiile populare trebuie să fie tratate cu indulgență, că sunt justificate. Periculoasă teorie! D-nul președinte al consiliului trebuie să știe cel puțin după amintirile sale din tinerețe (toți, când eram tineri, eram înflăcărați adoratori ai libertății agitatoare), că emoțiile populare se îndreptează mai ales în contra autorităților, în contra guvernelor. Vă aduceți aminte de lupta veche a studențimii, a tinerimii contra acelor pe cari — adese-ori pe nedrept — îi numesc opresorii libertăților; emoțiunile populare cele mai multe, aproape toate sunt îndreptate contra guvernelor; apoi atunci cum rămâne cu teoria actuală a legitimerii emoției din partea poliției?

Dar când acum trei ani au venit studenții, tocmai aceia, cari sunt mai înaintați în sentimentul agitator al libertății, adică studenții de la științele exacte, în Franța cei de la școala politehnică, la noi cei de la medicină; nu este așa, d-le dr. Râmniceanu? (Întreruperi).

D. președinte. Mențineți-vă în chestie.

T. Maiorescu. D-le președinte, voi fi în totdeauna recunoscător pentru buna-voință ce o arătați în adevăr către opoziție, și dacă s'ar întâmpla ca după părerea d-voastră să-mi pierd eu firul argumentării, să ies din chestie, vă voi ruga, să mi-l redați ca să mă pun pe calea dreaptă. Permiteți să-mi reiau firul după modul cum am înțeles eu argumentarea.

D-le președinte, voiam să arăt, care poate să fie justificarea guvernului pentru atitudinea sa în fața unor asemenea lucruri? Și acest argument l-am subîmpărțit în două justificări posibile, cum am zice: i-am dat două corolare: cel dintâi este teoria justificării tuturilor emoțiilor, și al doilea corolar, despre care vorbesc, este fără nici o teorie dorința guvernului de a ajunge în fapt la un scop anume față cu opoziția.

Iată ce voiam să arăt, și vorbind în întâiul corolar am arătat că, dacă este teoriă că emoțiile populare trebuie să fie sub un guvern liberal ocrotite din partea poliției, această teorie este periculoasă,

D. președinte. Poporul nu înțelege filosofia aceasta (Ilaritate).

T. Maiorescu, căci asemenea emoții populare se îndreptează de regulă în contra guvernelor. Așa de exemplu, au venit studenții de la medicină (rău au făcut, mē grăbes a o spune, dar nu așa de rău ca cei de la 5 Septemvrie) au venit căți-va din ei la 1883 și au strigat pe piața teatrului: jos Brătianu! Și mai știi ce se poate întempla? Să mai fie vre-o „emoție populară“ și să strige: jos guvernul! căci emoțiile populare spontane se îndreptează mai ales 'contra guvernelor. Ce va zice atunci poliția cu teoria de astăzi? Dar ce a răcut la 1883?

Atunci s'au găsit îndată agenți de-ai poliției. cari să urmărească pe studenți, să-i aresteze, să-i dea judecâtei.

Trec acum. la a doua explicare posibilă a atitudinii guvernului față cu acele devastări, și aci cred că ne vom înțelege mai curēnd cu toții. Este un fel de deprindere de la un timp încoace, mai ales de când v'ați des.șărțit de repozatul Rosetti (căci, dacă trăia Rosetti, permiteți unui adversar politic al lui a o spune, sunt convins că asemenea fapte nu s'ar fi întâmplat), ziceam, este un fel de deprindere, sub cuvēt că e mai moderată direcția guvernului astăzi, deprinderea de a ascunde cea mai violentă agresiune administrativă, pe care se sfiște a o face

pe față, sub masca unei manifestații populare. Indrăsnesc a o zice aceasta, fiind-că am văzut-o mai de multe ori, și de la prima apariție a acestui straniu și periculos fenomen, l-am urmărit cu atenția cea mai mare. Când din partea opoziției unite s'a făcut o întrunire în sala Orfeu și apoi la Bossel, imi pare în 1884 sau 83, aceste întruniri au fost sgomotoase, la sfirșitul lor s'au întimplat câte-va scene de bătăi; eu n'am fost la acele întruniri, nici am a face cu opoziția unită, decât am citit, am aflat și eu ca d voastră toți, am urmărit procedarea administrației. Nu este un secret pentru nimeni, și dacă o spun aceasta aici în Cameră, o spun, fiind-că aș fi mulțumit, dacă d. ministru de interne ar desminți sau ar desaproba formal. Eu îl voi crede, dacă va spune d-sa, că nu este așa. În București se zice în toate părțile, că la acea întrunire erau bătăuși îmbrăcați civil puși de poliție anume pentru a bate pe cei întruniți.

Voci. Nu este exact.

T. Maiorescu. Poate să nu fie; dacă d. ministru de interne va afirma, că nu a fost așa, eu îl voi crede, și atunci cel puțin se va ridica această gravă bănuială deasupra administrației superioare.

D. ministru al justiției, Eug. Stătescu. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. Dar cum stau astăzi lucrurile, cuvântul de *pacinici cetățeni, de națiune indignată*, a ajuns a fi un cuvânt caracteristic, care isbește în acest regim și care va rămâne istoric ca o pată și după căderea lui.

Când se zicea în vremea conservatorilor *candidaturi oficiale*, alegeri sugrumate, acest cuvânt i-a urmărit 10 ani; și astăzi chiar din când în când se mai încearcă d. vice-președinte Cămpineanu a-l mai îmborsă; însă, după impresia mea, astăzi nu mai produce efect, e răsuflet.

Dar a fost mult timp acest ponos asupra conservatorilor.

O voce. Ponos! (Ilaritate).

T. Maiorescu. Acest rău, această pată, este indiferent cuvântul; dar acest lucru rău a urmărit mult timp pe conservatori. Ei bine, (se vor aplica mult timp după cădere d-voastră, vă vor urmări cuvintele *păcînici cetățeni, natiune indignată*.

Când au venit pacinicii cetățeni la redacțiile presei, puteți să vă închipuiți ce a putut zice opinia publică în țară, de și în multe chestii este cam greu de știut cu siguranță, care este adevărata opinie publică. În cazul de față cred

că cei mai mulți oameni sunt convinși, că acei păcînici cetățeni erau sau agenți de poliție îmbrăcați civil, sau bătauși organizați și plătiți pentru a face ceea ce au făcut.

Această procedare a unor oameni de la guvern cum se poate explica? și venim la punctul al doilea în discuție. Se mai poate explica prin dorința de a ajunge, chiar prin mijloace așa de rele, la un anumit scop. Ce scop poate fi acesta? Scopul imediat pare a fi fost să se intimideze redacțiile presei, pentru ca să fie mai moderate în expresiile lor. Atunci să examinăm rezultatul, fiind-că acum nu mai e vorba de teorie, ci de un scop practic. Credeți d-voastră, că s'a ajuns la rezultatul dorit de guvern? Ați putut constata, că după acele intruniri de la Orfeu și sala Bossel, opoziția unită s'a intimidat și n'a mai făcut intruniri? Sau că de la 5 Septembrie și până azi presa este intimidată și a devenit mai moderată? Vă pare că *Lupta* d-lui Panu, *Epoca* și alte ziare, fără a mai vorbi și de acele ilustrate cum e *Oucuvaea*, sunt mai prudente în expresii? Nu. Dacă dar intimidare nu s'a produs, atunci asemenea măsuri luate, pe lângă că sunt rele în sine, pe lângă că nu se pot legalmente justifica, dar sunt și absurde, își greșesc scopul.

D. prim-ministru gândindu-se cu drept cuvânt nu numai la momentul în care vorbim, ci la situația generală a țării, zicea ieri d-lui Fleva: în momente de asemenea pericole, în momente de agitări, cari sunt în jurul țării, vine opoziția și face în Cameră scenele acestea. Cu ce scop?

D-lor, cred că a trecut era monopoliurilor patriotismului și sunt convins că nimeni nu va crede, cum că patriotismul este un atribut exclusiv al celor de pe banca ministerială, pentru că nu s'ar putea în nici un cas să se nege acest sentiment de jatorie patriotică membrilor din opoziție ca d. Carp, d. Fleva, d. Marghiloman, d. Giuvara, d. Caton Lecca și toți ceilalți. Prin urmare, dacă în asemenea momente opoziția relevă asemenea lucruri, este tocmai, fiind-că în timpuri de agitare externă ar trebui ca în năuntrul cei cari sunt însărcinați cu menținerea liniștei, să nu fie tocmai ei provocatori de turburări și brutalități.

. Este ceva foarte straniu în epidemiile intelectuale, cari se pot produce.

Bătăuși introduși sub această formă și în aceste împrejurări, produc epidemii. (Aplause din partea opoziției). Este destul ca să se comită așa cum s'au comis aci în capitală cele ce s'au comis, pentru ca să se răsfrângă resunetul acestor lu-

cruri în capul multor altora în afară, și cred că o parte a celor întâmplate la Botoșani, sunt un răspuns la cele provocate în București (aplause din partea opoziției), și pe această cale mergem și putem merge tot mai departe, și chiar foarte departe. De aceea, d-lor, nu este bine nici o dată, ca organele cari sunt însărcinate cu menținerea ordinii publice, să dea banuială, ne-cum să deștepte ele asemenea scene.

D-lor, vă ziceam, că după ce am expus faptele cunoscute și am făcut un șir de reflecții asupra lor, noi cei din opoziție am voit să accentuăm această interpelare, care era cea dintâi ce ne am permis a adresa guvernului în sesiunea de față, prin o moțiune, o moțiune foarte moderată (voi arăta îndată, de ce este moderată), o moțiune care are cel puțin însemnătatea ca să se poată număra cu ocazia ei acei din membrii Camerei, cari în privința opoziției hotărîte în contra bătașilor sunt de aceleași păreri. Moțiunea este subscrisă de 40 de deputați; 40 de deputați, între cari mă cred dator a releva numele subscris aci al colegului nostru d. Oroveanu (aplause din partea opoziției, sgomot), fiind-că a reintrat în mijlocul nostru fiind-că a dat dovadă....

O voce. D-le presedințe, vă rog să suspendați ședința, unul din colegii noștri fiind bolnav.

D. președinte. Suspend ședința pe cinci minute.

— La redeschiderea ședinței d. președinte general Lecca ocupă fotoliul președinției.

T. Maiorescu. Ziceam, d-lor, adineaori când am fost intrerupt prin accidentul întâmplat unuia din colegii noștri, ziceam, că citez cu o deosebită satisfacție dintre deputații semnatari ai acestei moțiuni pe colegul nostru reintrat în Cameră, d. Oroveanu; și mă credeam dator a exprima înaintea d-voastră această satisfacție, nu fiind-că o parte din noi de la început am avut impresia că este nevinovat și am voit să refuze Camera autorizația de urmărire, și bine era dacă refuza (aplaude din partea opoziției), dar pentru onoarea Parlamentului român, fiind-că s'a dat printr'un verdict inatacabil, prin ceea ce tot timpul modern admite ca cea mai sigură manifestare a opiniunii populare, prin verdictul juraților, s'a dat dovadă, că nu se găsește nici un deputat în țeara aceasta capabil de asemenea acte odioase, de cari s'au găsit capabili câți va oameni de a acuza pe un deputat. (Aplause din partea opozițiunii). Cred că aceasta trebuie să ne dea o satisfacție noastră și d-voastră tuturor. Această moțiune e concepută astfel: „*Camera*, regretând devastările comise în ziua

„de 5 Septemvrie 1886 la redacțiile unor jurnale „din Capitală, trece la ordinea zilei.“

Trebue să vă spun, d-lor, și onorabili colegi din majoritate, ca între noi cei din opoziție, de și între acești 40 de deputați veți vedea poate pentru surprinderea d-voastră mai multe nume de oameni foarte moderați, printre noi, după ce venisem eu cu această formulă moderată, au fost mulți, cei mai mulți, cari cereau o moțiune accentuată, cari ziceau : ce e aceasta ? numai devastarea comisă ? nu e aci gravitatea ; gravitatea e în atitudinea organelor însărcinate cu ordinea publică, în tolerarea lor : aci e gravitatea ; prin urmare moțiunea opoziției trebue să accentueze un blam în contra acestor autorități, iar nu să exprime numai anodin : regretăm devastările comise la ziare ; cine nu regretă aceste devastări ?

Dar eu, d-lor, mi-am permis a susține contra colegilor mei din opoziție, redacția cea mai moderată posibilă. Iată pentru ce, și v'o spun și aci în public, fiind-că după convingerea mea în politica internă nu trebue să încapă reticențe.

O moțiune, le-am zis, și domniilor au binevoit a-mi ceda, o moțiune ca aceasta e bine să fie așa simplă fără nici un blam la adresa au-

torităților guvernului, să exprime părerea de rău numai asupra faptului brutalității comise la jurnale, pentru că deabia s'a introdus, și suntem prima Cameră de la acea introducere, o revizuire constituțională. Eu unul, poate vă aduceți aminte cine erați în Camera revizuantă, eu am combătut toată idea revizuirii, pe cât am putut; marea d-voastră majoritate a admis însă revizuirea, și ca oameni de ordine noi ne am supus. Noi toți din Cameră primim această Constituție revizuită, ca o lege a țării.

În această lege a țării, care acum ne ține pe toți și în folosul tuturilor este bine să fie respectată și în teorie și în practică, în această lege una din inovațiuni a fost tocmai un mai mare avânt dat liberei exprimări a tuturilor părerilor prin presă.

D-lor, totdeauna în contra presei s'a adus argumentul: libertatea presei este periculoasă, fiind-că poate induce în eroare capetele nepregătite. Totdeauna arma în contra libertății presei a fost, că de câte ori se poate întâmpla agitație, presă o deșteaptă; totdeauna argumentul reacționarilor în contra presei este agitatea, dar în totdeauna liberalismul a combătut tocmai acest argument, și în această Cameră s'au zis anume cuvintele: lăsați liberă presa, căci ea

prin ea se îndreptează. Iată teoria aceloră, și d-voastră erați majoritatea, cari au primit revizuirea, cari au admis modificarea Constituției și asupra acestui punct, cari au dat această nouă întărire a unei și mai mari libertăți a presei. Și noi, prima Cameră eșită după revizuirea Constituției, să nu ne găsim uniți cu toții pentru a blama un fapt nelegiuit, un fapt brutal întâmplat tocmai în contra presei? Am eliminat dar din moțiune orice blam în contra guvernului. Votând d-voastră toți această moțiune, este evident că i luați orice caracter de opoziție. (Iaritate).

Dar ce se câștigă totuș? Se câștigă o recunoaștere a acelei legalități afirmate deja în Constituție; se câștigă primul omagiu, care-l aduceți uneia din libertățile publice incontestabile, și această consfințire a legalității este spre binele tuturilor și în special al minorităților. Se afirmă prin această moțiune, că întreaga Cameră voește, ca principiile să nu fie scrise numai pe hârtie, să nu fie destul numai o circulară ministerială, pentru a mai putea trece un ministru de liberal, dacă oprimă libertatea presei în fapt; Camera întreagă trebuie să regrete, că se bate și poate se ucide jurnaslitul prin pacnici cetățeni și se devastează redacțiile acelor foi, care nu convin guvernului sau unei majorități de la putere.

D-lor, dați-mi voie a vă aduce aminte, că în Camera conservatoare a încercat un ministru, cu Constituția cum era atunci, să introducă în codul penal măsuri preventive, d. e. de a putea pentru pericol de agitație să sechestreze teascul jurnalului, și atunci în Camera conservatoare s'au găsit deputați, cari au propus un amendament că sub o Constituție, care garantează libertatea presei, ar fi o violare constituțională, dacă prin o lege specială și prin asemenea măsuri de prevenție s'ar isbi în principiul libertății; amendamentul s'a primit de majoritate, s'a retras tot proiectul codului penal de atunci și a căzut și ministrul, care-l prezentase.

Cu acest precedent dintr'o Cameră conservatoare asupra presei, nu din iubire pentru presă din partea lor, dar din iubire pentru legalitate, cum puteți d-voastră, Cameră liberală, să refuzați a vă exprima părerea de rău că s'au petrecut asemenea scene în contra redacțiilor unor ziare din Capitală? Nici atât omagiu nu mai poate majoritatea, care ar vrea să se numească liberală, nici atât omagiu nu mai vrea să aducă libertății de fapt a jurnaliștilor în capitala inteligenței României? (Aplause din partea opoziției). Dacă nici atât, dacă chiar atunci, când opoziția scoate or-ce blam la adresa autorităților și se mărgi-

nește, numai pentru omagiul ce ar trebui adus de întreaga Cameră principiului constituțional al libertății presei, să exprime părerea de rău asupra faptului că s'au maltratat jurnaliștii, nu se găsește în sinul majorității liberale destul ecou ca să priimească nici acest lucru, atunci veți legitima afirmarea: majoritatea nici nu mai simte măcar, ce este princip liberal. (Aplause din partea opoziției).

D. M. Ionescu. Sit acusator melior reo.

T. Maiorescu. Nu aud intreruperea. . . . Dacă această majoritate nu vrea să exprime nici măcar. atât (eu singur am venit și . am spus că prin faptul votării moțiunii din partea tuturilor i. s'ar sterge caracterul de opoziție), dacă nici aceasta nu veți face, dacă asupra celor întimplale la 5 Septembrie nu se va găsi, — și ar fi trebuit să se găsească chiar din majoritate unul, care să facă această interpelare, iar nu noi din minoritate, nu eu un vechiu conservator, — dacă nu se va găsi ecou nici pentru atâta omagiu liberal de a se exprima măcar regretul, atunci d-voastră voiți să recunoașteți înaintea țării, că bine s'a făcut ceea-ce s'a făcut.

Dacă veți trece cu buretele și peste aceasta, cum în răspunsul său d. prim-ministru a trecut ieri (poate că era prea mișcat, văzând discuția

d-lui Fleva în Cameră, unde fusese deprins cu mai multă armonie), dacă veți trece cum a trecut d. prim-ministru ieri asupra celor relevate din Focșani, asupra celor relevate din Turnu-Măgurele și din Botoșani, fără nimic, fără — cum zicea d. Marghiloman — fără un cuvânt de mângâiere pentru cei ce au suferit, dacă veți trece așa pur și simplu peste toate, atunci ce mai poate crede țara aceasta? Ce poate crede jurnalistul cel bătut? Ce pot crede oamenii, care stau acolo și ne ascultă? Pot crede, că de și pro-forma, fără a-și da seamă ce-a făcut, a venit o cameră revizionistă și a înscris cea mai mare libertate a presei, în fapt însă este bine înțeles, că starea înapoiată chiar a capitalei preferă brutalitatea bătei la o respectare de principii, atunci când presa este incomodă guvernului d-voastră. (Aplause din partea opoziției).

Dacă este vorbă de libertate numai atunci, când ea este plăcută pentru noi, dar nu pentru alții, aceasta nu este libertate; asemenea libertate și o dă și despotul. Libertatea înseamnă — nu exagerarea dreptului meu, ci recunoașterea dreptului tău care mi-ești adversar. } Aceasta dovedește un partid liberal, dacă este liberal, iar când tratează pe adversari așa cum au fost tratați adversarii de la presă în cazul de față, atunci a încetat de a avea

dreptul să se mai numească un partid liberal, și nu se poate numi nici măcar legal.

A fost în adevăr o nefericită expresie a d-lui ministru al justiției, când a zis, că opoziția a pierdut dreptul la ocrotirea legilor.

D. ministru de justiție, Eug. Stătescu. S'a răstălmăcit.

T. Maiorescu. N'aș voi nici o-dată să răstălmăcesc prețioasele d-voastră cuvinte, căci ele rămân foarte prețioase și după ce le tălmăciți d-voastră.

Așa dar or care va fi tălmăcirea d-lui ministru al justiției și lăsând la o parte această frază până acum netălmăcită, mă mărginesc a zice: dacă în momente ca acestea, agitate după spusa d-lui prim ministru, se lasă neveștejite asemenea fapte, nouă din opoziție ne este teamă, că guvernul pierde prestigiul de a vorbi și de a lucra în numele ordinii publice; căci ordinea publică este compromisă de însuș guvernul, când chiar organele sale menite a o susține fac ele desordinea.

Iacă unde stă pentru noi adevărata importanță generală a chestiei.

Termin, d-lor, propuind aprobării d-voastră această moțiune în favoarea libertății presei și pentru respectul legalității. (Aplause din partea opoziției).

Discursul 77.

La această interpelare răspund în aceeaș ședință a Camerei ministrul prezident I. Brătianu și ministrul de justiție, d. Eug. Stătescu, care face asupra atitudinii politice anterioare a interpelatorului observările ce se vor înțelege din cele reproduse mai jos. După discursurile ministrilor, cu toată protestarea d-lui P. Carp, se închide discuția, ca de obicei, se respinge moțiunea opoziției și se votează cu 150 voturi contra a 35 și 5 abțineri o moțiune de încredere, prezentată de I. Cămpineanu, primarul Capitalei și autorul intelectual al devastărilor comise. Apoi se dau următoarele explicații în chestie personală, și ședința se termină cu niște cuvinte a le lui G. Chițu, zise într'o altă ordine de idei, dar pe care le reproducem din cauza interesului lor special.

T. Maiorescu. D-lor, vă rog să-mi acordați câte-va minute în chestia personală, pentru care am cerut cuvântul, și nu vă plângeți, vă rog. nici de aceste puține minute, fiindcă s'a introdus răul obicei la noi de a se închide discuția îndată ce au vorbit miniștrii.

Dacă aceasta s'a făcut obicei, atunci d-voastră trebuie să vă așteptați ca persoana sau persoanele,

cari sunt puse în chestie prin cuvintele rostite de miniștri, să se explice într'un mod sau într'altul, pentru ca să poată cel puțin restabili faptele.

Tot așa s'a întâmplat în rîndul trecut cu onor. d. Fleva, cu d. Nicorescu și așa s'a întâmplat acuma cu mine: s'a închis discuția asupra vorbirii d-lui ministru de justiție, cu toate că d. ministru a pus în joc, politicește vorbind, persoana mea.

Prin urmare sunt nevoit să relevez acele cuvinte și să restabilesc în scurt faptele.

D. ministru al instrucțiunii publice, D. A. Sturdza. D-le președinte, discuția fiind închisă și d. ministru de justiție nefiind aci pentru ca să poată răspunde, nu știu dacă s'ar putea reîncepe discuția.

T. Maiorescu. Eu nu înțeleg să redeschid discuția, dar știu că sunt în drept să vorbesc și să vă întreb, dacă faptul, pe care l-a adus aci d. ministru citind un jurnal al consiliului de miniștri, despre care zicea că era subscris și de mine personal, și tot d-sa dând acelui act interpretarea sa personală, vă întreb: dacă aceasta constituie o chestie personală pentru mine?

Voci. Da.

T. Maiorescu. Vorbesc dar în chestie personală.

Nu mă indoiesc că majoritatea cunoaște Constituțiunea țării, ar trebui cel puțin să cunoască foarte bine și copriinderea art. 26 din Constituție, care zice :

„Românii au dreptul de a se aduna pacinici și fără arme, conformându-se legilor cari regulează exercitarea acestui drept, pentru a tracta tot felul de chestii; întru aceasta nu este trebuință de autorizație prealabilă. *Această dispozițiune nu se va aplica și întrunirilor în loc deschis, care sunt cu totul supuse legilor polițienești.*“

Așa zice Constituția, nerevizuită de d-voastră asupra acestui punct. Va să zică, dacă Constituția însăș trimite la legile polițienești, trimite implicit la partea codului penal relativ la delictete polițienești. Aceasta este incontestabil.

Acum, când a început mișcarea de la Mazar-Pașa, a intervenit acel jurnal al consiliului de miniștri, și d. ministru al justiției, care nu vrea să-i răstălmăcească cineva cuvintele d-sale, să-mi permită a-i spune, că citind acea frază din jurnalul acela, a răstălmăcit acest act scris de mine.

Când a început mișcarea de la Mazar-Pașa, nouă, miniștri pe atunci, ni se denunța, că aceasta era o conspirație, în care se tratau asasinate, așa ni se spunea— și-mi pare rău că nu este prezent d. ministru al justiției spre a ne da jurnalul

(măcar din memorie) al întrunirilor de la Mazar-Paşa ca să vedem, ce se trata acolo şi dacă eram noi de la guvern în drept a presupune, că acolo putea să fie o conspiraţie.

Eu ştiu astăzi, ce se trata acolo, şi poate vă voi spune la vreme. Mă mărginesc acum în chestia personală.

La Mazar-Paşa era o casă mare cunoscută de toţi, tocmai casa numită Mazar-Paşa, pe atunci mai în ruină, dar care în urmă s'a reparat, se înţelege: s'a cumpărat de guvern, şi în dărătul acestei case era o grădină mare, loc deschis, care avea o porţiţă în dos încât intrai şi eşeai prin porţiţa din grădină în cealaltă stradă . . .

D-r Romniceanu. Nu exista stradă la epoca aceea.

T. Maiorescu. Eu nu am fost la Mazar-Paşa. D-voastră umblaţi pe acolo.

Dar chestia cu porţiţa este indiferentă. Pentru lege este important numai să ne întrebăm: era grădina loc deschis sau nu? Era un loc deschis, dar îngrădit cu zid împrejur. Ei bine, ce era aceasta? Era acel acoperământ, de care vorbea ministrul justiţiei? Nimeni în consiliul miniştrilor nu s'a gândit la regularea întrunirilor dintr'o sală; nu este adevărat. Dar ne-am întrebat, dacă o adunare sediţioasă într'un loc mare deschis,

fie și ingrădit, poate fi tolerată? Și atunci am interpretat în bună conștiință juridică, ce credem că putem face pe cale legală pentru a apăra ordinea în contra unei conspirațiuni.

Aș dori ca și astăzi toate actele, ce se fac de guvern, să fie întemeiate clar și sincer pe interpretarea oficială a unui text de lege. Prima chestie personală am terminat-o cu această explicație.

A doua chestie.

E o chestie personală, când d. ministru de justiție afirmă, că d-sa voia, pe mine și pe d. Carp, să ne introducă în minister. Nu știu ce a voit d. ministru de justiție să facă. Cuvintele d-sale despre calul de la Troia nu mă privesc, n'am discutat cu d-sa chestii de acestea și pentru prima oară aud aceste cuvinte, despre cari d-sa își înhipuește, că le știam mai de mult. Am tratat, este adevărat, cu o persoană mai autorizată decât d-sa, am vorbit o oră și jumătate cu primul ministru, d. Ioan Brătianu, și de la început nu i-am ascuns greutatea ce o vedeam într'o combinare ministerială cu noi. Și la finitul convorbirii, când m'a întrebat din nou, i-am repetat părerea mea, că este prea greu să se facă.

Al. Marghiloman. A recunoscut o însuș d. Brătianu în Cameră.

T. Maiorescu. Calul lui Ulise, de care a vorbit d. ministru al justiției, este o iluzie optică a d-sale, și tot aerul ce se dă, parcă nu ar fi trebuință decât de voința d-voastră pentru ca să intrăm noi în minister, se întemeiază pe o eroare de aprețiere.

Adică ce, d-lor, personal vorbind: dacă aș veni chiar numai eu, adică ce? nu ne ar primi colectivitatea, când i-am spune că ne dăm în brațele ei trup și suflet? (Ilaritate. Aplaude). Va să zică, dacă nu suntem cu d-voastră, va fi având aceasta și alte cauze decât cauzele d-voastră.

Al treilea, și am terminat.

Când d. ministru al justiției se adresează la mine și zice: d-le Maiorescu, presa d-voastră atacă pe Rege, atacă guvernul, provoacă la asasinat, aceasta chestie personală este? Am dreptul personal să răspund?

Da? — Ei bine, atunci răspund: D-le ministru, presa mea e *România Liberă*. Vorba română „d-voastră“ e o ambiguitate de avocat, pe care nu o primesc în discuțiile politice. *Dumneavoastră*, din politeță, se zice în românește și unuia și mai multora; presa d-voastră, d-le Maiorescu, e presa la care d. Maiorescu trebuie să ia o parte oarecare, de alt-fel e o expresie nefericită și neexactă.

O voce. Și banchetul e presa.

T. Maiorescu. Eu nu am fost la banchet. Dar ce ar face, și dacă aș fi fost?

Al. Marghiloman. Eu am fost. Cer cuvântul.

T. Maiorescu. *România Liberă* nu a atacat nici odată pe Rege, nici n'a provocat la asasinate, nici n'a atacat viața privată a cuiva, ci a condamnat totdeauna aceste exagerări ale presei.

Dacă am vorbit aici pentru presă, nu am vorbit pentru presa mea, căci atunci aș fi tăcut din contră, ci am vorbit pentru presă în genere, întru cât presa este sub scutul legilor.

Termin, d-le președinte, zicând că doresc ca d. ministru al justiției și colegii d-sale să poată în privința atitudinii d-lor din trecut să facă aceeași declarație politică, pe care o pot face eu pentru tot ce am scris vreodată. (Aplause din partea opoziției).

G. Chițu. D-lor, cu ocazia discuției ce se urmă, auzii zicându-se de către un d. deputat (nu am putut distinge: care din d-nii deputați) zicându-se cuvintele acestea: „nu i se dă *beneficent* ca d-lui Orășanu.“

O voce. Nu s'a pronunțat nici un nume.

G. Chițu. Nume nu s'a pronunțat, dar eu cred, că de bună-seamă aluzia s'a făcut la d. Orășanu.

D-lor, aveam onoarea de a fi eu ministru de

instrucție publică pe timpul când s'a dat acel *bene-merenti* d-lui Orășanu, și sunt dator către onorabila Adunare și către țară o explicație :

Mergând la Maiestatea Sa Regele cu diferite decrete, Maiestatea Sa mi-a zis să-i aduc un decret pentru acordarea medaliei *bene-merenti* d-lui Orășanu. Atunci m'am simțit dator, ca ministru răspunzător, să dau informațiuni exacte Maiestății Sale despre persoana ce voia să decoreze și i-am spus : Maiestate, sunt dator să vă spun, că acest domn, poet de talent, bun scriitor, cu toate acestea a scris multe contra Dinastiei, contra Maiestății Voastre ; și atunci Maiestatea Sa mi-a răspuns : te rog, adu-mi decretul acesta, pentru că așa știu eu să respălătesc. (Aplause prelungite). Aceste explicații, d-le președinte, mă credeam dator să dau onorabilei Camere și țerei. (Aplause).

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Introducere istorică	1—81
V. Sub ministerul Brătianu. De la	
Proclamarea Regatului până la	
Tractatul de la Londra, 14 Martie	
1881—26 Februarie 1883	1
Era nouă	1
Clubul conservator	3
Atitudinea lui în politica externă .	5
Tripla-Alianță	6
Propuneri ministeriale	9
P. Carp și programul junimist . .	14
Disensiunea în partidul conservator	17
Situația Cabinetului Ioan Brătianu .	21
Țăbnetul Dimitrie Brătianu	23
Revenirea lui Ioan Brătianu	26

	<u>Pag.</u>
Conflict diplomatic cu Austro-Ungaria.	27
Contra-proiectul junimiștilor	30
P. Carp la Viena și chestia Dunării	31
Conferința și tratatul de la Londra	37
VI. Revizuirea Constituției și Cădere-	
rea Ministerului Brătianu. De la	
1883 până la 23 Martie 1888	41
Ioan Brătianu omnipotent	42
C. A. Rosetti și revizuirea Constituției	43
Opoziția coalizată	45
Lucrarea Camerelor revizioniste și	
disensiunea în partidul liberal	48
Domeniul Coroanei	54
Noua Cameră și junii liberali	55
Ioan Brătianu și junimiștii	57
Lăncezire parlamentară	60
Corupția în partidul liberal	61
Opoziția-unită	64
Devastarea redacțiilor unor ziare din	
Capitală	67
Alte violențe	67
Opoziția violentă în Cameră	69
Ioan Brătianu devine impopular	70
Opoziția încontra Regelui	71
Procesul Maican-Anghelescu	74

	Pag.
Zădărnicierea unui cabinet Dimitrie Ghica	75
Manifestări pe stradă	76
Desordinea înaintea Camerei. Impuşcarea uşierului	78
Procurorii şi judecătorii de instrucţie în Cameră. Arestarea d-lor N. Fleva şi N. Filipescu	79.
Ioan Brătianu demisionează	80
Discursul 54 (2 Decembrie 1881).	
Asupra tezaurului de la Petroasa	82
Discursul 55 (3 Decembrie 1881).	
La adresă. Contra-proiectul cu programul junimist	88
Discursul 56 (11 Decembrie 1881).	
Divulgarea actelor diplomatice. Cazul Calimachi-Catargi	115
Discursul 57 (10 Noembrie 1882).	
Contra sancţionării unei legi prin telegramă	125
Discursul 58 (12 Noembrie 1882).	
La adresă	129
<i>56680</i>	32

	<u>Pag.</u>
Terenul de unire între partide . . .	133
Omagiul către Tron	139
Justiția	140
Contra magistraților politici . . .	141
Armata și școala	141
Administrația comunală și județeană	142
Reprezentarea țării în străinătate .	143
Prefecturile	145
Terenul de luptă între partide . .	147
Programul politic	148
Lipsa de program și scăderea nive- lului majorității liberale	151
Domnul Dimancea	152
Schimbările ministeriale	157
Dictatura lui Ioan Brătianu	159
<i>Ergofobia</i> liberalilor	160
Rolul României în Orient	161

Discursul 59 (16 Ianuarie 1883).

In contra propunerii de revizuire constituțională	163
Argumentul lui Al. Lahovari în fa- voarea vechiului colegiu I	166
Alte argumente: 1. Revizuirea este intempestivă	168

	<u>Pag.</u>
fiind-că vechea constituție de la 1866 nu s'a aplicat încă la învățămînt	170
la justiție	174
la admiterea în funcții	180
la descentralizarea administrativă	181
2. Revizuirea este stricăcioasă	187
fiind-că în locul unui program de idei introduce un curent de fra- zeologie goală	195
Ideile străine	197
Ideologul C. A. Rosetti	201
Discursul 60 (18 Mai 1883).	
Demisie din Comisia Adresei	205
Discursul 61 (27 Mai 1883).	
La adresă	208
Legalitatea alegerilor	211
Legalitatea parlamentului constituit	214
Inconsecvența conservatorilor	218
Lipsa de curent revizionist	223
Caracterul unui curent de opinie publică	225
Discursul 62 (28 Martie 1884).	
Asupra votării celor 25 articole de revizuit	235

	Pag.
Discursul 63 (28 Martie 1884).	
Asupra textului art. 1 din Constituție	247
Discursul 64 (1 Aprilie 1884).	
Pentru amânarea legii electorale	252
Discursul 65 (2 Aprilie 1884).	
Contra revizuirii legii electorale	257
Valoarea Constituției de la 1866 ca compromis	261
Revizuirea e operă unilaterală de partid	262
Revizuirea nu e cerută de țară	268
Corupția nu vine de la legea electorală	274
Cf de la lipsa de organizare în alte privește	279
Răspunsul lui C. A. Rosetti	287
Discursul 66 (4 Iunie 1884).	
Asupra urgenței pentru desbaterea dotațiunii	302
Discursul 67 (5 Iunie 1884).	
Pentru Domeniul Coroanei	305
Discursul 68 (6 Decembrie 1884).	
La adresă. Situația junimiștilor în alegeri.	320

	<u>Pag.</u>
Discursul 69 (18 Decembrie 1884).	
Asupra interpelării d-lui Kogălniceanu încontra Sinodului	356
Discursul 70 (27 Noiembrie 1885).	
La adresă	367
Opoziția-unită	370
Nemulțumirea în țară	372
Lipsa de activitate legislativă a par- tidului liberal	375
Îndeosebi neîngrijirea magistraturei	376
Influența d-lui Eug. Stătescu	385
Satrapia în județe	388
Discursul 71 (4 Martie 1886).	
Încontra unui ordin de zi neconsti- tuțional. (Cazul generalului Ale- xandru Anghelescu)	392
D. Meitani	400
Snpunerea d-lui D. A. Sturdza . .	404
Discursul 72 (5 Iunie 1886).	
Precedent parlamentar la închiderea discuției	407
Alexandru Lahovari și generalul Mañu	412
Lipsa prezidentului Camerei	415
Nemulțumirea crește în țară	416

	<u>Pag.</u>
Poziția junimiștilor	419
Conservatorii reintră în legalitate .	423
Discursul 73 (28 Noemvrie 1886).	
La adresă	424
Absența și umbrele lui Ioan Brătianu	425
Mesagiul anodin	428
Guvern de fapt fără principii liberale	429
Ocultism în schimbările ministeriale	431
Omnipotența unui singur ministru .	433
Supunerea magistraturei	434
Nepotismul	435
Centralizarea	436
Disidența liberală	438
Discursul 74 (2 Decemvrie 1886).	
La aceeaș Adresă	441
Dinasticismul liberalilor	442
Conspiratorii de la Mazar-Pașa . .	443
Neliniștea în țară	447
Discursul 75 (10 Ianuarie 1887).	
Intârzierea interpelării asupra băta- lor de la 5 Septemvrie 1886 .	451
Reclamare pentru prezența ministrului înternelor	454

Pag.

Discursul 76 (13 Ianuarie 1887).

Interpelarea asupra devastării redac- țiilor opoziționiste	456
Manifestarea la primul ministru . .	458
Bătăușii la <i>Epoca</i> și la <i>Indépendance</i>	460
Bătăușii la <i>România</i>	461
D. Take Giâni contra lui Ioan Brătianu	463
Convența administrației publice . .	464
Ca la 11 Martie 1871	466
Complicare cu procesul Oroveanu .	468
Presa străină	469
Mișcările populare	471
Scop neajuns	473
„Națiune indignată“	475
Moțiune moderată	478
Libertatea presei sub conservatori	483

Discursul 77 (în aceeaș ședință).

Chestii personale	487
O măsură contra conspiratorilor de la Mazar-Pașa	488
Convorbirea cu Ioan Brătianu . .	491
Atitudinea presei junimiste	492

